Filologiya fakültəsi
Ümumi dilçilik kafedrası
5704.01 – “Dil nəzəriyyəsi” ixtisası üzrə
doktoranturaya qəbul üçün imtahan sualları

1. Nəzəri dilçiliyin obyekti və problemləri
2. Homogen ve heterogen sistemlər
3. Dil səviyyələri
4. Dil və şüur
5. Milli dil
6. Dilin strukturu
7. Dil sistemlər sistemi kimi
8. Dil və nitq vahidləri
9. Dil və təfəkkür
10. Millətlərarası ünsiyyət dili
11. Təsvir metodu
12. Fonoloji səviyyə
13. Diləqədərki təfəkkür problemi
14. Coğrafi metod
15. Dil sistemi ünsürləri arasında əlaqə və münasibətlər
16. Dilin mənşəyi
17. Dil və nitq vahidləri
18. Sintaktik səviyyə
19. Söz və məhfum
20. Sosiolinqvistikanın mühüm məsələləri
21. Dil işarəsinin mahiyyəti
22. Sabit söz birləşmələri
23. Leksik-semantik səviyyə
24. Dil və məntiqi təfəkkür
25. Dil və tarix
26. Dil və nitq
27. Dil vahidlərinin variantlılığı
28. Dildə aralıq səviyyələr
29. Nitqin funksiyaları
30. Dil dəyişmələrinin sistemliliyi
31. Nitqin funksiyaları
32. Morfonoloji səviyyə
33. Fonem dil vahidi kimi
34. Həqiqi və məcazi məna
35. Dilin inkişafında xarici faktorlar
36. Dilin funksiyaları
37. Fonem variantları və variasiyaları
38. Nitqin psixofiziki mexanizmi
39. Dillərin kontaktı
40. Söz yaradıcılığı
41. Dilə yardımçı vasitələr
42. Sosiolinqvistika
43. Frazeoloji səviyyə
44. Dil ictimai hadisə kimi
45. Substrat hadisəsi
46. Morfonologiya
47. Dil sistminin acıqlığı
48. Dil səviyyələrinin iyerarxiyası
49. Müqayisəli metod

50. Superstrat hadisəsi
51. Semiotika işarələr haqqında elm kimi
52. Morfem nəzəriyyəsi
53. Linqvistik tipologiya
54. Dilin daxili inkişaf qanunları
55. Adstrat hadisəsi
56. Təbii və süni işarələr
57. Tipoloji metod
58. Tipoloji dilçiliyin əsas istiqamətləri
59. Dilin inkişafının cəmiyyətdən asılılığı
60. Dillərin ittifaqı məsələsi
61. Dil işarələrinin ixtiyariliyi və motivləşməsi
62. Fonem ən kiçik dil vahidi kimi
63. Təcrid olunmuş dillər
64. Dilin yaranması və inkişafında cəmiyyətin rolu
65. Dil dəyişikliklərinin templəri
66. Dil işarəsinin şərtiliyi
67. Sinxroniya və diaxroniya
68. Aqqlütinativ dillər
69. Arqo və jarqonlar
70. Dil və mədəniyyət
71. Söz dil vahidi kimi
72. Tammənalı sözlər
73. Flektiv dillər
74. Dilin məhəlli və ictimai təbəqələşməsi
75. Qarışıq dillər məsələsi
76. Dil işarəsinin sabitliyi və dəyişkənliyi haqqında
77. Köməkçi sözlər
78. İnkorporlaşan dillər
79. Ədəbi dil
80. Fonetika və fonologiya
81. Dil işarəsinin sabitliyi
82. Sərbəst söz birləşmələri
83. Pilləli tipologiya
84. Dilin ictimai tipləri
85. Danışıq səsi və fonem
86. Sistem və struktur
87. Cümlənin əsas əlamətləri
88. Xarakteroloji tipologiya
89. Ədəbi dil və onun üslübları
90. Sözün morfonoloji quruluşu
91. Dilin sistem və strukturu
92. Xətti və qeyri-xətti vahidlər
93. Struktur tipologiya
94. Qəbilə dilləri
95. Müqayisəli dilçilik
96. Dil vahidlərinin yaranması yolları
97. Sistem,norma,uzus
98. Fövqəlxətti vahidlər
99. Qrammatik kateqoriyalar
100. Sosiolinqvistikanın predmeti

Tərtib etdi: **akad. Nizami Cəfərov**

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ ELM VƏ TƏHSİL NAZİRLİYİ
BAKI DÖVLƏT UNİVERSİTETİ

Filologiya fakültəsi
Ümumi dilçilik kafedrası

Fəlsəfə doktoru proqramı
5704.01 - "DİL NƏZƏRİYYƏSİ"
ixtisası üzrə doktoranturaya qəbul imtahanı üçün

PROQRAM

Kafedra müdiri **Nizami Cəfərov**

Tərtibçi **Nizami Cəfərov**

Filologiya fakültəsi Elmi Şurasının
12 fevral 2026-cı il tarixli 12 saylı
iclasının qərarı ilə təsdiq
olunmuşdur

BAKI - 2026

GİRİŞ

Nəzəri dilçiliyin obyekti və əsas problemləri. Dilçilik elminin mürəkkəb quruluşu olması. Konstruktiv dilçilik. Funksional dilçilik. Genetik dilçilik. Sosiolinqvistika. Psixolinqvistika.

Dilin mahiyyəti

İşarədən nitqədək. Dilin mənşəyinə fəlsəfi nəzər. Dil anlayışı və insan dili – nitq anlayışı. Hərəkət, jest və mimika işarələri və dil (nitq) işarələri. Nitq və insan fəaliyyəti. Əmək, cəmiyyət və dil. Cəmiyyətin və dilin, dilin və cəmiyyətin ictimai əmək prosesində yaranması.

Sözlər və şeylər. Əşyanın adlandırılması problemi. Diffuz (sinkret) səs və üzvlərinə (səslərə) bölünən söz. Səs və siqnal. Səs və işarə.

Dil və nitq. Dilin və nitqin fərqləndirilməsi. Dil və təfəkkür dixotomiyası (antinomiyası). Bu dixotomiyanın dil – şüur – nitq – təfəkkür tetraxotomiyası (tetranomiyası) ilə əvəz edilməsinin zəruriliyi. Dilin və nitqin funksiyaları. Dilin funksiyaları: 1) kommunikativ funksiya; 2) tənzimləyici funksiya; 3) idrak (konstruktiv) funksiyası; 4) ictimai-tarixi təcrübəyə yiyələnmək (akkumlyativ) funksiyası; 5) milli-mədəni funksiya; 6) ekspressiv funksiya; 7) estetik funksiya; 8) ideoloji funksiya. Dilə yardımçı vasitələr: yazı, mnemonik vasitələr, barmaqhesabı, plan və xəritələr, sxem və çertyojlar, siqnallar. Nitqin funksiyaları: 1) magik (ovsun) funksiyası; nominativ yaxud «marka» funksiya; 3) diakritik funksiya; 4) Okkazional funksiya; 5) siqnal funksiyası; 6) emotiv (emotiv-volüntativ) funksiya; 7) ekspressiv funksiyası; 8) estetik funksiya; 9) etnik funksiya; 10) fətik funksiya. Nitqə yardımçı vasitələr.

Dilin təbiəti

Dilçilik və semiotika. Dil işarəsinə qoyulan tələblər. Semiotika elminin üç bölməsi: sintaqmatika, semantika və praqmatika. Təbii işarələr və süni işarələr (işarə - informatorlar). Əlamətlər (simptomlar) və şərti işarələr. Siqnal, simvol və substitutlar (substitut işarələr). Linqvosemiotik məktəblər: 1) fenomenoloji məktəb; 2) operasional məktəb və 3) bilateral məktəb.

Dil və başqa işarə sistemləri. Siqnallar. İşarələrin funksional təsnifi. İşarənin material forması və obyekt arasındakı əlaqənin tipləri. Kodun struktur quruluşuna aid əlamətlər. Çoxsəviyyəli qurum və qənaət prinsipi.

Dil işarəsi anlayışı. İşarənin mahiyyəti. Dil işarəsinin təbiəti. Dil işarəsinin ixtiyariliyi və motivləşməsi. Mütləq və nisbi ixtiyarilik. Dil işarəsinin şərtiliyi. Söz işarəsinin xüsusiyyətləri. Nominativ dəyərlilik və sintaqmatik valentlik. Dil işarəsinin spesifikası: dildə aralıq törəmələrin mövcudluğu; dil vahidinin formal-qrammatik strukturlarının onların funksiya tiplərinə uyğunluğunun məcburi olması; işarə və dilin funksional vahidləri; dil planının seqment tərkibinin asimmetriyası; dil vahidlərinin eyniliyinin pozulması ənənəsi; dil planları vahidləri arasında bilavasitə əlaqənin olmaması; işarə qruplarının idiomlaşma ənənəsi.

Dil işarəsinin sabitliyi və dəyişkənliyi. İşarənin sabitliyi: işarənin ixtiyariliyi, işarələri çoxluğu, sistemin mürəkkəbliyi və kollektivin hər hansı dil innovasiyasına müqaviməti. İşarənin dəyişkənliyi.

Dil vahidlərinin qeyri-işarəvilik xüsusiyyətləri.

Dil sistem kimi

Sistem anlayışı. Sistem və struktur anlayışı. Törəmə materialı, yaxud semantik sistemlər. Struktur. Dilin sistem və strukturu. Sistemin açıqlığı və qapalılığı. Dil sisteminin açıqlığı. Homogen sistemlər və heterogen sistemlər. Dil sistemlər sistemi kimi. Dilin sistem ünsürləri arasında əlaqə və münasibətlər: material və semantik əlaqə və münasibətlər; funksional və genetik əlaqə və münasibətlər; ikitərəfli və birtərəfli əlaqə və münasibətlər; paradiqmatik və sintaqmatik əlaqə və münasibətlər; iyerarxik münasibətlər; birsəviyyəli və səviyyələrarası əlaqə və münasibətlər; bir istiqamətli və çox istiqamətli əlaqə və münasibətlər.

Vahidlər. Nitq vahidləri: dil vahidi və nitq vahidinin oxşarlıq və fərqləri; dil və nitq vahidlərinin ümumi xüsusiyyətləri – nominativ funksiya; mürəkkəb söz sözbirləşməsinin fərqlənməməsi problemi; nitq zəncirinin quruluşu. Dil vahidləri: sabit söz birləşməsi; cümlə üzvü və dil vahidi; dil vahidinin variantlılığı; invariant anlayışı; kombinatorika – fonemlərin kombinatorikası, morfemlərin kombinatorikası, sözlərin kombinatorikası.

Dilin səviyyələri. Fonoloji səviyyə. Sintaksis səviyyəsi. Leksik-semantik səviyyə. Aralıq səviyyələr və səviyyəxarici hadisələr: morfonoloji səviyyə, sözyaradıcılığı səviyyəsi, frazeoloji səviyyə; səviyyəxarici hadisələr.

Dil quruluşu nəzəriyyəsi. İzomorfizm nəzəriyyəsi. Səviyyələrin iyerarxiyası nəzəriyyəsi. Linqvistik tipologiya. Dillərin qrammatik quruluşa görə tipləri: köksözlü, aqqlütinativ, flektiv və inkorporativ dillər.

Dil və şüur

Dil və şüur, dil və təfəkkür münasibətlərinin fərqləndirilməsi. Diləqədərki təfəkkür problemi. Dil və şüur: şüura qarşı münasibətdə dilin funksiyaları; dilə qarşı münasibətdə şüurun funksiyaları; təfəkkürə qarşı münasibətdə dilin funksiyaları; dilə qarşı münasibətdə təfəkkürün funksiyaları. Dil və təfəkkür.

Mentalinqvistikanın əsas istiqamətləri. Dil və məntiqi təfəkkür: söz və məfhum; **söz və məfhum**; cümlə və hökm; qrammatik və məntiqi kateqoriyalar. Dil və informasiya. Dilin və təfəkkürün funksiyaları. Dilin məna tipləri: struktur dil mənaları; informativ dil mənaları – məntiqi dil mənaları, əşya məfhumlu (koqnitiv) dil mənaları, emosional dil mənaları və üslubi (konnotativ) dil mənaları; həqiqi və məcazi məna.

Dilin inikas funksiyası. Formal və məzmunlu mənalar. Dil vahidləri və kontekst. Dil nisbiliyi nəzəriyyəsi.

Psixolinqvistikanın problemləri. Psixolinqvistikanın obyekti və predmeti. Dil nisbiliyi nəzəriyyəsi. **Neyrolinqvistika.** Faktlar. Problemlər: nitqin səs quruluşunun neyrolinqvistik təhlili; nitqin məntiqi-qrammatik quruluşunun neyrolinqvistik təhlili; rabitəli söyləmin neyrolinqvistik təhlili; nitqin praqmatik funksiyasının neyropsixoloji təhlili.

Paralinqvistika. Jest və mimika. Jestin növləri: ritmik jestlər; emosional jestlər; işarə jestləri – deykritik jestlər, təsviri jestlər və simvolik jestlər.

Dil və cəmiyyət

Dil və nitq fəaliyyəti. Nitqin psixofiziki mexanizmi. Nitqin səviyyələri: əsaslandırma səviyyəsi, semantik səviyyə, qrammatik səviyyə, fonetik səviyyə; affektiv nitq; şifahi dialoq nitqi, şifahi monoloji nitq, yazılı monoloji nitq; nitqin növləri.

Nitq fəaliyyətinin ictimai təbiəti. Nitqin ovsun funksiyası.

İkidillilik. Dil ictimai hadisə kimi. Dil və ictimai şüur. Dilin inkişafının cəmiyyətinin vəziyyətindən asılılığı: dilin inkişafına cəmiyyətin sosial təşkilinin təsiri; dilin inkişafına cəmiyyətin sosial diferensiasiyasının təsiri; demoqrafik dəyişikliklərin dilə təsiri; cəmiyyətin iqtisadi inkişafının dilə təsiri; üstqurum səciyyəli hadisələrin dilə təsiri; cəmiyyətin mədəni inkişafının dilə təsiri.

Dilin yaranmasında və inkişafında cəmiyyətin rolu. Dil ictimai norma kimi. Sistem, norma, uzus. Dil normasında seçmə, sabitlik, məcburilik və düzgünlük prinsipləri. Dil normasının tipləri: uzus, ədəbi dil, üslub. Dilin məhəlli və ictimai təbəqələnməsi. Məhəlli (ərazi) dialektləri və interdialektlər. Dilin sosial dialektləri: jarqon, arqo, peşə leksikası, şərti və gizli dillər.

Ədəbi dil və onun üslubları. Ədəbi dillərin tipləri. Kitab dili və danışıq dili (şifahi dil). Ədəbi dilin danışıq tipi: şifahi poetik üslub, məişət danışıq nitqi, dilin müxtəlif ictimai variantları (sosial dialektlər), sadə danışıq üslubu – şəhər koynesi, məhəlli dialekt, interdialekt üslubları. Ədəbi dilin kitab tipi (yazılı nitq): bədii üslub, elmi-kütləvi üslub, əməli üslub (kargüzarlıq üslubu), publisistik üslub və elmi üslub.

Dilin ictimai tipləri: qəbilə dili, xalq dili, milli dil və millətlərarası ünsiyyət dili. Milli dilin mənşəcə tipləri.

Sosiolinqvistikanın əsas məsələləri. Sosiolinqvistikanın predmeti: sosiolinqvistika və interlinqvistika, sosiolinqvistika və semiotika, sosiolinqvistika və psixolinqvistika, sosiolinqvistika və üslubiyyat.

Sosiolinqvistikanın metodları. Sosiolinqvistik məlumatı toplama metodları. Sosiolinqvistik təhlil metodları. Sosiolinqvistik təhlilin prinsipi və metodları. Sosiolinqvistik təhlilin prinsipi və metodları. Dil və nitq normalarının formalaşması qanunauyğunluqlarının sosiolinqvistik öyrənilməsi. Sosiolinqvistikanın mühüm sahələri: ümumi sosiolinqvistika, sinxron sosiolinqvistika, prospektiv sosiolinqvistika, dilin inkişafının planlaşdırılması, dilin inkişafının proqnozlaşdırılması, retrospektiv sosiolinqvistika, xüsusi sosiolinqvistika, tətbiqi sosiolinqvistika, interlinqvistika, müqayisəli sosiolinqvistika.

Dil və tarix

Dil və tarixin qarşılıqlı münasibəti. Dilin inkişafı məsələləri. Dilin inkişafının bəzi xüsusiyyətləri.

Dilin inkişaf qanunauyğunluqları. Dilin inkişafının daxili qanunauyğunluqları və xarici faktorları. Dilin inkişafının xarici faktorları. Dilin inkişafının daxili qanunauyğunluqları: dil mexanizminin insan orqanizminə uyğunlaşması qanunu; dil mexanizmini yaxşılaşdırmaq zərurəti; dili kommunikasiya üçün yararlı saxlamaq zərurəti; məqsəd güdməyən daxili dəyişikliklər qanunu. Xarici və daxili faktorların birgə fəaliyyəti. Dil dəyişikliklərinin sistemliliyi.

Dilin tarixi – xalqın tarixi. Dil vahidlərinin yaranması yolları. Diferensiasiya və inteqrasiya. Dillərin kontaktı: alınmalar, dillərin kovergent (bənzətmə, birləşmə) inkişafı, köməkçi ümumi dilin yaranması, dillərin assimilyasiyası. Dillərin qarşılıqlı təsirinin iki nəticəsi: a) sözün ümumi mənasında – alınmalar və b) bütövlükdə dilin dəyişməsi. Qarışıq dillər. Dillərin ittifaqı. Alınmalar. Çarpazlaşma: substrat, superstrat, abstrat. Dil dəyişikliklərinin templəri. Dilin inkişafında tərəqqi problemi. Dil və mədəniyyət. Xalqın tarixi və dilin inkişafı.

ƏDƏBİYYAT

Azərbaycan dilində:

1. M.Adilov, Z.Verdiyeva, F.Ağayeva. İzahlı dilçilik terminləri. Bakı, 1989.
2. A.Axundov. Ümumi dilçilik. Bakı, 2006.
3. Z.Verdiyeva, F.Ağayeva, M.Adilova. Dilçilik problemləri. Bakı, 1982.
4. Ə.Ə.Rəcəbli. Nəzəri dilçilik. Bakı, 2003.
5. Ə.Ə.Rəcəbov. Dil, şüur, cəmiyyət, tarix. Bakı, 1993.

Rus dilində:

6. О.С.Ахманова. Словарь лингвистических терминов. М., 1966.
7. Ш.Бали. Общая грамматика и вопросы французского языка. М., 1955.
8. Э.Бенвенист. Общая лингвистика. М., 1974.
9. Э.Бенвенист. Уровни лингвистического анализа. «Новое в лингвистике», вып. IV, М., 1965.
10. Ф.М.Березин, Б.Н.Головин. Общее языкознание. М., 1979.
11. Л.Блумфилд. Язык. М., 1968.
12. И.А.Бодуен де Куртене. Избранные труды по общему языкознанию, т. I-II, М., 1963.
13. И.Вайнрайх. Языковые контакты. Киев, 1979.
14. Ж.Вандриес. Язык. М.-Л., 1937.
15. Г.О.Винокур. Культура языка. М., 1929.
16. Ю.Д.Дешериев. Социальная лингвистика. М., 1977.
17. Л.Елмьслев. Пролегоменты к теории языка. «Новое в лингвистике», вып.1, М., 1960.
18. О.Есперсен. Философия грамматика. М., 1958.
19. Н.И.Жинкин Механизм речи. М., 1958.
20. В.А.Звегинцев. Очерки по общему языкознанию. М., 1962.
21. В.А.Касевич. Элементы общей лингвистики. М., 1977.
22. В.И.Кодухов. Общее языкознание. М., 1974.
23. Е.Курилович. Очерки по лингвистике. М., 1962.
24. А.Мартине. Основы общей лингвистики. «Новое в лингвистике», вып. III, М., 1963.
25. Общее языкознание (Формы существования, функции, истории языка). М., 1970.
26. Г.Пауль. Принципы истории языка. М., 1960.
27. Э.Сепир. Язык. М.-Л., 1934.

28. Б.А.Серебренников. Об относительной самостоятельности развития системы языка. М., 1968.
29. Ф.де Соссюр. Труды по языкознанию. М., 1977.
30. Ю.С.Степанов. Основы общего языкознания. М., 1975.
31. Н.С.Трубецкой. Основы фонологии. М., 1960.

5706.01—Azərbaycan dili ixtisası üzrə doktoranturaya qəbul imtahan sualları

1. Azərbaycan dili haqqında ümumi məlumat .Azərbaycan dilinin dil sistemində yeri
2. Azərbaycan dilində iltisaqiliyin pozulduğu hallar
3. Azərbaycan dilinin fonetik vasitələri (səs, vurğu, intonasiya)
4. Azərbaycan dili orfoqrafiyasının prinsipləri
5. Azərbaycan əlifbasının tarixindən
6. Azərbaycan dilində heca və vurğunun növləri
7. Azərbaycan dilində fonetik qanun və hadisələr
8. Azərbaycan dili fonetikasının öyrənilməsi tarixi: mübahisəli məqamlar (Ə.Dəmirçizadə,A.Axundov,A.Ələkbərov)
9. Söz leksika və morfologiyanın obyekti kimi
10. Şəkil və məzmunca söz qrupları
11. Omonim və omonimik hadisələr
12. Sözdə semasioloji proseslər: məna genişlənməsi və daralması
13. Alınma sözlər və onların mənimsənilməsi
14. Azərbaycan onomastikası
15. Sözdə leksik və ümumqrammatik məna məsələsi
16. Azərbaycan dili lüğət tərkibinin təsnifatlandırılması
17. Azərbaycan dili lüğət tərkibinin zənginləşməsi yolları və qloballaşma şəraitində dilin saflığının qorunması
18. Azərbaycan dilinin frazeologiyası
19. Sabit və sərbəst söz birləşməsi məsələsi
20. Azərbaycan dilinin leksikoqrafiyası və tarixi
21. Lüğətlər və tipləri
22. Etimologiya
23. Azərbaycan dilində söz yaradıcılığı üsulları
24. Morfem və növləri
25. Qrammatika və dilin qrammatik quruluşu
26. Qrammatikanın hissələri barədə fikirlər
27. Nitq hissələrinin təsnifi prinsipləri
28. Nitq qrupları
29. Bir sözün bir və ya bir neçə nitq hissəsinə aid ola bilməsi məsələsi
30. Qrammatik kateqoriya anlayışı və ümumqrammatik kateqoriya məsələsi
31. İsmin hal kateqoriyası və öyrənilmə tarixi
32. İsmin qrammatik kateqoriyaları (hal kateqoriyasından başqa)
33. Kəmiyyət anlayışı və onun Azərbaycan dilində ifadə üsulları
34. Şəxs-xəbərlik kateqoriyası
35. Sifətin müqayisə dərəcələri və bunun Azərbaycan dilində qoyuluşu
36. Yamsılamalar və onların söz yaradıcılığında rolu
37. Əvəzlik, xüsusiyyətləri, növləri
38. Yiyəlik, nisbi, inkar və qayıdış əvəzliyi məsələsi
39. İnkarlıq və onun ifadə üsulları
40. Azərbaycan dilində say
41. Feilin növ kateqoriyası və söz yaradıcılığı məsələsi
42. Feildə növ və təsirlilik kateqoriyalarının əlaqəsi
43. Feilin zaman kateqoriyası
44. Feilin zaman, şəxs və kəmiyyətə görə dəyişməsi
45. Feilin təsriflənməyən formaları
46. Feili sifət və feildən düzələn sifət
47. Feilin təsriflənən və təsriflənməyən formalarında şəkilçi omonimliyi
48. Azərbaycan dilində zərf
49. Azərbaycan dilində zərf və zərflik məsələsi

50. Köməkçi nitq hissələri, tərkibi barədə fikirlər
51. Əsas və köməkçi nitq hissələrində omonimlik məsələsi
52. Qoşma
53. Ədat
54. Bağlayıcı
55. Nida.
56. Yamsılamalar(təqlidi sözlər)
57. Modal sözlər
58. Azərbaycan dilində modallığın ifadə üsulları
59. Köməkçi nitq hissələrinin omonimliyi məsələsi
60. Nitq hissələrinin konversiyası
61. Azərbaycan dili morfologiyası sahəsində fundamental tədqiqatlar
62. Sintaksis, tədqiq obyekti və predmeti barədə fikirlər
63. Sintaksisin öyrənilmə mərhələləri
64. Azərbaycan dilinin sintaksisi barədə fundamental tədqiqatlar
65. Qeyri-təyini ismi birləşmələr
66. Sintaktik əlaqələr, fərqli fikirlər
67. Uzlaşma əlaqəsi və işləndiyi məqamlar
68. Söz birləşməsi, növləri
69. İsmi birləşmələrin təsnifatına müxtəlif baxışlar
70. Feili birləşmə və mürəkkəb feil
71. Mürəkkəb ad söz birləşməsinin xüsusi növü kimi
72. Söz birləşməsinin söz və cümlə ilə müqayisəsi
73. Söz birləşməsi prof.Y.Seyidovun araşdırmasında
74. Cümlə, əsas əlamətləri
75. Mürəkkəb cümlənin təkamülü
76. Cümlənin ikincidərəcəli üzvləri
77. Sadə cümlənin genişlənməsi
78. Həmcins üzv və fərqli konstruksiyalar
79. Cümlənin məqsəd və intonasiyaya görə növləri, bu barədə fərqli baxışlar
80. Təktərkibli və cüttərkibli cümlə və onlara münasibətlər
81. Üzvlənməyən cümlələr
82. Aktual üzvlənmə
83. Azərbaycan dilində söz sırası və məntiqi vurğu
84. Qrammatik cəhətdən cümlə üzvləri ilə bağlı olmayan söz və ifadələr.
85. Modal söz və ara söz məsələsi
86. Mürəkkəb cümlə, sadə cümlə ilə sərhədinin müəyyənləşdirilməsi
87. Tabesiz mürəkkəb cümlənin tərəfləri arasında məna əlaqələri
88. Tabeli mürəkkəb cümlə prof.Ə.Abdullayevin araşdırmasında
89. Baş və budaq cümlə, yerləşməsi
90. Təközəkli və cütözəkli tabeli mürəkkəb cümlələr
91. Azərbaycan dilinin üslubları
92. Koqnitiv dilçilik
93. Funksional dilçilik
94. “Kitabi-Dədə Qorqud” Azərbaycan dilinin tarixi abidəsi kimi
95. XIV əsr Azərbaycan ədəbi dili (Nəsiminin dili)
96. I Türkoloji qurultayda dil məsələsi
97. Azərbaycan dialekt və şivələrinin öyrənilmə tarixi
98. Azərbaycan dilçiliyində keçid şivələri məsələsi
99. Azərbaycan dialektlərinin təsnifi
100. Dialekt leksikası və onun dilçiliyimizdə öyrənilmə vəziyyəti

Tərtib edən **Tofiq Hacıyev**

Azərbaycan Respublikası Elm və Təhsil Nazirliyi
Bakı Dövlət Universiteti

Fəlsəfə doktoru proqramı üzrə 5706.01 – Azərbaycan dili ixtisasından qəbul imtahanının

PROQRAMI

Bakı Dövlət Universitetinin Filologiya fakültəsinin Elmi Şurasının qərarı ilə tövsiyə edilmişdir
(12 fevral 2026-cı il tarixli, 2 saylı protokol)

Bakı – 2026

Tərtib edən: **f.e.d., prof. Tofiq Hacıyev**
f.e.d., prof. Sənubər Abdullayeva

Azərbaycan dilçiliyi – Azərbaycan dilinin müxtəlif dövrlərindəki mənzərəsini, müxtəlif yaruslarının hadisə və qanunauyğunluqları sistemini əhatə edir. Buna görə də Azərbaycan dilinə aid proqram müasir Azərbaycan dili məsələləri – fonetika, leksikologiya, qrammatika, üslubiyyat ilə yanaşı, dil tarixi və dialektologiya sahələrinin məsələlərini də özündə əks etdirir.

GİRİŞ

Azərbaycan dili haqqında ümumi məlumat. Azərbaycan dilinin tipoloji və geneoloji əlamətləri. İltisaqilik Azərbaycan dilinin əsas morfoloji əlaməti kimi. İltisaqilik barədə türkoloji ədəbiyyatın xülasəsi. Türk dilləri ailəsinin əsas səciyyəsi, bu sahədəki baxışlar. Azərbaycan dilinin oğuz qrupu türk dilləri arasındakı yeri. Azərbaycan ədəbi dili. Ədəbi dil üslublarının tarixi inkişafı və indiki mənzərəsi. Azərbaycan xalqının qədim mədəniyyətinin yadigarları olan yazılı abidələr, onların öyrənilməsi və nəşri. Azərbaycan əlifbası tarixindən.

FONETİKA

Azərbaycan dili fonetikasının tədqiqi tarixi, bu sahədəki araşdırmalar (Ə.Dəmirçizadə, A.Axundov, A.Ələkbərov, F.Veysəlli və s.). Azərbaycan dilinin fonetik vasitələri: səslər, vurğu (söz və fraza vurğusu), intonasiya. Azərbaycan dilinin fonetik vahidləri: fraza, sintaqm, heca və səslər. Azərbaycan ədəbi dilinin səs tərkibi. Azərbaycan dili sait və samitlərinin əsas xüsusiyyətləri. Fonetik hadisələr. Azərbaycan dilində ahəng qanunu. Fonem anlayışı. Azərbaycan dilində heca və vurğu. Azərbaycan dili orfoqrafiyasının prinsipləri (fonetik, morfoloji, tarixi-ənənəvi). Azərbaycan

dilinin orfoepiyası və onun tədqiq vəziyyəti. Azərbaycan dili sait və samitlərinin ədəbi tələffüz xarakteristikası.

LEKSİKOLOGİYA VƏ FRAZEOLOGİYA

Azərbaycan dilinin leksikologiyası. Azərbaycan dilinin leksik sistemi ilə bağlı araşdırmaların xülasəsi. S.Cəfərov, H.Həsənov, A.Ələkbərli, İ.Məmmədov və başqalarının leksika və semasiologiyanın müxtəlif məsələləri haqqındakı fikirləri. Azərbaycan dilində leksik-semantik kateqoriyalar. Azərbaycan dilinin lüğət tərkibində söz qrupları. Çağdaş Azərbaycan dilində alınma sözlərə münasibət məsələsi. Alınma sözlər və onların mənimsənilməsi. Leksikologiya və söz yaradıcılığı. Söz yaradıcılığının üsulları. Leksik yolla söz yaradıcılığı. Morfoloji və sintaktik yolla söz yaradıcılığı. Azərbaycan dilinin lüğət tərkibinin zənginləşmə yolları. Qrammatik mənanın əsas ifadə vasitələri. Morfemika. Kök və şəkilçi morfemlər. Sıfır morfem məsələsi

Azərbaycan dilinin frazeologiyası. Frazeologiya sahəsindəki araşdırmalar. Azərbaycan dili frazeoloji vahidlərinin təsnifi və onların səciyyəsi. Tərkibindəki sözlərin məcaziləşmə dərəcəsinə görə frazeoloji vahidlərin növləri.

Onomastika və onomalogiya anlayışı. Azərbaycan onomastikasının öyrənilməsi tarixi. Onomastik vahidlərin təsnifi. Bədii ədəbiyyatda onomastik vahidlərin üslubi xüsusiyyətləri.

Etimologiya haqqında anlayış. Elmi və xalq etimologiyası. Azərbaycan dilinin etimologiyası üzrə araşdırmalar.

Azərbaycan leksikoqrafiyası tarixindən. Azərbaycan lüğətçiliyinin

inkişafında görkəmli şəxslərin rolu. Lüğətlərin tərtibi prinsipləri. Lüğətlərin əsas növləri. Ensiklopedik və linqvistik lüğətlər. Azərbaycan dilinin orfoqrafiya və izahlı lüğəti (nöqsanları və uğurları).

MORFOLOGİYA

Qrammatika və onun hissələri. Dilin qrammatik quruluşu. Azərbaycan dilçiliyində qrammatika və dilin qrammatik quruluşu haqqında fikir və mülahizələr.

Morfologiya sözlərin qrammatik formaları və qrammatik mahiyyəti barədə elm kimi. Azərbaycan dilçiliyində morfologiya ilə bağlı mühüm araşdırmalar (M.Hüseynzadə, Ə.Abdullayev, F.Zeynalov, Y.Seyidov, Q.Kazımov, B.Xəlilov, T.M.Hacıyev və b.) və onların qısa xülasəsi. Qrammatik kateqoriya, qrammatik məna, qrammatik forma. Ümumqrammatik kateqoriyalar: kəmiyyət və şəxs-xəbərlik kateqoriyaları.

Azərbaycan dilində nitq hissələri sözlərin əsas leksik-qrammatik qrupu kimi. Nitq hissələrinin təsnifi prinsipləri. Azərbaycan dilində nitq hissələrinin ümumi xarakteristikası. Bir sözün bir və ya bir neçə nitq hissəsi ola bilməsi məsələsi. Konversiya. Əsas və köməkçi nitq hissələri məsələsi.

Azərbaycan dilçiliyində ismin əsas xüsusiyyətlərindən bəhs edən fundamental əsərlər.

İsim, mənası, morfoloji əlamətləri və sintaktik funksiyaları. İsimlərin semantik növləri. Hal kateqoriyası, mənası və vəzifəsi. Məkani və qrammatik hallar məsələsi. Qeyri-müəyyən hal məsələsi. Mənsubiyyət kateqoriyası, onun ifadə vasitələri.

Sifət, morfoloji əlaməti, quruluşca və mənaca növləri. Azərbaycan

dilçiliyində sifətlə bağlı tədqiqatlar. Əsli və nisbi sifətlər məsələsinə münasibət. Sifət və zərf məsələsi. Sifətin müqayisə dərəcələri. Azərbaycan dilçiliyində dərəcə kateqoriyasına münasibət.

Say. Azərbaycan dilçiliyində sayla bağlı araşdırmaların xülasəsi. Sayların məna növləri. Sayların quruluşu. Mürəkkəb say məsələsi.

Əvəzlik. Azərbaycan dilçiliyində əvəzliklə bağlı tədqiqatlar. Əvəzliyin məna növlərinin təsnifatında fikir müxtəlifliyi. Qayıdış, yiyəlik, inkar və nisbi əvəzlik məsələsi.

Feil. Azərbaycan dilçiliyində feilə aid əsas elmi araşdırmaların xülasəsi. Feilin quruluşca növləri. Mürəkkəb feil – mürəkkəb söz probleminin tərkib hissəsi kimi. Feilin semantik qrupları. Qrammatika kitablarında feilin növ kateqoriyasına münasibət. Növ və təsirlilik kateqoriyalarının qarşılıqlı əlaqəsi. İnkarlığın Azərbaycan dilində ifadə vasitələri. İnkarlıq kateqoriyası. Azərbaycan dilində zaman kateqoriyası və tədqiqi.

Azərbaycan dilində feildə modallığın ifadəsi. Feilin şəxsə, zamana və kəmiyyətə görə dəyişməsi (şəkil kateqoriyası). Feilin təsriflənməyən formaları. Məsdər, feili sifət, feili bağlama. Bunların dildəki məna və vəzifələri.

Zərf və onun mənaca növləri. Azərbaycan dilçiliyində zərf probleminin qoyuluşu. Zərflərin tarixi inkişafı. Zərf və zərflik münasibəti. Zərfin digər nitq hissələri ilə ortaqlığı məsələsi. Azərbaycan dilçiliyində zərf haqqında olan tədqiqatların xülasəsi.

Azərbaycan dilində köməkçi nitq hissələri. Azərbaycan dilçiliyində köməkçi nitq hissələri haqqında olan tədqiqatların xülasəsi (M.Hüseynzadə,

Ə.Abdullayev, F.Zeynalov, Y.Seyidov, Q.Kazımov və b.). Köməkçi nitq hissələri və köməkçi adlar.

Qoşmanın məna növləri və funksiyası. Azərbaycan dilçiliyində qoşmadan bəhs edən fundamental əsərlərin xülasəsi. Bəzi qoşmaların mənşəyi, törəmə mənbəyi. Qoşma və əsas nitq hissələrinin omonimliyi məsələsi.

Bağlayıcı, onun növləri və funksiyası. Bağlayıcıların növləri. Bağlayıcı və bağlayıcı sözlər məsələsi.

Ədat, funksiyası və növləri. Azərbaycan dilçiliyində ədatlar haqqında olan tədqiqatların xülasəsi.

Modal sözlər, onların məna qrupları və əsas nitq hissələrinə münasibəti məsələsi.

Nida xüsusi nitq hissəsi kimi. Azərbaycan dilçiliyində nidadan bəhs edən fundamental əsərlər. Nidanın işlənmə məqamları və semantik-qrammatik xüsusiyyətləri.

Yamsılamalar dildə motivləşmiş söz qrupu kimi. Yamsılamaların əsas xüsusiyyətləri və söz yaradıcılığında rolu.

SİNTAKSİS

Sintaksisin predmeti ilə bağlı mübahisələr. Sintaksisin öyrənilmə mərhələləri və üsulları. Sintaksisin dilçiliyin başqa sahələri ilə əlaqəsi. Dilimizin sintaktik quruluşu barədə fundamental araşdırmaların xülasəsi. Dilin əsas sintaktik vahidləri. Sintaktik əlaqələr, onların ifadə vasitələri və tipləri.

Söz birləşməsi probleminə dair müasir elmi fikirlər. Söz birləşməsinin

təsnifatı ilə bağlı fikirlər. İsmi və feili söz birləşmələri, tipləri və xüsusiyyətləri. Təyini söz birləşmələri, növləri. Təyini söz birləşmələrinə daxil olmayan ismi birləşmələr. Mürəkkəb adlar söz birləşməsinin xüsusi növü kimi.

Azərbaycan dilində cümlə problemi. Cümlənin əsas əlamətləri. Cümlənin öyrənilməsi aspektləri (konstruktiv, kommunikativ, semantik). Cümlənin sintaktik əsasa görə təsnifi. Sadə cümlənin qrammatik üzvlənməsi. Cümlənin baş və ikincidərəcəli üzvləri haqqında.

Azərbaycan dilində cümlənin aktual üzvlənməsi və sözlərin sırası. Sadə cümlənin genişlənməsi. Kommunikativ-semantik səviyyədə cümlənin genişlənməsi. Həmcins üzvlər. Xüsusiləşmə və əlavələr. Qrammatik cəhətdən cümlə üzvləri ilə əlaqədə olmayan sözlər: xitab və ara sözlər.

Təktərkibli və cüttərkibli sadə cümlələr. Cümlənin müxtəlif aspektlər üzrə təsnifi Təktərkibli cümlələr, növləri, söz-cümlələr.

Mürəkkəb cümlə. Mürəkkəb cümlənin komponentləri arasındakı qarşılıqlı münasibətin növləri: tabelilik və tabesizlik.

Tabesiz mürəkkəb cümlələr. Həmcins xəbərli sadə cümlə və tabesiz mürəkkəb cümlə məsələsi. Tabesiz mürəkkəb cümlənin komponentlərini əlaqələndirən vasitələr: məna əlaqələri, bağlayıcılar, intonasiya, komponentlərin sırası, ortaq üzvlər, işarə əvəzlikləri və mənsubiyyət şəkilçiləri. Sintaktik paralellik, zaman uyuşmaları. Məna əlaqələrinə görə tabesiz mürəkkəb cümlələrin təsnifi.

Tabeli mürəkkəb cümlələr. Mürəkkəb cümlənin təsnifi prinsipləri: quruluşuna, bağlanma üsuluna və komponentlərinin qarşılıqlı münasibətinə görə. Baş və budaq cümlə, onların işlənmə vəziyyətləri. Tabeli mürəkkəb cümlələrin komponentlərini bağlayan vasitələr. Əvəzlik-qəlib və qarşılıq söz

(korrelyat). Tabeli mürəkkəb cümlənin budaq cümlələrə görə təsnifi: mübtəda budaq cümləsi, xəbər budaq cümləsi, tamamlıq budaq cümləsi, təyin budaq cümləsi, zərflik budaq cümlələri (tərzi-hərəkət, zaman, yer, kəmiyyət, dərəcə, səbəb, məqsəd, nəticə, şərt, qarşılaşdırma budaq cümlələri), qoşulma budaq cümləsi.

Qarışıq tipli (polipredikativ) mürəkkəb cümlələr. Qarışıq tipli mürəkkəb cümlələrdə qütblənmə. Qarışıq tipli tabesiz mürəkkəb cümlələr və onların tipləri. Qarışıq tipli tabeli mürəkkəb cümlələr və onların tipləri. Qarışıq tipli tabeli mürəkkəb cümlə komponentlərinin birləşmə üsulları.

Mətn. Mətn komponentləri, bağlanma vasitələri və tipləri.

DİL TARİXİ VƏ DİALEKTOLOGİYA

Azərbaycan milli ədəbi dilinin təşəkkülü. Ədəbi dilimizin dialekt əsası məsələsi. Ədəbi dilin dövrləri. “Kitabi-Dədə Qorqud” dastanı Azərbaycan ədəbi dilinin tarixi abidəsi kimi. Ədəbi dil, koyne və norma anlayışları. Azərbaycan dilinin üslubları. XIV əsr Azərbaycan ədəbi dili (Nəsiminin dili). XVI əsr Azərbaycan ədəbi dili (Füzulinin dili).

I Türkoloji qurultay və onun tarixi əhəmiyyəti.

Dil tarixinin sahələri. Azərbaycan dili tarixində aqqlütinasiya və analitizm. Şəxs şəkilçilərinin inkişafı. Feil formalarının sabitləşməsi. Feilin şəkil kateqoriyasının morfoloji-semantik inkişafı. Morfoloji kateqoriyaların (hal, xəbərlik, zaman) inkişafı.

Azərbaycan dialekt və şivələrinin öyrənilmə tarixi. Azərbaycan dialektlərinin təsnifi. Azərbaycan dilçiliyində keçid şivələri məsələsi.

Dialektologiyanın başqa dilçilik sahələri ilə əlaqəsi. Dialekt leksikası və onun Azərbaycan dilçiliyində öyrənilmə vəziyyəti. Dialekt və şivələrimizdə feilin morfologiyası. Dialektlərimizdə əvəzlik.

Ə D Ə B İ YY A T

1. Abdullayev Ə. Aktual üzvlənmə və mətn. B., 1998.

2. Abdullayev Ə.Z., Seyidov Y. M., Həsənov A. Q. Müasir Azərbaycan dili. Sintaksis. IV hissə. B., “Şərq-Qərb”, 2007, 424 s.

3. Abdullayev Ə.Z. Müasir Azərbaycan dilində tabeli mürəkkəb cümlələr. B., “Maarif”, 1974, 420 s.

4. Abdullayev K. Azərbaycan dili sintaksisinin nəzəri problemləri.

5. Adilov M.İ. Azərbaycan dilində sintaktik təkrarlar. B., “Elm”, 1974, 230 s.

6. Axundov A. A. Azərbaycan dilinin fonetikası, B., “Maarif”, 1984, 390 s.

7. Axundov A. A. Feilin zamanları. B., “ADU”, 1961, 139 s.

8. Azərbaycan dilinin qrammatikası. Azərb. SSR EA, II h., B., 1959.

9. Bağırov Q.K. Azərbaycan dilində feillərin leksik-semantik inkişafı. B., “Maarif”, 1971, 158 s.

10. Bayramov H.A. Azərbaycan dili frazeologiyasının əsasları. B., “Maarif”, 1978, 174 s.

11. Budaqova Z. Müasir Azərbaycan ədəbi dilində sadə cümlə. Azərb. SSR EA, Bakı, 1963.

12. Cavadov Ə. M. Müasir Azərbaycan ədəbi dilində sintaktik vahidlərin sırası. B., “Elm”, 1977, 111 s.

13. Cəfərov S.Ə. Müasir Azərbaycan dili. Leksika. II hissə. B., "Şərq-Qərb", 2007, 191 s.
14. Cəfərov S.Ə. Azərbaycan dilində söz yaradıcılığı. B., "Maarif", 1960, 201 s.
15. Cəfərov C.Ə. Nitq hissələrində keçid prosesləri və konversiya. B., 2009, 292 s.
16. Dəmirçizadə Ə. M. Azərbaycan ədəbi dilinin tarixi. B., "Maarif", 1979, 267 s.
17. Dəmirçizadə Ə.M. Azərbaycan dilinin üslubiyyatı. B., "Maarif", 1962, 270 s.
18. Dəmirçizadə Ə.M. "Kitabi-Dədə Qorqud" dastanlarının dili. B., "APİ", 1959, 157 s.
19. Dəmirçizadə Ə.M. Müasir Azərbaycan dili. Fonetika, orfoepiya, orfoqrafiya. I hissə. B., "Şərq-Qərb", 2007, 253 s.
20. Əlizadə F. Cümlənin aktual üzvlənməsi. B., 1998.
21. Əlizadə Z. Müasir Azərbaycan dilində modal sözlər. B., "Maarif", 1965, 170 s.
22. Hacıyev T.İ. Azərbaycan ədəbi dili tarixi. B., "ADU", 1976, 152 s.
23. Hacıyev T.İ. XX əsrin əvvəllərində Azərbaycan ədəbi dili. B., "Maarif", 1977, 186 s.
24. Hacıyev T.M. Müasir Azərbaycan dilinin qrammatikası. Morfologiya. B., "Elm və təhsil", 2025, 544 s.
25. Hüseynzadə M.H. Müasir Azərbaycan dili. Morfologiya. III hissə. B., "Şərq-Qərb", 2007, 279 s.
26. Həsənov H.Ə. Müasir Azərbaycan dilinin leksikası. B., "Elm və təhsil",

2005, 451s.
27. Kazımov Q.Ş. Müasir Azərbaycan dili. Morfologiya. B., “Elm və təhsil”, 2010, 398 s.
28. Kazımov Q. Müasir Azərbaycan dili: Sintaksis. B., “Elm və təhsil”, 2010, 500 s.
29. Qurbanov A.M. Müasir Azərbaycan ədəbi dili. I cild. B., “Elm və təhsil”, 2003, 450 s.
30. Mirzəyev H.İ. Azərbaycan dilində feil. B., “Maarif”, 1986, 318 s.
31. Mirzəzadə H.İ. Azərbaycan dilinin tarixi qrammatikası. B., “Azərbaycan Universiteti”, 1990, 374 s.
32. Müasir Azərbaycan dili. Fonetika və fonologiya. B., “Elm”, 2019, 733 s.
33. Müasir Azərbaycan dili. Sintaksis. ADU, Bakı, 1959.
34. Müasir Azərbaycan dili. Sintaksis. II kitab, Azərtədrisnəşr, 1962.
35. Müasir Azərbaycan dili. I cild. B., “Elm”, 1978, 322 s.
36. Müasir Azərbaycan dili. II cild. B., “Elm”, 1980, 510 s.
37. Müasir Azərbaycan dili. III cild. B., “Elm”, 1981, 442 s.
38. Seyidov Y.M. Azərbaycan dilinin qrammatikası. Morfologiya. B., “BU”, 2011, 367 s.
39. Seyidov Y.M. Azərbaycan ədəbi dilində söz birləşmələri. B., “BU”, 1992, 408 s.
40. Şirəliyev M.Ş. Azərbaycan dialektologiyasının əsasları. B., “Azərtədrisnəşr”, 1962, 424 s.
41. Şirəliyev M. Ş. Azərbaycan dili orfoepiyasının əsasları. B., “Azərnəşr”, 1970, 145 s.
42. Yusifov M. İ. Azərbaycan dili fonetikasının əsasları. B., “Elm və təhsil”,

2013, 337 s.

43. Verdiyeva Z. N., Ağayeva F. M., Adilov M. İ. Azərbaycan dilinin semasiologiyası. B., “Maarif”, 1979, 306 s.

44. Zeynalov F. R. Müasir türk dillərində köməkçi nitq hissələri: oğuz qrupu dillərinin materialları üzrə. B., “Maarif”, 1971, 310 s.

İnternet resursları

35. http://elibrary.bsu.az/filologiya.aspx
36. https://az.wikipedia.org/wiki/Fonetika
37. https://kayzen.az/blog/Az%C9%99rbaycan-dili/274/fonetika.html
38. http://www.langust.ru/method.shtml
39. http://textologia.ru/russkiy/fonetika-fonolo-gia/fonetika/q=459
40. http://rusgram.narod.ru/1-32.html
41. www.textologia.ru
42. https://az.wikipedia.org/wiki/Ana_S%C9%99hif%C9%99
43. https://azerdict.com/az/izahli-luget/
44. https://kayzen.az/tag/leksikologiya
45. https://az.wikipedia.org/wiki/L%C3%BC%C4%9F%C9%99t
46. https://dic.academic.ru/
47. http://ek.anl.az/search/query?theme=e-kataloq

ЭКЗАМЕНАЦИОННЫЕ ВОПРОСЫ
ДЛЯ ВСТУПИТЕЛЬНЫХ ЭКЗАМЕНОВ В ДОКТОРАНТУРУ
по специальности «5707.01 - Славянские языки»
2026 г.

1. Артикуляционная классификация согласных звуков.
2. Классификация гласных звуков.
3. Типы слогов: открытые и закрытые, прикрытые и неприкрытые слоги.
4. Ударение как средство организации слова.
5. Фонетическая природа русского ударения.
6. И.А.Бодуэн де Куртенэ – основатель фонологии.
7. Понятие фонемы.
8. Классификация позиций: сигнификативно-сильные и слабые позиции; перцептивно-сильные и слабые позиции.
9. Вариативность орфоэпических норм.
10. Буквенные и небуквенные графические средства русского языка.
11. Основные типы лексических значений слов: прямое (основное) и непрямое (переносное) значения.
12. Развитие значений многозначного слова: метафора, метонимия.
13.Явление омонимии в русском языке.
14.Понятие о лексических синонимах. Синонимический ряд.
15.Понятие о лексических антонимах. Разнокорневые антонимы.
16. Иноязычные заимствования в составе русской лексики.
17. Диалектизмы фонетические, словообразовательные, морфологические и лексические.
18. Историзмы и архаизмы.
19. Фразеологизм, его отличия от слова и свободного словосочетания.
20..Типы фразеологизмов: фразеологические сращения, единства, сочетания.
21. Типы морфем русского языка.
22. Исторические изменения в морфологической структуре слов.
23. Содержание терминов «производная основа» (мотивированная основа) и «производящая основа» (мотивирующая основа).
24. Интерфикс – незначимая единица языка.
25. Суффиксальный, префиксальный, постфиксальный, приставочно-постфиксальный способы словообразования.
26. Безаффиксные способы словообразования.
27. Субстантивация как особый способ синхронного словообразования.
28. Адъективация и адвербиализация.
29. Слова узуальные, потенциальные и окказиональные.
30.Продуктивные, малопродуктивные и непродуктивные словообразовательные аффиксы.
31. Проблема частей речи.
32. Вопрос о категории состояния и модальных словах в русском языке.
33. Существительные *Singularia tantum* и *Pluralia tantum.*
34. Полные и краткие формы прилагательных.

35. Вопрос о разрядах числительных в русской грамматической традиции.
36. Местоимение в системе частей речи современного русского языка.
37. Основы и классы глагола.
38. Соотносительные, одновидовые и двувидовые глаголы русского языка.
39. Образование, значение и употребление форм времени.
40. Наклонение как модальная категория.
41. Традиционный и нетрадиционный синтаксис.
42. Основные единицы синтаксиса.
43. Проблема словосочетаний в русском синтаксисе.
44. Морфологическая классификация словосочетаний.
45. Учение В.В. Виноградова о словосочетании.
46. Классификация членов предложения по В.А. Белошапковой.
47. Актуальное членение предложения (высказывания), его сущность и средства выражения.
48. Две точки зрения на природу сложного предложения – классификация сложных предложений по союзам: союзные / бессоюзные сложные предложения.
49. Проблема сложносочиненных предложений в русском синтаксисе.
50. Бессоюзное сложное предложение.
51. Источники изучения истории русского языка.
52. Структура слога древнерусского языка XI века.
53. Падение редуцированных гласных.
54. Изменения в структуре слога, вызванные падением редуцированных.
55.Переход [е] в [о] под ударением после мягкого согласного перед твердым.
56. Категории имени существительного в древнерусском языке.
57. Система местоименных слов к моменту появления письменности.
58. Прилагательное как часть речи в древнерусском языке.
59. Счетные слова в древнерусском языке.
60. Категории и формы глагола в древнерусском языке.
61. Понятие литературного языка.
62.Литературный язык и язык художественной литературы.
63. Понятие нормы в литературном языке.
64. Проблема происхождения русского литературного языка (концепции А.А. Шахматова, С.П. Обнорского, В.В. Виноградова).
65. Образование древнерусского литературного языка.
66.Язык летописей.
67. Деловой язык Московской Руси.
68. Второе южнославянское влияние и связанные с ним культурно-языковые процессы.
69. Литературный язык эпохи начала формирования русской нации.
70. Развитие национального русского литературного языка.
71. Основные вопросы фонологии.
72.Позиционные фонетические чередования.
73. Перцептивно-сильные и слабые позиции, связанные с функцией отождествления значимых единиц языка.
74. Сигнификативно-сильные и слабые позиции, связанные с функцией различения значимых единиц языка.

75. Гиперфонема.
76. Дифференциальные и интегральные признаки фонем.
77. Словоразличительная и форморазличительная функции фонемы – основа учения Л.В. Щербы о фонеме.
78. Живые (комбинаторные и позиционные) и исторические чередования.
79. Нейтрализация фонем и совпадение их в архифонеме.
80. Система фонем современного русского языка.
81. Активность сложения в современном русском языке.
82.Три класса производных слов: слова узуальные, потенциальные, окказиональные.
83. Производный характер окказионального слова.
84. Отсутствие форм женского рода у некоторых групп существительных.
85. Новые тенденции в области семантических родовых противопоставлений.
86. Вопрос о порядковых словах в русской грамматике.
87. Современные тенденции в области изучения разрядов числительных и в вопросе о порядковых словах.
88. О разрядах имен прилагательных в русской грамматической традиции.
89. М.В.Ломоносов, А.Х.Востоков, Л.В.Щерба, В.В.Виноградов о разрядах прилагательных.
90. Новые тенденции в области разрядов прилагательных.
91. Словосочетание как единица докоммуникативного уровня, как средство развертывания информационной структуры высказывания в процессе коммуникации.
92. Грамматические, семантические, стилистические и фразеологические формы словосочетания.
93. Словосочетание как единица языка (конструктивный синтаксис), синтагма как единица речи (коммуникативный синтаксис).
94. Изучение синтаксических единиц в контексте их коммуникативной функции, смысловой нагрузки и порядка слов.
95. Паратаксис и гипотаксис как две формы синтаксических связей.
96. Г.А. Золотова о классификации синтаксических связей в словосочетании и «аналоге словосочетания».
97. Понятие «предложение» в трудах ученых различного периода развития русского синтаксиса.
98. Дискуссионные вопросы синтаксиса простого предложения.
99. Динамический синтаксис (тема-рематические отношения).
100. Существующие подходы к изучению актуального членения.

МИНИСТЕРСТВО НАУКИ И ОБРАЗОВАНИЯ

АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

БАКИНСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ

ПРОГРАММА

ПО СПЕЦИАЛЬНОСТИ: 5707.01 - СЛАВЯНСКИЕ ЯЗЫКИ

(для соискателей ученой степени

доктора философии по филологическим наукам)

БАКУ – 2026

МИНИСТЕРСТВО НАУКИ И ОБРАЗОВАНИЯ

АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ
БАКИНСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ

ПРОГРАММА

ПО СПЕЦИАЛЬНОСТИ: 5707.01 - СЛАВЯНСКИЕ ЯЗЫКИ

(русский язык)

**(для соискателей ученой степени
доктора философии по филологическим наукам)**

«Утверждена» Учёным советом филологического факультета Бакинского государственного университета (протокол № 2 от 12 февраля 2026 г.)

БАКУ – 2026

Программа составлена на кафедре русского языкознания Бакинского государственного университета

Научный редактор: кандидат филологических наук, доцент

Э.А. ГЕЙДАРОВА

Составители программы:

Т.И. Ибрагимова, Ф.АГ. Мамедбейли,

Н.Т. Зейналова, Э.А. Гейдарова,

С.А. Магеррамова

ФОНЕТИКА СОВРЕМЕННОГО РУССКОГО ЯЗЫКА

Фонетика как учение о звуковой стороне языка. Аспекты изучения звуковой стороны языка: акустический, анатомо-физиологический, функциональный. Фонетическая транскрипция. Сегментные и суперсегментные фонетические единицы. Артикуляционная классификация согласных звуков. Классификация гласных звуков. Слог. Типы слогов: открытые и закрытые, прикрытые и неприкрытые слоги. Ударение как средство организации слова. Фонетическая природа русского ударения. Интонация. Фразообразующая функция интонации. Логическое и фразовое ударение. Основные интонационные конструкции. Фонология. И.А. Бодуэн де Куртенэ – основатель фонологии. Понятие фонемы. Классификация позиций: сигнификативно-сильные и слабые позиции; перцептивно-сильные и слабые позиции. Состав и система гласных и согласных фонем. Фонематическая транскрипция. Орфоэпия как раздел фонетики. Вариативность орфоэпических норм. «Старшая» и «младшая» нормы. Графика как совокупность письменных знаков. Буквенные и небуквенные графические средства русского языка. Русский алфавит. Однозначные и двузначные буквы. Слоговой принцип русской графики. Обозначение на письме мягкости согласных. Обозначение на письме $\langle j \rangle$. Понятие об орфографии. Фонематический и морфологический принципы орфографии. Традиционный принцип орфографии. Фонетический принцип. Реформа русского письма в 1917-1918 гг.

Основная литература

1. Панов М.В. Современный русский язык. Фонетика. М., изд. 2-е, 2009.

2. Современный русский язык. / Под ред. В.А. Белошапковой. Изд. 2. М., 1999.

3. Современный русский литературный язык. / Под ред. П.А. Леканта. М., 2004.

ЛЕКСИКОЛОГИЯ СОВРЕМЕННОГО РУССКОГО ЯЗЫКА

Основные задачи лексикологии и фразеологии. Слово как лексическая единица. Семантическая структура слова. Слово и понятие. Номинативная функция слова. Лексическое значение слова. Основные типы лексических значений слов: прямое (основное) и непрямое (переносное) значения; немотивированное (непроизводное) и мотивированное (производное) значения; свободные и несвободные (фразеологически связанные, синтаксически обусловленные и конструктивно ограниченные) значения; номинативные и экспрессивно-синонимические значения. Явления моносемии (однозначности) и полисемии (многозначности) в языке. Развитие значений многозначного слова: метафора, метонимия. Узуальные и окказиональные переносные значения. Явление омонимии в русском языке. Понятие о лексических синонимах. Синонимический ряд. Синонимы узуальные и окказиональные. Понятие о паронимах. Понятие о лексических антонимах. Разнокорневые антонимы. Антонимы - конверсивы. Однокорневые антонимы. Антонимы-энантиосемы и антонимы-эвфемизмы. Антонимы общеязыковые и окказиональные, их стилистические функции. Происхождение и формирование русской лексики. Роль исконной лексики. Иноязычные заимствования в составе русской лексики. Заимствования из славянских языков. Старославянизмы, их фонетические, морфологические и семантические признаки. Заимствования из неславянских языков. Лексика русского языка с точки зрения сферы употребления. Диалектизмы фонетические, словообразовательные, морфологические и лексические. Собственно лексические, лексико-семантические и этнографические диалектизмы. Функции диалектной лексики. Специальная лексика. Собственно профессиональная лексика. Жаргоны. Арготизмы. Понятие о функционально-стилевом расслоении лексики. Стилистически нейтральная (межстилевая) лексика. Выделение на её фоне лексики разговорного и книжного стилей. Разговорная лексика. Лексика книжных стилей. Научный, официально-деловой, газетно-публицистический стили, их различительные, стилеобразующие признаки. Литературно-художественные стили. Активная

лексика. Устаревающие и устаревшие слова. Историзмы и архаизмы. Неологизмы.

ФРАЗЕОЛОГИЯ

Понятие о фразеологии. Фразеологизм, его отличия от слова и свободного словосочетания. Типы фразеологизмов: фразеологические сращения, единства, сочетания. Фразеологизированные выражения. Фразеологические синонимы, их функции. Фразеологическая антонимия. Происхождение фразеологизмов: исконно русские и заимствованные фразеологизмы.

Основная литература

1. Виноградов В.В. Избранные труды. Лексикология и лексикография. М., 1977.
2. Кузнецова Э.В. Лексикология русского языка. М., 1989.
3. Современный русский язык. / Под ред. В.А. Белошапковой. М., 1999.
4. Фоменко Ю.В. Современный русский язык. Лексикология. М.: Флинта, 2015.
5. Фомина М.И. Современный русский язык. Лексикология. М.: Логос, 2001.
6. Шанский Н.И. Лексикология современного русского языка. М., 1990.

СЛОВООБРАЗОВАНИЕ

Словообразование как особый раздел языкознания. Морфемика как раздел языкознания, изучающий строение составных частей слова. Понятие морфемы и морфа. Типы морфем русского языка. Морфемы корневые и аффиксальные. Приставки, суффиксы, флексии. Понятие нулевого аффикса; нулевое окончание и нулевой суффикс. Исторические изменения в морфологической структуре слов. Опрощение, переразложение, декорреляция. Понятие производности и членимости слова. Содержание терминов «производная основа» (мотивированная основа) и «производящая основа» (мотивирующая основа). Интерфикс – незначимая единица языка.

Условия применения и возникновения интерфиксов. Способы словообразования. Суффиксальный, префиксальный, постфиксальный, приставочно-постфиксальный способы словообразования. Безаффиксные способы словообразования. Субстантивация как особый способ синхронного словообразования. Адъективация и адвербиализация. Слова узуальные, потенциальные и окказиональные. Продуктивные, малопродуктивные и непродуктивные словообразовательные аффиксы.

Основная литература

1. Виноградов В.В. Русский язык. Грамматическое учение о слове. М., 1986.
2. Русская грамматика. / Под ред. Н.Ю. Шведовой. Т.II, М., 1980.
3. Русский язык конца XX столетия (1985-1995). / Под ред. Е.А. Земской. М., 1996 (раздел «Активные процессы современного словопроизводства»).
4. Современный русский язык. / Под ред. В.А. Белошапковой. М., 1999.

МОРФОЛОГИЯ

Морфология как одна из сторон грамматики. Понятие морфологической парадигмы. Грамматические значения и способы их выражения в русском языке. Проблема частей речи. Грамматические категории. Традиционное учение о частях речи как результат компромиссов между различными принципами классификации. Л.В.Щерба и В.В.Виноградов о частях речи в русском языке. Слова вне частей речи. Причастия и деепричастия в системе частей речи. Вопрос о категории состояния и модальных словах в русском языке.

Имя существительное. Одушевленность-неодушевленность как обязательный, семантический и синтаксический элемент значения существительных. Род как классифицирующая категория существительного. Число имён существительных. Значения форм числа и способы их выражения в русском языке. Существительные *Singularia tantum* и *Pluralia*

tantum. Содержание категории падежа. Вопрос о количестве падежей в русском языке. Функции падежей. Типы именного склонения. Словообразование имён существительных.

Имя прилагательное. Категориальное значение; наличие рода, числа и падежа, полноты-кратности как характерные признаки прилагательных. ифференциальные признаки качественных имен прилагательных. Компаратив и превосходная степень прилагательных. Относительные и притяжательные прилагательные. Полные и краткие формы прилагательных. Словообразование имён прилагательных.

Имя числительное. Категориальное значение; грамматические признаки. Вопрос о разрядах числительных в русской грамматической традиции. Особенности склонения числительных

Местоимение. Категориальное значение, грамматические признаки местоимений. Местоимение в системе частей речи современного русского языка. Склонение местоимений. Местоимение-существительное, местоименные прилагательные и местоименные наречия.

Глагол. Категориальное значение, грамматические признаки. Понятие основы глагола. Основы и классы глагола. Продуктивные и непродуктивные классы глагола. Спряжение и классы глагола. Глаголы вне классов. Вид как классифицирующая категория глагола. Соотносительные, одновидовые и двувидовые глаголы русского языка. Образование видовых пар. Категория времени как словоизменительная морфологическая категория глагола. Три формы времени у глаголов несовершенного вида. Отсутствие настоящего времени у глаголов совершенного вида. Образование, значение и употребление форм времени. Наклонение как модальная категория. Способы образования форм наклонений глагола. Простые и составные формы повелительного наклонения. Аналитизм формы сослагательного наклонения глагола. Переносное употребление наклонений. Лицо глагола как словоизменительная предикативная категория. Спряжение глагола. Личные окончания глаголов I и II и смешанного спряжения. Глаголы архаического

спряжения. Недостаточные и изобилующие глаголы русского языка. Безличные глаголы как дефектные глаголы особого типа. Залог. Действительный и страдательный залоги. Переходность и непереходность глагола, и её связь с залогами. Средневозвратный залог. Словообразование глаголов. Причастие и деепричастие как атрибутивные формы глагола.

Наречие. Категориальное значение. Неизменяемость как морфологическая характеристика наречия. Вопрос о разрядах наречий в русской грамматической традиции.

Вопрос о категории состояния в современной грамматической науке.

Модальные слова. Вопрос о модальных словах в русской грамматической традиции. Семантические разряды модальных слов. В.В. Виноградов о разрядах модальных слов по значению.

Лексико-грамматическая характеристика служебных частей речи. Предлоги русского языка. Однозначные и многофункциональные предлоги. Предлоги русского языка по составу: простые, производные и составные предлоги. Союзы по значению и функциям. Союзы сочинительные и подчинительные; их семантические группы. Союзные слова как переходное явление между полнозначными и служебными словами. Частицы. Основные разряды частиц. Модальные, формообразовательные и словообразовательные частицы.

Междометие. Междометие в системе частей речи современного русского языка; эмоциональные и императивные (волевые) междометия.

Основная литература

1. Бондарко А.В. Теория морфологических категорий и аспектологические исследования. М., 2005.

1. Валгина Н.С. Активные процессы в современном русском языке. М.: Логос, 2003.

2. Виноградов В.В. Русский язык. Грамматическое учение о слове. М., 1986.

3. Мамедбейли Ф.АГ. Морфология современного русского языка. Баку, 2021.

4. Русская грамматика./ Под ред. Н.Ю. Шведовой. М., 1980, т.I.

5. Русский язык конца XX столетия (1985-1995гг.) / Под ред. Е.А.Земской. М., 1996 (главы VI-VIII).

6. Современный русский язык./ Под ред. В.А. Белошапковой. М., 1981.

7. Щерба Л.В. О частях речи в русском языке. // Л.В. Щерба. Языковая система и речевая деятельность. Л., 1974.

СИНТАКСИС СОВРЕМЕННОГО РУССКОГО ЯЗЫКА

Синтаксис как раздел грамматики. Два аспекта изучения синтаксиса: конструктивный и коммуникативный. Традиционный и нетрадиционный синтаксис. Основные единицы синтаксиса. Проблемы, возникающие при их выделении. Проблема словосочетаний в русском синтаксисе. Морфологическая классификация словосочетаний. Структурная организация словосочетаний. Учение В.В. Виноградова о словосочетании. Классификация словосочетаний по В.А. Белошапковой. Традиционные виды синтаксической связи: сочинение и подчинение. Виды подчинительной связи: согласование, управление, примыкание. Полное/неполное согласование. Сильное/слабое управление. Особенности примыкания. Нетрадиционные виды синтаксической связи: предсказующая/непредсказующая связь, обязательная/необязательная связь. Изоморфизм синтаксических единиц. Структурная организация словосочетаний и предложений. Предложение и высказывание. Предложение в традиционном синтаксисе. Членение простого предложения. Главные (подлежащее, сказуемое) и второстепенные члены предложения (дополнение, определение, обстоятельство). Принципы традиционного членения простого предложения. Вопрос иерархии главных членов предложения. Нетрадиционное членение простого предложения. Главные/неглавные члены предложения. Классификация членов предложения по В.А. Белошапковой. Учение об односоставном

предложении. Нетрадиционная классификация односоставных предложений. Типы осложненных предложений: предложения с вводными словами, предложения с обособлением, предложения с однородными членами. Нетрадиционное рассмотрение предложения с однородными сказуемыми как сложной конструкции (вербоцентрическая идея предложения). Актуальное членение предложения (высказывания), его сущность и средства выражения. Сложное предложение. Две точки зрения на природу сложного предложения – классификация сложных предложений по союзам: союзные / бессоюзные сложные предложения. Классификация сложных предложений по видам синтаксической связи: сложносочиненные, сложноподчиненные, бессоюзные сложные предложения. Функциональная классификация сложноподчиненных предложений. Структурно-семантическая классификация сложноподчиненных предложений. Проблема сложносочиненных предложений в русском синтаксисе. Бессоюзное сложное предложение.

Основная литература

1. Современный русский язык. / Под ред. В.А. Белошапковой. М., 1999.
2. Бабайцева В.В., Максимов Л.Ю. Современный русский язык. М., Просвещение, 1981.
3. Золотова Г.А. Очерк функционального синтаксиса русского языка.М., 2005.
4. Крючков С.Е., Максимов Л.Ю. Современный русский язык. Синтаксис сложного предложения. М., 1977.
5. Скобликова Е.С. Согласование и управление в русском языке. М., 2005.
6. Современный русский язык. / Под ред. В.А. Белошапковой. 3-е изд. М., 1997. Разд. «Синтаксис».

ИСТОРИЯ РУССКОГО ЯЗЫКА

Основные задачи истории русского языка. Источники изучения истории русского языка. Праславянский язык. Появление в праславянском языке

мягких согласных в результате влияния **j**. История праславянских палатализаций согласных. Структура слога древнерусского языка XI века. Падение редуцированных гласных. Изменения в структуре слога, вызванные падением редуцированных. Функциональное объединение [**и**], [**ы**] и превращение фонемы [**и**] в разновидность фонемы [**ы**]. Изменения согласных после падения редуцированных. Переход [**е**] в [**о**] под ударением после мягкого согласного перед твердым.

Категории имени существительного в древнерусском языке. Система местоименных слов к моменту появления письменности. Прилагательное как часть речи в древнерусском языке. Счетные слова в древнерусском языке. Категории и формы глагола в древнерусском языке. Первообразные и адвербиализованные наречия.

Основная литература

1. Гейдарова Э.А. Историческая грамматика русского языка. Баку, 2007.

2. Иванов В.В. Историческая грамматика русского языка. М.: Просвещение, 1990.

3. Горшкова К.В., Хабургаев Г.А. Историческая грамматика русского языка. 2-е изд. М., 1996.

ИСТОРИЯ РУССКОГО ЛИТЕРАТУРНОГО ЯЗЫКА

Понятие литературного языка. Литературный язык и язык художественной литературы. Понятие нормы в литературном языке. Проблема происхождения русского литературного языка (концепции А.А. Шахматова, С.П. Обнорского, В.В. Виноградова). Образование древнерусского литературного языка. Язык летописей. Складывание литературного языка великорусской народности. Деловой язык Московской Руси. Второе южнославянское влияние и связанные с ним культурно-языковые процессы. Возникновение грамматической традиции. Литературный язык эпохи начала формирования русской нации. Развитие национального русского литературного языка.

Основная литература

1. Виноградов В.В. Очерки по истории русского литературного языка XVII-XIX вв. 3-е изд., М.,1982.

2. Горшков А.И. Теория и история русского литературного языка: Учеб, пособие по спец. «Русский язык и литература, 1984.

3. Соболевский А.И. История русского литературного языка. Л., 1980.

4. Судавичене Л.В., Сердобинцев Н.Я., Кадькалов Ю.Г. История русского литературного языка. Л., 1990.

ФОНОЛОГИЯ

Основные вопросы фонологии. И.А. Бодуэн де Куртенэ – основатель фонологии. Позиционные фонетические чередования. Параллельные ряды чередующихся звуков. Пересекающиеся ряды чередующихся звуков. Нейтрализация фонем. Сильные и слабые позиции. Перцептивно-сильные и слабые позиции, связанные с функцией отождествления значимых единиц языка. Сигнификативно-сильные и слабые позиции, связанные с функцией различения значимых единиц языка. Слабая фонема. Гиперфонема. Дифференциальные и интегральные признаки фонем. Словоразличительная и форморазличительная функции фонемы – основа учения Л.В. Щербы о фонеме. Живые (комбинаторные и позиционные) и исторические чередования. Нейтрализация фонем и совпадение их в архифонеме. Система фонем современного русского языка.

Основная литература

1. Зиндер Л.Р. Общая фонетика и избранные статьи: учебное пособие для студ. филол. фак. высш. учеб. заведений. Спб., 2-е изд., 2007.

2. Ломтев Т.П. Фонология современного русского языка. М., 1972.

3. Матусевич М.И. Современный русский язык. Фонетика. М., 1976.

4. Панов М.В. Современный русский язык. Фонетика. М., изд. 2-е, 2009.

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СЛОВООБРАЗОВАНИЯ И МОРФОЛОГИИ РУССКОГО ЯЗЫКА

Словообразование синхронное и историческое. Изменения в морфологической структуре слов при взаимопереходе частей речи. Адъективация причастий, адвербиализация различных частей речи и связанные с этими процессами изменения в морфологической структуре слов. Изменения в структуре прилагательных и причастий при субстантивации. Переход существительных, наречий и деепричастий в предлоги. Проблема основы слова. Интерфиксация в русском языке. Условия применения интерфиксов. Степень формализации (грамматикализации) приставок в разных частях речи русского языка. Классификация морфем по роли в слове, значению, месту морфем в составе слова. Приставка как аффиксальная морфема: деривационные и словоизменительные префиксы; характерные особенности приставок. Субстантивация как вид конверсии, и её связь со структурно-семантическими разрядами имён прилагательных. Сложные слова в русском языке (на материале произведений конкретного автора). Слова сочинительного и подчинительного типа. Активность сложения в современном русском языке. Род сложных слов типа *штаб-квартира* и их склоняемость. Окказиональные слова в современном русском языке (на материале русской литературы XX в.). Три класса производных слов: слова узуальные, потенциальные, окказиональные. Характерные особенности трёх классов производных слов; отличие окказионализмов от потенциальных, узуальных слов, неологизмов. Производный характер окказионального слова. Семантические родовые противопоставления и их отражение в словарях русского языка. Отсутствие форм женского рода у некоторых групп существительных. Новые тенденции в области семантических родовых противопоставлений. Вопрос о порядковых словах в русской грамматике. Современные тенденции в области изучения разрядов числительных и в вопросе о порядковых словах. О разрядах имен прилагательных в русской

грамматической традиции. М.В. Ломоносов, А.Х. Востоков, Л.В. Щерба, В.В. Виноградов о разрядах прилагательных. Новые тенденции в области разрядов прилагательных. Параллельные формы глаголов несовершенного вида типа *изготовлять-изготавливать*, *простужать-простуживать* и их отражение в словарях русского языка.

Основная литература

1. Валгина Н.С. Активные процессы в современном русском языке. М., 2001.

2. Мамедбейли Ф.АГ. Морфология современного русского языка. Баку, 2021.

3. Мучник И.П. Грамматические категории глагола и имени в современном русском литературном языке. М., 1971.

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СИНТАКСИСА

Вопрос о словосочетании. Словосочетание как единица непредикативная. Словосочетание как единица докоммуникативного уровня, как средство развертывания информационной структуры высказывания в процессе коммуникации. Грамматические, семантические, стилистические и фразеологические формы словосочетания. Валентность слов синтактико-семантических моделей. Соотношение словосочетания и синтагмы.

Понятие «*синтагма*» в трудах И.А. Бодуэна де Куртенэ, Ф. де Соссюра, С.И. Карцевского, современных синтаксисов. Словосочетание как единица языка (конструктивный синтаксис), синтагма как единица речи (коммуникативный синтаксис).

Изучение синтаксических единиц в контексте их коммуникативной функции, смысловой нагрузки и порядка слов. Коммуникативная парадигма предложений (совокупность вариантов одного предложения, различающихся порядком слов и интонаций и выражающих одинаковый денотативный смысл).

Типология синтаксических связей. Паратаксис и гипотаксис как две

формы синтаксических связей. Детерминация. Предикация.

Г.А. Золотова о классификации синтаксических связей в словосочетании и «аналоге словосочетания». Языковая специфика предложений. Особенности формальной организации.

Понятие «предложение» в трудах ученых различного периода развития русского синтаксиса. Проблема семантики предложения и его функционирование в соответствии с коммуникативной направленностью. Семантические типы предложений. Дискуссионные вопросы синтаксиса простого предложения. Денотативное («событийное») содержание и модальный план – два аспекта в значении предложения. Семантические модели предложений.

Место актуального членения в системе языка. Динамический синтаксис (тема-рематические отношения). Противопоставление темы и ремы. Актуальное членение и грамматическое членение. Предложение и фраза (высказывание) – единица различных уровней синтаксиса. Существующие подходы к изучению актуального членения. Функции словопорядка: коммуникативная, грамматическая, стилистическая. Генезис односоставных предложений. Проблема номинативных предложений. Проблема безличных предложений. Проблемы сложных предложений.

Основная литература

1. Бабайцева В.В. Синтаксис русского языка: монография. 5-е изд. М.: Флинта, 2025.

2. Белошапкова В.А. Современный русский язык: Синтаксис. М.: Высшая школа, 1977.

3. Егоров М.Ю.Актуальные проблемы коммуникативного синтаксиса. URL: https://cyberleninka.ru/article/n/aktualnye-problemy-kommunikativnogo-sintaksisa

4. Золотова Г.А. О принципах классификации простого предложения. // В кн. Актуальные проблемы синтаксиса русского языка. М., 1994.

5. Ильенко С.Г. Современный русский язык. Синтаксис: учебник и практикум для вузов. М.: Издательство Юрайт, 2026.

6. Колокольцева Т.Н. Синтаксис современного русского языка: учеб. пособие для бакалавров. М.: Флинта, 2021.

7. Крылова О.А. Коммуникативный синтаксис русского языка. Изд. 2-е. М.: URSS, 2009.

8. Мокроусова О.Ю. Номинативное предложение и семантическая градуальность. URL: https://cyberleninka.ru/article/n/nominativnoe-predlozhenie-i-semanticheskaya-gradualnost

5710.01 - Türk dilləri
Doktoranturaya qəbul imtahanı sualları

1. Türk xalqlarının istifadə etdiyi əlifbalar
2. Türk dillərinin sovet dövründə öyrənilməsi
3. Oğuz qrupu türk dillərinin fərqli xüsusiyyətləri
4. Türk dillərində adların ümumi qrammatik kateqoriyaları
5. Türk dillərində feilin təsriflənməyən formaları
6. Qədim türk dövrünü səciyyələndirən abidələr
7. Qıpçaq qrupu türk dillərinin ortaq xüsusiyyətləri
8. Özbək dilinin səciyyəvi xüsusiyyətləri
9. Azərbaycan dilində feilin indiki zamanı və onun tarixi inkişafı
10. Türk dillərində hal kateqoriyası
11. Orxon abidələri
12. Azərbaycan dilində felin əmr formasının tarixi inkişafı
13. Türk dillərinin fonetik quruluşu
14. DQK-nın dilində arxaik sözlər
15. Türk dillərində köməkçi nitq hissələri
16. Orta türk dövrünü səciyyələndirən abidələr
17. Oğuz qrupu türk dillərinin ümumi xüsusiyyətləri
18. Yeni uyğur dilinin səciyyəvi xüsusiyyətləri
19. Türk dillərinin morfoloji quruluşu
20. Türk dillərində feilə məxsus qrammatik kateqoriyalar
21. Qədim və müasir türk dilləri
22. Azərbaycan dilinin səciyyəvi xüsusiyyətləri (digər oğuz qrupu türk dilləri ilə müqayisədə)
23. XIX əsrdə Türk dillərinin öyrənilməsi
24. I Türkoloji qurultayda türklər üçün ədəbi dil məsələsi
25. Türk dillərində mənsubiyyət kateqoriyası
26. Azərbaycan dialektlərinin təsnifi
27. Çuvaş dilinin səciyyəvi xüsusiyyətləri
28. Manixey əlifbası ilə yazılmış uyğur abidələri
29. M.F.Axundovun dilçilik fikirləri
30. Azərbaycan dilində hal kateqoriyasının tarixi inkişafı
31. I Türkoloji qurultay
32. Azərbaycan dilinə feilin gələcək zamanı və onun tarixi inkişafı

33. Budda dini məzmunlu uyğur abidələri
34. “İbn Mühənna lüğəti”
35. Qədim və müasir türk leksikası
36. Sibir qrupu türk dilləri haqqında ümumi məlumat
37. Türk dilinin morfoloji xüsusiyyətləri
38. Türk dillərinin qrammatik quruluşunun tədqiqi
39. Türk dillərində saitlər
40. “Əkinçi” qəzetinin dilində termin yaradıcılığı
41. Bulqar qrupu türk dilləri
42. Qaqauz dilinin qrammatik xüsusiyyətləri
43. Ən qədim türk dövrü
44. Türk dillərinin leksik quruluşu
45. Türk dillərində sözün morfoloji quruluşu
46. Uyğur-oğuz qrupu dilləri
47. Başqırd dilinin səciyyəvi xüsusiyyətləri
48. Türk dillərinin N.A.Baskakov tərəfindən təsnifi
49. Azərbaycan dilinin dialektlərində qədim türk sözləri
50. Türk dilində neologizmlər
51. Karluq qrupu türk dilləri
52. Türkmən dilinin səciyyəvi xüsusiyyətləri
53. Türk dillərinin XIX əsrdə Rusiyada öyrənilməsi
54. Qədim türk əlifbasının qrafik xüsusiyyətləri
55. Türk dillərinin sintaktik quruluşu
56. Qıpçaq qrupu türk dilləri
57. I Türkoloji qurultayın gündəliyi: Əlifba və imla məsələsi
58. Türkmən dilinin morfoloji xüsusiyyətləri
59. Füzuli söz sənəti haqqında
60. Türk dilləri leksikasının tematik baxımdan təsnifi
61. Oğuz qrupu türk dilləri
62. Xristian dini məzmunlu uyğur abidələri
63. Türk xalqlarının qədim dil əlaqələri
64. Türk dillərində samitlər
65. Yenisey abidələri
66. Uyğur abidələri
67. Türk dillərinin XIII-XV əsrlərdə Şərq ölkələrində öyrənilməsi

68. Azərbaycan dilinin dialektlərinə xas olan samitlər
69. Türk və qaqauz dillərinin uyğun xüsusiyyətləri
70. Türk dillərində kəmiyyət kateqoriyası
71. Qədim türk abidələrinin tədqiqi tarixi
72. Oğuz qrupu tük dillərinin morfoloji xüsusiyyətləri
73. Türkologiyada bulqar qrupu dilləri problemi
74. Tatar dilinin səciyyəvi xüsusiyyətləri
75. Türk dilləri leksikasının mənşəyinə görə təsnifi
76. Qədim türk yazılı abidələrinin təsnifi
77. Azərbaycan dilinin dialketlərində indiki zamanın ifadə formaları
78. Yakut dilinin səciyyəvi xüsusiyyətləri
79. Türk dillərinin fonetik quruluşunun tədqiqi
80. Türk dilçiliyinin müasir problemləri
81. Türk dillərinin təsnifi problemi
82. Azərbaycan dilində əvəzliklərin tarixi inkişafı
83. Türk dillərində ahəng qanunu
84. Türk dillərinin öyrənilməsində V.V.Radlovun rolu
85. Türk dilləri leksikasının tarixilik baxımından təsnifi
86. Türk xalqlarının yerləşməsi
87. Türk dilinin səciyyəvi xüsusiyyətləri
88. Qədim türk yazılı abidələrinin əlifba prinsipi üzrə təsnifi
89. M.Kaşğarinin “Divanü lüğat-it -türk” əsəri
90. Türk dillərində feilin zamanları
91. Ural-Altay və Altayşünaslıq nəzəriyyələri
92. Türk dillərinin Qərbi Avropa ölkələrində öyrənilməsi (XIX-XX əsrlər)
93. I Türkoloji qurultayın gündəliyi: Termin məsələsi
94. Türk dillərində qohumluq terminləri
95. Türk dillərinin leksikoqrafiyası
96. Qədim türk dövrü
97. Oğuz qrupu türk dillərinin fonetik xüsusiyyətləri
98. XX əsrdəTürk dillərinin öyrənilməsinin əsas istiqamətləri
99. Türk dillərinin inkişaf dövrləri
100. Türk dillərində uzun saitlər məsələsi

Türkologiya kafedrasının müdiri **prof. Məhərrəm Məmmədov**

Azərbaycan Respublikası Elm və Təhsil Nazirliyi

Bakı Dövlət Universiteti

5710.01 – Türk dilləri

ixtisası üzrə fəlsəfə doktoru proqramı əsasında qəbul

imtahanı üçün

P R O Q R AM

BDU-nun Filologiya fakültəsinin Elmi Şurasının 12 fevral 2026-cı il tarixli 02 saylı iclas protokolunun qərarı ilə təsdiq edilmişdir

BAKI -2026

Tərtib edənlər: **Məmmədov Məhərrəm Əvəz oğlu**

filologiya elmləri doktoru, professor

Qızılgül Ağəli qızı Abdullayeva
filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent

Mövzular və onların məzmunu

1. Türk dillərinin tarixi. Türk dillərinin tarixi inkişaf mərhələləri: ən qədim, qədim, orta və yeni türk dövrü.

Ən qədim türk dövrü (e.ə. IV minillik-b.e. V əsri). Dövrün xarakterik fərqləndirici xüsusiyyətləri.

Ən qədim türk dövrünün Altay mərhələsi (e.ə IV-II minilliklər). Altay mərhələsinin xarakterik xüsusiyyətləri. Altayşünaslıq fərziyyəsi: mahiyyəti, tərəfdarları və əlehdarları. Türk-monqol, türk-tunqus-mancur, türk-yapon, türk-Koreya dil əlaqələri. Ural-Altay fərziyyəsi: mahiyəti və perspektivləri. Nostratik və Avrasiya dilləri fərziyyələri. Türk xalqlarının qədim dil əlaqələri: 1) türk və Amerika hinduları dil əlaqələri; 2) türk-dravid dil əlaqələri; 3) türk-İber-Qafqaz dil əlaqələri; 4) türk-Şumer (Ön Asiya) dil əlaqələri; 5) türk-etrusk dil əlaqələri.

Ən qədim türk dövrünün hun mərhələsi (e.ə. I minillik - b.e. V əsri). Bu mərhələnin xarakterik xüsusiyyətləri. Böyük Hun imperiyası. Bu mərhələyə aid tarixi mənbələrdə (Çin, Tibet, yunan-Roma, Suriya, İran) qorunan məlumatlar.

Qədim türk dövrü (VI-X əsrlər). Dövrün xarakterik xüsusiyyətləri. Göytürk, Uyğur, Qırğız, Kimək, Türgeş, Avar, Bulqar və Xəzər xaqanlıqları barədə məlumat. Qədim türk dövrünə aid yazılı abidələr. Qədim türk dilinin ləhcələri: 1) oğuz-qıpçaq ləhcəsi; 2) uyğur ləhcəsi; 3) bulqar ləhcəsi.

Orta türk dövrü (XI-XV əsrlər). Dövrün xarakterik xüsusiyyətləri. Orta türk dövründə mövcud olmuş türk dövlətləri: Qaraxanlı, Qəznəli, Səlcuqlu, Səfəvi, Osmanlı və başqaları. Bu dövrə aid yazılı abidələr haqqında məlumat. Ümumtürk ədəbi dilinin lokal variantları: 1) şərq variantı, yaxud xaqaniyyə

türkcəsi; şimal-şərq variantı, yaxud xarəzm qıpçaqcası; 3) qərb variantı, yaxud oğuz türkcəsi; 4) bulqar variantı.

Yeni türk dövrü (XVI-XXI əsrlər). Dövrün xarakterik xüsusiyyətləri. Müasir türk xalqlarının formalaşması.

2. Türk dillərinin quruluşu. Dillərin genetik və tipoloji təsnifi. Türk dillərinin dünya dilləri içərisində yeri. Türk dillərinin vahid qrammatik quruluşa və ümumi lüğət fonduna malik olması.

Türk dillərinin fonetik quruluşu. Türk dillərində saitlər. İlkin və sonrakı uzanma. Farinqal saitlər. Türk dillərində sait əvəzlənmələri. Türk dillərində samitlər. Samit əvəzlənmələri. Rotasizm və lambdaizm hadisəsi. Ahəng qanunu və onun ayrı-ayrı türk dillərində təzahürü. Pratürk saitlər və samitlər sisteminin bərpası problemləri. Sözün və hecanın quruluşu. Vurğu və onun yeri.

Türk dillərinin leksik quruluşu. Əsas lüğət fondu və lüğət tərkibi. Türk dilləri leksikasının təsnifi prinsipləri. İnteqral və diferensial leksika. Xalis türk mənşəli sözlər və alınmalr. Leksik-semantik söz qrupları. Ayrı-ayrı türk dillərinin lüğət tərkibində özünü göstərən fərqlər. Türk dillərində söz yaradıcılığı prosesi.

Türk dillərinin morfoloji quruluşu. Morfologiya qrammatikanın tərkib hissəsi kimi. Morfologiyanın öyrəndiyi problemlər. İltisaqilik. Kök və şəkilçi problemi. Türk dillərində söz köklərinin xarakteristikası. Türk dillərində şəkilçilər. Sözdüzəldici, sözdəyişdirici və formadüzəldici şəkilçilər. Nitq hissələrinin təsnifi prinsipləri. Əsas və köməkçi nitq hissələri. Qrammatik kateqoriyalar.

Türk dillərinin sintaktik quruluşu. Tabelilik və tabesizlik əlaqəsi. Söz birləşmələrinin tipləri. Mürəkkəb cümlə problemi. Söz sırası. Cümlənin aktual üzvlənməsi.

3. Türk dillərinin öyrənilməsi tarixi. Türk dillərinin öyrənilməsi tarixi və təsnifi

XIX əsrə qədər türk dillərinin öyrənilməsi. Lüğətlər və müqayisəli qrammatikalar. Tarixi-müqayisəli dilçiliyin yaranması. Türk dillərinin XIX əsrdə öyrənilməsi. XIX əsrdə Rusiyada türkoloji tədqiqlər. Türk dillərinin Avropada öyrənilməsi (M.Kazımbəy, V.V.Radlov, F.E.Korş, N.F.Katanov, H.Halevi, A.Kun və b.).

Türk dillərinin XX əsrdə öyrənilməsi: 1) türk dillərinin fonetik quruluşunun öyrənilməsi; 2) türk dillərinin leksik quruluşunun öyrənilməsi; 3) türk dillərinin qrammatik quruluşunun öyrənilməsi; 4) türk dilləri dialektlərinin öyrənilməsi; 5) qədim və orta türk dövrü abidələrinin öyrənilməsi.

Azərbaycanda türk dillərinin öyrənilməsi tarixi

4. Türk dillərinin təsnifi. Türk dillərinin təsnifi prinsipləri: coğrafi prinsip (N.N.Berezin, V.V.Radlov, N.F.Katanov, K.Menqes və b.); tarixi prinsip (S.Y.Malov); fonetik-qrammatik prinsip (N.A.Samoyloviç, T.Banquoğlu). Türk dillərinin təsnifində "xalac qrupu" problemi. Mövcud təsniflərin kəsir cəhətləri. Türk dillərinin təsnifi zamanı türk dillərinin tarixinin türk xalqlarının tarixi ilə üzvi sürətdə bağlılığını nəzərə almağın zəruriliyi (N.A.Baskakovun təsnifi). Türk dillərinin F.R.Zeynalov tərəfindən təsnifi

5. Oğuz qrupu türk dilləri. Oğuzların tarixi haqqında məlumat. Ümumoğuz abidələri. Bu qrupu səciyyələndirən fonetik, leksik, morfoloji və sintaktik xüsusiyyətlər.

Azərbaycan dili. Azərbaycan xalqının formalaşması. Azərbaycanlıların inkişaf tarixinin əsas mərhələləri. Azərbaycan dilinin formalaşması. Azərbaycan ədəbi dili və dialekt sistemi, Azərbaycan dilinin yazılı abidələri. Azərbaycan dilini digər oğuz dillərindən fərqləndirən fonetik, leksik və qrammatik

xüsusiyyətlər. Azərbaycan dilində qıpçaq elementləri. Azərbaycan dilinin tədqiqatçıları.

Türkmən dili. Türkmənlərin tarixi barədə məlumat. Türkmən xalqının formalaşması. Türkmən ədəbiyyatının görkəmli nümayəndələri (Bayram xan, Azadi, Məhtimqulu və b.). Türkmən dilinin yazılı abidələri. Türkmən eposu "Koroğlu". Türkmən ədəbi dilinin formalaşması. Türkmən dilinin dialekt sistemi. Bu dili digər oğuz dillərindən fərqləndirən fonetik, leksik və qrammatik xüsusiyyətlər. Türkmən dilinin tədqiqatçıları.

Türk dili. Türklərin tarixi haqqında ümumi məlumat. Türk xalqının formalaşması. Türk ədəbiyyatının görkəmli nümayəndələri. Türk dilinin formalaşması. Bu dilin yazılı abidələri. Müasir türk ədəbi dili və dialekt sistemi. Özləşmə (purizm) hərəkatı: üstün və kəsir cəhətləri. Türk dilini digər oğuz dillərindən fərqləndirən fonetik, leksik və qrammatik xüsusiyyətlər. Türk dilinin tədqiqatçıları.

Qaqauz dili. Qaqauzların tarixi haqqında ümumi məlumat. Qaqauz xalqının formalaşması. Qaqauz dilinin formalaşması. Qaqauz ədəbi dili və dialekt sistemi. Qaqauz folkloru. Qaqauz dilinin fonetik, leksik və qrammatik xüsusiyyətləri. Qaqauz dilinin tədqiqatçıları.

6. Qıpçaq qrupu türk dilləri. Qıpçaqların tarixi haqqında məlumat. Qıpçaq abidələri. Qıpçaq dillərinin səciyyəvi fonetik, leksik, morfoloji və sintaktik xüsusiyyətləri.

Qazax dili. Qazaxların tarixi haqqında məlumat. Qazax xalqının formalaşması. Qazax ədəbi dilinin yaranması. Qazax folkloru. Qazax ədəbiyyatının nümayəndələri. Qazax dilinin dialekt sistemi. Qazax dilini digər qıpçaq dillərindən fərqləndirən fonetik, leksik və qrammatik xüsusiyyətlər. Qazax dilinin tədqiqatçıları.

Qaraqalpaq dili. Qaraqlapaqların tarixi haqqında məlumat. Qaraqlapaq tarixi haqqında məlumat. Qaraqlapaq folkloru. Qaraqalpaq dilinin formalaşmasında karluq, oğuz dillərinin rolu. Qaraqlapaq ədəbi dilinin yaranması. Bu dilin dialekt sistemi. Qaraqalpaq dilini səciyyələndirən fonetik, leksik və qrammatik xüsusiy yətlər. Qaraqlapaq dilinin tədqiqatçıları.

Noqay dili. Noqayların tarixi haqqında məlumat. Noqay xalqının və dilinin formalaşması. Noqay ədəbi dili və dialekt sistemi. Bu dili səciyyələndirən fonetik, leksik və qrammatik xüsusiyyətlər. Noqay dilinin tədqiqatçıları.

Qırğız dili. Qırğızların tarixi inkişaf mərhələləri.Qədim və müasir qırğız dili. Qırğız dilinin formalaşması. Qırğız ədəbi dili və dialekt sistemi. "Manas " eposu. Qırğız dilinə məxsus fonetik, leksik və qrammatik xüsusiyyətlər. Qırğız dilinin tədqiqatçıları.

Altay dili. Altay xalqının və dilinin formalaşması. Altay ədəbi dili və dialekt sistemi. "Maaday-Kara" eposu. Altay dilinə məxsus fonetik, leksik və qrammatik xüsusiyyətlər. Altay dilinin dialektləri.

Krım-tatar dili. Krım tatarlarının tarixi haqqında məlumat. Krım-tatar dilinin formalaşması. Bu dilin cənub və şimal dialektləri arasındakı fərq. Krım-tatar folkloru. Bu dilin səciyyəvi fonetik, leksik və qrammatik xüsusiyyətləri. Krım-tatar dilinin tədqiqatçıları.

Tatar dili. Tatar xalqının və dilinin formalaşması. Tatar ədəbi dili və dialekt sistemi. Tatar dilinin yazılı abidələri. Tatar ədəbiyyatının görkəmli nümayəndələri. Bu dilin səciyyəvi fonetik, leksik və qrammatik xüsusiyyətləri. Tatar dilinin tədqiqatçıları.

Başqırd dili. Başqırd xalqının və dilinin formalaşması. Başqırd ədəbi dili və dialekt sistemi. "Ural Batır" eposu. Başqırd dillinə məxsus fonetik, leksik və qrammatik xüsusiyyətlər. Başqırd dilinin tədqiqatçıları.

Qaraçay-balkar dili. Qaraçay-balkar xalqının və dilinin formalaşması. Qara çay-balkar ədəbi dili və dialekt sistemi. Bu

dilə məxsus fonetik, leksik və qrammatik xüsusiyyətlər. Qaraçay-balkar dilinin tədqiqatçıları.

Qumuq dili. Qumuq xalqı və dilinin formalaşması. Qumuq ədəbi dili və dia lekt sistemi. Qumuq folkloru. Bu dilin səciyyəvi fonetik, leksik və qrammatik xüsu siyyətləri. Qumuq dilinin tədqiqatçıları.

Karaim dili. Karaimlərin tarixi haqqında məlumat. Karaim xalqının və dilinin formalaşması. Karaim dilinin yazılı abidələri. Bu dilin səciyyəvi əlamətləri. Karaim dilinin müasir vəziyyəti və tədqiqatçıları.

8. Karluq qrupu türk dilləri. Karluq və uyğur xalqlarının tarixi inkişaf mərhələləri. Bu qrup dillərə aid qədim yazılı abidələr. Qədim uyğur dili. Xaqaniyyə türkcəsi. Karluq-uyğur qrupunu səciyyələndirən fonetik, leksik və qrammatik xüsusiyyətlər.

Özbək dili. Özbəklərin tarixi haqqında məlumat. Özbək xalqının və dilinin formalaşması. Cığatay dili. Özbək yazılı abidələri. "Alpamış" eposu. Özbək ədəbi dili və dialetki sistemi. Bu dilin səciyyəvi əlamətləri. Özbək dilinin tədqiqatçıları.

Yeni uyğur dili. Uyğurların tarixi haqqında məlumat. Uyğur xalqının və dilinin formalaşması. Uyğur dilinin yazılı abidələri. Uyğur dilinin dialektləri. Bu dilin səciyyəvi əlamətləri. Uyğur dilinin tədqiqatçıları.

Salar dili. Salarların tarixi haqqında məlumat. Salar dilinin formalaşması. Bu dilin müasir vəziyyəti. Salar dilinin səciyyəvi əlamətləri. Salar folkloru. Salar dilinin tədqiqatçıları.

Sarı uyğur dili. Sarı uyğurların tarixi haqqında məlumat. Bu dilin səciyyəvi xüsusiyyətləri. Sarı uyğur dilinin tədqiqatçıları.

9. Uyğur-oğuz qrupu türk dilləri. Uyğur-oğuz qrupu türk dillərinin fərqləndirici əlamətləri.

Tuva dili. Tuva dilinin formalaşması. Tuva ədəbi dili və dialetki sistemi. Tuva folkloru. Bu dilə məxsus fonetik, leksik və qrammatik xüsusiyyətlər. Tuva dilinin tədqiqatçıları.

Xakas dili. Xakas dilinin formalaşması. Xakas folkloru. Bu dilin səciyyəvi fonetik, leksik və qrammatik xüsusiyyətləri. Xakas dilinin tədqiqatçıları.

Tofalar dili. Tofalar dilinin formalaşması. Tofalar folkloru. Bu dilin səciyyəvi xüsusiyyətləri. Tofalar dilinin tədqiqatçıları.

Şor dili. Şor dilinin formalaşması. Şor folkloru. Şor ədəbi dilinin olmaması. Bu dilə məxsus səciyyəvi xüsusiyyətlər. Bu dilin tədqiqatçıları.

Baraba tatarlarının dili. Bu dilin formalaşma tarixi. Ədəbi dilin olmaması. Baraba tatarlarının dilinə məxsus səciyyəvi əlamətlər. Bu dilin tədqiqatçıları.

Çulım tatarlarının dili. Bu dilin fərqləndirici xüsusiyyətləri.

10. Türk dillərinin bulqar qrupu və yakut dili

Bulqarların tarixi haqqında məlumat. Türkologiyada "bulqar" problemi. Bulqar qrupunda oğuz, qıpçaq dilləri elemntləri. Qədim bulqar abidələri. "Şan qızı" dastanı. Bulqar dillərinin fonetik, leksik və qrammatik xüsusiyyətləri.

Çuvaş dili. Çuvaşların tarixi haqqında məlumat. Çuvaş xalqının və dilinin formalaşması. Bu dilin fin-uqor dilləri ilə əlaqəsi. Çuvaş folkloru. Çuvaş dilinin yazılı abidələri. Çuvaş ədəbi dili və dialetki sistemi. Çuvaş dilini fərqləndirən fonetik, leksik və qrammatik xüsusiyyətlər. Çuvaş dilinin tədqiqatçıları.

Yakut dili. Yakutların tarixi haqqında məlumat. Yakut xalqının və dilinin formalaşması. Bu dilin monqol və tunqus-mancur dilləri ilə əlaqəsi. Yakut folkloru. Yakut ədəbi dili və dialekt sistemi. Yakut dilinin səciyyələndirən fonetik, leksik və qrammatik əlamətlər. Yakut dilinin tədqiqatçıları.

11. Müasir türkologiyanın aktual problemləri. Qədim və müasir türk dillərinin fonetik, leksik və qrammatik quruluşunun təsviri. Türk dillərinin tarixi-müqayisəli planda araşdırılması. Pratürkün bərpası problemləri. Türk dillərinin tipoloji planda öyrənilməsi. Türk dillərinin areal dilçilik baxımından öyrənilməsi. Türk xalqlarının qədim dil əlaqələrinin öyrənilməsi.

Türk dillərinin riyazi üsullarla tədqiqi. Türk mətninin riyazi təhlili. Elmi-texniki tərəqqi və türk dillərinin modelləşdirilməsi problemi. Maşın dili və maşın tərcüməsi.

Ortaq türk dilinin yaradılması məsələsi. Türk dillərindən birinin ortaq dil seçilməsi. Ortaq türk dili süni dil kimi.

12. Türk xalqlarının istifadə etdiyi əlifbalar. Türk yazısının tarixi. Türk xalqlarının istifadə etdiyi əlifbalar barədə məlumat. 1. Qədim türk əlifbaları: run, soqd, uyğur, mani, Suriya, yunan, yəhudi, Tibet, brahma, passe-pa əlifbaları; 2. Ərəb qrafikalı türk əlifbaları; 3. Latın qrafikalı türk əlifbaları; 4. Kiril qrafikalı türk əlifbaları.

13. Qədim türk yazılı abidələrinin tədqiqi tarixi

Qədim türk yazılı abidələrinin aşkar edilməsi və araşdırılması. Qədim türk (run) əlifbası ilə yazılmış abidələr barədə ilkin məlumatlar. XIX əsrdə qədim türk (run) əlifbası ilə yazılmış abidələrə marağın artması. Abidələrin atlaslarının nəşri. Abidələrin müxtəlif xalqlara aid edilməsi. Qədim türk (run) əlifbası ilə yazılmış abidələrin oxunması. Bu sahədə V.Tomsen və V.V.Radlovun xidmətləri. Yeni abidələrin aşkar edilməsi.

Qədim türk (run) əlifbası ilə yazılmış abidələrin elmi əsasda öyrənilməsinin birinci mərhələsi (1884-1920). Qədim türk (run) əlifbası ilə yazılmış abidələrin öyrənilməsinin ikinci mərhələsi (1920-1960). Qədim türk (run) əlifbası ilə yazılmış abidələrin öyrənilməsinin üçüncü mərhələsi (1960-cı ildən sonra).

Qədim türk (run) əlifbası ilə yazılmış abidələrin Azərbaycanda öyrənilməsi. Bu əlifba ilə yazılmış abidələrin yazılış tarixi barədə mübahisələr. Digər əlifbalarla (uyğur, mani, soqd, Suriya, Tibet, brahma, yunan və s.) yazılmış qədim türk abidələrinin öyrənilmə tarixi.

Uyğurlar. Uyğur abidələrinin öyrənilməsinin birinci mərhələsi - abidələrin toplanması dövrü (1820-1900). Uyğur

abidələrinin öyrənilməsinin ikinci mərhələsi (XX-XXI əsrlər). Abidələrin toplanması, nəşri, tədqiqi.

Azərbaycanda uyğur abidələrinin öyrənilməsi.

14. Qədim türk yazılı abidələrinin təsnifi.

Qədim türk yazılı abidələri müxtəlif prinsiplərlə təsnif olunur: a) coğrafi prinsip; b) tarixilik prinsipi; c) əlifba prinsipi; ç) janr və məzmun prinsipi; d) material prinsipi; e) mənsubiyyət prinsipi.

15. Qədim türk yazılı abidələrinin məzmunu

1.Oğuz abidələri (Kül tigin, Bilgə xaqan, Tonyukuk, Küli çor, Ongin, İhe-Ashete, Hoyto-temir, Üçüncü Orxon abidəsi) barədə məlumat.

2. Qırğız abidələri. Yenisey, Lena-Baykal və Talas hövzəsində tapılmış 180-dən çox kiçik abidə və Şimali Monqolustandakı Suci abidəsi barədə məlumat.

3.Uyğur abidələri: 1. Run əlifbası ilə yazılmış uyğur abidələri (Moyun çor, Terxin, Tes, Karabalsaqun, "Irk bitik", Fərqanə abidələri) barədə məlumat; 2. Uyğur əlifbası ilə yazılmış abidələr: a) mani dini məzmunlu abidələr: Aprin çor tiginin poeziyası, "Xuastuanift", "İki yıltız nom", "Bögü xan şərəfinə abidə" haqqında məlumat; b) budda dini məzmunlu abidələr. "Altun yaruk", "Syuan Tszyanın bioqrafiyası", " Səkkiz yükmək", "İblis Atavaki haqqında hekayət" və digər abidələr barədə məlumat. Sınqu Seli Tudunun yaradıcılığı; c) xristian dini məzmunl abidələr. "İncil"dən tərcümələr barədə məlumat. "Cadugərlərin sitayişi" abidəsi; 3. Mani əlifbası ilə yazılmış abidələr barədə məlumat; 4. Uyğur hüquq sənədləri.

16. Qədim türk dilinin fonetikası Qədim türk dilinin fonetikasının araşdırılmasının əhəmiyyəti. Qədim türk dilində sait

fonemlər. **Ə** foneminin varlığı barədə mübahisələr. Qədim türk dilində sait səslərin keyfiyyət xüusiyyətləri (anlautda, inlautda, auslautda). Qalın və incə saitlər. Dodaqlanan və dodaqlanmayan saitlər. Açıq və qapalı saitlər. Qədim türk dilində sait səslərin kəmiyyət xüsusiyyətləri: qısa və uzun saitlər. İlkin uzanma. Qədim türk dilində uzun saitlərin varlığı.

Qədim türk dilində samit fonemlər. Samit səslərin keyfiyət xüsusiyyətləri: artikulyasiyaya görə; əmələ gəlmə yerinə görə. Samit səslərin özəllikləri: anlautda, inlautda, auslautda. **s-ş** pereboyu.

Qədim türk dilində ahəng qanunu. Saitlərin ahəngi: dodaq və damaq ahəngi. Dodaq və damaq ahənginin pozulması. Samitlərin ahəngi. Kombinatorika. Fonetik hadisələr. Səs keçidləri. Qədim türk dilində vurğu. Qədim türk dilində heca və onun növləri.

17. M.Füzulinin dili

Azərbaycan ədəbi dili tarixində Füzuli mərhələsi. Füzulinin şeir dilində bədii üslubun klassik təzahürünün aparıcılığı. Füzulinin sözə münasibəti. Füzuli dilində forma və məzmun vəhdəti. Nitqləndirmə və fərdiləşdirmə Füzuli dilinin aparıcı dil-üslub təzahürü kimi. Təsəvvüf fəlsəfəsinin aparıcı nümayəndisi olan Füzulinin elmi-fəlsəfi düşüncə tərzi. Füzuli dilində təçbehləndirmə və onun elmi əsası. Füzuli şeirində alliterasiya, assonans və ritm aparıcılığı. Sözün leksik-semantik təkamülü, çoxmənalılıq və sinonim müvaziliyi. Füzuli dilinin frazem potensialı. Alınmaların milli qəlibdə yerləşdirilməsində Füzuli ustalığı. Füzuli dilinin qrammatik mənzərəsi. İzafət tərkibləri və təyini söz birləşmələri. Təsnif prinsipinə görə ayrılan bütün cümlə növlərinin Füzuli dilində iştirakı. Predikativ əlamətsiz cümlə

tipajları. Füzuli dilində ləffü nəsr üslubi fiquru. Füzuli dilinin xəlqiliyi.

18. M.F.Axundzadənin dilçilik fikirləri.

XIX əsr Azərbaycan ədəbi dilinin inkişafında M.F.Axundovun rolu. M.F.Axundovun elmi fəaliyyəti. Ədəbi dil norması ilə bağlı tezisləri. Durğu işarələri, orfoqrafiya və orfoepiya haqqında fikirləri. M.F.Axundovun əlifba layihələri. M.F.Axundovun fəlsəfi traktat dili. Termin yaradıçılığı.

19. Əkinçinin dili. Termin yaradıcılığı.

Milli mətbuatın əsasının qoyulması. «Əkinçi»nin nəşri. Publisist üslubun yaranması. Ədəbi dilin funksional məzmun tərəfindəki kəsirin ödənməsi. «Əkinçi»nin dil-üslub mənzərəsi. Lüğət tərkibi. Alınma sözlərdə ərəb və fars söləri ilə rus və Avropa dil vahidlərinin müvaziliyi. Termin yaradıcılığı. Türk mənşəli terminlər. Qəzetin qrammatik sistemi. Publisist üslub və onun növləri.

20. I Türkoloji qurultay. Müasir ədəbi dil prosesi.

XX əsrin 30-cu illərindən bu günə qədərki Azərbaycan ədəbi dili. Sovet dövründə dil siyasəti və dil quruculuğu. Bədii üslubun dil mənzərəsi. Dilin lüğət tərkibi. Alınmalara münasibət. Alınma sözlərin dilimizin fonetik, leksik və qrammatik sisteminə uyğunlaşdırılması. Əcnəbi leksik vahidlərin kəmiyyət azlığına doğru istiqamətlənməsi. Əcnəbi sözlərin dildən təmizlənməsi uğrunda purizm hərəkatı. Müsbət və mənfi meyllər. Ərəb və fars sözlərinin müqabilinə çıxarılan uğurlu lüğəvi dil nümunələri. I Ümumittifaq Türkoloji qurultayı və onun gündəliyi. Əlifba, imla, termin, tədris medodikası məsələləri.

21. Qrammatik kateqoriyaların tarixi inkişafı

Qrammatik kateqoriyalar və onların növləri. Ümumi və xüsusi kateqoriyalar. Oxşar və fərqli cəhətləri. *Hal*

*kateqoriyası*nın da ümumi qrammatik kateqoriyalar nizamında sıralanması. Arxaikləmiş hallar və arxaikləşmənin əsas səbəbləri. Qramatik və məkani- qrammatik hallar. Hal şəkilçilərində variantlılıq. Oğuz və cağatay elementləri. Arxaikləşmiş hal şəkilçiləri. Ədəbi dil norması səviyyəsinə qalxan hal şəkilçiləri və bu inkişaf istiqamətini reallaşdıran faktlar.

22. Əvəzlik və onun tarixi inkişafı

Azərbaycan dilində əvəzliyin struktur-semantik inkişafı. Bir nitq hissəsi olaraq əvəzliyin özünəməxsusluğu. Əvəzliyin mənaca növləri. *Şəxs əvəzliyi*nin tarixi fonoformaları və variantlılığı. Variantlılıq təqdim edən şəxs əvəzlikləri. Dilin arxaik qatında yer alanlar. Şəxs əvəzliklərinin hallanma sistemi. «Mən» və «biz» şəxs əvəzliklərinin yiyəlik hallı fonoformalarında qədimlik. Qədim türk dili və klassik ədəbiyyatın dil müqayisəsində ilkin variantların qeydi. *İşarə əvəzliyi* və onun tarixi fonovariantları. Arxaikləşmiş işarə əvəzlikləri. *Qeyri-müəyyən əvəzliklər.* Qeyri-müəyyən əvəzliklərdə milliləşmə nisbətinin üstünlüyü və onların söz yaradıcılığında iştirakı. Qeyri-müəyyən əvəzliklər // inkar əvəzlikləri paraleli. İnkar əvəzliklərinin mövcudluğu ətrafında mübahisələr. *Təyini əvəzliklər.* Təyini əvəzliklər // qayıdış əvəzliyi paraleli. Qayıdış əvəzliyinin mövcudluğu ətrafında gedən fikir müxtəlifliyi. *Sual əvəzlikləri.* Variantlılğın aparıcılığı. Sual əvəzliklərində üçqat paralellik. Bu paralellikdə ən zəif halqa. «H» variantının aparıcılıq qazanması və sabitləşmə tarixi. «Nə» əvəzliyinin semantikası. Arxaik əvəzliklər və Azərbaycan dili dialektləri. Əsas nitq hissələinin leksik sualları və sual əvəzlikləri. Fikir və mülahizələr. Arxaik əvəzliklər və müasir türk dilləri. Ədəbi dil norması səviyyəsində qorunan əvəzliklər və qorunmanın əsas səbəbləri.

23. Feilin təsriflənən formalarının tarixi inkişafı

Feilin şəkil kateqoryyası. Feilin *əmr şəkli* və onun tarixi inkişafı. Yaranma düsturu. Feilin əmr şəklində sıfır formatı. Şəxsə görə dəyişməsində şəxs sonluqlarında variantlılıq. Feilin əmr şəklində variantlılıq təqdim edən şəxslər. Feilin əmr şəklinin II şəxs təkində şəkilçili və şəkilçisiz formalar. Feilin əmr şəklinin ifadəsində semantik çalarlar. Feilin əmr şəklinin I şəxs cəmində -q, -k, şəkilçi morfemlərinin sabitləşmə tarixi. Feilin əmr şəklində «a+gör» forması. Feilin *xəbər şəkli* və onun yaradıcısı olan morfoloji göstəricilər. Yaranma düsturu. Feilin xəbər şəklinə məxsus şəkilçi morfemlərin mövcudluğu ətrafında fikir və mülahizələr. Xəbər şəklinə istinadən şəxs şəkilçilərinin etimologiyası. Şəxs şəkilçiləri və şəxs əvəzlikləri arasında əlaqə. Əvəzliyin hər üç şəxsdə qrammatikləşərək şəxs sonluğu yerində işlənməsi. Ol əvəzliyinin şəxs sonluğu kimi qeydə alınması. Orxon-Yenisey abidələri iilə müqayisə. Xəbər şəklinin iş, hal, hərəkətin icra zamanına görə müəyyənləşməsi. Keçmiş zaman və növləri. Nəqli keçmiş zaman və onun morfoloji göstəriciləri. Variantlılıqda intensivlik nümayiş etdirən şəkilçi morfem. Arxaikləşmiş -*ıb*^{4} variantı və onun müasir Azərbaycan dilindəki işlənmə yeri. -*mış*^{4} şəkilçisinin müasir Azərbaycan dilində normativlik qazanmasının əsas səbəbləri. Şühudi keşmiş zaman əlamətinin tarixi sabitliyi və bu sabitliyin müasir Azərbaycan ədəbi dilində də qorunması. İndiki zaman və onun tarixi göstəriciləri. Feilin indiki samanında şəkilçi variantlılığı. Müasir dillə müqayisədə ədəbi dil norması səviyyəsinə qalxan və arxaikləşən morfoloji göstəricilər. Arxaikləşənlərin Azərbaycan dili dialektlərindəki tarixi izi. Feilin gələcək zamaninda şəkilçi variantlılığı və onların diferensasiya tarixi. -*ğay* suffiksinin

gələcək zamana aidliyi ilə bağlı fikir və mülahizələr. Qeyri-qəti gələcəyin inkar formasında qeydə alınan səs keçidləri. İnkar formasının ifadəçisi olan şəkilçi morfemlər ətrafında mövcud fikir ayrılıqları.

24. Azərbaycan dilinin dialekt bölünməsi

Azərbaycan dilinin digər oğuz dilləri ilə uyğun və fərqli xüsusiyyətlərinin dialektlərlə bağlılığı. Azərbaycan dilinin dialekt bölünməsi (üzvlənməsi) üçün xarakterik olan əsas məhəlli vahidlər: ləhcələr, şivələrin qrupları.

Azərbaycan dilinin ləhcələri. Şimal-şərq ləhcəsi. Qərb ləhcəsi. Cənub ləhcəsi. Ləhcələrin yayılma ərazisi. Şimal-qərb şivələri qrupu. Ləhcələrin və şimal-qərb şivələri qrupunun əsas xüsusiyyətləri. Şimal-şərq, qərb və cənub ləhcələrinin şivə qrupları. Keçid (aralıq) şivələr.

25. Azərbaycan dilinin dialektlərinə xas olan samitlər

Dialektlərə xas olan samitlər. Nəfəsli samitlər. Samitlər sistemində özünü göstərən fonetik hadisələr: karlaşma, cingiltililəşmə, kipləşmə, novlaşma, affrikatlaşma, bəsitləşmə (dezaffrikatlaşma), qeyri-palatallıq. Kar samitlərin daha çox işləndiyi şivələr. Cingiltili samitlərin inkişaf etdiyi şivələr. Sözün müxtəlif mövqelərində samitlərin dəyişməsi.

26. Azərbaycan dilinin dialketlərində indiki zamanın ifadə formaları

Oğuz tipli indiki zaman şəlilçiləri. Qıpçaq tipli indiki zaman formaları

27. Azərbaycan dilinin dialektlərində qədim türk sözləri

Azərbaycan dilinin dialekt leksikasında müxtəlif tarixi dövrlərlə bağlı sözlər

ƏDƏBİYYAT:

1. Azərbaycan dialektologiyasına giriş. Metodik göstəriş. Tərtib edəni E. İ. Əzizov. Bakı, 1993, 53 s.

2. Azərbaycan dialektologiyasına dair mühazirələr. Metodik vəsait. Tərtib edəni M.Ə. Məmmədli. Bakı, 2011, 102 s.

3. Dəmirçizadə Ə.M. «Kitabi-Dədə Qorqud» dastanlarının dili. Bakı: ADPİ, 1959, 158 s.

4. Əzizov E. İ. Azərbaycan dilinin tarixi dialektologiyası. Bakı, 2016, 347 s.

5. Əzizov E. Qədim və müasir türk dilləri haqqında // Heydər Əliyev və Azərbaycan filologiyası. Bakı: BDU-nun nəşri, 2003, s. 201-210.

6. Əzizov E. Çuvaş dili haqqında // Bakı Universitetinin xəbərləri, hum. elm. ser., 2006, № 2, s. 38-43.

7. Əzizov E. Vilhelm Tomsen və qədim türk yazısı abidələrinin öyrənilməsi // Bakı Universitetinin xəbərləri, hum. elm. ser., 2013, № 2, s. 5-11.

8. Hacıyev T.İ. Azərbaycan ədəbi dilinin tarixi. I h. Bakı: Elm, 2012, 476 s.

9. Hacıyev T.İ. Azərbaycan ədəbi dilinin tarixi. II h. Bakı: Elm, 2012, 392 s.

10. Hacıyev T. İ.Seçilmiş əsərləri. I c. Bakı: Elm, 2017, 496 s.

11. Hacıyev T.İ. Seçilmiş əsərləri. II c. Bakı: Elm, 2017, 448 s.

12. Hacıyev T.İ. Türklər üçün ortaq ünsiyyət dili. Bakı, 2013, 246 s.

13. Hacıyev T.İ. «Dədə Qorqud kitabı»: Tariximizin ilk yazılı dərsliyi. Bakı: Elm və təhsil, 2014, 344 s.

14. Hacıyev T.İ.Füzuli: Dil sənətkarlığı. Bakı: Gənclik, 1994, 72 s.

15. 1926-cı il Bakı türkoloji qurultayı (tərcüməçilər K.Nərimanoğlu və F.Ağakişiyevdir).Bakı: Çinar-çap, 2006 , 570 s.
16. Kazımov İ. Müasir türk dillərinin müqayisəli leksikası. II c. Bakı, 2010, 399 s.
17. Xəlilov B.Ə. Türkologiyaya giriş. Bakı: Nurlan, 2006, 384 s.
18. Qədim türk abidələrinin sözlüyü (tərtibçilər N.M.Xudiyev və Ə.A.Quliyevdir). Bakı: APİ nəşri, 1992, 126 s.
19. Qıpçaq M.D. Türk əlifbaları (soqd, manixey əlifbası və passe-pa yazısı). Bakı: MBM, 2012, 36 s.
20. Qıpçaq M.D. Türk say sistemi. Bakı: Yazıçı, 1996, 132 s.
21. Quliyev Ə.A. Qədim türk onomastikasının leksik-semantik sistemi. I h. Bakı: Elm, 2001, 128 s.
22. Quliyev Ə.A. Qədim türk onomastik sözlüyü. Bakı: Elm, 1999, 124 s.
23. Qumilyev L. N. Qədim türklər. Bakı: Gənclik, 1993 536 s.
24. Məhərrəmov A. M. Qədim türk runik yazılı abidələr. Bakı: APi nəşri, 1967, 39 s.
25. Məmmədov Y.Ə. Orxon-Yenisey abidələrində adlar. I h. Bakı: APİ nəşri, 1979, 114 s.
26. Məmmədov Y.Ə. Orxon-Yenisey abidələrində adlar. II h. Bakı: APİ nəşri 1981, 108 s.
27. Oğuz qrupu türk dillərinin müqayisəli qrammatikası.II hissə, Morfo logiya. Bakı, 1986, 133 s.
28. Rəcəbli Ə. Qədim türk yazısı abidələrinin dili.I-II hissələr.bakı, 2006.I hissə,647 s.; II hissə, 479 s.
29. Rəcəbli Ə. Qədim türk yazısı abidələri.4 cilddə.I-II cildlər Göytürk yazısı abidələri. Bakı, 2009; I cild, 567 s.; II cild, 463 s.

30. Rəcəbli Ə. Qədim türk yazısı abidələri.4 cilddə.III-IV cildlər Qədim uyğur yazısı abidələri. Bakı, 2010; IIIc.,663 s.; IV c., 489 s.
31. Rəhiмov M.Ş. Azərbaycan dilində fel şəкillərinin forмalaşмası tarixi. Baкı: Azərb. SSR EA nəşri, 1965, 267 s.
32. Rüstəmov R.Ə. Azərbaycan dili dialekt və şivələrində fel. Bakı: Azərb. SSR EA nəşri, 1965, 319 s.
33. Rüstəmova T.Z. Fars və Azərbaycan dillərinin müqayisəli qrammatikası. Tehran, 1998, 294 s.
34. Serebrennikov B.A., Hacıyeva N.Z. Türk dillərinin müqayisəli tarixi qrammatikası (Tərcüməçi T.İ.Hacıyevdir). Bakı: Səda, 2002, 380 s.
35. Seyidov Y.M. Azərbaycan dilində söz birləşmələri. Bakı: Bakı Universiteti nəşri, 1992, 408 s.
36. Şahbazova Z.Ə. Azərbaycan dilində əvəzliklərin morfologiyası. I h. Bakı: «ULU» İKF, 2007, 172 s.
37. Şahbazova Z. Ə. Azərbaycan dilində əvəzliklərin sintaksisi. II h. Bakı: «ULU» İKF, 2007, 180 s.
38. Şirəliyev M. Ş. Azərbaycan dialektologiyasının əsasları. Bakı, 2008, 415 s.
39. Şükürov Ə.C., Məhərrəmov A.M. Qədim türk yazılı abidələrinin dili. Bakı: APİ nəşri, 1976, 198 s
40. Şüкürov Ə.C. Azərbaycan dilinin tarixi qraммatiкası (кöмəкçi nitq hissələri). Baкı, 1981.
41. Talat T.M. Orhon yazıtları. 4. Baskı. Ankara: Türk Dil Kurumu, 2010, 200+11 s.
42. Tanrıverdi Ə.V. Qədim türk mənbələrində yaşayan şəxs adları. Bakı: Nurlan, 2009, 442 s.
43. Türk dillərinin səs quruluşu. Metodik göstəriş. Tərtib edəni M.Qıpçaq. Bakı, 2005, 30 s.
44. Vəliyev İ.D. Azərbaycan yazılı abidələrinin dilındə keçmiş zamanın ifadə formaları. Bakı: Elm və təhsil, 2009, 213 s.
45. Vəliyev S.İ. Türk dillərində sadə cümlə. Bakı: Elm, 2005, 340 s.

46. Vəliyeva G. Q. Azərbaycan dialektologiyası. Metodik vəsait. Bakı, 2003, 76 s.

47. Yusifov M. Oğuz qrupu türk dillərinin müqayisəli fonetikası. Bakı, 1984, 150 s.

48. Zeynalov F. Qədim türk yazılı abidələri (orta türk dövrü),Bakı, 1980, 96 s.

49. Zeynalov F. R. Türkologiyanın əsasları. Bakı: Maarif, 1981, 345 s.

50. Zeynalov F.R. Müasir türк dillərində кöməкçi nitq hissələri. Baкı, 1971.

51. Zeynalov F.R. Türk dillərinin müqayisəli qrammatikası. İ hissə. Bakı: «MBM» nəşriyyatı, 2008, 254 s.

52. Ахметов М.А. Глагол в языке орхоно-енисейских памятников (в сравнительном плане в современным башкирским языком). Саратов: Изд-во Саратовского университета, 1978, 131 с.

53. Айдаров Г.В. Язык орхонских памятников древнетюркской письменности VIII века, Алма-Ата: Наука, 1971, 380 с.

54. Баскаков Н.А. Введение в изучение тюркских языков. Изд. 2-е. М.: Высшая школа, 1969, 384 с.

55. Батманов И.А. Язык енисейских памятников древнетюркской письменности. Фрунзе, 1959, 220 с.

56. Васильев Д.Д. Корпус тюркских рунических памятников бассейна Енисея. Л.: Наука, 1983, 126 с.

57. Древнетюркский словарь. Л.: Наука, 1969, 676 с.

58. Кляшторный С.Г. Древнетюркские рунические памятники как источник по истории Средней Азии. М.: Наука, 1964, 214 с.

59. Кондратьев В.Г. Грамматические строй языка памятников древнетюркской письменности, (VIII-XI вв.). Л.: Изд-во ЛГУ, 1981, 191 с.

60. Кононов А.Н. Грамматика языка тюркских рунических памятников (VII-IX вв.), Л., 1980, 256 с.

61. Касевич В. В. Семантика, синтаксис, морфология. М.: Наука, 1988, 309 с.

62. Кононов А.Н. Грамматика современного турецкого литературного языка. М.-Л.: Изд-во АН ССР, 1956, 569 s.

63. Кононов А.Н. О фузии в тюркских языках / «Структура в история тюркских языков». - М.: Наука, 1971, с.108-120

64. Кононов А.Н. Происхождение прошедшего категорического времени в тюркских языков // Тюркологический сборник. М.-Л.,1951, с.112-119

65. Кононов А.Н. Показатели собирательности - множественности в тюркских языках. Ленинград: Наука,1969, 32 с.

66. Малов С.Е. Енисейская письменность тюрков. М.-Л.: Изд-во АН СССР, 1952,118 с.

67. Малов С.Е. Памятники древнетюркской письменности Монголии Киргизии. М.-Л., 1959, 112 с.

68. Махмутов А.М. Как возник древнетюркский алфавит // Исследования по тюркологии. Алма-ата, 1969, с.31-37

69. Мелиоранский П.М. Памятник в честь Кюл Тегина. СПб., 1899, 144 с.

70. Насилов В.М. Древнеуйгурский язык, М., 1963, 122 с.

71. Насилов В.М. Язык орхон-енисейских памятников, М.: Изд-во восточной литературы, 1960, 88 с.

72. Тугушева Л.Ю. Фрагменты уйгурской версии биографии Сюань- Цзана. М.: Наука, 1980, 179 с.

73. Щербак А.М. Сравнительная фонетика тюркских языков, Л.: Наука, 1970, 204 с.

74. Щербак А.М. Грамматика староузбекского языка. М.-Л.: Изд-во АН ССР, 1962, 271 с.

75. Щербак А.М. Грамматический очерк языка тюркских текстов X-XIII вв. из Восточного Туркестана. М.-Л.: Изд-во АН ССР,1961, 201 с.

76. Щербак А.М. Очерки по сравнительной морфологии тюркских языков (Глагол). Ленинград: Наука, 1981, 184 с.

77. Ямпольский З.И. Древнейшие сведения о тюрках в зоне Азербайджана. Ученые записки (серия язык и литература) АГУ, 1966, №2, 62-64

Filologiya fakültəsi
Ümumi dilçilik kafedrası
5714.01 – "Müqayisəli-tarixi və müqayisəli-tipoloji dilçilik" ixtisası üzrə doktoranturaya qəbul üçün imtahan sualları

1. Dilə tarixi və müqayisəli baxışın yaranması
2. Müqayisəli-tarixi dilçiliyin mərhələləri
3. Dil tipləri
4. Kök dillər
5. Kontensiv tipologiya
6. F.Fortunatovun dilçilik görüşləri
7. A.Şlayxer komparativist kimi
8. İ.Şmidtin "dalğalar nəzəriyyəsi"
9. Arqo və jarqonlar
10. Müasir tipoloji dilçilik
11. Müqayisəli-tarixi metodun kəşfi
12. Areal dilçilik
13. Morfoloji tipologiya
14. Polisintetik dillər
15. Aqqlütinasiya və fuziya
16. R.Raskın dilçilik görüşləri
17. Müqayisəli-tarixi dilçilikdə areal dilçilik prinsiplərinin tətbiqi
18. Aqqlütinativ dillər
19. Dilin səviyyələri
20. Analitik və sintetik dillər
21. F.Boppun əsas əsərləri
22. Müqayisəli-tarixi metod
23. Müqayisəli tipologiyanın istiqamətləri
24. E.Səpirin tipoloji təsnifi
25. Tipoloji dilçiliyin yaranması
26. F.Bopp müqayisəli-tarixi dilçiliyin banisi kimi
27. Dillərin qohumluğunun sübut etmək üçün müqayisə materialının seçilməsi
28. Aqqlütinativ dillərdə kök və şəkilçi
29. "Dillərin ittifaqı" haqqında
30. V.fon Humboldt tipoloji dilçiliyin banisi kimi
31. Y.Qrimmin dilçilik görüşləri
32. Müqayisəli-tarixi dilçilikdə müqayisə materialının eyniləşdirilməsi
33. Daxili və xarici fleksiya
34. A.Şlayxer tipoloji dilçiliyin nümayəndəsi kimi
35. Kvantitativ tipologiya
36. Rask-Qrimm qanunu (german dillərində saitlərin ilkin dəyişməsi)
37. Etimologiya dilçiliyin bir şöbəsi kimi
38. Xarakteroloji tipologiya
39. Dilin sistemi və strukturu
40. Elmi etimologiyanın prinsipləri
41. Təmiz dil tipli məsələsi
42. Pilləli tipologiya
43. Dildə sintaqmatik və paradiqmatik münasibətlər
44. A.Vostokov müqayisəli-tarixi dilçiliyin banilərindən biri kimi
45. Dilçilik palentologiyası
46. İnkorporasiyanın mahiyyəti
47. Dilin öyrənilmə aspektləri (sinxroniya və diaxroniya)
48. XIX əsrin ortalarında müqayisəli-tarixi dilçilik
49. M.Kaşğarinin "Divani lüğət-it türk" əsəri

50. Flektiv dillər
51. Struktur tipologiya
52. Dil sistemlər sistemi kimi
53. Boduen de Kurtenenin dilçilik görüşləri
54. Müqayisəli-tarixi dilçilikdə ulu dil məsələsi
55. Gənc qrammatiklərin tarixiliyi və atomizmi
56. Ədəbi dilin tipləri
57. Müasir dilçilikdə ulu dil məsələsi
58. Dil işarəsinin xüsusiyyətləri
59. F.Boppun söz kökü nəzəriyyəsi
60. Ədəbi dil və dialekt
61. Müasir müqayisəli-tarixi dilçilikdə bərpa üsulları
62. Dilin səviyyələri
63. F.Boppun aqqültinasiya nəzəriyyəsi
64. Dilin iyerarxik təşkili
65. Müqayisəli-tarixi dilçilikdə tədqiqat üsulları və prinsipləri
66. Dilçilikdə fonem nəzəriyyəsi
67. Y.Bredsdorf müqayisəli-tarixi dilçiliyin banilərindən biri kimi
68. Dilin inkişafı
69. Dilin sistemi və strukturu
70. Daxili və xarici bərpa üsulları
71. Dil vahidləri arasındakı əlaqələr
72. Dilin inkişafında dildaxili əlaqələrin rolu
73. Dil və nitq
74. Söz dil vahidi kimi
75. Dilin inkişafında dilxarici amillərin rolu
76. Dil vahidləri arasındakı əlaqələr
77. Cümlə dil və nitq vahidi kimi
78. Gənc qrammatiklər istisna bilməyən səs qanunları haqqında
79. F.dö Sössürün "Ümumi dilçilik kursu" əsəri
80. Dilin əsas təbəqələri
81. Dildə aralıq səviyyələr
82. Qrammatik və məntiqi kateqoriyalar
83. Gənc qrammatiklər istisna bilməyən səs qanunları haqqında
84. F.Fortunatovun tipoloji təsnifi
86. Ədəbi dillər
87. H.Ştayntalın dilçilik görüşləri
88. Qrinberqin tipoloji təsnifi
89. Finkin tipoloji təsnifi
90. Ə.Rəcəblinin tipoloji təsnifi
91. Müasir müqayisəli-tarixi dilçilik
92. Gənc qrammatiklərin səs qanunları
93. F.Şlegelin tipoloji təsnifi
94. A.-V.Şlegelin tipoloji təsnifi
95. Universalilər dilçiliyi
96. H.Şuxardtın yaradıcılığı
97. XIX əsrin II yarısında Rusiyada müqayisəli-tarixi dilçilik
98. Mistelinin tipoloji təsnifi
99. Tipoloji təsnifin prinsipləri
100. Sovet dilçiliyində müqayisəli-tarixi dilçilik

Tərtib etdi: **akad. Nizami Cəfərov**

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ ELM VƏ TƏHSİL NAZİRLİYİ

BAKI DÖVLƏT UNİVERSİTETİ

Filologiya fakültəsi

Ümumi dilçilik kafedrası

Fəlsəfə doktoru proqramı

5714.01 – “Müqayisəli-tarixi və müqayisəli-tipoloji dilçilik” ixtisası üzrə doktoranturaya qəbul imtahanı üçün

PROQRAM

Kafedra müdiri: **Nizami Cəfərov**

Tərtibçi: **Nizami Cəfərov**

Filologiya fakültəsi Elmi Şurasının 12 fevral 2026-cı il tarixli 12 saylı iclasının qərarı ilə təsdiq olunmuşdur

BAKI - 2026

GİRİŞ

Dilçilik bir elm kimi. Elmlər sistemində dilçiliyin yeri. Dilçiliyin sahələri: nəzəri və tətbiqi dilçilik. Ümumi və xüsusi dilçilik.

Dil (dilçilik) nəzəriyyəsi

Dilin mahiyyəti və təbiəti. Dil və nitq. Dilin işarəviliyi. Dil sistemi və strukturu. Dilin vahidləri. Dilin səviyyələri. Dil vahidləri arasında əlaqələr: sintaqmatik və paradiqmatik münasibətlər. Dilin iyerarxik təşkili. Dilin səviyyələri. Dilçiliyin şöbələri. Dil, şüur və təfəkkür. Dil və cəmiyyət. Dilin sosial diferensiallaşması. Dilin inkişafı. Dilin inkişafında daxili və xarici amillərin rolu. Ədəbi dillər və onların tipləri. Dillərin (təması) kontaktı.

Müqayisəli-tarixi dilçilik

Dilə müqayisəli və tarixi baxışın yaranması. Müqayisəli-tarixi dilçiliyin əmələ gəlməsi, F.Bopp, R.Rask, Y.Qrimm, Y.Bredsdorf və A.Vostokov hind-Avropa dilləri ailəsinin müxtəlif qruplarına aid dillərin müqayisəli qrammatikalarının yaradıcısı kimi. F.Boppun 1816-cı ildə çap edilmiş «Yunan, latın, fars və german dillərinin təsrifi ilə müqayisədə və mətnin orijinalında, dəqiq vəznli tərcümədə Ramayana və Mahabharatadan epizodlarla və Vedalardan təfriqələrlə sanskritin təsrif sistemi» adlı əsərinin müqayisəli-tarixi dilçiliyin əsası kimi qiymətləndirilməsi.

F.Boppun «Sanskrit, zend, erməni, yunan, latın, Litva, köhnə slavyan, qot və alman dillərinin müqayisəli qrammatikası».

Boppun aqqlütinasiya nəzəriyyəsi.

F.Boppun dillərin tipoloji təsnifi. Üç dil tipi:

1. Həqiqi söz kökü olmayan dillər.
2. Birləşmə qabiliyyətinə malik təkhecalı söz kökləri olan dillər.

3. Üç samitlə səciyyələnən ikihecalı söz kökləri olan dillər.

Müqayisəli-tarixi dilçiliyin yaradıcılarından olan Rasmus Xristian Raskın «Qədim şimal dili sahəsində tədqiqat və yaxud island dilinin mənşəyi» adlı əsəri.

Müqayisəli-tarixi dilçiliyin görkəmli nümayəndələrindən biri olan Yakov Qrimmin dördcildlik «Alman qrammatikası» əsəri. Rask-Qrimm qanunu.

Müqayisəli-tarixi dilçiliyin Rusiyada ilk görkəmli nümayəndəsi Aleksandr Xristoforoviç Vostokov. Onun «Slavyan dili haqqında mülahizələr» adlı əsəri. XIX əsrin ortalarında müqayisəli-tarixi dilçilik.

A.Şlayxer müqayisəli-tarixi dilçiliyin görkəmli nümayəndəsi kimi. Onun 1861-1862-ci illər arasında nəşr etdirdiyi «Hind-german dillərinin müqayisəli qrammatikası kompendiumu» və 1869-cu ildə nəşr edilmiş «Hind-german dillərinin müntəxəbatı» əsərləri.

A.Şlayxerin Hind-Avropa dillərinin təsnifini şəcərə (nəsil ağacı) əsasında izah etməsi. Gənc qrammatiklər, Moskva və Kazan dilçilik məktəbləri. Bu məktəblərin əsas nümayəndələri. Onların dilçilik görüşləri. Müasir dövrdə müqayisəli-tarixi dilçilik. Müqayisəli-tarixi metod. Müqayisəli-tarixi metodda istifadə edilən əsas tədqiqat üsulları.

Linqvistik tipologiya

Linqvistik tipologiyanın mahiyyəti.

Dillərin tipoloji təsnifini ilk dəfə alman alimi F.Şlegelin «Hindlilərin dili və müdrikliyi» (1808) əsərində verilməsi. F.Şegel tərəfindən dillərin iki böyük qrupa ayrılması: 1) şəkilçili dillər (Çin, bantu, türk, polineziya dilləri), 2) fleksiyalı dillər (sami dillər, gürcü, fransız dilləri).

Avqust Şlegelin Çin və Hind-Çin dillərini bütün morfoloji və sintaktik əlaqələri söz sırası ilə verilən, qrammatik strukturu olmayan dilləri kimi fərqləndirməsi, flektiv dillərin daxilində isə daxili fleksiyalı və xarici fleksiyalı dillərin olduğunun göstərilməsi, sintetizm və analitizmin qarşı-qarşıya qoyul-

ması.

V. fon Humboldt dillərin tipoloji təsnifinin banisi kimi. A.Şlayxerin tipoloji təsnifatı.

Göstərilən dilçilərin əsərlərində dil tipinin dillərin morfoloji xüsusiyyətə görə müəyyənləşdirilməsi. Dillərin tipoloji təsnifinin *morfoloji*, habelə *ənənəvi morfoloji* təsnif terminləri ilə də adlandırılması.

H.Ştayntalın forma, əslində isə sintaksis anlayışını tipoloji təsnifə bir prinsip kimi daxil etməsi.

F.N.Finkin tipoloji təsnifi. Dillərin strukturunun «doluluğu» və fraqmentliyi. E.Səpirin «Dil» əsəri və burada dillərin tipoloji təsnifi. L.Qrinberqin «Dillərin morfoloji tipologiyasına kvantitativ yanaşma» adlı əsəri. Tipologiyada kvantitativ üsulun prinsipləri. B.A.Uspenskinin tipoloji təsnifi. Tipoloji tədqiqat istiqamətləri. Pilləli tipologiya. Kvantitativ tipologiya. Tipologiyada statistik metodlar. Xarakteroloji tipologiya. Struktur tipologiya. Sistemli tipologiya. Səviyyələr tipologiyası. Dillərin determinativ təsnifi. Dil tipləri. Köksözlü dillər. Aqqlütinativ dillər. Flektiv dillər. Polisintetik dillər.

ƏDƏBİYYAT

1. Axundov A.A. Ümumi dilçilik, Bakı, 2006.
2. Rəcəbli Ə.Ə. Dilçilik tarixi. I, Bakı «Nurlan», 2006.
3. Rəcəbli Ə.Ə. Dilçilik metodları, Bakı, 2003.
4. Rəcəbli Ə.Ə. Nəzəri dilçilik, Bakı, 2003.
5. Rəcəbli Ə.Ə. Tipoloji dilçilik, Bakı, 2010.
6. Новое в лингвистике, III, M, 1963.
7. Морфологическая типология и проблема классификации языков. М. 2, 1965.
8. Сепир Э. Язык, М., 1934.
9. Структурная типология языков, М., 1966.
10. Языковые универсалии и лингвистическая типология. М., 1969.

BAKI DÖVLƏT UNİVERSİTETİ
FİLOLOGİYA FAKÜLTƏSİ
2026-cı il üçün fəlsəfə doktoru proqramı üzrə doktoranturaya
QƏBUL IMTAHANI SUALLARI

İxtisas: 5715.01 – Ədəbiyyat nəzəriyyəsi, ədəbi təhlil və tənqid

1. Ədəbi-nəzəri fikrin Şərq qaynaqları
2. Ədəbiyyat nəzəriyyəsi ədəbiyyatşünaslığın bir sahəsi kimi
3. Ədəbiyyat nəzəriyyəsində məzmun və forma problemi
4. Ədəbiyyat nəzəriyyəsinin Avropada inkişaf mərhələləri
5. Ədəbiyyat nəzəriyyəsinin inkişaf tarixi
6. Ədəbiyyat nəzəriyyəsinin müasir təmayülləri
7. Aristoelin "Poetika"sında katarsis nəzəriyyəsi
8. Aristotel süjet, fabula, peripetiya haqqında
9. Aristotel tragediya və komediya janrları haqqında
10. Aristotelin "Poetika"sında təqlid nəzəriyyəsi
11. Ədəbi növlərin təsnifatı haqqında nəzəri mülahizələr (Platon, Aristotel, Bualo, Hegel və s.)
12. Platon sənət haqqında
13. Platonun nəzəri görüşlərində təqlid
14. Bualo ədəbi növlər və janrlar haqqında
15. Bualonun "Poeziya sənəti" əsəri
16. Bualonun "Poeziya sənəti" əsərində sənət və sənətkar problemi
17. V.Q.Belinskinin "Ədəbiyyatın növlərə və janrlara bölünməsi" məqaləsi
18. Bədii ədəbiyyat incəsənətin bir forması kimi
19. Bədii ədəbiyyatda avtobioqrafizm
20. Bədii ədəbiyyatda ənənə və novatorluq
21. Bədii ədəbiyyatda fərdi üslub
22. Bədii ədəbiyyatda xəlqilik və tendensiyalılıq
23. Bədii ədəbiyyatda metaforizm
24. Bədii ədəbiyyatda millilik və xəlqilik
25. Bədii ədəbiyyatda obraz və obrazlılıq
26. Bədii gülüş
27. Bədii inikas tipləri
28. Bədii obrazların təsnifatı
29. Bədii surət, bədii xarakter, bədii tip
30. Bədii təsvir və ifadə vasitələri
31. Bədii təsvir və təhkiyə
32. Yaradıcılıqda bədii dil bədii nitq vasitəsi kimi
33. Süjet və bədii təhkiyə
34. Divan ədəbiyyatında nəzm və nəsr
35. Divan ədəbiyyatının əsas mənbələri
36. Dramatik növün janrları
37. Dramatik növün poetikası
38. Dünya ədəbiyyatında maarifçi-realizm ədəbi cərəyanı
39. Dünya ədəbiyyatında magik realizm
40. Epik növün poetikası
41. Roman janrının poetikası
42. Tarixi roman janrı
43. Ədəbi cərəyan anlayışı
44. Ədəbi məktəb anlayışı
45. Ədəbi növlər və janrlar
46. Ədəbi proses anlayışı

47. Ədəbiyyatda konflikt və xarakter problemi
48. Ədəbiyyatda şərtilik
49. Ədəbiyyatşünaslıq elminin sahələri
50. Əkrəm Cəfərin “Əruzun nəzəri əsasları və Azərbaycan əruzu” əsəri
51. Heca vəzni
52. Sərbəst şeirin xüsusiyyətləri
53. Qəzəl və qəsidə
54. Lirik növün poetikası
55. Memuar və sənədli bioqrafik nəsr
56. Mətnlərarasılıq (intertextuality) nəzəriyyəsi
57. Müəllif istiqamətli təhlilin xüsusiyyətləri
58. Müqayisəli ədəbiyyat (Komporativistika)
59. Nəzəri, tarixi və müqayisəli poetika
60. Üslub və metod
61. Klassisizm ədəbi cərəyanı
62. Sentimentalizm ədəbi cərəyanı
63. Romantizm ədəbi cərəyanı
64. Tənqidi-realizm ədəbi cərəyanı
65. Azərbaycan ədəbiyyatında maarifçi-realizm ədəbi cərəyanı
66. Azərbaycan ədəbiyyatında romantizm ədəbi cərəyanı
67. Azərbaycan ədəbiyyatında tənqidi realizm
68. Modernizm
69. Postmodernizm
70. Psixoanalitik təhlil
71. Ədəbi tənqid və ədəbiyyat tarixi
72. Ədəbi tənqid və ədəbiyyatşünaslığı fərqi və qarşılıqlı əlaqəsi
73. Ədəbi tənqidin nəzəri və təcrübi əhəmiyyəti
74. Azərbaycan ədəbi tənqidinin mərhələləri
75. Azərbaycan ədəbiyyatında təzkirə janrı
76. Azərbaycan klassikləri söz sənəti haqqında
77. Xətib Təbrizi əruz və qafiyə haqqında
78. Şərq poetikasında təfsir (şərh) prinsipi
79. Xətib Təbrizinin şərhləri
80. M.Füzuli yaradıcılığında şeirin nəzəri məsələləri
81. M.F.Axundzadə dramaturgiya haqqında
82. M.F.Axundzadə məzmun və forma haqqında
83. M.F.Axundzadə nəzm və nəsr haqqında
84. M.F.Axundzadə yeni ədəbi tənqidin banisi kimi
85. M.F.Axundzadənin ədəbi-nəzəri görüşləri
86. Ədəbi tənqidin janrları
87. Resenziya janrı
88. Esse janrı
89. Monoqrafiya janrı
90. Ədəbi məktub janrı
91. Sosialist realizmi metodu və onun qüsurları
92. Sosioloji tənqid
93. F.Köçərli Azərbaycan ədəbiyyatı tarixinin yaradıcısı kimi
94. F.Köçərlinin ədəbi-nəzəri irsi
95. Məmməd Arifin ədəbi-nəzəri görüşləri
96. Məmməd Cəfərin ədəbi-nəzəri görüşləri
97. Kamal Talıbzadənin ədəbi tənqid tarixi ilə bağlı araşdırmaları
98. Yaşar Qarayevin ədəbi-nəzəri irsi
99. XX əsr Azərbaycan mühacirət ədəbi tənqidi
100. Postkolonial tənqid metodu

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI ELM VƏ TƏHSİL NAZİRLİYİ

BAKI DÖVLƏT UNİVERSİTETİ

Fəlsəfə doktoru proqramı üzrə doktoranturaya qəbul

P R O Q R A M I

İxtisas: 5715.01 – Ədəbiyyat nəzəriyyəsi, ədəbi təhlil və tənqid

Proqram Bakı Dövlət Universiteti Filologiya fakültəsi Elmi Şurasının qərarı ilə tövsiyə edilmişdir (12 fevral 2026-cı il tarixli 02 saylı protokol).

Bakı – 2026

Tərtib etdi: **prof. Təhsin Mütəllimov**

prof. Vaqif Verdiyev

Mövzu 1. Ədəbiyyat nəzəriyyəsinin mövzusu, obyekti, sahələri

Ədəbiyyat nəzəriyyəsinin ədəbiyyatşünaslığın elmi-nəzəri təməli, əsas istiqamətləndiricisi olması. Ədəbiyyat nəzəriyyəsi bədii ədəbiyyatın həyatı bədii-estetik idrak vasitəsi kimi daxili qanunauyğunluqlarını sistem halında, konkret problemlər əsasında tədqiq edən bir elm kimi. Müxtəlif dövrlərin və regionların bədii təcrübəsini nəzəri ümumiləşmələr əsasında tədqiqə və təhlilə cəlb etməklə ədəbiyyat nəzəriyyəsinin müasir ədəbi prosesə təsir imkanları.

Ədəbiyyat tarixi, ədəbi tənqid və ədəbiyyat nəzəriyyəsinin qarşılıqlı əlaqəsi, bir-birini tamamlaması. Ədəbiyyat nəzəriyyəsinin milli tarix, estetika və sənətşünaslıq elmləri ilə əlaqəsi.

Ədəbiyyat nəzəriyyəsinin mühüm sahəsi olan poetikanın əsas ideya-estetik problemləri. Nəzəri poetika, tarixi poetika və müqayisəli poetika məsələlərinin bədii ədəbiyyatın öyrənilməsində, bədii təcrübənin daha çox nəzəri-estetik planda tədqiq olunmasında əhəmiyyəti. Şərq poetikası, onun özünəməxsusluğu.

Mövzu 2. Ədəbi-nəzəri fikrin inkişaf tarixi

Ədəbiyyat nəzəriyyəsinin müstəqil bir elm kimi formalaşması və inkişaf mərhələləri. Idıbiyyat və incəsənətin tədqiqində fəlsəfə dövrü. Platon, Aristotel və Horatsi ədəbi-nəzəri fikrin təməlçiləri kimi. Aristotelin "Poetika" əsəri dünya miqyaslı ilk görkəmli ədəbiyyat nəzəriyyəsi abidəsi kimi. Aristotelin bədii təqlid ("mimesis") nəzəriyyəsi.

Bualo ədəbiyyat nəzəriyyəçisi kimi. "Poeziya sənəti" əsəri. Bualo sənətkar şəxsiyyəti və zəhməti haqqında. Alimin bədii əsərdə məzmun və forma vəhdəti, estetik cazibə, bədii dil, fitri istedad və s.ə yaradıcılıq məsələlərinə münasibəti.

Şərq poetikası, onun özünəməxsusluğu. Şərqdə nəzəri fikrin inkişafı. Təfsir-şərh janrının xarakteri, onun ədəbi tənqid və ədəbiyyat nəzəriyyəsinin inkişafında rolu, xüsusiyyətləri, əsas müəllifləri. Xətib Təbrizinin Azərbaycan ədəbi-nəzəri fikrinin inkişafında xidmətləri.

Azərbaycan klassikləri söz sənəti haqqında. Xaqani, Nizami, Nəsimi, Xətai, Füzuli və başqa klassiklərin poetik görüşləri. M.F.Axundovun bədii əsərdə məzmun və forma vəhdəti, teatr və dramaturgiya, nəzm və nəsr, ədəbi tənqid haqqında fikirləri.

C.Məmmədquluzadə, Ə.Haqverdiyev, F.Köçərli, C.Cabbarlı və S.Vurğunun nəzəri görüşləri. Müasir dövrdə ədəbiyyat nəzəriyyəsi problemlərinin tədqiqi. Müasir ədəbiyyatşünaslığın metodoloji əsasları.

Mövzu 3. Bədii ədəbiyyatda obraz və obrazlılıq

İctimai və estetik idealın bədii təcəssümü. Bədii obrazlılıq anlayışı. Bədii obrazların, surətlərin müəllif fikrinin təcəssümündə rolu, mövqeyi. İnsan surətləri, mifoloji surətlər, alleqorik surətlər və s. Konkret məkan və əşya təsvirləri, lövhələri. Onların bədii funksiyası.

Bədii obrazda obyektivlik və subyektivlik, ümumiləşmə və fərdiləşmə keyfiyyətləri. Həyat həqiqəti və bədii həqiqət.

Mövzu 4. Bədii ədəbiyyatda xəlqilik və tendensiya

İdeya, ideal, ideologiya anlayışları. Sənətkarın fərdi xarakterinin, dünyagörüşünün, tərcümeyi-halının, həyat təcrübəsinin bədii yaradıcılıqda təzahürü. Bədii yaradıcılıqda tendensiyanın ideya-bədii funksiyası. Bədii əsərlərdə tendensiyanın ifadə, təzahür formaları.

Ədəbiyyat və incəsənətdə xəlqilik, millilik və bəşərilik. Xəlqilik və tendensiyalılın qarşılıqlı əlaqəsi. Bədii ədəbiyyatın milli

tarix, fəlsəfə, mədəniyyət və etnoqrafiyadan faydalanma yolları, ənənələri.

Mövzu 5. Bədii ədəbiyyatda tipiklik

Bədii ədəbiyyatda tipiklik problemi haqqında elmi mülahizələr. Tipik əlamət, tipik keyfiyyət anlayışı. Səciyyəvilik və tipiklik. Prototip və bədii təxəyyül. Bədii ümumiləşdirmə, fərdiləşdirmə. Tipik şəraitin əhəmiyyəti. Bədii portret. Tipin zahiri görkəmi və daxili aləmi arasındakı uyğunluğun və ya təzadın psixoloji funksiyası. Nitq fərdiliyi. Tiplərin xaraktercə qruplaşdırılması. Tipiklik realist inikasın vacib komponenti kimi. Romantik tipikləşdirmə, satirik tipikləşdirmə və s.

Mövzu 6. Bədii ədəbiyyatda ənənə və novatorluq

Ənənə və novatorluq anlayışlarının nəzəri problem kimi dialektik əlaqəsi, vəhdəti. Ənənə bədii ədəbiyyatda varislik, təcrübəyə istinad və faydalanma yolu kimi. Ənənənin ədəbiyyatın bir və ya bir neçə mərhələsini, hətta başqa xalqların ədəbi irsinə aid bəzi cəhətləri əhatə edə bilməsi. Ənənə və tarixilik.

Bədii ədəbiyyatda müasirlik, yenilik, novatorluq. Novatorluğun bədii ədəbiyyatın inkişafında rolu, əhəmiyyəti. Ənənə və novatorluğun məzmun və forma təkamülü prosesində rolu. Bədii ədəbiyyatın inkişafında, dövrləşməsində, ədəbi cərəyanların növbələnməsində ənənə varisliyinin və novatorluq inkişafının əhəmiyyəti. Ənənə və novatorluğun tarixi növbələnmə mexanizmi və estetik prinsipləri.

Mövzu 7. Bədii inikas tipləri

Bədii inikas tiplərinin həyatı obrazlı əksetmə prinsipi olması. Realist və romantik inikasın ümumi və fərqli cəhətləri. Realist inikasda tipikləşdirmə, həyat və cəmiyyət inkişafının qanunauyğunluqlarının təhlili.

Realist inikasda obyektiv və subyektiv cəhətlər. Bədii foto, naturalist lövhə və realist təsvir. Realist inikasda müəllif idealının izharı. Orada həyat həqiqəti və bədii təxəyyülün nisbəti.

Romantik inikasda həyat həqiqəti və sənətkarın subyektiv istəkləri, arzuları, idealları. Romantik qəhrəman problemi. Bədii təsvir və ifadə üsullarında romantik pafos. Azərbaycan ədəbiyyatında realist və romantik inikasın formalaşma və inkişaf tarixi.

Mövzu 8. Yaradıcılıqda bədii üslub problemi

Bədii üslub anlayışının müxtəlif cəhətləri. Bədii üslubda sənətkar fərdiyyətinin, bədii düşüncə tərzinin və obrazlı ifadə üsulundakı təkrarsızlığın, orijinallığın təzahürü. Bədii üslubun məzmun və forma komponentləri. Fərdiü slubun hər bir sənətkarın yaradıcılığındakı özünəməxsus, orijinal əlamətlərin məcmusu kimi səciyyələndirilməsi.

Bədiiü slubun bir ədəbi9 məktəbə, yaxud ədəbi cərəyana mənsub olan sənətkarların yaradıcılığında ümumi səciyyəvi cəhətlər kimi özünü göstərməsi. Bədiiü slubun tarixi, ictimai və estetik mahiyyəti; onun dövrün, cəmiyyətin sosial-mənəvi xarakteri ilə də şərtlənməsi.

Mövzu 9. Bədii dil – bədii nitq vasitəsi kimi

İnsan həyatını həm zahiri formalarda, hadisələrdə, əhvalatlarda, həm də ideya-psixoloji proseslərdə inikas etməkdə bədii dilin bədii ədəbiyyat üçün universal və geniş imkanlı olması. Şeir dili, nəsr dili və dramaturgiya dili. Başqa incəsənət növləri ilə müqayisədə bədii ədəbiyyatı söz sənəti kimi daha zəngin imkanlara malik olması. Bədii ədəbiyyatın söz sənəti olmaqla daha anlaşıqlı və kütləvi xarakteri, onun həyatı, gerçəkliyi məhz bədii dil vasitəsilə daha universal qavramaq və canlandırmaq imkanları,

insan xarakterlərini, talelərini mürəkkəb münasibətlər müstəvisində və dinamikada göstərmək, təhlil etmək vasitələri.

Bədii dilin obrazlılıq xüsusiyyətləri. Bədii təsvir və ifadə vasitələri. Məcazlar sistemi. Bədii nitqdə ritm və temp.

Mövzu 10. Bədii ədəbiyyatda məzmun və forma vəhdəti problemi

Bədii ədəbiyyatda məzmun və forma anlayışları barədə Bualo, Lessinq, M.F.Axundov, V.Q.Belinski, C.Cabbarlı və başqa mütəfəkkirlərin fikirləri. Məzmunun formanı təyin etməsi və formanın məzmun ifadəsində fəal bədii funksiyası. Bədii əsərdə ideya, mövzu, məzmun.

Bədii əsərlərin quruluşu, tərtib prinsipləri. Məzmun – fikrin, mənanın əsas daşıyıcısı kimi. Formanın məzmunun bədii ifadə, təqdim vasitəsi olması. Məzmunda məcazilik, işarəlik (mif, alleqoriya, rəmz və s.). Formada dəqiqlik və şərtilik. Bədii əsərdə müəllif fikrinin, idealın bədii-emosional ifadəsində estetik vasitələr. Bədii məcazilikdən, semantik və sintaktik vasitələrdən istifadə ənənəsi.

Mövzu 11. Ədəbi-bədii proses

Ədəbi proses anlayışı. Ədəbi prosesə ədəbiyyat və sosial tarixi proseslər mövqeyindən yanaşma. Ədəbi proses və müqayisəli-tarixi ədəbiyyatşünaslıq.

Ədəbi prosesin psixoloji-emosional və professional cəhətləri, ümumi qanunauyğunluqları, fərdi özünəməxsusluğu. Bədii yaradıcılıq prosesi barədə müxtəlif fərziyyələr. Platon və onun tərəfdarlarının bədii yaradıcılıq prosesinin dərkolunmazlığı haqqında mülahisələri. Aristotelin bədii təqlid nəzəriyyəsi. Bədii yaradıcılıq prosesinin səciyyəvi cəhətləri və əsas mərhələləri. İctimai və estetik idealın bədii yaradıcılıqda təzahürü. Fitri istedad, həyati müşahidə və bədii təxəyyülün yaradıcılıqda mövqeyi, rolu.

Bədii mətn və oxucu problemi. Sənətkarın fəaliyyət göstərdiyi ictimai mühit və ictimai proses. Sənətkar və ədəbi tənqid. Əsas mövzuları və janrları.

Mövzu 12. Bədii əsərlərdə pafos

Bədii əsərlərdəki fikirlərin təcəssümündə, emosional təsirində pafosun rolu, əhəmiyyəti. İctimai və estetik idealın bədii təcəssümündə və təlqinində pafosun mövqeyi. Bədii pafosda tendensiyanın təzahürü məsələsi. Pafosun müxtəlif formaları haqqında mülahizələr. Hegel pafos haqqında. Bədii əsərlərdə pafos foirmaları (qəhrəmanlıq, dramatizm, tragizm, komizm, sentimentallıq, romantika və s.). Pafosun bədii təcəssüm üsulları.

Mövzu 13. Ədəbi növlərin və janrların poetikası

Ədəbi növ və janr anlayışları. Ədəbi növlərin təsnifatına dair mülahizələr. Aristotelin "Poetika" əsərində ədəbi növlərin ilk kamil təsnifatı. Epik, lirik və dramatik əsərlərin növ xüsusiyyətləri. Hər bir ədəbi növə aid janrların poetikası, inikas imkanları. Janrların həyatı əhatə imkanlarına və kompozisiya-üslub formalarına görə fərqləri. Ayrı-ayrı ədəbi növlərin və janrların təkamülü, inkişaf tarixi. Hegelin ədəbi növləri təsnifatı. D.Didro, Q.Lessinq, V.Q.Belinski ədəbi növlər və janrlar haqqında.

Epik təhkiyənin özünəməxsusluğu, informativ funksiyası, tendensiya ifadəsi, estetik mahiyyəti. Bədii təhkiyədə intonasiya, temp və ritm. Bədii təsvirdə tarixi və milli kolorit, səciyyəvilik, ümumiləşdirmə, təfərrüat, detalçılıq.

Lirik tərənnümün mahiyyəti, üsulları. Lirik qəhrəman məsələsi. Lirikada şəxsiyyət problemi. Bu problemin müxtəlif fəlsəfi baxışlardan, dünyagörüşlərdən şərhi. Məhəbbət lirikası, siyasi lirika, fəlsəfi lirika.

Dram əsərlərini poetik imkanları; epik və lirik əsərlərə nisbətən üstün və məhdud cəhətləri. Dramaturgiyanın teatr estetikası ilə əlaqəsi. Dram əsərlərinin ümumi konstruksiyası.

Mövzu 14. Vəzn sistemləri

Nəsr və nəzm. Nəzm və şeir. Şeirin ritmini, ahəngini tənzim edən xüsusiyyətlər. Dünya ədəbiyyatında vəzn sistemləri. Kəmiyyətə görə təyin olunan vəzlər sistemi. Keyfiyyətə görə təyin olunan vəznlər sistemi. Onlarin əsas poetik prisipləri, xüsusiyyətləri. sillabik vəznlər, sillabik-tonik vəznlər, tonik vəznlər. Antik vəznin xüsusiyyətləri və əsas şəkilləri.

Azərbaycan şeirinin vəznləri. Heca vəzninin inkişaf tarixi. “Avesta”, “Divani-lüğət-ət-türkü”, “Orxon-Yenisey” abidələri və “Kitabi-Dədə Qorqud” dastanındakı şeir formaları. Heca vəzninin poetik prinsiplərini, ritmik vasitələri. Şifahi və yazılı ədəbiyyatda heca vəznində mövcud olan şeir formaları. Əruz vəzninin yaranma tarixi. “Əruz” və “bəhr” sözlərinin lüğəti mənaları. Əruz vəzninin bəhrləri. Əruz vəzninin ritm qanunauyğunluqları. Azərbaycan poeziyasında əruz vəzni. Sərbəst şeirin inkişaf tarixi və poetikası.

Mövzu 15. Ədəbi məktəblər və ədəbi cərəyanlar

Ədəbi məktəblər və cərəyanlar bədii ədəbiyyatın konkret inkişaf formaları kimi. Ədəbi məktəb – böyük sənətkarların sənət davamçılarının ideya-bədii birliyi kimi. Ədəbi məktəblərin və cərəyanların yaradıcılıq müştərəkliyi kimi özünəməxsusluğu. Sənətkarların dünyagörüşündəki və inikas prinsiplərindəki yaxınlığa əsaslanan ədəbi cərəyanların bədii ədəbiyyatın inkişafında rolu.

İctimai inkişafın müxtəlif mərhələlərində ayrı-ayrı cərəyanların əmələ gəlmə qanunauyğunluğu. Bir sıra ədəbi

cərəyanlarda varislik ənənəsinin təzahürü. Ədəbi cərəyanlarda zaman və məkan konkretliyi.

Klassisizm ədəbi cərəyanını yaradan ictimai amillər. Bu cərəyanın yaradıcılıq proqramı, əsas xüsusiyyətləri və nümayəndələri.

Maarifçi-realizm ədəbi cərəyanı. Bədii ədəbiyyatdakı realist inikas ənənələrinin bu ədəbi cərəyanı xarakterizə edən səciyyəvi əlamət kimi formalaşması. Bu cərəyanda maarifçilik ideologiyasının istiqamətləndirici rolu. Maarifçi realizmin nəzəri-estetik prinsipləri. Azərbaycan ədəbiyyatında maarifçi realizm.

Sentimentalizm ədəbi cərəyanı. Bu ədəbi cərəyanın ictimai səciyyəsi və poetik məramı. Mövzu, janr, üslub özünəməxsusluğu.

Romantizm ədəbi cərəyanı. Onu bir cərəyan kimi formalaşdıran ictimai səbəblər. Romantizmin estetik prinsipləri. İctimai və estetik idealın ifadə formaları. Romantik üslub. Azərbaycan ədəbiyyatında romantizm. Bu romantizmin estetik prinsipləri.

Tənqidi realizm ədəbi cərəyanı. Onu maarifçi realizmdən fərqləndirən xüsusiyyətlər. Müsbət idealın ifadə formaları. Müsbət qəhrəman problemi. Əsas janrları. Azərbaycan ədəbiyyatında təönqidi realizm. Bu cərəyanın Azərbaycan ədəbiyyatının sonrakı inkişafına təsiri.

Mövzu 16. Ədəbi tənqid haqqında ümumi məlumat

Ədəbi tənqidin predmeti. Ədəbi tənqid ədəbiyyatşünaslığın bir sahəsi kimi. Ədəbi tənqidin başqa elmlərlə (fəlsəfə, taix, dil, psixologiya, estetika və s.) əlaqəsi. Ədəbi tənqid elm və sənət kimi. Ədəbi tənqidin janrları: şərh, təzkirə, dibaçə, risalə, monoqrafiya, problem-məqalə, ədəbi icmal, resenziya, esse, məktub, ədəbi oçerk, yol qeydləri, ədəbi mükalimə, ədəbi müsahibə və s.

Azərbaycan ədəbi tənqidi fikrinin təşəkkülü və mərhələləri. Şifahi xalq yaradıcılığında və Azərbaycan ədəbi tənqid tarixinin

inkişaf mərhələlərində ədəbi-estetik və tənqidi fikrin formalaşması və inkişafı prosesinə ümumi bir baxış.

Mövzu 17. Azərbaycan ədəbi tənqidinin tarixi. Ədəbi tənqidi və estetik problemlərin folklorda inikası: sənətin gözəlliyi, tərbiyəvi əhəmiyyəti, ideya-bədii təsir gücü, həyat və cəmiyyətlə, elm və idrakla əlaqəsi, sənətkarın mövqe fəallığı; folklor bədiilik, reallıq, yenilik, ülvilik və eybəcərlik haqqında. Xeyir və Şər fəlsəfəsi, xeyirxah qüvvələrin qələbəsinə inam; xəyal və fantaziya haqqında ilkin estetik fikir və mülahizələr. "Avesta" Şərq və Azərbaycan xalqlarının ədəbi-estetik baxışlarını əks etdirən abidə kimi.

Azərbaycan ədəbi tənqidinin təşəkkülü və formalaşması.

Xətib Təbrizi (1030-1109) klassik Azərbaycan ədəbi tənqidinin görkəmli nümayəndəsi kimi. Klassik ərəb ədəbiyyatşünaslığında şərhçilik və onun əsas xüsusiyyətləri. Şərhçiliyin inkişafında azərbaycanlı müəlliflərin rolu. X.Təbrizinin şərhləri ("On qəsidənin şərhi", Banəd Suad qəsidəsinin şərhi", "İbn Düreydin "Məqsurə"sinin şərhi" "Mufaddaliyyatın şərhi", "Əbu Təmmam divanının şərhi", "Həmasənin şərhi", "Səqt əz zəndin şərhi" və s.) X.Təbrizinin ədəbi tənqid və ədəbiyyatşünaslığa gətirdiyi yeniliklər.

X.Təbrizinin ədəbiyyat nəzəriyyəsi ilə bağlı tədqiqatları. «Əruz və qafiyə elmlərinin yekunu» əsəri.Bu əsərdə əruz,qafiyə,bədii təsvir vasitələri və sənətkarlıq məsələləri haqqında.

Azərbaycan ədəbi tənqid tarixinin dövrləşdirilməsi problemi. Ədəbi-estetik fikrin xalq yaradıcılığında, folklor nümunələrində əksi. Xalqın həzz və gözəllik duyğularının şifahi ədəbiyyat nümunələrində ifadəsi.

Mövzu 18. Tənqid və nəsr. Çağdaş Azərbaycan nəsrində milli varlığımızın bədii inikası. Nəsrin hərəkəti: ənənədən novatorluğa. Nəsrdə epikliyin səciyyəsi və yeri, bununla əlaqədar ədəbi tənqidin rolu və mövqeyi. Müasir Azərbaycan romanı və tənqid. Mübahisələr, tədqiqatlar, "yeni roman" nəzəriyyəsi və

romanın yeniləşməsi problemi. Müstəqillik dövrü gerçəkliyimiz bədii nəsr güzgüsündə: Anar, Elçin, İ.Muğanna, S.Əhmədli, M.Süleymanlı və başqalarının son dövrdə yazdığı hekayələri. Gənc ədəbi qüvvələr: müxtəlif mövzu və problemlərə həsr edilmiş mübahisə və müzakirələrdə gəncliyə münasibət məsələlərinə dair.

Roman janrında sosial-psixoloji təhlilə meylin güclənməsi.

Roman janrının formaca yeniləşməsinə meyllərin güclənməsi. Y.Səmədoğlu və S.Səxavətin son romanlarına tənqidin münasibəti.

Roman janrının tədqiqinə dair tədqiqatlar. www.bilikli.net

Mövzu 19. Ədəbi tənqidin forma və janrları. Resenziya, açıq məktub, esse, yol qeydləri, ədəbi portret, ədəbi icmal, polemik məqalə və s. Tənqidin irihəcmli janrları: monoqrafik əsərlər, konseptual və problematik məqalələr, geniş, elmi-tənqidi icmallar və s.

Ədəbi tənqiddə ədəbi-bədii memuar, yol qeydləri, ədəbi portret, müsahibə və dialoqlar və s.

Ədəbi tənqidin janrdaxili tipləri: analitik tənqid; fəlsəfi tənqid; sosialoji tənqid; obyektiv-tarixi tənqid; publisistik tənqid; Tənqid və bədii metod məsələsi; tənqid və poetika məsələləri; tənqid və bədii tərcümə məsələsi; tənqid və ədəbiyyat tarixi məsələləri, müqayisəli ədəbiyyat araşdırmaçılığı və s.

Mövzu 20. XX əsr ədəbi tənqidi. XX əsr Azərbaycan ədəbiyyatı yeni bir mərhələdə. Bu dövrün ədəbiyyatı bir çox xüsusiyyətləri və siyasi kəskinliyi və tendensiyalılığı, ictimai münasibətləri daha geniş planda, daxili ziddiyyətləri ilə qavranması. M.Ə.Sabir, C.Məmmədquluzadə, A.Sur, Y.V.Çəmənzəminli, F.Köçərli kimi sənətkarların ədəbi-tənqidi görüşləri.

1920-ci illərdə ədəbi tənqid. Ədəbi dərnək və cəmiyyətlərin çağdaş Azərbaycan ədəbi tənqidinin inkişafında rolu. Ədəbi tənqiddə proletkultçuluq, vulqar sosioloji nəzəriyyə və onlara qarşı mübarizə.

1930-1940-cı illərdə Azərbaycan ədəbi tənqidi. Bədii metod haqqında müzakirə və mübahisələrdə ədəbi tənqidin birtərəfli mövqeyi.

M.Hüseyn və müasir ədəbi prosesin aktual problemləri. Tənqid şeir, nəsr, dramaturgiyanın vəziyyəti və vəzifələri haqqında. M.Hüseyn folklor və klassik irsin tədqiqatçısı kimi. M.Hüseynin "Əsrimizin qəhrəmanı nə zaman yaranacaqdır", "Yazıçı və həyat", "Azərbaycan sovet ədəbiyyatının yaradıcılıq problemləri», "Əsrimizə layiq dram əsərləri yaradaq", "Azərbaycan romanı haqqında" və b. məqalələri; "Ədəbi döyüşlər", "Ədəbi qeydlər", "Ədəbiyyat və sənət məsələləri", "Bir ay və bir gün" kitabları.

M.Arif ədəbiyyatın nəzəri-estetik problemləri: şeir, nəsr və dramaturgiya haqqında; C.Cabbarlı, S.Vurğun haqqında monoqrafik tədqiqatları. M.Arif və müasir ədəbi proses.

M.Cəfər Azərbaycan ədəbiyyatı və müasir ədəbiyyatın inkişaf problemləri haqqında.

Azərbaycan ədəbi tənqidi müharibədən sonrakı dövrdə.

S.Vurğun, C.Xəndan, C.Cəfərov, Mir Cəlal, Ə.Sultanlı, Ə.Ağayevin ədəbi tənqidi fəaliyyəti.

Azərbaycan ədəbi tənqidi 60-cı illərdə. M.İbrahimov klassiklər və müasirlər haqqında. M.İbrahimov və Azərbaycan ədəbi tənqidinin aktual problemləri.

Azərbaycan ədəbi tənqidi 1970-1980-ci illərdə. K.Talıbzadə, Y.Qarayev, B.Nəbiyev, Ş.Salmanov, A.Hüseynov və b. tənqidçilərin elmi-nəzəri irsi.

Azərbaycan ədəbi tənqidi müstəqillik dövründə. Çağdaş ədəbi tənqidin ümumi mənzərəsi, mövzu və problematikası: janr və forma xüsusiyyətləri.

Ədəbiyyat

Azərbaycan dilində

1. Abdullayev C. Əsərləri, 7 cilddə, I-VII cildlər, Bakı: Çaşığoğlu, 2010-2013.
2. Axundov A. Şeir sənəti və dil, Bakı: Yazıçı, 1980.
3. Arif M. Seçilmiş əsərləri. Üç cilddə, Bakı: 1967, 1968, 1970.

4. Aristotel. Poetika, Bakı: Şərq-Qərb, 2006.
5. Rüstəmova A. Klassik Azərbaycan poeziyasında qəzəl, Bakı: Elm, 1990.
6. Azəraycan ədəbiyyatının tarixi poetikası, I kitab, Bakı: 1989.
7. Azərbaycan ədəbiyyatının tarixi poetikası, II kitab, Bakı: Elm, 2006.
8. Azərbaycan sovet ədəbiyyatı. Poetika məsələləri, Bakı: ADU nəşr, 1986.
9. Bayramlı M. Ədəbiyyat nəzəriyyəsi (Müntəxəbat), Bakı: Kitab Klubu, 2018.
10. Belinski V. Seçilmiş məqalələri, Bakı: Gənclik, 1974.
11. Bualo. Poeziya sənəti, Bakı: Şərq-Qərb, 2006.
12. Cəfərov M.C. Azəraycan ədəbiyyatında romantizm, Bakı: 1966.
13. Əlimirzəyev X. Ədəbiyyatünaslığın elmi-nəzəri əsasları, Bakı: Elm və təhsil, 2011.
14. Əlimirzəyev X. Problemlər və xarakterlər dramaturgiyası, Bakı: 1979.
15. Əliyev R. Ədəbiyyat nəzəriyyəsi, Bakı: Mütərcim, 2008.
16. Əliyev S., Füzulinin poetikası, Bakı: Azərnəşr, 1986.
17. Əliyeva G., Sufizm, Bakı: Təhsil, 2013.
18. Hacılı A. Bayatı poetikası, Bakı: Elm, 2000.
19. Hacıyev A. Ədəbiyyat nəzəriyyəsi, Bakı: 1996.
20. Hüseynov T. Söz tarixin yuvası, Bakı: 2000.
21. Xəlilov Q., Azərbaycan romanının inkişaf tarixindən, Bakı: Elm, 1973.
22. İbrahimov M. Xəlqilik və realizm cəbhəsindən, Bakı: Azərnəşr, 1961.
23. Kazımov Q., Bədii ədəbiyyatda komizm üsulları, Bakı: Maarif, 1987.
24. Qarayev Y. Seçilmiş əsərləri, 5 cilddə, Bakı: Elm, 2015.
25. Quliyeva M. Klassik Şərq poetikası, Bakı: Yazıçı, 1991.

26. Quliyev T., Əruz və qafiyəşünaslıq tarixi (VIII-XVI əsrlər), Bakı: İrşad mərkəzi, 1998.
27. Mir Cəlal, Pənah Xəlilov. Ədəbiyyatşünaslığın əsasları, Bakı: Çaşıoğlu, 2005.
28. Mir Cəlal. Klassiklər və müasirlər, Bakı: Azərb. Döv. nəşr., 1973.
29. Mütəllimov T. Əbdürrəhimbəy Haqverdiyevin poetikası, Bakı: Yazıçı,1988.
30. Rəfili M. Ədəbiyyat nəzəriyyəsinə giriş, Bakı: Azərnəşr, 1958.
31. Sultanlı V. Azərbaycan ədəbi tənqidi, Bakı: Elm və təhsil, 2012.
32. Sultanlı V. Azərbaycan mühacirət ədəbiyyatı, Bakı: Şirvannəşr, 1998.
33. Şəmsizadə N., Ədəbiyyat nəzəriyyəsi, Bakı: Proqres, 2012.
34. Talıbzadə K. Azərbaycan ədəbi tənqidinin tarixi, Bakı: Maarif, 1984.
35. Yusifoğlu R. Ədəbiyyatşünaslığın əsasları, Bakı: Sabah, 2001.

Rus dilində

1. Арноудов М.Психология литературного творчества. М., Прогресс, 1970.
2. Бахтин М.М.Эстетика словесного творчества. М., Искусство, 1979.
3. Волков Н. Творческие методы и художественные системы. М., 1078
4. Жирмунский В.М., Теория стиха. Л., Сов. Пис. 1975.
5. Лосев А.Ф. Знак. Символ. Миф. М., МГУ,1978.
6. Поспелов Г.Н. Теория литературы. М., 1940
7. Словар литературоведческих терминов. М., Просвщение, 1976.

8. Тимофеев Л. Основы теории литературы. М., Просвщение, 1976.
9. Тондл Л. Проблемы семантики. М., 1975
10. Ролан Барт. Избранные работы: Семантика. Поэтика. М., 1989.

BAKI DÖVLƏT UNİVERSİTETİ
FİLOLOGİYA FAKÜLTƏSİ
2026-cı il üçün fəlsəfə doktoru proqramı üzrə doktoranturaya
QƏBUL IMTAHANI SUALLARI
İxtisas: 5716.01 – "Azərbaycan ədəbiyyatı"

1. Azərbaycan ədəbiyyatı tarixinin dövrləşdirilməsi problemi
2. "Kitabi-Dədə Qorqud" eposunun tədqiqi tarixi
3. X.Təbrizinin şərhləri
4. X.Şirvaninin fəlsəfi qəsidələri və "Töhfətül-İraqeyn" əsəri
5. N.Gəncəvinin lirikası
6. N.Gəncəvinin "Sirlər xəzinəsi" poeması
7. N.Gəncəvinin "Yeddi gözəl" poeması
8. N.Gəncəvinin "İsgəndərnamə" poeması
9. N.Gəncəvi ədəbi məktəbinin davamçıları
10. Q.Bürhanəddinin poeziyası
11. İ.Nəsimi lirikasının ideya-mövzu xüsusiyyətləri
12. Ş.İ.Xətainin lirikası
13. Ş.İ.Xətainin "Dəhnamə" poeması
14. M.Füzulinin lirikası
15. M.Füzulinin poemaları
16. M.Füzulinin "Leyli və Məcnun" poeması
17. S.Təbrizinin poeziyası
18. Fədainin "Bəxtiyarnamə" poeması
19. Məhəmmədin "Şəhriyar" dastanı
20. M.P.Vaqifin lirikası
21. M.V.Vidadinin lirikası
22. A.Bakıxanovun bədii irsi
23. İ.Qutqaşınlının yaradıcılığı
24. M.Ş.Vazeh və F.Bodenştedt
25. Q.Zakirin satiraları və mənzum hekayələri
26. Seyid Nigarinin poeziyası
27. X.Natəvanın poeziyası
28. Ə.Nəbatinin lirikası
29. M.F.Axundzadənin ədəbi-tənqidi irsi
30. M.F.Axundzadənin "Hekayəti-mərdi-xəsis" komediyası
31. M.F.Axundzadənin "Aldanmış kəvakib" povesti
32. S.Ə.Şirvaninin lirikası
33. S.Ə.Şirvaninin satiraları
34. N.Vəzirovun dramaturgiyası
35. C.Məmmədquluzadənin "Anamın kitabı" pyesi
36. C.Məmmədquluzadənin bədii nəsri
37. C.Məmmədquluzadənin dramaturgiyası
38. Ə.Haqverdiyevin "Ağa Məhəmməd şah Qacar" pyesi
39. Ə.Haqverdiyevin bədii nəsri
40. M.Ə.Sabirin satiraları
41. "Molla Nəsrəddin" ədəbi məktəbi
42. "Füyuzat" ədəbi məktəbi
43. M.Hadinin poeziyası
44. A.Səhhətin vətənpərvərlik poeziyası
45. F.Köçərlinin "Azərbaycan ədəbiyyatı" əsəri
46. S.Hüseynin ədəbi-tənqidi irsi
47. S.Hüseynin hekayə yaradıcılığı
48. Y.V.Çəmənzəminlinin hekayələri

49. Y.V.Çəmənzəminlinin “İki od arasında” romanı
50. Y.V.Çəmənzəminlinin “Qızlar bulağı” romanı
51. H.Cavidin “Azər” poeması
52. H.Cavidin “Xəyyam” pyesi
53. H.Cavidin “İblis” faciəsi
54. H.Cavidin “Topal Teymur” pyesi
55. C.Cabbarlının poeziyası
56. C.Cabbarlının bədii nəsri
57. C.Cabbarlının “Aydın” faciəsi
58. Azərbaycan Cumhuriyyəti (1918-1920) dövründə poeziya
59. Ə.Cavadın poeziyası
60. A.İldırımın qürbət poeziyası
61. Ə.Ağaoğlunun ədəbi-tənqidi görüşləri
62. Ə.Hüseynzadənin ədəbi-tənqidi görüşləri
63. M.Ə.Rəsulzadənin “Azərbaycan şairi Nizami” monoqrafiyası
64. M.Ə.Rəsulzadənin “Çağdaş Azərbaycan ədəbiyyatı” əsəri
65. M.S.Ordubadinin “Dumanlı Təbriz” romanı
66. M.Müşfiqin yaradıcılığı
67. S.Vurğunun vətənpərvərlik lirikası
68. S.Vurğunun “Vaqif” dramı
69. S.Behrənginin bədii nəsri
70. Şəhriyarın “Heydərbabaya salam” poeması
71. M.Hüseynin tarixi dramları
72. M.Hüseynin “Yeraltı çaylar dənizə axır” romanı
73. M.İbrahimovun “Gələcək gün” romanı
74. Ə.Məmmədxanlının hekayələri
75. Ə.Məmmədxanlının “Babək” romanı
76. Mir Cəlalın satirik hekayələri
77. R.Rzanın “Qızılgül olmayaydı” poeması
78. İ.Əfəndiyevin tarixi pyesləri
79. M.Cəfər H.Cavidin tədqiqatçısı kimi
80. İ.Şıxlının “Dəli Kür” romanı
81. İ.Şıxlının “Ölən dünyam” romanı
82. B.Vahabzadənin fəlsəfi poeziyası
83. B.Vahabzadənin poemaları
84. B.Vahabzadənin “Fəryad” pyesi
85. M.Arazın poeziyası
86. İ.Muğannanın “Məhşər” romanı
87. İ.Muğannanın “İdeal” romanı
88. S.Əhmədlinin “Azığa doğru” romanı
89. Y.Səmədoğlunun “Qətl günü” romanı
90. Ç.Hüseynovun “Fətəli fəthi” romanı
91. Ə.Cəfərzadənin Şirvan trilogiyası
92. F.Kərimzadənin tarixi romanları
93. X.R.Ulutürkün siyasi lirikası
94. Y.Qarayevin “Tarix: yaxından və uzaqdan” əsəri
95. Anarın dramaturgiyası
96. Anarın “Beşmərtəbəli evin altıncı mərtəbəsi” romanı
97. Anarın “Ağ qoç, qara qoç” romanı
98. Elçinin “Baş” romanı
99. M.Süleymanlının “Köç” romanı
100. Müasir Azərbaycan ədəbiyyatında tarixi roman janrı

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI ELM VƏ TƏHSİL NAZİRLİYİ
BAKI DÖVLƏT UNİVERSİTETİ

FİLOLOGİYA FAKÜLTƏSİ

5716.01 – Azərbaycan ədəbiyyatı ixtisası

Fəlsəfə doktoru proqramı üzrə doktoranturaya qəbul imtahanı

P R O Q R A M I

Bakı Dövlət Universitetinin Filologiya Fakültəsi Elmi Şurasının 13 dekabr 2019-cu il tarixli 03 saylı protokolu ilə təsdiqlənmişdir.

Bakı - 2026

Tərtib edən: **Sənan İbrahimov**
filologiya elmləri doktoru, professor

Vaqif Sultanlı
filologiya elmləri doktoru, professor

Azərbaycan ədəbiyyatı tarixinin qaynaqları.

Azərbaycan ədəbiyyatı tarixinin dövrləşdirilməsi və inkişaf mərhələləri.
Qədim dövr Azərbaycan ədəbiyyatı. Ümumtürk əfsanələri. "Avesta", Zərdüşt və Azərbaycan. Astiaq və Tomris əfsanələri.
"Kitabi-Dədə Qorqud" dastanı. Eposun yaranma dövrü. "Kitabi-Dədə Qorqud" boylarının başlıca motivləri. "Kitabi-Dədə Qorqud" yazılı ədəbiyyat abidəsi kimi.
Eposun "Oğuznamə"lər sırasında mövqeyi.
"Kitabi-Dədə Qorqud"un Azərbaycanda nəşri, təbliği və tədqiqi məsələsi.
VII-IX əsrlərdə ərəbcə yazan şairlər "Azərbaycan sivilizasiyası"nın nümayəndələri kimi. Musa Şəhavat, İsmayıl ibn Yasər, Əbül-Abbas əl-Əma və b. ərəb dilində yazan azərbaycanlı şairlərin poeziyasında milli məzmun və bəşəri ideyalar.
Xətib Təbrizinin dövrü, həyatı və yaradıcılığı. Şərhləri.
Yusif Tahir oğlu Xoylunun ədəbi-tənqidi fikirləri. "Həmasə"nin şərhində Xətib Təbrizi ilə müqayisədə üst-üstə baxışları və fərqli cəhətlər.
X-XII əsr Azərbaycan təsəvvüf ədəbiyyatı.
Baba Kuhi Bakuvinin təsəvvüfi ideyaları.
Eynəlqüzzat Miyanəçinin həyatı, yaradıcılığı və təsəvvüf baxışları.
Şihabəddin Sürhəvvərdinin işraqiyyə ideyaları.
Qətran Təbrizinin həyatı və yaradıcılığı.
Məhsəti Gəncəvinin həyatı və yaradıcılığı. Rübailərdə ictimai-fəlsəfi motivlər, gözəllik və məhəbbətin tərənnnümü.
Xaqani Şirvaninin həyatı və yaradıcılığı. "Töhvətül-İrqeyn", "Mədain Xərabələri", "Meratüs-səfa" əsərləri.
Nizami Gəncəvinin dövrü və həyatı.Lirikası. "Xəmsə"si.
"Sirlər xəzinəsi": mövzu və ideya-məzmun xüsusiyyətləri.

“Xosrov və Şirin” poeması. Əsərdə Xosrov, Şirin və Fərhad surətləri. Poemanın bədii xüsusiyyətləri.
“Leyli və Məcnun” poeması: əsərin ideya-məzmunu və bədii surətləri.
“Yedii gözəl” poeması. Əsərin özəl bədii kompozisiyası və ideya-məzmun xüsusiyyətləri.
“İsgəndərnamə” poeması şairin yaradıcılığının bədii yekunu kimi.
Nizami irsinin nəşri, təbliği, təbliği və tədqiqi tarixinə bir baxış.
XIII-XIV əsrlərdə Azərbaycan ədəbiyyatı.
Zülfüqar Şirvani. Həyatı və yaradıcılığı.
Mahmud Şəbüstərinin həyatı və yaradıcılığı.
İzəddin Həsənoğlu anadilli Azərbaycan poeziyasının ilk yaradıcılarından biri kimi. Şairin Azərbaycan dilində qəzəlləri.
“Dastani-Əhməd Hərmai”nin ideya-məzmunu və bədii forma xüsusiyyətləri.
“Yusif və Züleyxa” mövzunu işləyən Azərbaycan şairləri: Əli Suli Fəqih, Mustafa Zərir və s.
Marağalı Əhvədinin həyatı və yaradıcılığı. “Fərhadnamə” poeması. Əsərdə Fərhad surəti və onun təhlili.
Əssar Təbrizinin həyat və yaradıcılığı. “Mehr və Müştəri” poeması. Əsərin ideya-bədii təhlili.
Qazi Bürhanəddinin dövrü və həyatı. Lirikası. Yaradıcılığında tuyuq janrının yeri
Nəsimi şair və filosof kimi.
İmadəddin Nəsimi. Dövrü və həyatı. Şairin poeziyasında hürufi ideyaları. Əsərlərində ilahi və dünyəvi eşq. Vəhdəti-vücud fəlsəfəsi konsepsiyasının şeirlərində ifadəsi.
XV əsrdə Azərbaycan ədəbiyyatı.
XV əsrdə Azərbaycan ərazisində Ağqoyunlu və Qaraqoyunlu dövlətlərinin yaranması.
Şirvanşahlar dövlətinin yenidən dirçəlməsi.
Şah Qasım Ənvarın həyatı və yaradıcılığı. Lirikası. Fəlsəfi görüşləri.

Mirzə Cahanşah Həqiqinin həyatı və yaradıcılığı.
Osmanlı dövlətinin sarayı ilə bağlı olan Azərbaycan şairləri: Hamidi, Sürûri, Kişvəri, Həbibi, Xəlili, Bəsiri.
XVI əsr Azərbaycan ədəbiyyatı.
Səfəvi dövlətinin yaranması və inkişafı..
Həqirinin həyatı və yardıcılığı. "Leyli və Məcnun" poeması. Əsərin bədii xüsusiyyətləri.
Şah İsmayıl Xətai. Lirikası. "Dəhnamə" və "Nəsihətnamə" poemaları.
Məhəmməd Füzuli. Dövrü, mühiti və həyatı. Lirikası. Azərbaycan, fars və ərəb dillərində divanları. Alleqorik poemaları: "Bəngü badə", "Həfti cam", "Söhbətül-əsmar". "Ənisül-qəlb" poemasında Füzulinin fəlsəfi baxışlarının poetik ifadəsi "Leyli və Məcnun" poeması. Əsərin bədii quruluşu, ideya və mövzu qaynaqları.
Füzulinin bədii nəsri. Məktubları. Onlarda cəmiyyətin problemlərinin cəsarətlə əks etdirilməsi.
"Rindü Zahid" əsərində dövrün ictimai ziddiyyətlərinin təsviri. Sufi ideyalarının əks etdirilməsi.
"Hədiqətüs-süəda" əsərində peyğəmbərlərin və imamların taleyinin inikası. Əsərdə böyük şairin qitələrinin – şeir nümunələrinin yeri və rolu.
"Mətləül-etiqad" Füzulinin fəlsəfi əsəri kimi.
"Hədisi-ərbəin" əsərinin mövzu və ideya qaynaqları.
Azərbaycan ədəbiyyatında Füzuli ədəbi məktəbi. Füzuli irsinin Azərbaycanda nəşri, təbliği və tədqiqi.
Məhəmməd Əmaninin həyatı və yaradıcılığı. Şairin mənzum hekayələrin personajları. Əsərlərinin bədii dili.
Fədainin həyatı və yaradıcılığı. "Bəxtiyarnamə" poemasının ideya-bədii xüsusiyyətləri.
XVII-XVIII əsrlər Azərbaycan ədəbiyyatı.
XVII əsrdə aşıq poeziyasının ədəbiyyatda geniş yer tutması. Tufarqanlı Abbas, Sarı Aşıq, Xəstə Qasım kimi böyük söz və saz ustalarının həyat və yaradıcılıqlarına bir baxış.

“Şah İsmayıl”, “Aşıq Qərib”, “Əsli və Kərəm”, “Qurbani”, “Abbas və Gülgəz” kimi məhəbbət dastanları və onların yazılı ədəbiyyatla əlaqəsi.
Məsihinin həyat və yaradıcılığı. “Vərqa və Gülşa” poeması. Əsərin tarixi gerçəkliklərlə səsləşən cəhətləri və bədii xüsusiyyətləri.
Saib Təbrizinin həyat və yaradıcılığı. Şairin lirikası. Əsərlərində fəlsəfi-lirik xüsusiyyətlər. Azərbaycan dilində yazdığı şeirləri. Şairin sənətkarlığı – hind üslubu
Qövsi Təbrizinin həyat və yaradıcılığı. Füzuli ədəbi məktəbinin davamçısı kimi. Şeir və sənət, bədii söz haqqında fikirləri.
XVIII əsr Azərbaycan ədəbi mühiti.
Məhcur Şirvaninin həyat və yaradıcılığı. “Qisseyi-Şirzad” poeması və folklor motivləri. Poemada Nadir şah rejiminə dair işarələr.
Nişat Şirvani. Şairin bədii irsi. Poeziyasında ictimai motivlər. “Əhvadi-Şirvan” poemasında tarixi hadisələrin təsviri.
Ağa Məsih Şirvaninin həyatı və yaradıcılığı. Lirik şeirləri və tarixi mənzumələri.
Molla Vəli Vidadinin həyatı və yaradıcılığı. Lirikası. M.P.Vaqif yaradıcılığına münasibəti, onunla dostluğu və deyişmələri. “Müsibətnamə” poeması.
Molla Pənah Vaqif. Həyatı və yaradıcılığı. Realizmi. Qoşmaları. Əsərlərində gözəlliyin tərifi və tərənnümü. Poetik dili və üslubu. Vaqif irsinin tarixi əhəmiyyəti. Vaqif irsinin tədqiqi tarixi.
Möhsün Nəsirinin həyatı və yaradıcılığı. “Tutinamə” əsəri. Onun mövzu və ideya mənbələri.
Məhəmmədin “Şəhriyar” dastanı. Məzmun və ideya xüsusiyyətləri. Əsərdə qadın və kişi surətləri.
XIX əsr Azərbaycan ədəbiyyatı.
Heyran xanım Dünbülinin həyat və yaradıcılığı. Lirikası

Seyid Əbülqasim Nəbatinin həyat və yaradıcılığı. Lirikasının mövzu və ideya məzmun qaynaqları. Şairin poeziyasında klassik irs və şifahi xalq ədəbiyyatı ənənələri.
Abbasqulu ağa Bakıxanovun həyat və yaradıcılığı. Şairin bədii əsərləri: Lirikası. “Mişkətül-ənvar”, “Miratül-camal”, mənzum hekayələri. “Kitabi Əsgəriyyə” hekayəsi.
“Tatar nəğməsi”, “Fatma tar çalır”, “Bismillah”, “Şəklin göstərir”, “Tiflis” kimi lirik şeirin müxtəlif janrında yazılmış əsərləri.
Təmsilləri: “Qurd və ilbiz”, “Tülkü və qoyun”, “Yersiz iftixar”. i.A.Krılovdan tərcümələri.
Elmi əsərləri: “Qanuni-Qüdsi”, “Əsrarül-mələkut”, “Tənzibül-əxlaq”, “Nəsayeh”, “Gülüstani-İrəm”, “Ümumi coğafiya”, “Kəşfül-qərayib” əsərləri.
A.Bakıxanov ilk Azərbaycan maarifçilərindən biri kimi.
Mirzə Şəfi Vazehin həyatı və yaradıcılığı. Lirikası. Şeirlərində qadın azadlığı məsələsi. “Məktubun intizarında” adlı lirik poeması. “Divani-hikmət” məclisi. A.Bakıxanov, M.F.Axundov və Mirzə Şəfi. F.Bodenştedt və Mirzə Şəfi irsi.
Mirzə Şəfi maarifçi kimi.
İsmayıl bəy Qutqaşınlının həyatı və yaradıcılığı. “Rəşid bəy və Səadət xanım”, yaxud “Şərq hekayəsi”. “Səfərnamə”. Ədəbi irsinin Azərbaycan maarifçi ədəbiyyatında yeri.
Qasım bəy Zakirin həyatı və yaradıcılığı. Şairin klassik şeir və folklor ənənələrindən isitfadəsi. Lirik şeirlərində Füzuli və Vaqif üslubu. Qəzəlləri, müxəmməsləri, müstəzadları, qoşamları, təcnisləri, gəraylıları və s. Satirik əsərləri. Satira hədəfləri. Mənzum məktubları və təmsilləri. Zakir şeirlərinin dili, sənətkarlıq xüsusiyyətləri.
Mirzə Fətəli Axundovun həyatı, ictimai-siyasi fəaliyyəti və yaradıcılığı. Lirikası. A.S.Puşkinin ölümü münasibətilə yazdığı qəsidəsi. Satirik şeirləri.
M.F.Axundovun dramaturgiyası: “Hekayəti-Molla İbrahimxəlil kimyagər”, “Hekayəti-vəziri-xani-Lənkəran”, “Hekayəti-xırs-

quldurbasan”, “Hekayəti-müsyö Jordan və dərviş Məstəli şah”, “Sərgüzəşti-mərdi xəsis” (“Hacı Qara”) və “Mürafiə vəkillərinin hekayəti” komediyaları. Bu əsərlərin hər birinin mövzu, ideya-məzmun və bədii sənətkarlıq baxımından təhlili və dəyərləndirilməsi.

“Aldanmış kəvakib” povestinin məzmunu, ideyası və bədii surətlər aləmi. Povestdə maarifçilik ideyaları. Əsərdə yazıçının tarixdən istifadə üsulu və bunun özəlliyi.

“Kəmalüddövlə məktubları” fəlsəfi traktatı. Əsərdə Şərq despotizminə və dini-xurafata münasibət.

M.F.Axundov Azərbaycan ədəbiyyatında ilk professional ədəbi tənqidçi kimi. Nizami, Füzuli, Vaqif, Zakir və s. şairlər, həmçinin roman, poeziya, nəsr haqqında fikirlər.

M.F.Axundovun davamçıları və irsinin tədqiqi məsələsi.

XIX əsr Azərbaycan ədəbiyyatında “Səyahətnamə” yazan müəlliflər: Zeynalabdin Marağayi və Əbdürrəhim Talıbov Təbrizi.

Seyid Əzim Şirvaninin həyatı və yaradıcılığı. Lirikası. Füzuli ədəbi məktəbinin davamçısı kimi. Təmsilləri və mənzum hekayələri. Onların didaktik-tərbiyəvi məzmunu və əhəmiyyəti. Satirik əsərlərinin tənqid hədəfləri. Beytüs-Səfa məclisi. Məktubları. “Rəbiül-ətfal” kitabı. Təzkirəsi.

Xurşid Banu Natəvanın həyatı və poetik irsi. Füzuli ənənəsini davam etdirən şair kimi. Yaradıcılığında kədər, məhəbbət və təbiət mövzuları.

Xalxalinin həyatı və yaradıcılığı. “Sələbiyyə” poeması. Əsərin mövzu, ideya və məzmunu. Satirik şeirləri.

Mirzə Mehdi Şükuhinin həyatı və ideya-poetik irsi. Satiralarında tənqid hədəfləri. Təmsillərinin əsas personajları. Poemalarının ideya-məzmun və sənətkarlıq xüsusiyyətləri.

Nəcəf bəy Vəzirovun həyatı və yaradıcılığı. M.F.Axundovun ədəbi məktəbinin layiqli davamçısı kimi. “Əti sənin, sümüyü mənim”, “Ev tərbiyəsinin bir şəkli”, “Daldan atılan daş topuğa dəyər”, “Sonrakı peşimançılıq fayda verməz”, “Adı var, özü

yox", "Yağışdan çıxdıqq yağmura düşdük", "Vay şələküm-mələküm", "Pul düşkünü Hacı Fərəc", "Ağa Kərim xan Ərdəbili", "Dələduz", "Pəhləvani zəmanə", "Keçmişdə qaçaqlar" komediyaları, onların mövzu və ideya-məzmuunlarına görə təhlili.
"Müsibəti Fəxrəddin" Azərbaycan ədəbiyyatı tarixində faciə janrının ilk nümunəsi kimi.
N.Vəzirovun son dram əsəri: "Təzə əsrin ibtidası"
N.Vəzirovun dram əsərlərində maarifçilik baxışları.
Publisistikası.
N.Vəzirovun Azərbaycan ədəbiyyatı tarixində mövqeyi.
Milli dirçəliş dövrü və XX əsr Azərbaycan ədəbiyyatı. XX əsrin ilk iki onilliyində mətbuat və ədəbiyyat. "Molla Nəsrəddin" ədəbi məktəbi. Realist ədəbiyyat.
Cəlil Məmmədquluzadənin həyatı və jurnalistik fəaliyyəti. Bədii nəsri: "Danabaş kəndinin əhvalatları" povesti. Əsərin ideya-bədii təhlili. "Usta Zeynal", "Poçt qutusu", "İranda hürriyyət", "Xanın təsbehi" və s. hekayələri. "Bəlkə də qaytardılar" hekayələr toplusu.
Dramaturgiyası: ilk dramı "Çay dəstgahı", "Ölülər" trgikomediyası. "Kamança", "Anamın kitabı", "Dəli yığıncağı" pyesləri. Bu pyeslərin hər birinin ideya-bədii təhlili və dəyərlndirilməsi. Ədibin publisistikası. "Azərbaycan" məqaləsi.
Mirzə Ələkbər Sabirin həyatı və yaradıcılığı. Şairin satiralarının mövzu və ideya-məzmun baxımından əhatəliliyi. Sabir əsərlərinin təsir dairəsinin genişliyi. "Hophopnamə". Şairin poetik irsinin nəşri, təbliği və tədqiqi.
Nəriman Nərimanovun həyatı və yaradıcılığı. İctimai-siyasi fəaliyyəti. Bədii nəsri. "Pir", "Bir kəndin sərgüzəşti" hekayələri. "Bahadır və Sona" romanı.
Dramaturgiyası: "Nadanlıq", "Nadir şah", "Şamdan bəy" pyesləri.
Əbdürrəhim bəy Haqverdiyevin həyatı və yaradıcılığı. Bədii nəsri. "Ayın şahidliyi", "Ata və oğul", "Şeyx Şaban", "Mirzə

Səfər" və s. hekayələri. "Marallarım" silsiləsi. "Xortadın cəhənnəm məktubları". "Odabaşının hekayəsi". "Mozalan bəyin səyahətnaməsi"nin ifşaedici gücü.
Ə.Haqverdiyevin dramaturgiyası. "Dağılan tifaq" faciəsi. "Bəxtsiz cavan" faciəsində köhnəliklə yeniliyin qarşılaşdırılması. "Pəri cadu" pyesinin ideya-bədii xüsusiyyətləri. "Ağa Məhəmməd şah Qacar" əsəri tarixi mövzuda yazılmış yaxşı bir əsər kimi. Bu pyesdə konfiliktin kəskinliyi və xarakterlərin canlılığı.
Əli Nəzmi, Əliqulu Qəmküsar, Mirzə Əli Möcüz və Bayraməli Abbaszadənin satiraları. Bu satiralarda Sabir ruhunun təsiri və təcəssümü.
XX əsrin ilk iki onilliyində realist-maarifpərvər ədəbiyyat. Süleyman Sani Axundovun həyatı və yaradıcılığı. "Tamahkar" pyesinin mövzusu və ideya məzmunu. Kiçik pyesləri. "Laçın yuvası", "Eşq və intiqam" pyesləri. Hekayələri. "Qorxulu nağıllar" silsiləsinin didaktik ruhu. Bu silsilədə şifahi xalq ədəbiyyatı motivlərindən istifadə üsulunun özəllikləri.
Üzeyir Hacıbəylinin həyatı və publisistikası.
Dramaturgiyası: "Ər və arvad", "O olmasın bu olsun", "Arşın mal alan" komediyalarında bədii gülüş.
Abdulla Şaiqin, Rəşid bəy Əfəndiyevin didaktik ruhlu əsərləri.
İbrahim bəy Musabəyovun həyatı və yaradıcılığı. "Neft və milyonlar səltənəti" povesti. "Cəhalət fədailəri" və "Gözəllərin vəfası" əsərləri.
XX əsr Azərbaycan romantizmi. Məhəmməd Hadinin həyatı və yaradıcılığı. Hadi və füyuzatçılar. "Əlvahi intibah", yaxud "İnsanarın tarixi faciələri" poeması. Hadi poeziyasında vətənpərvərlik.
Abbas Səhətin həyatı və yaradıcılığı. Şairin poeziyasında maarif və məktəb, vətənpərvərlik mövzuları. "Şair, şeir pərisi və şəhərli", "Əhmədin qeyrəti" poemaları. "Sınıq saz" və "Məğrib günəşləri" kitablar.

Abdulla bəy Divanbəyoğlunun həyatı və yaradıcılığı. “Duman” və “İlan” hekayələri. “Can yanğısı”, “Əbdül və Şəhzadə” əsərləri.
XX əsrin ilk iki onilliyində tənqid və ədəbiyyatşünaslıq.
Firidun bəy Köçərlinin həyat və yaradıcılığı. Tənqidçilik fəaliyyəti. Ədəbi-estetik görüşləri. “Azərbaycan türklərinin ədəbiyyatı” (“Azərbaycan ədəbiyyatı materialları”) kitabı.
Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti dövründə ədəbiyyat (1918-1920). Şeir Məhəmməd Hadinin bu dövrdə yazdığı “Şühədayi-hürriyyətimizin ərvahinə ithaf”, “Əsgərlərimizə, könüllülərimizə”, “Məfkureyi-aliyəmizə” şeirləri.
Əhməd Cavadın həyatı və yaradıcılığı.
Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti dövrünə qədər yaradıcılığının birinci mərhələsi üçün səciyyəvi olan kədəri ifadə edən əsərləri. “Bismillah” şeiri. Azərbaycan bayrağını tərənnüm etməsi. Sovet dövründə yazdığı əsərlərində simvolikadan istifadə etməsi. “Göygöl”, “Kür”, “Səsli qız” əsərləri.
C.Cabbarlının “Sevdiyim”, “Sevimli ölkəm”, “Azərbaycan bayrağına” adlı şeirləri
Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin dövründə nəsr. C.Məmmədquluzadənin “Nigarançılıq”, “Konsulun arvadı”, “Xanın təsbehi”, “Qəssab”, “Rus qızı”, “Zırrama” adlı hekayələri.
Seyid Hüseynin “İsmailiyyə”, C.Cabbarlının “Şamaxı yoluna qədər” adlı hekayələri.
Abdulla Şaiqin “Əsrimizin qəhrəmanları” romanı.
Dramaturgiya. Hüseyn Cavidin “İblis” faciəsi. C.Məmmədquluzadənin “Kamança”, “Anamın kitabı” pyesləri. Bu əsərlərin mövzu və ideya-məzmun xüsusiyyətlərinə görə təhlili.
C.Cabbarlının “Bakı müharibəsi”, M.B.Məmmədzadənin “Bakı uğrunda müharibə” pyeslərində dövrün ictimai-tarixi hadisələrin təsviri.

C.Cabbarlının “Aydın” melodramında tənqidi pafos, ifşaçı qəhrəman obrazı – Aydın.

Siyasi-icttiami ziddiyyətlər, münaqişlər və repressiyalar dövründə ədəbiyyat (1920-1940).

Şeir. Hacı Kərim Sanlının həyatı və yaradıcılığı. Şairin “Aran köçü”, “Namus davası”, “Zülmün sonu”, “Novruz və Gülarə”, “Turqut qaçaqları” adlı poemaları

Nəsr. Seyid Hüseyn (1887-1937). Həyatı və yadıcılığı. Hekayələri. “Yeni həyat yollarında” (1928) və “İki həyat arasında” (1934) kitablarına toplanmış hekayələri. Ədəbi tənqidi fəaliyyəti.

Dramaturgiya. S.S.Axundovun, C.Məmmədquluzadənin, Ə.Haqverdiyevin, M.S.Ordubadinin, H.Cavidin, C.Cabbarlının, S.Vurğunun, S.Rüstəmin, Y.V.Çəmənzəminlinin, M.İbrahimovun, S.Rəhmanın 1920-1940-cı illərdə müasir və tarixi mövzularda yazdıqları dram əsərləri. Bunların mövzu, problematika baxımından qruplaşdırılması və dəyərləndirilməsi.

Hüseyn Cavidin (1882-1941) həyat və yaradıcılığı. Poeziyası. “Hərb və fəlakət”, “Mənim tanrım” və s. şeirləri. “Azər” poetik dastanı. Dramaturgiyası. “Ana”, “Maral”, “Şeyx Sənan”, “Şeyda” pyesləri. “İblis” faciəsində müharibə və insan probleminin qoyuluşu və bədii dramatik planda həlli. Iblis obrazı. “Uçurum” pyesi. Əsərdə milli-mənəvi kökdən uzaqlaşmağın faciəsi. “Afət” pyesində insanları həyatın dibinə sürükləyən və nəhayətdə çökdürən amillərin bədii tədqiqat süzgəcindən keçirilməsi. “Peyğəmbər”, “Topal Teymur”, “Siyavuş”, “Xəyyam” pyesləri. Bu əsərlərdə tarix vasitəsilə müasirliyi əks etdirmə cəhdlərinin uğurla nəticələnməsi. Həmin pyeslərdə tarix və müasirlik probleminin parlaq bədii həlli.

H.Cavidin Azərbaycan ədəbiyyatında mövqeyi. Azərbaycan Cavidşünaslığı müasir mərhələdə.

Yusif Vəzir Çəmənzəminli (1884-1943). Həyatı və yaradıcılığı. Hekayə ustası kimi. “Cənnətin qəbzi”, “Toy”, “Osman Dövlətşin”, “Bir qaçqının dəftərindən”, “Sidi”, “Mİrzə Əbaqülvahab” və s. hekayələri. “Bir cavanın dəftəri”, “Studentlər” əsərləri. “Qızlar bulağı” ilk Azərbaycan tarixi-fəlsəfi roman nümunəsi kimi. “İki od arasında” romanında tarixlə müasirliyin, sənədliliklə bədiiliyin dialektik əlaqə və vəhdəti. Əsərdə tarixi şəxsiyyətlərin bədii surətlərinin canlılığı. Vaqif, Vidadi, İbrahim xan, Ağa Məhəmməd şah Qacar surətləri.

Cəfər Cabbarlı (1899-1934). Həyatı və yaradıcılığı. Poeziyası. “Bahar”, “Qürub çağı bir yetim”, “Ölkəm”, “Ana”, “Məhkum Şərqə” və s. lirik şeirləri. Satririk şeirləri. “Qız qalası” poeması. Hekayələri: “Aslan və Fərhad”, “Mənsur və Sitarə”, “Altun heykəl”. 1920-1930-cu illərdə yazdığı hekayələr: “Müfəttiş”, “Çocuq”, “Dilarə”, “Gülzar”, “Dilbər”, “Gülər”, “Papaq”, “Firuzə”. Ilk pyesləri: “Vəfalı Səriyyə...”, “Solğun çiçəklər”. Birinci dünya müharibəsi ilə əlaqədar hadisələrdən istifadə ilə yazdığı pyeslər: “Ədirnə fəthi”, “Trablis müharibəsi, yaxud Ulduz”. Tarixi mövzuda yazdığı ilk pyesi – “Nəsrəddin şah”. “Aydın”, “Oqtay Eloğlu” pyeslərinin ideya-məzmun və problematika baxımından bir-birini tamamlaması. “Od gəlini” yeni tipli tarixi pyes kimi. “Sevil”, “1905-ci ildə”, “Almas”, “Yaşar”, “Dönüş” pyesləri.

C.Cabbarlının ədəbi-tənqidi görüşləri.

M.S.Ordubadi (1872-1950). Həyatı və fəaliyyəti. Poeziyası. Ilk şeir kitabları: “Qəflət”, “Vətən və hürriyyət”. Publisistik kitabları: “Qanlı sənələr”, “Nisvani-islam”. Romanları: “İki cocuğun Avropaya səyahəti”, “Bədbəxt milyonçu”. Romanlarında inqilab mövzusu. “Dumanlı Təbriz” romanında Səttərxan və Bağırxan obrazları. “Qılınc və Qələm” romanında tarixi həqiqətlərin bədii inikası. Nizami Gəncəvi surəti. Pyesləri: “Dinçilər”, “Maral”, “Dumalı Təbriz” və s.

Səməd Vurğun (1906-1956). Həyatı və yaradıcılığı. Lirikası. Şeirlərində vətənpərvərlik hisslərinin parlaq poetik ifadəsi. “Azərbaycan” şeiri. Məhəbbət və təbiət lirikası. Ictimai-siyasi və fəlsəfi lirikası: “Avropa xatirələri”, “Həyat fəlsəfəsi”, “Dörd söz”, “Ürək”, “Düşüncələr” və s. Poemaları: “Komsomol poeması”, “Üsyan”. Beynəlxalq mövzularda yazdığı “Ölüm kürsüsü”, “Zəncinin arzuları” poemaları. “Muğan”, “Bakının dastanı” adlı əsərləri. “Aygün” poemasında məhəbbət, ailə, məişət mövzularının ictimai məna və məzmunla əlaqələndirilməsi. “Aygün” və ədəbi tənqid. Əfasnəvi və tarixi poemaları. “Aslan qayası”, “Ayın əfsanəsi” əsərləri.
S.Vurğunun dramaturgiyası. “Vaqif” tarixi materialdan istifadə ilə yaradılmış xalq qəhərmanlıq dramıdır (Mehdi Hüseyn). Pyesdə tarixi şəxsiyyətlərin bədii surətlərinin canladırılması. “Fərhad və Şirin”, “Xanlar”,”İnsan” pyesləri.
S.Vurğunun ədəbi-tənqidi görüşləri. Vurğunşünaslıq müasir mərhələdə.
Mikayıl Müşfiqin həyatı və yaradıcılığı. Lirikası. Poemaları.
Süleyman Rəhimovun həyatı və yaradıcılığı. Hekayələri. Povestləri. Romanları.
Süleyman Rüstəmin həyatı və yaradıcılığı. Lirikası. Poemaları. Dramaturgiyası.
İkinci Dünya müharibəsi dövründə Azərbaycan ədəbiyyatı. Şeir. Nəsr. Dramaturgiya. Publisistika.
Ə.Ələkbərzadənin həyatı və yaradıcılığı.
Məmməd Rahimin həyatı və yaradıcılığı. Lirikası. Poemaları.
Ənvər Məmmədxanlının həyatı və yaradıcılığı. Hekayələri. “Babək” romanı. Dramaturgiyası.
Müharibədən sonrakı dövrdə ədəbiyyat (1946-1990). Poeziya. Nəsr. Dramaturgiya. Tənqid və ədəbiyyatşünaslıq.
Mehdi Hüseyinin həyatı və yaradıcılığı. Bədii nəsri. “Yeraltı çaylar dənizə axır” romanı. Dramaturgiyası: “Nizami”, “Cavanşir”, “Şeyx Şamil”, “Alov”.

Mir Cəlal. Həyatı və yaradıcılığı. Hekayə yaradıcılığı. Bədii nəsri. Lirik hekayələri. Satirik və yumoristik hekayələri. Roman və povestləri. "Dirilən adam", "Bir gəncin manifesti" romanlarının ideya-bədii təhlili. "Yolumuz hayanadır?" romanında qaldırılan problemlər. Böyük satirik Mirzə Ələkbər Sabirin surəti.
Mir Cəlalın ədəbi-tənqidi və elmi-nəzəri yaradıcılığı. Füzuli irsinin və XX əsr Azərbaycan ədəbiyyatının tədqiqatçısı kimi. "Füzuli sənətkarlığı", "Azərbaycanda ədəbi məktəblər", "Klassiklər və müasirlər", "XX əsr Azərbaycan ədəbiyyatı", "Ədəbiyyatşünaslığın əsasları" kitabları.
Publisistikası: "Bir ay və bir gün". Ədəbi-tənqidi yaradıcılığı.
Mirzə İbrahimovun həyatı və yaradıcılığı. Bədii nəsri: "Cənub hekayələri", "Gələcək gün", "Böyük dayaq", "Pərvanə"romanları. Dramaturgiyası: "Həyat", "Məhəbbət...". komediyaları.
Tənqid və ədəbiyyatşünasılq sahəsində fəaliyyəti: "Böyük demokrat", "Azərbaycan dili" kitabları. Klassik və müasir ədəbiyyata dair məqalə və məruzələri.
Sabit Rəhman. Həyatı və yaradıcılığı. Bədii nəsri. Dramaturgiyası. "Toy", "Əliqulu evlənir" və s.
Rəsul Rza. Həyatı və yaradıcılığı. Litikası. Poemaları. "Qızılgül olmayaydı".
İlyas Əfəndiyev. Həyatı və yaradıcılığı. Hekayələri. Povest və romanları. "Söyüdlü arx", "Körpüsalanlar", "Sarköynəklə Valehin nağılı", "Üçatılan", "Geriyə baxma, qoca".
Dramları: "Bahar suları", "Atayevlər ailəsi", "Sən həmişə mənimləsən", "Unuda bilmirəm"... tarixi pyesləri : "Xurşidbanu Natəvan", "Xiyabani" və s.
Balaş Azəroğlu. Həyatı və yaradıcılığı.
Tənqid və ədəbiyyatşünaslıq.
M.Arif həyatı və yaradıcılığı. "Cəfər Cabbarlının yaradıcılıq yolu", "Səməd Vurğunun dramaturgiyası" monoqrafiyaları.

Milli özünəqayıdış dövründə ədəbiyyat (1960-1990). Şeir. Nəsr. Dramaturgiya. Publisistika. Tənqid və ədəbiyyatşünaslıq.
Bəxtiyar Vahabzadə. Həyatı və yaradıcılığı. Lirikası. Poemaları: "Gülüstan", "Muğam". Dramaturgiyası: "Fəryad" və s. yaradıcılığında azadlıq, istiqlal və vətənpərvərlik mövzu və motivlərinin parlaq bədii ifadəsi.
İsmayıl Şıxlının həyatı və yaradıcılığı. Hekayələri. Romanları. "Dəli Kür", "Ölən dünyam". Elmi-pedaqoji fəaliyyəti.
İsa Muğanna. Həyatı və yaradıcılığı. Hekayələri. "Faciə" ("Teleqram") povestində təbiət, insan və mənəviyyat problemi. Müharibə povestləri: "Saz", "Tütək səsi", "Quru budaq", "Kollu Koxa" və digər povestlərində müharibədən sonrakı dövrün və insanların həyatının təsviri. "Məşhər" müasir Azərbaycan ədəbiyyatında tarixi-fəlsəfi roman nümunəsi kimi. "İdeal", "Ölüm dirim", "Qəbiristan", "Cəhənnəm" romanları.
İsa Muğanna yaradıcılığı və ədəbi tənqid.
Nəbi Xəzri. Həyatı və yaradıcılığı. Şairin lirikası, poemaları və dramaturgiyası.
Hüseyn Arif. Həyatı və yaradıcılığı. Şairin lirikası və poemaları.
Tənqid və ədəbiyyatşünaslıq.
Məmməd Cəfər. "Hüseyn Cavid", "Azərbaycan ədəbiyyatında romantizm" monoqrafiyaları. Ədəbi-tənqidi məqalələri, məruzələri.
Cənubi Azərbaycan ədəbiyyatı.
Poeziya. M.Şəhriyar. həyatı və yaradıcılığı. Lirikası. "Azərbaycan", "Türkün dili". Şeirləri. Poemaları. "Heydərbabaya salam" və "Səhəndiyyə" əsərləri.
Bulud Qaraçorlu Səhənd. Həyatı və yaradıcılığı. "Sazımın sözü" kitabı.
Səməd Behrənginin həyatı və yaradıcılığı. Hekayələri. "Balaca qara balıq" əsərində azadlıq ideyasının bədii inikası.

Qulamhüseyn Sayedinin həyatı və yaradıcılığı. Bədii nəsr nümunələrində bədii şərtilik və psixologiyanın dərinliyi. Yaradıcılıq üslubunda sirli, sehrli, fantastik və ya magik realizmin üstünlük təşkil etməsi.
Azərbaycan mühacirət ədəbiyyatı. Poeziya. Nəsr. Dramaturgiya. Tənqid və ədəbiyyatşünaslıq.
Əlibəy Hüseynzadə. Həyatı və yaradıcılığı.
Əhməd Ağaoğlu. Həyatı və yaradıcılığı.
Məhəmməd Əmin Rəsulzadə. Həyatı və yaradıcılığı.
Almas İldırım.Həyatı və yaradıcılığı.
Əhməd Cəfəroğlu. Həyatı və yaradıcılığı.
Müstəqillik dövründə ədəbiyyat (1991-2011).
Poeziya. Qabil, Xəlil Rza Ulutürk, Məmməd Araz.
Nəsr. Sabir Əhmədli. Yusif Səmədoğlu. Anar, Elçin, Afaq Məsud.
Tənqid və ədəbiyyatşünaslıq. Yaşar Qarayev.

ƏDƏBİYYAT:

1. M.Arif. Seçilmiş əsərləri, 3 cilddə. Cild 1,2, 3. Bakı, 1967
2. 1970.
3. Əlimirzəyev X. Problemlər və xarakterlər dramaturgiyası. Bakı, 1979
4. Əlimirzəyev X. Nizammi Gəncəvinin insan konsepsiyası. Bakı, 2001.
5. Məmmədov.K. XX əsr Azərbaycan gülüşü. Bakı. 1989.
6. Mir Cəlal. Klassiklər və müasirlər. Bakı, 1973.
7. Mir Cəlal. Azərbaycanda ədəbi məktəblər. Bakı, 2004.
8. Mir Cəlal. Füzuli sənətkarlığı. Bakı, 1958.
9. Mütəllimov T. Ə.Haqverdiyevin poetikası. Bakı, 1988.
10. Sultanlı Ə. Azərbaycan dramturgiyasının inkişaf tarixindən. Bakı, 1964.

11. Səfərli Ə. Və Yusifli X. Qədim və orta əsrlər Azərbaycan ədəbiyyatı. Bakı, 1998.
12. Qasımzadə F. XIX əsr Azərbaycan ədəbiyyatı. Bakı, 1974.
13. Rüstəmova A. Azərabaycan epik şeirinin inkişaf yolları. Bakı, 1975.
14. Rüstəmova A. Nizami və onun poeziya sələfləri. Bakı, 1999.
15. Azərbaycan ədəbiyyatının tarixi poetikası. Birinci kitab. Bakı, 1984-1989; II kitab, Bakı, 2004.
16. Azərbaycan ədəbiyyatının tarixi. C.1, 2, 3. Bakı, 2004.
17. Azəroğlu B. Saib Təbrizinin sənət dünyası. Bakı, 1981.
18. Araslı H. Azərbaycan ədəbiyyatı: tarixi və problemləri. Bakı, 1998.
19. Araslı H. Nizaminin poetikası. Bakı, 2004.
20. Araslı.H. böyük Azərbaycan şairi Füzuli. Bakı,1958.
21. Araslı. N. Arif Ərdəbili və onun "Fərhadnamə" poeması. Bakı, 1979.
22. Ibrahimov S. Klassik ədəbiyyatda vəhdəti-vücud. Bakı, 2007.
23. İbrahiimov S. Divan ədəbiyyatının poetikası. Bakı, 2009.
24. Beqdeli Q. Şərq ədəbiyyatında "Xosrov və Şirin" mövzusu. Bakı, 1970.
25. İbrahimov S. Əsədi Tusi və Fəxrəddin Gürgani. Bakı, 2002.
26. İbrahimov S. Klassik Azərbaycan poeziyasında ideya və mövzu qaynaqları və onların tipologiyası (XII əsrədək). Bakı, 1999.
27. İbrahimov S. Farsdilli poeziyada "Azərbaycan səbki" və onun ideya-mövzu aspektləri, Bakı, 2003.
28. İbrahimov S. Azərbaycan ədəbiyyatı ümumşərq kontekstində. Bakı, 2006.
29. Kəndli-Herisçi Q. Xaqani Ş. Bakı, 1988.

30. Köprülüzadə F. Azərbaycan ədəbiyyatı, 2 cilddə. C. 1 və 2. Bakı, 1978, 1981.
31. Köçərli F. Azərbaycan ədəbiyyatı, 2 cilddə. C.1 və 2. Bakı, 1978, 1981.
32. Yusifov X. Şərqdə intibah və Nizami. Bakı, 1982.
33. Mahmudov M. Ərəb dilində yazan azərbaycanlı şair və ədiblər. Bakı,1983.
34. Mahmudov M. Xətib Təbrizi. Bakı, 1972.
35. Məmmədli T. Daneşməndani Azərbaycan. Bakı, 1987
36. Nağıyev C. Qədim Şərq ədəbiyyatı tarixi. Bakı, 2004.
37. Nizami və Şərq ədəbiyyatı (məqalər toplusu). Bakı, 1998
38. Nizami Gəncəvi – 850 (məqalələr toplusu). Bakı, 1992.
39. Cəfərov N. Qədim türk ədəbiyyatı. Bakı, 2004.
40. Rəsulzadə M.Ə. Azərbaycan şairi Nizami. Bakı, 1991.
41. Rəsulzadə M.Ə. Milli təsanüd. Ankara, 1984.
42. Rəsulzadə M.Ə. Azərbaycan Siyavuşu. Bakı,1991
43. Rəsulzadə M.Ə. Çağdaş Azərbaycan ədəbiyyatı. Bakı 1991.
44. Səfərli Ə.Məsihi. Bakı, 1992.
45. Səfərli Ə. XVII-XVIII əsrlər Azərbaycan epik şeiri. Bakı, 1978.
46. Sasani Çingiz. “Leyli və Məcnun” poeması. Bakı, 1985.
47. Cahani Q. Azərbaycan ədəbiyyatında Nizami ənənələri. Bakı, 1979.
48. Cavad Heyət. Azərbaycan ədəbiyyatına bir baxış. Bakı, 1993.
49. Şərifzadə B. Avesta, Zərdüşt, Azərbaycan. Bakı, 1996.
50. Axundov M.F. Əsərləri. Bakı, 2003.
51. Məmmədov Z. Şihabəddin Sührəvərdi. Bakı, 1991.
52. Cümşüdoğlu N. Füzulinin sənət və mərifət dünyası. Bakı, 1997.
53. Göyüşov N.Təsəvvüf anlamı və dərvişlik rəmzləri. Bakı, 2001.
54. Əliyev Sabir. Füzuli poetikası. Bakı, 1986.

55. Qasımova A. Quran qissələri XIV-XVI əsrlər Azərbaycan ədəbiyyatının ideya-bədii qaynaqları.
56. Mirzəyev A. Ə.Cami, Ə.Nəvai və M.Füzuli yaradıcılığında "40 hədis". Bakı, 1997.
57. Məmmədli M. Saib Təbrizi və farsdilli poeziyada hind üslubu. Bakı, 1994.
58. Seyidov M. Qövsi Təbrizi. Bakı, 1966.
59. Quliyev T. Əruz və qafiyəşünaslıq tarixi. Bakı, 1998.
60. Quliyeva M. Klassik Şərq poetikası. Bakı, 1991.
61. Əkrəm Cəfər. Əruzun nəzəri əsasları və Azərbaycan əruzu. Bakı, 1977.
62. Kərimli T. Görünməyən Füzuli. Bakı, 2001.
63. Doğan M.Nur. Füzulinin poetikası. Istanbul, 1997.
64. Hüseynov R. Məhsəti necə varsa... Bakı, 1989.
65. Abdullazadə. Novatorluq və üslub. Bakı,1976.
66. Azərbaycan ədəbi məsələləri. Bakı,1964.
67. Osmanlı V. Azərbaycan romantikləri. Bakı, 1985.
68. Axundov Y. Roman və tarix. Bakı, 1985.
69. Vahabzadə. Sənətkar və zaman. Bakı, 1976.
70. Vəzirova F. Ədəbi qeydlər, tədqiqlər. Bakı, 1985.
71. Vurğun Səməd. Əsərləri. 6 cilddə. C. 5 və 6. Bakı 1972.
72. Qarayev Y. Tarix: yaxından və uzaqdan. Bakı, 1996.
73. Ədəbiyyatda tarix və müasirlik. Bakı, 1997.
74. XIX-XX əsrlər Azərbaycan ədəbiyyatı. Bakı, 2002.
75. İbrahimov M. Əsərləri, 10 cilddə. C. 9, 10. Bakı, 1982-1983.
76. XX əsr Azərbaycan ədəbiyyatı məsələləri. Bakı, 1985.
77. Mirəhmədov Ə. Azərbaycan Molla Nəsrəddini. Bakı, 1980.
78. Rəsul Rza. Mənim fikrimcə. Bakı, 1967.
79. Rəhimov S. Yazıçı və həyat. Bakı, 1961.
80. Talıbzadə K. Seçilmiş əsərləri. 2 cilddə. C. 1, 2. Bakı, 198
81. Talıbzadə K. Azərbaycan ədəbi tənqidinin tarixi. Bakı, 1984.
82. Hüseyn Mehdi. Əsərləri, 10 cilddə. C. 9, 10. Bakı, 1979.

83. Cəfərov N. Azərbaycanşünaslıq məsələləri. Bakı, 2003.
84. Sultanlı V. M.Ə.Rəsulzadənin ədəbi dünyası. Bakı, 1993.
85. Sultanlı V. Azərbaycan mühacirət ədəbiyyatı. Bakı, 1998.
86. Sultanlı V. Ədəbi-nəzəri illüstrasiyalar. Bakı, 2000.
87. Sultanlı. V. Ömrün nicat sahili. Bakı, 2004.
88. Sultanlı V. Ağır yolun yolçusu. Bakı, 1996.
89. Sultanlı V. Azadlığın üfüqləri. Bakı, 1997.
90. Hüseynoğlu T. Ədəbiyyatla yaşayıram. Bakı, 1993.
91. Hüseynoğlu T. Söz – tarixin yuvası. Bakı, 2000.
92. Əliqızı A. Güney Azərbaycan ədəbiyyatı. Bakı, 1998.
93. Əfəndiyev A. Müdriklik səlahiyyəti. Bakı, 1974.
94. Mümtaz S. Azərbaycan ədəbiyyatının qaynaqları. Bakı, 1986.
95. Abdullayev C. Vurğunun sənət dünyası. Bakı, 1986.
96. Hüseynoğlu G. Müşfiqin yaradıcılıq yolu. Bakı, 1987.
97. Nəbiyev B. Böyük vətən müharibəsi və Azərbaycan ədəbiyyatı. Bakı, 1977.
98. Nəbiyev B. Roman və müasir qəhrəman, Bakı, 1987.
99. Hüseynli T. Hüsen Cavid və Azərbaycan mühacirət ədəbiyyatşünaslığı. Bakı, 2004.
100. Hüseynli T. Azərbaycan Demokratik Respublikasının ağır illəri haqqında roman. Bakı, 2002.
101. Hacıyev D. Azərbaycan ədəbiyyatında tarixi dram. Bakı, 1983.
102. Hüseynov A. Sənət meyarı. Bakı, 1986.
103. Xəlilov Q. “Vaqif” dramı və tarixi dram məsələsi. Bakı, 1964.
104. Xəlilov Q. Tənqidçilik çətin peşədir. Bakı, 1986.
105. Xəlilov P. Nəsrimizin üfüqləri. Bakı, 1987.
106. Xəndan Cəfər. Uğur yolu. Bakı, 1987.
107. Məmməd T. XX əsr Azərbaycan dramaturgiyasının poetikası. Bakı, 1999.
108. Seyidov Y. Mehdi Hüseyinin yaradıcılığı. Bakı, 1971.

109. Səfiyev A. Azərbaycan dramaturgiyası müasir mərhələdə. Bakı, 1998.
110. Abasov A. Əbədiyyətə qovuşan sənətkar. Bakı, 1986.
111. Babazadə B. Ədəbiyyatşünaslığın metodoloji məsələləri. Bakı, 2001.
112. Bülluri H. M.Şəhriyar. Bakı, 1984.
113. Cəfərov M. Seçilmiş əsərləri. 2 cilddə. C. 1, 2. Bakı, 1968-1974.
114. Cəfərov M. Sənət yollarında. Bakı, 1975.
115. Göyalp Z. Türkçülüyün əsasları. Bakı, 1991.
116. Quluzadə M. Füzulinin lirikası. Bakı, 1961.
117. Məmmədov K. Y.V.Çəmənzəminli. Bakı, 1987.
118. Məmmədov X. "Əkinçi"dən "Molla Nəsrəddin"ə qədər. Bakı, 1987.
119. Şəmsizadə N. Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığı. Bakı, 1997.
120. Zeynallı Hənəfi. Seçilmiş əsərləri. Bakı, 1983.
121. Əliyeva i. Bəxtiyar Vahabzadənin lirikası. Bakı, 1982.
122. Əhmədov T. N.Nərimanovun dramaturgiyası. Bakı, 1971.
123. Hüseynov F. Satirik gülüşün qüdrəti. Bakı, 1982.
124. Hüseynov F. Adi əhvalatlarda böyük həqiqətlər. Bakı, 1977.
125. Məmmədov M. Azəri dramaturgiyasının estetik prinsipləri. Bakı, 1968.
126. Vəliyev İ. Ədəbiyyatda insan konsepsiyası. Bakı, 1999.
127. Zamanov A. Sabir və müasirləri. Bakı, 1973.
128. Əlioğlu M. Hüseyn Cavidin romantizmi. Bakı, 1975.
129. Məmmədov A. Nəsrin poetikası. Bakı, 1990.
130. Qasımov H. Müasir Azərbaycan romanı. Bakı, 1994.
131. Muğanna S. İsa Muğannanın sənət möcüzəsi. Bakı, 2001.
132. Abasova S. İsi Məlikzadənin yaradıcılığı. Bakı, 2001.
133. İsmayılov Y. Mir Cəlalın yaradıcılığı. Bakı, 1975.

134. Vəzirova T. M.S.Ordubadi. Bakı, 1970.
135. Zeynallı A. Keçilməmiş yollarla. Bakı, 1970.
136. Hüseyn Baykara. Azərbaycan istiqlal tarixi. Bakı, 1992.
137. Cabbarlı N. Mühacirət və klassik ədəbi irs. Bakı, 2003.
138. Quliyev V. Ağaoğlular. Bakı, 1997.
139. Məmmədzadə M.B. Milli Azərbaycan hərəkatı. Bakı, 1992.
140. Tahirli A. Azərbaycan mühacirət mətbuatı. 2 hissə. Bakı, I hissə, 2002; II hissə 2003.
141. Y.Qarayev, Ş.Salmanov. Poeziyanın kamilliyi. Bakı, 1985.

5717.01 - Türk xalqları ədəbiyyatı
Doktoranturaya qəbul İmtahan sualları

1. XI-XII əsrlərdə türk yazılı ədəbiyyatının nümayəndələri
2. Şeyx Qalib divan ədəbiyyatının son nümayəndəsi kimi
3. Ə.Yəsəvi ilk türk sufi şair kimi
4. Abay Kunanbayevin yaradıcılığı
5. Orta əsrlər türk qəhrəmanlıq dastanları
6. Qədim türk dastanları
7. Məxdumqulunun yaradıcılığı
8. R.N.Güntəkinin yaradıcılığı
9. O.Süleymenovun yaradıcılığı
10. Ö.Seyfəddinin yaradıcılığı
11. Ə.Nəvainin yaradıcılığı
12. Nəvai və Nizami
13. Türk aşıq poeziyasının nümayəndələri. Qaracaoğlan
14. Türk xalqları ədəbiyyatında sufizm
15. M.C.Ruminin yaradıcılığı
16. Y.Əmrənin yaradıcılığı
17. Ç.Aytmatovun yaradıcılığı
18. M.Auezovun yaradıcılığı
19. A.Qədirinin yaradıcılığı
20. "Kitabi-Dədə Qorqud" ortaq abidə kimi
21. Z.M.Baburun yaradıcılığı
22. Z.M.Babur və M.Salih
23. M.Kaşğarinin "Divani-lüğətit-türk" əsəri türk dünyasının təməl əsəri kimi
24. M.Şeyxzadə iki xalqın sənətkarı kimi
25. Ç.Aytmatov roman ustası kimi
26. Tənzimat dövrü türk ədəbiyyatının xarakteristikası
27. O.Pamukun romanları
28. Z.Göyalpın "Türkçülüyün əsasları" əsəri
29. Ə.Hamidin yaradıcılığı
30. Ə.Nesinin "Taxtalıköydən məktublar" əsəri
31. Ç.Aytmatovun əsərlərində mifologizm
32. Q.Tukayın həyat və yaradıcılığı
33. Ə.Nesinin yaradıcılığı
34. M.A.Ərsoyun "İstiqlal marşı"
35. N.Kamalın həyat və yaradıcılığı
36. Z.Göyalpın yaradıcılığı
37. "Koroğlu" dastanının Orta Asiya versiyaları
38. XIX əsr qazax maarifçiləri
39. Özbək ədəbiyyatında roman janrı
40. M.Kaşğarinin "Divani-lüğətit-türk" əsəri
41. Türk xalqları ədəbiyyatında türk dili uğrunda mübarizə
42. Türkiyədə Lalə dövrü ədəbiyyatı. Ə.Nədim
43. Y.Balasaqunlunun "Qutadqu-bilik" əsəri
44. M.A.Ərsoy istiqlal şairi kimi
45. N.Hikmətin yaradıcılığı
46. N.Kamalın pyesləri
47. "Manas" dastanı
48. A.Qədirinin "Ötən günlər" romanında XIX əsr özbək həyatı
49. Ə.Nəvainin "Mühakimətül-lüğəteyn" əsəri
50. Türk xalqları ədəbiyyatında ortaq ədəbi abidələr
51. Ə.Nəvai ilk türkdilli "Xəmsə" müəllifi kimi
52. N.Hikmətin pyesləri
53. "Baburnamə" əsəri türk xalqları ədəbiyyatında memuar janrının ilk nümunəsi kimi
54. "Alpamış" dastanı özbək xalqının qəhrəmanlıq dastanı kimi
55. Y.Əmrənin "Risalətün-nüshiyyə" əsəri

56. Ö.Seyfəddinin hekayələri
57. Abayın poemaları
58. Y.Balasaqunlunun yaradıcılığı
59. O.Süleymenovun lirikası
60. Ə.Nəvainin "Divan"ı
61. Altay yaradılış dastanı
62. R.N.Güntəkinin "Çalıquşu" romanında maarifçilik ideyası
63. Ç.Aytmatovun "Gün var əsrə bərabər" əsəri
64. Ç.Aytmatovun "Qiyamət" romanı
65. O.Pamukun "Qar" romanı
66. M.Şeyxzadənin pyesləri
67. Şeyx Qalibin "Hüsn və Eşq" əsərində sufizm
68. N.Kamalın "Vətən, yaxud Silistrə" pyesində vətənpərvərlik
69. M.Auezovun "Abay" romanı
70. Ç.Aytmatovun "Cəmilə" povesti
71. Ç.Aytmatovun "Əlvida Gülsarı" əsəri
72. Ə.Hamidin dramaturgiyası
73. Qaracaoğlanın yaradıcılığında türk həyatının təsviri
74. M.A.Ərsoyun yaradıcılığı
75. Ə.Nesinin satirik hekayələri
76. Ç. Aytmatovun "Ağ gəmi" povestində mifologizm
77. A.Qədirinin "Mehrab əqrəbi" romanı
78. Ç.Aytmatovun povestləri
79. Ə.Yəsəvinin "Divani-hikmət" əsəri
80. Ə.Yəsəvinin yaradıcılığı
81. Ç. Aytmatovun qırğız ədəbiyyatında mövqeyi
82. O.Pamuk postmodernizmin nümayəndəsi kimi
83. Ə.Nesin satira ustası kimi
84. O.Süleymenovun "Az-ya" əsəri
85. N.Kamalın romanları
86. R.N.Güntəkinin romanları
87. R.N.Güntəkinin "Damğa" əsəri
88. XX əsr qazax ədəbiyyatı
89. Şeyx Qalibin yaradıcılığı
90. Müasir dövr Türkiyə ədəbiyyatı (O.Pamuk, E. Şəfəq)
91. Q.Tukayın "Samanbazarı, yaxud yeni Kəsikbaş" poeması
92. Qafur Qulamın yaradıcılığı
93. E. Şəfəqin "Eşq" romanı
94. C.Ruminin "Məsnəvi"si sufizmin ensiklopediyası kimi
95. XX əsr özbək poeziyasının nümayəndələri
96. R.N.Güntəkinin "Yarpaq tökümü" romanı
97. Türk mifologiyası
98. A.Kunanbayev maarifçi kimi
99. Məxdumqulu ənənəsinin davamçıları
100. XVIII əsr türkmən poeziyasının nümayəndələri

Türkologiya kafedrasının müdiri **prof. Məhərrəm Məmmədov**

Azərbaycan Respublikası Elm və Təhsil Nazirliyi

Bakı Dövlət Universiteti

5717.01 – Türk xalqları ədəbiyyatı

ixtisası üzrə fəlsəfə doktoru proqramı əsasında qəbul imtahanı üçün

P R O Q R A M

BDU-nun Filologiya fakültəsinin Elmi Şurasının 12 fevral 2026-cı il tarixli 02 saylı iclas protokolunun qərarı ilə təsdiq edilmişdir

BAKI -2026

Tərtib edənlər: **Firuzə Abdulla qızı Ağayeva**
filologiya elmləri doktoru, professor

Kəmalə Nurulla qızı Nəcəfova
filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent

Mövzular və onların məzmunu

1 .Türk xalqlarının mənşəyi və mifologiyası.

Türk xalqlarının mənşəyi, formalaşması haqqında qısa tarixi məlumat. Etnosdan millətə doğru evolyusiyanın obyektiv və subyektiv səbəbləri. Türk etnosu bazasında özbək, türkmən, qazax, qırğız və b. millətlərin yaranması. Etnik şüurdan milli şüura keçid. Millət kimi formalaşma mərhələsindən sonra ədəbiyyatlarda spesifiklik və özünəməxsusluqların yaranması. Sovet dönəmində türk xalqları ədəbiyyatının tədrisinin zəruriliyi. Bu fənnin tədrisində yaradılmış süni çətinliklər. Totalitar sovet rejiminin etnik yaddaşı unutdurmaqla türk xalqlarının birliyinin qarşısını almaq cəhdləri.

Türk mifologiyası. Mifologiya etnik təfəkkür hadisəsi kimi. Türk mifologiyası türk etnosunun, fəlsəfi, psixoloji, mənəvi-əxlaqi, ədəbi-mədəni dəyərlər sistemini birləşdirən türk etnosunun istinad mənbəyi kimi.

Altay yaradılış əsatiri. Dastanın əsas motivlərinin türk mofoloji sistemində prioritetləri. Oğuznamələrin mifoloji ruhu. (Ölüb-dirilmə, xeyir-şər qüvvələr türk mifologiyasında aparıcı istiqamət kimi).

Mifologiya və şifahi xalq ədəbiyyatı. Mifologiya və yazılı ədəbiyyat. Bunların bir-biri ilə qarşılıqlı əlaqələri. Mifologiyanın həm şifahi, həm də yazılı ədəbiyyatda özünəməxsus təzahürü. Etnik və dini mifologiya. Müasir ədəbiyyat və mifologiya

2.Türk folkloru və dastanları.

Türk xalqları folklorunun ilk örnəkləri. Əmək və mərasim nəğmələri. Türk folklor nümunələrinin özəllikləri. Milli gələnək və görənəklərin, qəhrəmanlıq, humanizm və.s keyfiyyətlətin türk xalqları folklorunda birləşdirilməsi. Türk maniləri və Azərbaycan bayatıları. Türk xalqlarının

nağılları, atalar sözləri və lətifələri. (Türkiyə fıkraları və Azərbaycan lətifələri. Xoca Nəsrəddin və Molla Nəsrəddin)

Türk etnik-mədəni sistemində dastançılıq və onun tarixi ənənəsi. Dastanlar və türk yazılı ədəbiyyatı. Qədim türk dastanları. Etnogenezisə münasibət. Herodotun "Tarix"ində "Tomiris" əfsanəsi. Başqırdların "Ural Batır", altayların "Maday Qara" dastanı. Bu dastanların türk yaradılış əsatiri ("Qaraxan və İnsan") ilə əlaqəsi.

Orta əsr qəhrəmanlıq dastanları. "Dədə Qorqud" , "Alpamış" , "Qoblandı Batır", "Koroğlu" dastanı. Bu dastanların mifoloji qatı (mifologiyanın epizod obrazlar şəklində və arxaik rudiment kimi iştirakı). "Kitabi-Dədə Qorqud" türk xalqlarının ortaq abidəsi kimi (etnosda türk dövlət quruculuğu, mənəvi-əxlaqi dəyərlər, dünyagörüşü, inanclar sistemi).

"Manas" dastanı- "Səhra İliadası"(Ç.Vəlixanov) kimi. Üç nəslin timsalında (Manas, Semetey, Seytek) türk dövlət quruculuğunun təsviri. Dastanın epik vüsəti.

"Koroğlu" qəhrəmanlıq dastanının Orta Asiya və Zaqafqaziya versiyaları. Oxşar və fərqli cəhətlər. Dastanların müasir əhəmiyyəti

3.XI-XII əsrlərdə türk xalqları ədəbiyyatı

IX-XI əsrlərdə ədəbi-mədəni mühit. Türk xalqlarının tarixində dövlətçilik uğrunda mübarizə. İslam dininin qəbul edilməsi. Ədəbi-mədəni mühitin yeni istiqamətdə formalaşmasına təsir.

Ərəb dilinin din, elm dili kimi hakim mövqeyə keçməsi. Rudəki, Dəqiqi, Gürgani və b haqda məlumat. Ə.Firdovsi "Şahnamə"sinin qəhrəmanlıq motivi.

Qaraxanilər hakimiyyəti dövründə Kaşğar və Balasaqun şəhərlərinin ədəbi-mədəni mərkəzə çevrilməsi.

Türk dövlətinin güclənməsi, türk mədəniyyəti və ədəbiyyatının inkişafı. Bu dövrdən etibarən varlığın və etnik şüurun qorunub saxlanması uğrunda cəhdlər (Dilin aktiv işlənməsi, bədii və elmi əsərlərin doğma dildə yazılmasına səylər).

Y.Balasaqunlu və onun "Qutadqu-bilik" əsərinin yazıya alınma tarixi. "Qutadqu-bilik" və "Şahnamə". Poema türk dilində ilk bədii publisistik və elmi əsər kimi. Əsərin simvolik obrazlar aləmi, mahiyyəti.

M.Kaşğarlı və onun "Divani-lüğətit türk" abidəsi. Əsərin yazılmasında əsas məqsəd. Quranın nazil olduğu dildə -ərəb dilində danışanlara türk dilini öyrətmək cəhdi. Bu cəhdin siyasi və elmi əhəmiyyəti.

"Divani-lüğətit türk" əsəri türk dilinin qanunları haqda elmi əsər kimi. Türk dünyasının ilk mükəmməl xəritəsi. Qədim türk poeziyasından, folklordan, atalar sözlərindən verilən nümunələr.

Hər iki abidənin ənənələrinin tarixin sonrakı mərhələlərində əks etdirilməsi. Abidələrin tarixi, mədəni əhəmiyyəti.

4. XIII-XV əsrlərdə türk xalqları ədəbiyyatı. Dövrün fars ədəbiyyatı. S.Şirazi, H.Şirazi, Ə.Cami kimi nümayəndələri. Poeziyada lirik-fəlsəfi və əxlaqi-didaktik motivlərə üstünlük verilməsi. Qul Əlinin "Qisseyi-Yusif", Durbəkin "Yusif və Züleyxa", Lütfinin "Gül və Novruz" poemalarının özünəməxsusluqları. Ətai, Səkkaki, Lütfi və onların yaradıcılıq axtarışları. Türklərdə sufiliyin Orta Asiyada Ə.Yəsəvi və Ə.Yuğnəki ilə başlaması. Ə.Yəsəvi müsəlman türk ədəbiyyatının ilk görkəmli nümayəndəsi kimi.

Ə.Yəsəvinin həyatı və yaradıcılığı. Əfsanələşmiş şair kimi təqdimatı. Yəsəvi və türk təsəvvüf ədəbiyyatı.

“Divani-hikmət” əsəri. Yəsəvi lirikasının ideya-məzmun istiqaməti. Şeirlərində eşq, məhəbbət və haqqa qovuşmanın mənəvi təkmilləşmə, kamilləşmə yolu. Gözələ sevginin ilahiyə sevgi mənasında vurğulanması. Yəsəvi təriqətinin Azərbaycan, İran, Anadolu və Xorasanda yayılması və yeni təriqətlərin (bəhayi,bəktaşi, heydəri) yaranmasına səbəb olması. “Divani-hikmətin nüsxələri”.

Ə.Nəvai ədib Əhməd haqda. “Heybətül-həqaiq” (“Həqiqətlər heybəsi”) əsəri. Şairin poeziyasının sufi mahiyyəti.

Dövrün tərcümə işi. Nizami Gəncəvinin “Xosrov və Şirin” poemasının Xarəzm şairi Qütb tərəfindən türk dilinə tərcüməsi. Tərcümənin tarixi əhəmiyyəti.

5. Özbək ədəbiyyatı.

XV əsrə qədərki özbək ədəbiyyatının ümumtürk xarakteri, XV əsrin görkəmli nümayəndələri. Şərqdə türk cığatay ədəbiyyatının Nəvai mərhələsi. Türk dilində yazılmış ilk “Xəmsə” müəllifinin türk ədəbiyyatı və mədəniyyətində xidmətləri.

Ə.Nəvainin həyatı, yaradıcılığı. Ictimai xadim kimi fəaliyyəti, gördüyü böyük quruculuq işləri. Fars və türk dilində yazıb-yaratması. Lirikasının mövzu, məzmun, ideya və sənətkarlıq xüsusiyyətləri. Nəvai və onun “Xəmsə”si. Tarixi “Xəmsə”çilik ənənəsinə sadiqlik. Nizami və Nəvai. Nəvainin onu özünə ustad sanması. Hər iki “Xəmsə”dəki oxşar və fərqli cəhətlər. Bertelsin mülahizələri (Ə.Nəvainin Nizami “Xəmsə”sini türkləşdirmək və xüsusən də Orta Asiya gerçəkliyinə uyğunlaşdırmaq cəhdi).

Ə.Nəvainin ümumi yaradıcılığı, məktublaşmaları, tərtibləri və .s

“Mühakimətül-lüğəteyn” əsəri.Ə.Nəvai yaradıcılığında Balasaqunlu və Kaşğarlı ənənəsinin davamı və inkişafı.Əsərdə türk dilinə üstünlük verilməsi. Əsərin tarixi, siyasi və elmi əhəmiyyəti. “Məcalisün-nəfais” (“Nəfis məclis”) əsəri türk xalqları ədəbiyyatında ilk təzkirə nümunəsi kimi. Ə.Nəvai və türk xalqları ədəbiyyatı. Əsərlərinin Azərbaycanda tərcüməsi və nəşri

6. Z.Babur və M.Salih. Teymurilər sülaləsinin türk dövlətçilik ənənəsinin güclənməsində tarixi xidmətləri. Teymurilərlə Şeybanilər arasında mübarizə.

Teymurilərin nümayəndəsi Baburun mərkəzləşdirilmiş dövlətçiliyi saxlamaq uğrunda cəhdləri. Əfqanıstanın ələ keçirilməsi. Hindistanda “Türk moğollar” sülaləsi yaratması (1525).

Z.Baburun həyat və yaradıcılığı. Şeirlərinin mövzu, məzmun və ideyası. Eşq-məhəbbət lirikasının məna çalarları: a) həqiqi sevgi; b) vətən sevgisi. Nastalji motivlər. Baburun “Baburnamə” əsəri qiymətli memuar kimi. Əsərdə türk xalqlarının tarixi, coğrafiyası, etnoqrafiyasının əksi. “Baburnamə” nin əlyazma nüsxələri haqda məlumat.

Şairin əruz vəzni haqda yazdığı “Müxtəsər” əsəri. M.Salih və onun “Şeybaninamə” əsəri. Teymurilər sülaləsinə qarşı mənfi münasibətinin səbəbləri. “Şeybaninamə” tarixi və ədəbi mənbə kimi. Əsərin obyektiv və subyektiv məqamları və qəhrəmanlıq ruhu

7. XX əsr özbək ədəbiyyatı.

Əsrin 20-ci illərinə qədərki və sonrakı həyat. XX əsrin əvvəllərində özbək gerçəkliyində milli hərəkat və cədidizm. H.Niyazinin yaradıcılığı. “Bay və xidmətçi” pyesi. Əsərdə keçmiş sovet gerçəkliyinə birtərəfli

münasibət. Fitrətin, Çolpanın milli ideyaları tərənnüm edən əsərləri. Şeirlərində millətçilik ideyaları.

A.Qədirinin həyat və yaradıcılığı. Jurnalistik fəaliyyəti. A.Qədirinin tarixi romanları: “Ötən günlər” və “Mehrab əqrəbi”. “Ötən günlər” romanı özbək ədəbiyyatında ədəbi hadisə kimi. Əsərin bədii-estetik və milli ictimai dəyəri. Romanın adının simvolikliyi, ideyası və obrazların təhlili. Romanın sovet dövrü ilə müqayisədə əvvəlki illərdə yaşanmış günlərin ötüb getməsi, itirilməsi. XX əsr özbək poeziyasının nailiyyətləri: Qafur Qulam, Musa Aybək, Uyğun, Abdulla Qəhhar, Həmid Əlimcan, Zülfiyyənin yaradıcılığı.

M.Şeyxzadənin həyat və yaradıcılığı. Şeyxzadə iki xalqın –özbək və Azərbaycan xalqının övladı kimi. Özbəkistana getməsinin səbəbləri. Lirikası. Poemaları. Dramları.

8. Türkiyə ədəbiyyatı. XIII-XIV əsrlər.

Təsəvvüf və divan ədəbiyyatının yazılı Türkiyə ədəbiyyatının ilk nümunələrinin yaranması üçün səciyyəvi xarakter daşıması. Təsəvvüf ədəbiyyatının ilk nümayəndələri. Əhməd Fəqih və Səyyad Həmzənin yaradıcılığı. Kiçik Asiyada yazılı klassik ədəbiyyatın yaranması.

C.Rumi mövləvilik təriqətinin banisi kimi. Rusiya nəşrlərində Ruminin fars şairi kimi tədqimatı. Doğum və ölüm tarixi haqqında dünya alimlərinin müxtəlif fikirləri. Şairin uşaqlıq və gənclik illəri. Fəlsəfəsi, sənəti və yolu. Ruminin Şəms Təbrizi ilə sufiyanə tanışlığı. Mövləviliyin Ruminin oğlu Sultan Vələd tərəfindən davamı və əsasının qoyulması. Əsərlərində islami qaydaların əksi. “Mənəviyi-

məsnəvi” və dünya ədəbiyyatı. Əsərləri: “Divani-Kəbir”, “Fihi-mafih”, “Məkfubat”, “Məcalisi-səba”.

Mövlanənin əsərlərinin türkcə və Azərbaycanca tərcüməsi.

Y.Əmrə ümumtürk ədəbiyyatının böyük sufisi kimi. Həyatı, təhsili, doğum və ölüm tarixi haqda mübahisəli fikirlər. Y.Əmrə və Hacı Tapdıq Əmrə xətti (müəllim - şagird münasibətləri. Y.Əmrə və Molla Qasım (S.Mümtazın açıqlamaları).

Şairin “Divan”ına daxil olan şeirlərinin vəzni, dil və üslub xüsusiyyətləri. Şeirlərində insana sevgi-Allaha sevgi ideyası kimi.

“Risalətin-müshiyyə” əsərində simvolika və əxlaqi-didaktika. Y.Əmrə və Azərbaycan

9. XVI-XVIII yüzilliklər Türkiyə ədəbiyyatı.

Bu dövrün qadın şairləri: Mehri xatun, Fitnət xatun, Zeynəb xatun.

Türkiyədə Lalə dövrü ədəbiyyatı. Əhməd Nədim divan ədəbiyyatının beş ən böyük şairindən biri kimi.

Şeyx Qalibin həyat və yaradıcılığı. Qəzəlləri. “Hüsnü və Eşq” məsnəvisində rəmzlər. Füzuli və Şeyx qalib yaradıcılığında tipoloji oxşarlıqlar.

Türkiyədə aşıq ədəbiyyatının görkəmli nümayəndələri. Aşıq ədəbiyyatının dini-təriqət mövzularından kənar olması. Orta çağlarda xalq aşıqlarının şair kimi tanıması. Türkiyə aşıq ədəbiyyatının ölməz sənətkarları: Qul Məhməd, Ozan, Baxşı, Öksüz Dədə, Armudlu, Oğuz Əli, Xəyali və b. yaradıcılığı.

Qaracaoğlanın həyat və yaradıcılığı. Türkiyədə Qaracaoğlan irsinin hərtərəfli tədqiqi. Şair-aşıq haqda

əfsanə və rəvayətlər. El sənətkarlarının lirikasındakı səmimiyyət, emosionallıq, əxlaqi-tərbiyəvi fikirlər. Poeziyasının sənətkarlıq xüsusiyyətləri. Türk gözəllərinin heyrətamiz tərənnümü (Rza Mollovun fikirləri). Qaracaoğlan və Azərbaycan

10. XIX əsrin sonu - XX əsrin əvvəllərində Türkiyədə ədəbi hərəkat və onun nümayəndələri.

XIX yüzilliyin I yarısında Türkiyə poeziyasının inkişaf yolları. Ənənəvi tərzdə yazıb-yaradanlar. Nədim, Baqi, Nəfi, Nabi kimi sənətkarlar və onların davamçıları.

Tənzimat dövrü: Yusif Paşanın “Təsviri-əfkar” qəzetində fəaliyyəti. Ziya Paşanın “Röya”, Nəvizadə Nazimin “Zəhra” romanı.

Namiq Kamal. Yeni Türkiyə ədəbiyyatının görkəmli ədəbi siması kimi. Həyatı və yaradıcılığı. Poeziyasının forma və məzmununa görə dövrləşdirilməsi. Lirikasında vətən və vətənpərvərlik. Qəzetçilik fəaliyyəti. Teatr ədəbi heyətində fəal çalışması. Pyesləri: “Vətən, yaxud Silistrə”, “Zavallı cocuq”, “Akif bəy”, “Cəlaləddin Xarəzmşah” və s. N.Kamal və Azərbaycan satirası

11. Ə.Hamid və Ö. Seyfəddinin həyat və yaradıcılığı.

Ə.Hamidin həyat və yaradıcılığı. Tənzimat dövrü ədəbiyyatının forma və məzmunca yeniləşməsində xidmətləri. Lirikası. Atatürkə həsr olunmuş şeirləri. “Nəstərən” pyesinin uğursuz taleyi. Ə.Hamid “Məqbər şairi “ kimi. Pyesdə insanın kainatda yerinin fəlsəfi əsaslarının həlli. “Məqbər” ziddiyyətləri əsər kimi. Ə.Hamidin dramları və onun səhnə taleyi.

Ömər Seyfəddinin həyat və yaradıcılığı. İlk şeirləri. “Gənc qələmlər”də dilin saflaşdırılması uğrunda mübarizəsi. Türk dili və türküçülər. Ö.Seyfəddin kiçik hekayələrin böyük ustadı kimi. Hekayələrində folklora və

xalq yaradıcılığına bağlılıq. Dövrün sosial problemləri, cəmiyyətdəki ədalətsizliklərin təsviri yaşadığı həyatın reallıqları kimi. Tərcüməçilik fəaliyyəti

12. Ziya Göyalp və Mehmet Akif Ərsoyun həyat və yaradıcılığı.

Z.Göyalpın həyat və yaradıcılığı. Şeir kitabları. “Qızıl alma”, “Yeni həyat”, “Altun işıq”, Z.Göyalp və türküçülük. “Elmi-ədəbi əsərləri”, “Türküçülüyün əsasları” əsərində türkün mənşəyi, tarixi, dili haqqında məlumat. Əsərin I və II bölümləri. Türk dünyası ədiblərinin Z.Göyalp haqda fikirləri.

M.A.Ərsoy istiqlal şairi kimi. Həyat və yaradıcılığı. İstiqlal marşı haqda mülahizə və mühakimələr. Marşın Böyük Millət Məclisində oxunuşu və qəbulu. M.A.Ərsoyun islami dəyərlərə münasibətinin Türk Cümhuriyyəti qanunları ilə uzlaşmaması. Misirə getməsi və Universitetdə türk dili və ədəbiyyatı ilə bağlı fəaliyyəti. Şairin Ömür səhifələrini əks etdirən 7 cildlik “Səfahət” kitabı. Əsərin hissələri haqda məlumat

13. R.N.Güntəkinin həyat və yaradıcılılğı.

XX əsrin 30-cu illərində Türkiyə ədəbiyyatında ictimai mövzulara üstünlük verilməsi. R.N.Güntəkin türk realist nəsrinin görkəmli nümayəndəsi kimi. Həyatı, təhsili, qəzetçilik fəaliyyəti. Pyes yaradıcılığına başlaması teatr sənətinə məhəbbətin ifadəsi kimi.

Pyes və hekayələrinin mövzusu (“Məktublar”, “Qol saatı”, “Uşaq davası”, “Qurur” və s hekayələri). Milli azadlıq hərəkatına həsr etdiyi əsərləri : “Damğa”, “Acımaq” “Xəzan” romanlarında mövcud ictimai quruluşun təsviri. Fransızcadan türk dilinə tərcümələri. Ədibə böyük şöhrət qazandıran “Çalıquşu”, “Yarpaq tökümü”, “Damğa” romanları və qəhrəmanları.

"Çalıquşu" romanında Türkiyə maarif sistemindəki əyintilərin tənqidi. Kamran-Fəridə xətti. Əsərdə qadına ögey münasibət. Romanın Azərbaycanda doğurduğu əks-səda (50), (105), (106).

14. Nazim Hikmətin həyat və yaradıcılığı.

Şair, nasir, dramaturq kimi həyat və fəaliyyəti. Lirikasında tarixə, keçmişə, mənəvi dəyərlərə bağlılıq və emosionallıq. Şeirlərinin mübariz ruhu. Türkiyənin Nazim Hikmət Türkiyənin üç inqilabçı şairlərindən biri kimi.

Dramaturgiyası: "Kəllə", "Qəribə adam", "Türkiyədə" və s pyesləri. Pyeslərinin ideya-məzmun və sənətkarlıq xüsusiyyətləri. Azərbaycan N.Hikmətin ikinci vətəni kimi.

15. Əziz Nesin satirik hekayə janrının görkəmli nümayəndəsi kimi.

Həyat və yaradıcılığı. Satirik hekayələr və yumoristik novellalar ustası kimi fəaliyyəti. Cəmiyyətin saflaşdırılması uğrunda mübarizəsi. Daşlama xarakterli şeirlərində türk cəmiyyətindəki ədalətsizliklərin tənqidi. Azərbaycanda nəşr olunan kitabları və pyeslərinin tamaşası. Ə.Nesin və M.Ə.Sabir. "Əziznamə" və "Hophopnamə".

16. Türkmən ədəbiyyatı.

Qədim dövr türkmən ədəbiyyatı. Əbülqazi Bahadır xanın "Şəcəreyi-tərakimə" və "Şəcəreyi-türk" əsərləri. Bu əsərlərin tarixi, ədəbi-mədəni əhəmiyyəti. XIII-XVI əsrlər türkmən ədəbiyyatının ümumi xarekteri (Orta və Kiçik Asiya, Azərbaycan və İranda yaşamış fars və türk yazarlarına məxsus ədəbiyyatın ənənəsi).

Bayram xan ikidilli şair kimi. Həyatı, mühiti, yaradıcılığı. "Divan"ı.

Dövlətməməd Azadinin poemaları: “Behiştnamə” və “Vəzi-Azadi”. Bu poemalarda Y.Balasaqunlu, M.M.Kaşğarlı, Ə.Nəvai ənənələrinin davam etdirilməsi.

N.Q.Əndəlibin yaradıcılığı. Onun “Leyli və Məcnun”, “Yusif və Züleyxa” dastanları. Şairin klassik ənənəyə sadiqliyi. Türk folklorunun poetik imkanlarından məharətlə istifadə etməsi. XVIII əsr türkmən poeziyası.

Məxdumqulu Fəraqi. İctimai-siyasi, fəlsəfi və əxlaqi didaktik şeirləri. Şairin poeziyasının sənətkarlıq xüsusiyyətləri. “Türkmənin” şeirinin ideya-məzmunu.Ədəbi estetik görüşlərinin formalaşmasının iki əsas mənbəyi: klassik ədəbiyyat və folklor.

Məxdumqulu şeirlərində məhəbbət və gözəllik. Yaradıcılığındea eşq anlayışının sufi mahiyyətini müəyyən qədər saxlamaqla insani xarakter qazanması. Mənəvi və zahiri gözəlliyin təsvirində milli kolorit. Məxdumqulu və Vaqif yaradıcılığında tipoloji yaxınlıqlar.

Türkmən ədəbiyyatının XIX əsri. Məxdumqulu ənənəsinin davamçıları: Zəlili, Kəminə, Xoca Seyidi, Molla Nəfəs, Miskin Qılınc və başqaları. Onların yaradıcılığında tənqidi-satirik ifşa üsulu ilə yanaşı, məhəbbət lirikası, qəhrəmanlıq motivi, psixoloji ovqatın təsviri.

XX əsr türkmən ədəbiyyatı. Bolşeviklərin Orta Asiyanı, o cümlədən Türkmənistanı işğal etməsi. Ədəbiyyatın ifrat dərəcədə sosiallaşdırılması. Molla Murt, Durdı Qılıncın yaradıcılığı. N.Sarıxanovun “Kitab”, “Son alaçıq”, “Ev” hekayələri. B. Kerbabayevin yaradıcılığı. “Aysoltan”, “Qızlar aləmi”, “Nebitdağ” əsərləri. “Qəti addım” türkmən ədəbiyyatında ilk tarixi roman kimi. Romandakı milli kolorit və surətlər aləmi.

17. Qazax ədəbiyyatı.

Qazax akın yaradıcılığı. Mütərəqqi və mürtəce akınlar. Məhəmbət Ötemiş oğlunun lirikasında kəndli hərəkatının təsviri. XIX əsrdə qazax yazılı ədəbiyyatının təşəkkülü.

Qazaxıstanın Rusiyaya (1869) birləşdirilməsinin tarixi əhəmiyyəti. Ədəbi və mədəni sahədə canlanma. Ziyalıların əlahiddə rolunun güclənməsi və qarşıdurmalar. Çambul kimi el aşığının sovet dövründə siyasi rupora çevrilməsi.

Qazax ədəbiyyatında xarakterik nümunə kimi C.Cabayevin “Batır Ötəgən” poeması.

S.Seyfulinin yaradıcılığı. Maarifçilik hərəkatının təşəkkülü. Hərəkatın məramı və məqsədi. Qazax maarifçilərindən İ.Altınsarinin fəaliyyəti, ədəbi-pedaqoji irsi. Əsərlərindəki didaktika. İ.Altınsarin qazaxların ilk müəllimi və dərslik müəllifi kimi.

Ç.Vəlixanovun 27 illik ömür yolu haqqında məlumat. Onun elmi yaradıcılığı. “Manas” dastanı ilə bağlı araşdırmaları. Türk folkloru və etnoqrafiyası haqda tədqiqatları.

Abay Kunanbayevin həyatı, yaradıcılığı və maarifçilik fəaliyyəti. Poeziyasında üç motiv: tənqidi-satira, fəlsəfi didaktika, məhəbbət. Abayın poemaları, aforizmləri və onun qazax ədəbiyyatının və mədəni mühitinin inkişafında rolu.”Qəkliyyə”lərinin nəsihətçilik ruhu.Rus dilinə, dinə, elm və biliyə münasibəti. Bəstəkarlıq və tərcüməçilik fəaliyyəti.

18. XX əsr qazax ədəbiyyatı.

Qazax ədəbiyyatında milli mövzulara, insani hiss və duyğuların təsvirinə marağın artması.

M.Auezovun həyat və yaradıcılığı. Elmi-ictimai fəaliyyəti. “Abay” romanı. Şair Abayın bədii obrazı və

prototipi. Əsərdə qazax gerçəkliyinin milli koloritinin yüksək peşəkarlıqla təsviri.

S.Mukanov və onun "Sulu saç" romanı. O. Buğayev yeni qazax nəsrinin nümayəndəsi kimi.

O.Süleymenov . Həyatı. Ədəbi-mədəni, ictimai-siyasi fəaliyyəti. O.Süleymenov və türk dünyası. Şairin ilk şeirləri. Poemaları. Sovet dövrünün aktual mövzularında yazılmış əsərləri (Qaqarinin kosmosa uçuşu ilə bağlı yazdığı "Əyil, insana torpaq" poeması).

O.Süleymenov poeziyasının milliliyi. Şairin bədii irsində torpağa, vətənə, türklüyə bağlılıq motivlərinin prioritetliyi. "Az-ya" əsəri, onun rus elmi-siyasi ictimaiyyətində reaksiyası. Əsərin türk dünyası üçün əhəmiyyəti.

O.Süleymenov və Azərbaycan. Əsərlərinin Azərbaycan dilinə tərcüməsi. 20 yanvar faciəsi və O.Süleymenov.

19. Tatar ədəbiyyatı.

Tatar ədəbiyyatının XIX əsr, XIX əsrin II yarısı yeni, XX əsrin əvvəlləri ən yeni dövrləri kimi. Tatar ədəbiyyatının ilk mərhələsində maarifçilik islahatları.

XVIII əsrin mütərəqqi yazıçıları: Qabderəhim İməni, İbadulla Salihov, Qabdənnasir Kursəvi, Qabdecabbar Kəndalının yaradıcılığında realizm ruşeymlərinin əlamətləri.

Dinin elmə zidd olmadığını irəli sürən Sənabəddin Mərcaninin yaradıcılığı. Tatar maarifçilərinin ədəbi prosesin inkişafında və mədəni həyatın dirçəldilməsində rolu.

Kəyum Nasirinin yaradıcılığı. Maarifçilik fəaliyyəti. Nasirinin xalqını dünyaya və xalqını xalqına tanıtdırmaq ideyası. Mifoloji mətnlərin toplanmasında tatar gənclərinin

elmə, təhsilə maraq göstərməsində onun rolu və xidmətləri.
Ədəbi irsi: “Rusca-tatarca lüğət”, “Əxlaq risaləsi”, “Tərbiyə kitabı”, “Adətlər” və .s.

Q.Tukay – XX əsr tatar ədəbiyyatının ən görkəmli nümayəndəsi kimi. Həyat və yaradıcılığı. Jurnalistik fəaliyyəti. Şeirlərinin tatar cəmiyyətində müsbət qarşılanması. Maarif sahəsində gördüyü işlər. Tatar məktəbləri üçün hazırladığı dərsliklər. Dini möcüzələr mövzusunda yazdığı “Yeni kəsik baş” əsəri. Poemanın mütərəqqi tatar ədəbiyyatına göstərdiyi təsir. Əsərdə çarizmin tənqidi. Tukay və M.Ə.Sabir. Dünya klassikləri Tukay haqda.

Ə.İbrahimovun yaradıcılığı. “Tatar qadınının taleyi” povesti və “Qazax qızı”, “Bizim gün” romanları.

Musa Cəlil. Həyat və yaradıcılığı. Böyük Vətən müharibəsi illərində cəbhə bölgələrində jurnalist kimi fəaliyyəti. Müharibə əzmi ilə süslənmiş lirikası. Əsirlik həyatı. Zindanda yazdığı. “Moabit dəftəri” şeirlər silsiləsi. “Altınsaç” poemasında xalq yenilməzliyinin təsviri (48),(73), (100), (101).

20. Qırğız ədəbiyyatı.

Qırğız ədəbiyyatında akınçılıq ənənəsinin ön planda olması. Yazılı ədəbiyyatın XX əsrdən başlamasının obyektiv və subyektiv səbəbləri. Toqolok Moldonun, Toktoqul Satılqanovun yaradıcılığı.

XX əsrin 20-ci illərində qırğız ədəbiyyatında dirçəliş. “Ərkin too” (“Azad dağlar”) qəzetinin nəşrə başlamasının bu prosesi surətləndirməsi. A. Tokombayevin, K. Bayalinovun ədəbi fəaliyyətə başlaması.

A.Tokombayevin ilk qırğız poeması: “Əsir Marat”, K. Bayalinovun “Həcər” povesti.

T. Sıdıqbayevin yaradıcılığı. "Gen suu", "Zəmanəmizin adamları" romanı. Bu əsərlərin ideyası, obrazlar aləmi.

Ç.Aytmatov. XX əsr dünya ədəbiyyatı fenomeni. Həyatı. Ədəbi fəaliyyəti əsərlərinin dünya dillərinə tərcüməsi.

Ədibin povestləri: "İlk müəllim", "Köşək gözü", "Ana tarla", "Qırmızı yaylıqlı qovağın mənim" və s.

"Cəmilə" povesti Aytmatov yaradıcılığında dönüş mərhələsi kimi. İnsan azadlığı və cəmiyyətin standart davranış normalarının qadağaları.

"Əlvida Gülsarı!" povestinin ideya məzmunu. Surətlər aləmi. İnsan tragizmi və dözümü sovet dövlətinin acı həqiqətlərinin mənaaltı ifadəsi. Partiya çinovnikləri və siravi insanların ağır sosial vəziyyəti. "Ağ gəmi", "Dəniz kənarıyla qaçan Alabaş" povestlərində mifologizm. Həyat absurtdur-ideyasının ifadəsi.

21. **Ç.Aytmatov roman ustası kimi.** "Qiyamət" romanı. Romanda həyat həqiqətlərinin real təsviri. Əsərdəki problemlərin bəşəriliyi. Xristian mifologiyasına müraciətin səbəbləri.

Ç.Aytmatov yaradıcılığında heyvan mifoloji obraz kimi: canavar ("Qiyamət"), dəvə ("Əsrə bərabər gün")

22. Yeni dövr türk xalqları ədəbiyyatı. O.Süleymenov, O. Pamuk, C.Cabbarov, A.Aripov, Əlif Şəfəq, İsgəndər Pala, İ.Avşar.

XX əsr özbək poeziyasının inkişaf yolları. C.Cabbarov, A.Aripovun yaradıcılığı. Şeirlərində özbək həyatının tərənnümü.

Əlif Şəfəq və İsgəndər Palanın yaradıcılığında türk həyatı.

İ.Avşar. Hekayə və şeirləri. “Qarabağ qaçqınları” hekayəsinin təsir dairəsi (32), (76), (77).

23. O.Pamuk postmodernist yazıçı kimi. Ailə-məişət məzmunlu romanları. “Cövdət bəy və oğulları” romanının Türkiyə Cümhuriyyətinin hekayəsi kimi tanınması.

“Səssiz ev” romanına türk gənclərinin münasibəti. “Qara kitab” və onun həyati qəhrəmanları. “Qar”, “Mənim adım qırmızı” romanlarının ideya məzmunu. O. Pamuk romanları ilə Nobel mükafatına layiq görülən ilk türk yazarı kimi.

ƏDƏBİYYAT:

1. Aydın Abi Aydın. Türkiyə ədəbiyyatı tarixi. I cild. Bakı: Aydın Tural MPM, 2005, 455 s.
1. Aydın Abi Aydın. Türkiyə ədəbiyyatı tarixi. II cild. Bakı: Bakı Universiteti nəşriyyatı, 2007, 280 s.
2. Aydın Abi Aydın. Füzuli və Türkiyə poeziyası. Bakı: Ozan, 2002, 279 s.
3. Cəfərov N.M. Qədim türk ədəbiyyatı. Bakı: AzAtaM, 2003, 322s.
4. Cəfərov N.M. Türk xalqları ədəbiyyatı: I-IV cild. Bakı: Çaşıoğlu, 2006. 418 s., 441 s., 510 s., 461 s.
5. Xəlilov P.İ. SSRİ xalqları ədəbiyyatı müntəxəbatı. Bakı: ADU nəşr., 1956, 510s.
6. Xəlilov P.İ. SSRİ xalqları ədəbiyyatı. II hissə. Bakı: Maarif, 1977, 360s.
7. Xəlilov P.İ. Türk xalqlarının və şərgi slavyanların ədəbiyyatı. I-ci kitab. Bakı: Maarif, 1994, 431 s.
8. Xəlilov P.İ. Nəcəfova K.N. Türkiyə şeirlərindən seçmələr müntəxəbatı. Bakı: Bakı Universiteti nəşr., 2004, 133s.
9. Quliyev E.H. Türkiyə türk ədəbiyyatı (XIX-XX əsrlər). Bakı: Orxan, 2003, 122s.
10. Quliyev E.H. Türk xalqları ədəbiyyatı. /dərslik/. Bakı: Apoctoroff, 2014, 612 s.

11. Abay. Şeirlər və poemalar. Bakı: Azərnəşr, 1970, 207s.
12. Abdulla Qədiri. Mehrab əqrəbi. Bakı: Gənclik,1969, 263s.
13. Abdulla Qədiri. Ötən günlər. Bakı: Gənclik, 1979, 335s.

14. Abdulla Şahbəndə. Seçilmiş əsərləri. (Tərcümə edən: R.Əskər). Bakı: MBM, 2011, 104s.
15. Abdullayev M.N. Azərbaycan-Türkiyə əlaqələri. Bakı: Mütərcim, 1998, 109s.
16. Adil Cəmil. Manas eposu və türk dastançılıq ənənəsi. Bakı: Azərnəşr, 2002, 192s.
17. Adıvar X.Ə. Ateşdən köynək. Bakı: Elm və təhsil, 2012, 207s.
18. Ağayeva F.A. Abay Bakı: Elm, 2010, 173s.
19. Anar. Min beş yüz ilin oğuz şeiri. I kitab. Bakı: Azərnəşr, 1999, 911s.
20. Anar. Min beş yüz ilin oğuz şeiri. II kitab. Bakı: Azərnəşr, 1999,1013s.
21. Araslı H. Böyük Azərbaycan şairi Füzuli. Bakı: Azərbaycan Uşaq və Gənclər nəşr., 1958, 307s.
22. Araslı N. Nizami və türk ədəbiyyatı Bakı: Elm, 205s.
23. Aytmatov Ç. Ağ gəmi. Bakı: Öndər, 2004, 88s.
24. Aytmatov Ç. Qiyamət. Bakı: Yazıçı, 1991, 268s.
25. Aytmatov Ç. Gün var əsrə bərabər. Bakı: Öndər, 2004, 309s.
26. Aytmatov Ç. Qırmızı yaylıqlı qovağım mənim. Bakı: Azərnəşr, 1965, 101s.
27. Aytmatov Ç. Əlvida Gülsarı. Bakı: Gənclik, 1969, 261s.
28. Aytmatov Ç. Cəmilə. Bakı: Azərnəşr, 1965, 58s.
29. Aytmatov Ç. Köşək gözü. Bakı: Azərnəşr, 1965, 250s.
30. Aytmatov Ç. Erkən gələn durnalar. Bakı: Yazıçı, 1991, 85s.
31. Azadi Dövlətməmməd. Seçilmiş əsərləri. Bakı: BXQR, 2012, 464s.
32. Azalp Akif. Turan havası. Bakı: Vətən, 2006, 348 s.

33. Azərbaycan aşıq şeirindən seçmələr. Bakı: Şərq-Qərb, 2005, 376s.
34. Azərbaycan folkloru və aşıq yaradıcılığı. Bakı: ADU nəşr., 1989, 88s.
35. Azərbaycan dastanları. Bakı: Yazıçı, 1983, 249s.
36. Babur Z.M. Baburnamə. (Tərcümə edən: R.Əskər). Bakı: BXQR, 2011, 464s.
37. Babur Z.M. Seçilmiş əsərləri. Bakı: MBM, 2011, 328s.
38. Balasaqunlu Y. Qutadqu bilik. (Çevirənlər: K.Vəliyev, R.Əskər). Bakı: Avrasiya Press, 2006, 440s.
39. Bahəddin Ögəl. B. Türk mifologiyası. I cild. Bakı, 2006, 596 s.
40. Bəhlul Abdulla. Azərbaycan mərasim folkloru. Bakı: Qismət, 2005, 207s.
41. Bəhramoğlu A. Yaşamaq insan qalaraq... Bakı: Nurlan, 2005, 93s.
42. Binnətova A.Ü. Azərbaycan-özbək (cığatay) ədəbi əlaqələri. Bakı: Qartal, 2008, 328s.
43. Binnətova A.Ü. Əlişir Nəvai Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığında. Bakı: Qartal, 2009, 359s.
44. Cami Ə. Seçilmiş əsərləri. Bakı: Öndər, 2004, 320s.
45. Cəfərov M.N. Eşq pərvanəsi. Bakı: Nurlar, 2007, 239s.
46. Cəfərov N.M. Azərbaycanşünaslıq məsələləri. Bakı: Azərnəşr, 2011, 111s.
47. Çingiz Bektaş. Bu da səni gözlədiyim küçə. Bakı: Yurd, 2005, 74s.
48. Əmrahoğlu Arif. Türk xalqları ədəbiyyatı. Bakı: Elm və təhsil, 2009, 145s.
49. Əmrə Yunis. Risalətün-nüshiyyə. Bakı: Elm və təhsil, 2013, 196s.

50. Əhmədov Ə.M. Rəşad Nurinin romanları. Bakı: AE nəşr., 1965, 170s.
51. Əhmədova F.A. Məxdumqulunun sənət aləmi. Bakı: Elm, 2006, 115s.
52. Əlişir Nəvai. Fərhad və Şirin. Bakı: Azərnəşr, 1968, 210s.
53. Əlişir Nəvai. Mühakimətül-lüğəteyn. Bakı: Yurd, 1999, 61s.
54. Əndəlib N. Seçilmiş əsərləri : I cild. Bakı: Mütərcim, 2011, 295s.
55. Əndəlib N. Seçilmiş əsərləri: II cild. Bakı: Mütərcim, 2011, 344s.
56. Əziz Nesin. Seçilmiş əsərləri. Bakı: Şərq-Qərb, 2006, 237s.
57. Əziz Nesin. Hekayələr. Bakı: Azərnəşr, 1985, 163s.
58. Əziz Nesin. Taxtalıköydən məktublar. Bakı: Yazıçı, 1981, 125s.
59. Xəlil Rza. Məqsud Şeyxzadənin bədii yaradıcılığı. Bakı, Elm, 1981. 233 s.
60. Xəlilov P.İ. Əhməd Yəsəvi. Bakı: Azərnəşr, 1997, 42s.
61. Xəlilov P.İ. Kitabi-Dədə Qorqud intibah abidəsi. Bakı: Gənclik, 1998, 174s.
62. Faruq Sümər. Oğuzlar (türkmənlər). Tərcümə edən: R.Əskər. Bakı: Türksoy, 2013, 454s.
63. Firdovsi Ş. Şahnamə. Bakı: Öndər, 2004, 672s.
64. İbrahimov S. M.Klassik ədəbiyyatda vəhdəti-vücud. Bakı: MBM, 2007, 148s.
65. İsmayılov A.C. Nazim Hikmət. Həyat və yaradıcılıq salnaməsi. Bakı: Yazıçı, 1990, 314s.
66. Kaşğari M. Divanü lüğat – it – türk: I cild. Tərcümə edən və nəşrə hazırlayan Ramiz Əsgər. Bakı: Ozan, 2006, 512s.

67. Kaşğari M. Divanü lüğat – it – türk: II cild. Tərcümə edən və nəşrə hazırlayan Ramiz Əsgər. Bakı: Ozan, 2006, 400s.
68. Kaşğari M. Divanü lüğat – it – türk: III cild. Tərcümə edən və nəşrə hazırlayan Ramiz Əsgər. Bakı: Ozan, 2006, 401s.
69. Kaşğari M. Divanü lüğat – it – türk: IV cild. Tərcümə edən və nəşrə hazırlayan Ramiz Əsgər. Bakı: Ozan, 2006, 752s.
70. Koroğlu Xalıq. Oğuz qəhrəmanlıq eposu. Bakı: Yurd, 1999, 243s.
71. Klassik türkmən şeiri. Bakı: Yazıçı, 1983, 293s.
72. Kitabi-Dədə Qorqud. Bakı: Öndər, 2004, 376s.
73. Qabdulla Tukay. Millətim. Bakı: MBM, 2011, 268s.
74. Qafarlı R.Ə. Mif və nağıl. Bakı: ADPU nəşr.,1999, 448s.
75. Qaracaoğlan. Bakı: Şərq-Qərb, 2006, 254s.
76. Qarayev Y.M. Poeziya və nəsr. Bakı: Yazıçı, 1979.- 198 s.
77. Qasımbəyli Y.M. Milli oyanış və özünəqayıdış lirikası. Bakı: Elm və təhsil, 2012, 449s.
78. Qəm seli. Bakı: Yazıçı, 1984, 126s.
79. Quliyev E. H. Özbək ədəbiyyatı. /dərs vəsaiti/. Bakı: ADPU nəşr., 2009,109 s.
80. Quliyeva Y. Mahmud Kaşğarlının oğuz dünyası. Bakı: Adiloğlu, 2010, 192s.
81. Məxdumqulu. Şeirlər. Bakı: Azərnəşr, 1960, 70s.
82. Məxdumqulu. Şeirlər. Bakı: Elm, 2006, 164s.
83. Mehri Xatun. Divan. (Tərcümə edən: R.Əskər). Bakı6 MBM, 2011, 368s.
84. Məmmədov A.Ə. Türk mifologiyası və türk xaqları ədəbiyyatı. Bakı: Nurlan, 2011, 37s.

85. Molla Nəfəs. Bu məkana gəlmişəm. Bakı: MBM, 2010, 160s.
86. Molla Nəfəs. Seçilmiş əsərləri. Bakı: MBM, 2010, 240s.
87. Mövlana Cəlaləddin Rumi. Mənəviyyat məsnəviləri: I kitab. Bakı: Elm, 2002, 190s.
88. Mövlana Cəlaləddin Rumi. "Məsnəvi"dən hekayələr. Bakı: Qanun, 2014, 338s.
89. Nazim Hikmət. Seçilmiş əsərləri: 2 cilddə. Bakı: Azərnəşr, 1961-1963. 441 s.
90. Oğuznamələr. Bakı: Bakı Universiteti nəşr., 1993, 90s.
91. Oğuz kağan dastanı. Bakı: Azərnəşr, 1992, 34s.
92. Oralxan Bukeyev. İldırım izi. Bakı: Elm və təhsil, 2012, 94s.
93. Orxan Kamal. Yad qızı. Bakı: Gənclik, 1979, 291s.
94. Orxan Pamuk. Mənim adım qırmızı. Bakı: Qanun, 2007, 610s.
95. Orxan Pamuk. Qar. Bakı: Yurd, 2006, 356s.
96. Paşayev S. Azərbaycan folkloru və aşıq yaradıcılığı. Bakı: Maarif, 1989, 88s.
97. Ramiz Əskər. XX əsr özbək şeiri antologiyası. Bakı: MBM, 2009, 94s.
98. Ramiz Əskər. Qutadqu-bilik. Bakı: Elm, 2003, 319s.
99. Ramiz Əskər. Türk xalqları ədəbiyyatı oçerkləri. Bakı: MBM, 2011, 318s.
100. Ramiz Əskər. Türk ədəbiyyatı tarixi: I cild. Bakı: MBM, 2011, 601s.
101. Ramiz Əskər. Türk ədəbiyyatı tarixi: I cild. Bakı: MBM, 2011, 657s.
102. Rəfiq Özdək. Türkün qızıl kitabı. I kitab. Bakı: Yazıçı, 1996, 144s.

103. Rəfiq Özdək. Türkün qızıl kitabı. II kitab. Bakı: Yazıçı, 1997, 236s.
104. Rəfiq Özdək. Türkün qızıl kitabı. III kitab. Bakı: Yazıçı, 1996, 244s.
105. Rəşad Nuri Güntəkin. Çalıquşu.Bakı: İşıq, 1987, 348s.
106. Rəşad Nuri Güntəkin. Yarpaq tökümü. Dəyirman. Bakı: AE nəşr., 1994, 221s.
107. Səmədov A.K. "Kitabi-Dədə Qorqud" dastanlarının tədqiqi və öyrənilməsi tarixindən. Bakı: Nurlan, 2003, 537s.
108. Suat Dərviş. Fosforlu Cevriyə. Ankara məhbusu. Bakı: AE nəşr., 1991, 334s.
109. Sultan Hüseyn Bayqara. Divan. Bakı: MBM, 2011, 248s.
110. Süleymenov O. AZ-YA. Bakı: Azərnəşr, 1993, 272s.
111. Süleymenov O. Gil kitab. Bakı: Nurlan, 2005, 222s.
112. Təhməzoğlu R. Nazim Hikmətin yaradıcılığında Şərq. Bakı: Əli nəşriyyat evi, 2008, 152s.
113. Türkmən lətifələri. Bakı: Uşaqgəncnəşr, 1961, 190s.
114. Türkmən nəğmələri. Bakı: Yazıçı, 1989,180s.
115. Türkmən xalq nağılları. Bakı: Azərnəşr, 1989, 272s.
116. Türkmən şeiri antologiyası. (Tərcümə edən: R.Əskər). Bakı: MBM, 2011, 400s.
117. Ulutürk X.R. Seçilmiş əsərləri. Bakı: Gənclik, 2011, 627s.
118. Yunus Əmrə Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığında. Bakı: Elm və təhsil, 2014, 584s.
119. Yunus Əmrə Güldəstə. Bakı: Yazıçı, 1992, 230s.

120. Yunus Əmrə. Əsərləri. Bakı: Öndər, 2004, 335s.
121. Zülfiyyə. Şeirlər. Bakı: Maarif, 1969, 110s.

Rus dilində

122. История всемирной литературы. 1-7 кн. М.: 1985-1991. 541 с.
123. История казахской литературы. В 3-х томах. Алма-Ата, 1967. 625 с.
124. История литератур народов Средней Азии и Казахстана. Москва, 1960, 315 с.
125. История советской многонациональной литературы. В 6-ти томах. Москва, 1970-1974. 410 с.
126. История узбекской литературы в 2-х томах. Ташкент, 1987. 512 с.
127. История узбекской советской литературы. М.: 1968, 263 с.

5718.01 – “Dünya ədəbiyyatı” ixtisası üzrə doktoranturaya qəbul üçün

İMTAHAN SUALLARI

1. Şumer dastanları. “Bilqamıs” dastanı
2. Qədim Misir hekayələri. “Sinuxe hekayəsi”nin təhlili
3. Konfutsi. Beş kitab
4. Lao Tszı və Daosizm
5. “Mahabharata” və “Ramayana” dastanları
6. “Riqveda” əsərinin təhlili
7. Qədim İran ədəbiyyatı
8. “Avesta” əsərinin təhlili
9. Qədim yəhudi ədəbiyyatı haqqında
10. “Bibliya”nın folklor, mifoloji və ədəbi istiqamətləri
11. Antik ədəbiyyatın dövrləşməsi
12. Qədim yunan əsatiri
13. Qədim yunan eposu. Homer. “İlliada” və “Odisseya”
14. Hesiodun “Zəhmətlər və günlər” əsəri
15. Klassik yunan lirikası
16. Qədim Yunanıstanda teatr və dramaturgiya
17. Esxilin yaradıcılığı. “Zəncirlənmiş Prometey” faciəsinin təhlili
18. Sofoklun yaradıcılığı. “Tiran Edip” faciəsinin təhlili
19. Yevripidin yaradıcılığı. “İppolit” əsərinin təhlili
20. Komediyanın yaranması. Aristofan
21. Ellin ədəbiyyatı
22. Roma ədəbiyyatının ilkin dövrü
23. Roma dramaturgiyası. Plavtın yaradıcılığı
24. Romada epik poeziya. Vergili
25. Roma lirik poeziyası
26. Katull, Tibull və Propersi
27. Ovidi Nazonun yaradıcılığı
28. Senekanın yaradıcılığı
29. Apuleyin “Metamorfoza”sı
30. Skandinav dastanları
31. İlkin Orta əsrlər ingilis-sakson və german dastanları
32. Orta Əsrlər feodal-qəhrəmanlıq dastanları
33. Cəngavərlik ədəbiyyatı

34. Orta Əsrlər şəhər və xalq ədəbiyyatı
35. Dantenin "İlahi komediya" əsəri
36. Cefri Çoserin "Kenterberri hekayələri"
37. Fransua Viyyonun yaradıcılığı
38. Petrarkanın yaradıcılığı
39. Covanni Bokkaçonun yaradıcılığı
40. Torkvato Tassonun yaradıcılığı
41. Makiavellinin yaradıcılığı
42. "Ülkər" şairləri
43. M.Servantesin yaradıcılığı
44 "Don Kixot" romanının təhlili
45. Şekspirin komediyaları
46. Şekspirin faciələri
47. Fransız klassizmi. Bualonun "Poeziya sənəti" haqqında
48. Molyerin komediyaları
49. P.Kornelin yaradıcılığı
50. J.Rasinin yaradıcılığı
51. Lafontenin yaradıcılığı
52. Lope de Veqanın yaradıcılığı
53. Kalderonun yaradıcılığı
54. XVII əsr Alman ədəbiyyatı. Qrimmelshauzen. "Simplisi Simplissisimus" romanı
55. Maarifçilik ədəbiyyatının əsas xüsusiyyətləri
56. Fransız Maarifçilk ədəbiyyatı
57. Volter, Didro, Russo
58. İngilis maarifçilik ədəbiyyatı
59. C.Svift. "Qulliverin səyahəti" əsəri
60. D.Defonun "Robinson Kruzo" əsəri
61. Hötenin yaradıcılığı. "Faust" əsəri
62. Şillerin yaradıcılığı. "Qaçaqlar" əsəri
63. Romantizm ədəbi cərəyanı
64. Alman romantizmi. Hofman
65. Heydelberq romantikləri. Qrimm qardaşları
66. Fransız romantizmi. V.Hüqonun yaradıcılığı
67. J.Sandın yaradıcılığı
68. ABŞ romantizmi

69. F.Kuperin yaradıcılığı
70. İngilis tənqidi realizmi. Dikkens. Tekkerey
71. Fransız tənqidi realizmi. Stendal, Merime, Flober
72. O. Balzakın yaradıcılığı. “Qorio ata” romanı
73. Alman tənqidi realizmi. Heyne. Almaniya “Qış nağılı”
74. XIX əsrin 70-ci illərinin ədəbiyyatı. Modernizm
75. İngilis neoromantizmi. Əsas nümayəndələri
76. Danimarka ədəbiyyatı. İbsen və Hamsun
77. Fransız ədəbiyyatı. Romen Rollan, Lui Araqon, Anri Barbüs
78. Ekzistensializm. Jan Pol Sartr, Albert Kamyu
79. Müasir Türkiyə ədəbiyyatı. O.Pamuk
80. Q.Mopassanın yaradıcılığı
81. Qədim rus ədəbiyyatı. “İqor polku dastanı”
82. İ.A.Krılovun təmsilləri
83. A.S.Puşkinin yaradıcılığı
84. M.Y.Lermontovun yaradıcılığı
85. N.V.Qoqolun yaradıcılığı
86. N.Nekrasovun yaradıcılığı
87. A.P.Çexovun yaradıcılığı
88. F.M.Dostayevskinin yaradıcılığı
89. L.N.Tolstoyun yaradıcılığı
90. A.Blokun yaradıcılığı
91. V.Mayakovskinin yaradıcılığı
92. S.Yeseninin yaradıcılığı
93. Anna Axmatovanın yaradıcılığı
94. Marina Svetayevanın yaradıcılığı
95. Leonid Andreyevin yaradıcılığı
96. Konstantin Fedin yaradıcılığı
97. Müasir dövr rus poeziyası
98. “Gümüş dövrü”nün şairləri
99. Dekabrist şairlər
100. N.Tixinovun yaradıcılığı

Kafedra müdiri: prof. C.Q.Nağıyev

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI ELM VƏ TƏHSİL NAZİRLİYİ

BAKI DÖVLƏT UNİVERSİTETİ

DÜNYA ƏDƏBİYYATI KAFEDRASI

5718.01 – "DÜNYA ƏDƏBİYYATI" ixtisası üzrə doktoranturaya qəbul imtahanı üçün PROQRAM

Filologiya fakültəsinin Elmi Şurasının 12 fevral 2026-cı il tarixli 02 saylı iclasında təsdiq olunmuşdur.

Tərtib edən: **Cəlil Qərib oğlu Nağıyev**

BAKI - 2026

5718.01 – "DÜNYA ƏDƏBİYYATI" ixtisası üzrə doktoranturaya qəbul imtahanı üçün

PROQRAM

1. **«Antik ədəbiyyat».** «Antik ədəbiyyat» anlayışı və ifadəsi, onun tarixi və xronoloji sərhədləri. Antik ədəbiyyat tarixinin dövrləşməsi.

Qədim Şərq ədəbiyyatı ilə Antik ədəbiyyatın əlaqəsi. Antik ədəbiyyat Qədim Şərq ədəbiyyatının davamı kimi. Dünya ədəbiyyatı tarixində Antik ədəbiyyatın yeri və əhəmiyyəti. Antik cəmiyyət – bəşəriyyətin inkişafı tarixinin xüsusi pilləsi kimi. Yunan-Roma quldarlıq cəmiyyəti tarixinin başlıca mərhələsi kimi.

Qədim yunan ədəbiyyatı. Şərqi Aralıq dənizi sahillərində yunan tayfaları, onların köçümünün əsas mərhələləri. Şifahi söz yaradıcılığı: nəğmə və təhkiyə, xalq yaradıcılığının əsas növləri, qədim yunanların həyatında folklorun yeri və funksiyaları, ifaçılar və dinləyicilər. Ədəbi abidələrdə qədim icmaların poeziyasının izləri. Qədim Misir, şumer-akkad, yəhudi və digər ədəbiyyatların yunan mədəniyyətinə təsiri.

Əsatir – cəmiyyət tarixinin ilkin mərhələlərində dünyanın dərk olunması və anlanması. Qədim Şərq və yunan əsatirlərinin əlaqəsi; motivlər, sujetlər, obrazlar. Krit-miken mədəniyyəti və onun yunan əsatirində rolu; tanrıların və qəhrəmanların şücaətləri haqqında nəğmələr və dastanlar. Aedlər və rapsodlar; repertuar, mətnə münasibət, sənətkarlıq xüsusiyyətləri və ifaçılıq; dinləyici. Homerə qədər yunan dastan yaradıcılığı. Kiklik dastanlar.

Yunan şifahi xalq yaradıcılığı. Zəhmət nəğmələri. Qədim yunan əsatiri. Əsatir və folklor. Əsas əsatir süjetləri. Titanlar haqqında əsatir. Troya əsatiri. Fiv əsatir süjetləri. Arqonavtlar haqqında əsatir. Prometey əsatiri. Herakl haqqında əsatir. Qəhrəmanlar haqqında əsatirlər.

Homer eposu. Troya müharibəsi haqqında əsatirlər; tarixi reallıq və onun bədii idrakı, Troya və Şərq problemi. Homer məsələsi. «İliada»nın məzmunu. Hərbi-qəhrəmanlıq epopeyası, poemanın kompozisiyasının xüsusiyyətləri, süjetin əsasını təşkil edən iki motiv – Axillesin qəzəbi və Zevsin iradəsi. Qəhrəmanlar və tanrılar, onların obrazları və fəaliyyətləri (Axilles və Hektor). «Odisseya»nın məzmunu. Dastanın kompozisiya xüsusiyyətləri, qəhrəmanın qayıtması və qisas alması motivi. Odissey, onun dostları və düşmənləri. Eposda müəllif mövqeyi.; şifahi ənənə və fərdi yaradıcılıq; eposun yaranma problemi. Homer və Azərbaycan. «Odisseya» və «Kitabi-Dədə Qorqud». Homer haqqında tədqiqatlar. Polifem-Təpəgöz obrazlarının müqayisəli təhlili (Y.Fon Dits, Ə.Sultanlı və X.Koroğlu).

Qədim Yunanıstanda geneoloji və didaktik epos. Hesiod, ilk avtobioqrafiya müəllifi kimi. Qədim yunan eposunda nəsihət və tərbiyə mövzusu. «Teoqoniya» və əsatir ənənələrinin sistemləşdirilməsi, ətraf mühitin varlığı və təşəkkülü. «Zəhmətlər və günlər»; «əmək» və «ədalət» ideyaları, insanlar və tanrılar aləmi. Hesiod və Nizami Gəncəvi.

Elegiya, yamb, melos (xor və solo) və epiqramma poeziyası; onun qorunub saxlanması və yerli kolorit məsələləri, xalq nəğmələri, musiqi və onun bəzi rəqslərlə ilkin əlaqələri; başlıca vəznləri. Bu poeziyanın bütün növləri üçün «lirika» təbirinin tarixi məhdudiyyəti və şərtiliyi. Arxilox (e.ə. VII əsrin ortaları); şairin yaşadığı dövrlə əlaqəsi; elegiya və yambların əsas mötivləri; həyati dəyərlərin həddindən artıq qiymətləndirilməsi, Arxiloxun dostları və düşmənləri; birinci şəxsin özünəməxsusluğu. Yeni bədii parçalar. Efesli Kallin və Tirtey (e.ə. VII əsr) – vətənin müdafiəsinə çağırış, nəsihət və əxlaqi məzmunlu elegiya, müraciət ünvanları. Mimnerm (e.ə. VII əsrin sonu) – onun elegiyalarında eyş-işrət mövzusu – məhəbbətin, gəncliyin vəsfi, qocalığın mühakiməsi. Solon – ilk Afina şairi (e.ə.VI əsrin əvvəli), onun fəaliyyəti, dünyagörüşü, obrazlılıq xüsusiyyətləri və poetik dili.

Melos poeziyası. Alkeyin nəğmələri, rəqiblərlə mübarizə mövzusu (qələbə, məğlubiyyət, sürgün, dəvətlər) və ümumi eyş-işrət. Sapfonun nəğmələri (e.ə. 600-cü il) bu poeziyanın xalq

bayramları, toy mərasimləri ilə əlaqəsi. Alkey və Sapfonun poetik obrazlılığının özünəməxsusluğu, onların ədəbi taleyi.

Xor melosu: onun əsas növləri (himnlər, peanlar, difirambalar hiporxellər, parfenlər), Alkman – kompozisiya xüsusiyyətləri; əsatir və əxlaqi mülahizələri, şəxsi motivlər, səyyar melos şairləri; Stesixor və melosda qəhrəmanlıq-epik mövzular; solo-xor ifaçılığı; triada (misra, əksmisra, epod). İvik və Anakreont (e.ə. VI əsr) məhəbbət və eyş-işrət motivləri; Anakreontun nəğmələrində arxaik nəğmə-poeziya üslubunun kulminasiyası; bir obrazın açılması sənətkarlığı, hiss və vəziyyətin kontrastı, təsviri. Ellin və son antik anakreontik poeziya, dünya və Azərbaycan poeziyasında onun yeri və əhəmiyyəti. Anakreont və klassik Azərbaycan poeziyasında poetik paralellər. Keoslu Simonid – yunan İran müharibələri dövrü¬nün ilk böyük ellin şairi (melos poeziyası, elegiya, epiqrammalar); şücaət, qəhrəmanlıq və şöhrət mövzuları. Simonid və qədim epiqramma ənənələrinin yerləşdirilməsi; vəsf epiqrammaları və epitafiyalar. Pindar: yarış qalibləri şərəfinə həsr olunmuş odalar, epinikiyalar. Epinikiyaların kompozisiya özünəməxsusluğu və üslubu, fikir və onun poetik ifadəsinin qarşılıqlı münasibətlərinin xüsusiyyətləri: «pindarizm». Bakxilid: epinikiyalar və difiramblar, əsatirlərin dramatikləşməsi. Melos poeziyasının süqutu.

Bədii nəsrin yaranması (b.e.ə. VI əsrin ikinci yarısı), şifahi yaradıcılığın növləri (atalar sözü, zərb məsəllər, təmsil, nağıl, novella). İlk fəlsəfi və tarixi-coğrafi nəsr (loqoqraflar).

2. Antik yunan dramaturgiyası (faciə və komediya). Dram: onun yaranması, əsas növləri (faciə, komediya). Dra¬mın mənşəyi və inkişafı haqqında Aristotelin dəlilləri. Difiramb və onun ifaçıları. Afina demokratiyasının siyasi və ideya cəhətdən möhkəmləndirilməsində başlıca bayramların – Dionisə sitayişin əhəmiyyəti. Dramatik yarışların təşkili. Afina teatrı. Xor və aktyor. Teatr rekviziti, dekorasiyalar. Dramın quruluşu. Esxil – «faicənin atası»; Afina demokratik polisinin yaranması və möhkəmlənməsi dövrünün şairi. Qorunub saxlanılan dramlarının dövrləşməsi.

Esxil yaradıcılığının novatorluğu və təkamülü. Bizim dövrümüzə qədər gəlib çatan faciələrin problematikası və dramatik quruluşu. Faciəvi konflikt, onun daşıyıcıları və həlli. «Farslar» faciəsində «tarixi» mövzu. «Xahiş edənlər», «Fiv əleyhinə yeddi sərkərdə» və «Zəncirlənmiş Prometey» faciəsinin problematikası və əsərin ədəbi taleyi. «Oresteya» trilogiyasının məzmunu və bədii təhlili. Esxilin obrazları; qəhrəman və onun əməlləri, nəsil və şəxsiyyət, tetraloji kompozisiya. Esxilin faciələrində xor. Dil və üslub xüsusiyyətləri.

Afinanın yüksək və daxili çiçəklənmə dövrü. «Perikl əsri». Sofoklun yaradıcılığı. Bizim dövrümüzə qədər qalan faciələri. Yaradıcılığının əsas mərhələləri və Sofokol dramaturgiyasının yenilikləri. Qəhrəman problemi və qəhrəmanlıq («Ayaks»); faciəvi konfliktin məğzi, qanun haqqında təsəvvür, hakimiyyət və onun daşıyıcıları («Antiqona»). Bilməzlik (fatalizm) faciəsi. Peripetiya (gözlənilməz hadisə) və faciəvi kinayə bədii üsulu. Qəhrəman və onun taleyi («Traxinya qadınları», «Tiran Edip»). Sofokolun son faciələri «Edip Kolonda» əsəri. «Elektra», «Filoktet» faciələri.

Sosial-tarixi prosesin xüsusiyyətləri və e.ə. V əsrdə Afinada yeni ideya konfliktləri. Yevripid. Antik ənənələrdə şairin obrazı («Mağarada yaşayan zahid», «Səhnədə filosof», «Kitabsevən»). Yevripidin qalan dramları və onun irsinin taleyi. Ayrıca şəxsiyyətin təsviri, «ehtiraslar» problemi. Yevripid faciələrinin «məişətləşdirilməsi» və faciədə xorun taleyi. «Medeya», «İppolit», «Herakl», «İon», «İfigeniya Avliddə», «Vakx qadınları» faciələrinin təhlili. Sofoklun və Yevripidin faciələrində qadın obrazları. «Alkesta» və «Dəli Domrul» boyunun qarşılıqlı müqayisəsi.

Esxilin və Sofoklun satir dramlarının fraqmentləri və Yevripidin «Kiklop» əsəri. Yevripid dramaturgiyasının dili və üslubu.

Qədim Attika komediyası: onun folklor əsasları, komos və fallik nəğmələr. Mövzuların aktuallığı və mühümlülüyü. Komediya sənətinin başlıca üsulları və yolları. Sosial və fərdi satira, gülüş, həcv, əsatir və janrların parodiya, travestiyası (parodiya şəklinə salınması), karikaturaçılıq, qroteks, fantastika.

Aristofan: sələfləri və müasirləri. Aristofan yaradıcılığının üç dövrü. Hərb və sülh mövzusu (onun «Axarnyalılar» və «Atlılar» əsərlərindən «Psistrata»ya qədər təkamülü). Təlim-tərbiyə, təhsil və cəmiyyətin əxlaqi aspektləri mövzuları («Buludlar», «Bayramda qadınlar», «Qurbağalar»), Sosial yenidənqurma və ilk utopiya ideyaları («Quşlar», «Xalq yığıncağında qadınlar», «Var-dövlət»). Komediya qəhrəmanı və «təbiilik» normativliyi; real şəxslər və onların komediya təcəssümü (Sokrat, Evripid, Kleon və b.), komediyanın fantastik və real planları; parabasa. Gələcək əsrlərdə Aristofan komediyalarının rolu və əhəmiyyəti. Qədim Antik komediyanın təkamülü: Orta və yeni komediya.

3. Antik yunan nəsri (fəlsəfə, bədii nəsr). Elm və bədii nəsr. Nəsrin antik bölgüsü – tarixşünaslıq, natiklik, fəlsəfə. ionik nəsrdən attik nəsrə keçid. Herodot: «Tarix»; novellavari təhkiyə sənəti, folklor materialına müraciət, mənbələrə münasibət; təhkiyə və elmi üslubların qarşılıqlı münasibəti. Herodotun dünyagörüşü və Afinapərəstliyi, müasir dövr və keçmiş. Herodot və Şərq. Midiya tarixi. Qədim Azərbaycan haqqında məlumatlar. Fukidid: onun yaradıcılığı «ədəbi dəyər» kimi. Fukididin dünyagörüşü və bədii prinsipləri; müasirlərinin və onların hadisələrdə iştirakının təsviri, təhkiyənin dramatikləşdirilməsi, nitqlər. E.ə. VI-V əsrlərdə tarixşünaslığın intensivləşməsi. (Ksenofont və ədəbi-tarixi portret yaradıcılığı sənəti). Memuar – tarixi əsərlər («Anabasis», «Sokrat haqında xatirələr»). Lakonofil ənənələr və «Güclü şəxsiyyət» axtarışları.

Natiqlik sənətinin əsas növləri. Ritorikanın – natiqlik sənəti haqqında elmin yaran-ması. Bədii nəsr üslubunun inkişafı; «Georgi» fiqurları. Afinada bəlağətin inkişafı üçün bədii söz sənəti prinsiplərinin rolu və əhəmiyyəti. Lisi; onun məhkəmə nitqlərinin məzmun rəngarəngliyi və forma zənginliyi; təhkiyə sənəti və portret xüsusiyyətləri – epopeya. İsokrat; onun publisistikası və pedaqoji fəaliyyəti; İsokrat məktəbi, onun antik dövrdə əhəmiyyəti, İsokratın üslubu: nəsrlə nəzm arasında onun rolu. Filip əleyhinə nitqlər; «Çələnk haqqında nitq», hər bir «şəxsi» nitqin «geniş məlumatlılığı». Demosfen üslubu çıxış nöqtəsi kimi, üslubun əsas əlamətləri və Demosfenin bədii sənətkarlığı. Gələcək əsrlərdə Demosfenin şəxsiyyəti və irsi.

Fəlsəfi nəsr. E.ə. V əsrdə təbiət fəlsəfəsi. Demokrit. Sokrat. Obyektiv idealizmin təşəkkülü üçün zəmin yaradılması Platon (Əflatun) yaradıcılığının əsas dövrləri. Akademiya. Platon və Sokrat. Sosial utopiya və cəmiyyə¬tin köklü şəkildə yenidən qurulması üçün məsləhətlər toplusu («Dövlət», «Qanunlar»). Nizami və Platon utopiyalarının müqayisəsi. Bədii forma və fəlsəfi doktrinanın ifadə formaları. Dialoqlar və onların dram sənəti və mimika ilə əlaqəsi («Fedon», «Ziyafət», «Fedr»); Platonun incəsənət haqqında təlimi. Aristotel (Ərəstun), onun həyat və yaradıcılıq yolu; Platonun tənqidi. Likey. Aristotelin maraq dairəsinin genişliyi, bütün əldə edilmiş biliklərin nəticələrinin sistemləşdirilməsi və ümumiləşdirilməsinə can atmaq. Bəsit materializmin yaranması. Aristotelin əsərlərində ədəbiyyat və incəsənət məsələləri («Poetika», «Ritorika»); Platonla mübahisə. Faciə və onun funksiyaları haqqında təlim, katarsis. «Poetika» əsərinin tarixi əhəmiyyəti.

4. **Ellin ədəbiyyatı.** Antik cəmiyyət tarixində yeni ərhələ («Ellinizm» anlayışının şərtliyi və onun anlamının məğzi).

E.ə. IV əsrin sonunda yunan dünyası; Makedoniyalı İsgəndərin hərbi yürüşləri. Yeni dövlətlərin yaranması, sərhədləri və masştabı: yeni siyasi, mədəni mərkəzlər; Şərqin ellinləşməsi və Qərbin Şərqləşməsi.

Ellin cəmiyyəti, onun ideologiyası və mədəniyyəti. Monarxlar və onların təbəələri; sosial varlığa münasibətin dəyişməsi; şəxsi səadəti dində və fəlsəfədə axtarmaq; sinkretizm. Empirik ellin fəlsəfəsinin çiçəklənməsi, ellin fəlsəfəsi və ədəbiyyatın bir-birindən ayrılması; belletristika, mədəni irsə münasibət. İsgəndəriyyə mədəniyyəti. Filologiyanın yaranması (mətnlər haqqında elm).

Afina – fəlsəfə və komedioqrafiyanın mərkəzi. Stoisizm, epikurizm, kiniklər. Şəxsiyyətin davranışı və xasiyyətlərinə maraq (Feofrastın «Xasiyyətlər»i). Yeni attik komediya; Menandr yaradıcılığının əsas dövrləri. Janrın ənənələri və stereotipləri; komediyanın mövzu dairəsi və quruluşu; tipik süjetlər; maskalar və xarakterlər. İlk komediyalar («Qalxan», «Deyingən»).

Nəsillərin konflikti; məhəbbət kolliziyaları; ailə-qohumluq sahəsində səhvlər və anlaşılmazlıqlar; insanpərvərliyin qələbəsi («Kəsik saç», «Tirtey məhkəməsi»). Menandr və Yeni dövrün tetarı.

Ellin poeziyası. Alim şairlər. Təhkiyə, elegiya və epilliyaları. Müasir adamın hissiyat aləmi ilə əsatiri mövzuları arasında kontrast.

Bukolik poeziya, onun folklorla əlaqəsi, çoban obrazları. Kallimaxın elmi və ədəbi fəaliyyəti. Ədəbi polemika.

Feokritin idilliyaları. Onların mövzu dairəsi: şəhər və kəndlilər.

Feokritin yaradıcılığı. Apolloninin «Arqonavtika»sı – əsatir mövzulu və vahid axınlı hadisələrdən ibarət epik poema: yeni qəhrəman axtarışları; eposda məhəbbət mövzusu. Kallimaxın və Feokritin poeziyasının ədəbi taleyi.

Herod: «Mimiamblar»ın məzmunu, süjet və üslubun parodoksları. Ədəbi növlərin, mövzuların, bədii vasitə və üsulların yeni formaları, epiqramma poeziyası (Kallimax, Asklepiad, Tarenli Leonid, qadın epiqramması). Didaktik poeziyada geniş yayılmış biliklərin poetik ifadəsi (Aratın «Fenomenlər»i, Kolofonlu Nikandrın poemaları).

Sosial-siyasi krizis; e.ə. II əsrin ikinci yarısı və e.ə. I əsrdə ellin dünyasının ədəbi və mədəni həyatının zəifləməsi.

Ellin nəsri. Siyasi bəlağətin zəifləməsi; ritorika məktəbləri və onların məşğələləri. Tarix, yalançı tarix (psevdotarix) və fəlsəfi nəsr. Posidoni və onun yunan-Roma mədəniyyətinin inkihşafında rolu, ideya-fəlsəfi görüşləri, «bəlanın sərbəst qəbulu». Polibi – «Ümumdünya tarixi», Romaya tabe olmağın vacibliyinin əsaslandırılması; ədəbi təhkiyə-ritorik üslubla əsrin praqmatik məsələlərinin birləşdirilməsi (şəxsiyyət, təbii şərait, tale). Polibi və antik tarixşünaslıq; onun tarixşünaslığa və tarixi belletristikaya təsiri.

Aksium ətrafında döyüşdən sonra (e.ə. 31-ci il) yunan dünyası Roma hökmdarlığı altında. Yunan cəmiyyətinin ideologiyası və Romanın mədəni siyasəti. Strabon. «Coğrafiya». Üç üslub haqqında təlim; asiyaçılıq və attikaçılıq. Halikarnaslı Dionisi: ədəbi dilin attik islahatı. «Ucaltma haqqında» risalə. Son dövr tarixşünaslığı, onun klassik dövr tarixşünaslığına meyli (İosif Flavi, Arrian, Appian).

Plutarxın həyatı və yaradıcılıq yolu; əxlaqi risalələri və həyatların təsviri, müəllif mövqeyi və antik bioqrafiyanın ədəbi metodu. «Müqayisəli həyatların təsviri». Plutarxın əsərlərinin populyarlığı və onun ədəbi taleyi.

Natiqlik sənətinin yüksəlişi və çiçəklənməsi. İkinci sofistika, rəqabət aparan məktəblərin mübarizəsi, ritorik aqonlar, nitqlərin tərtibində uydurma və real səbəblər. Sofistika nitqi və nəsrin kiçik janrları (epistoloqrafiya, novellestika). Poeziyaya meyl və onun üzərində qələbə.

Lukian. Həyatı və yaradıcılıq yolu; sofistikaya meyli; satiraya və parodiyaya keçid. Din və xürafatın tənqidi, praqmatik fəlsəfənin əleyhinə çıxış. Lukian və mədəni irs, ənənəyə münasibət. Lukianın dialoqları, onların növləri, personajları, bədii üsulların xüsusiyyətləri. Ədəbi satira: populyar nəsr janrlarının parodiyalaşdırılması (aretologiya, utopik fantastika, yalançı tarix). Yalançı Lukian («Luki və Eşşək»). Lukian yaradıcılığının tarixi əhəmiyyəti. Lukian sonrakı əsrlərdə.

Son dövr təhkiyə nəsri: əsatiri olaylar və yalançı tarixi povest; aretologiya. Antik roman, növləri və onların mənşəyi haqqında məsələ; məhəbbət – macəra romanının süjet quruluşu, qəhrəmanların obrazları və «ehtiraslar» mövzusu: romanda antik ideologiyanın süqutunun işarələri; onun ideya və üslub xüsusiyyətlərinin birmənalı olmaması. Heliodorun, Xaritonun, Axill Tatinin romanları. Lonqun bukolik romanı. «Dafnis və Xloya» romanının ideya-məzmun xüsusiyyətləri. Yunan romanının ədəbi taleyi.

4. **Qədim Roma ədəbiyyatı (ilkin dövr)**. Roma ədəbiyyatının tarixi əhəmiyyəti və antik cəmiyyətdə onun yeri. Roma ədəbiyyatının ikinci dərəcəli xüsusiyyəti haqqında səhv konsepsiya. Romanın sosial və siyasi inkişafının özünəməxsusluğunun ədəbiyyatda inikası. Roma ədəbiyyatı abidələrinin tərkibi, başlıca dövrləşməsi və taleyi.

Qədim İtaliyanın əhalisi və dilləri. İlkin Roma cəmiyyəti, onun dünyagörüşü, maddi və mənəvi mədəniyyəti. Etrusklar. Qərbi Aralıq dənizi ətrafında yunan əhalisi. Roma folkloru (ayin

və mərasim nəğmələri, lirik-epik dastanlar, məclis nəğmələri). Təkhiyə folklorunun tarixiliyi, Roma əsatirinin xüsusiyyətləri. Yunan panteonu və əsatirlərinin Romada sosial funksiyaları. Mərasim hadisələri və folklor dramı, xalq oyunları, satura, atellana və onun maskaları. Ən qədim Roma poeziyasının (saturn şeiri) maskaları. Ən qədim Roma poeziyasının (saturn şeri) ritmik quruluşu. Ən qədim nəsr (annalı, XII cədvəl qanunları); bəlağətin başlanğıcı.

Roma quldarlıq respublikasının çiçəklənmə və inkişafı dövründə cəmiyyət və onun mədəniyyəti. Roma müstəmləkəçiliyi; İtaliyanın tutulması, mərkəzi Aralıq dənizi ətrafında hökmranlıq uğrunda mübarizə (Pun müharibəsi). İlk Roma şairləri (Livi Andronik, Qney Nevi), yunan ədəbiyyatına müraciətin xarakteri və ondan istifadənin özünəməxsusluğu, ilk ədəbi dövr, Roma eposu; faciələr; komediyalar, səhnə oyunlarının təşkili; Roma teatrı, aktyorlar və tamaşaçılar.

Plavt: mətn ənənələri və Plavtın ədəbi irsi; İtaliya folklor oyunlarının, saturnalı (münasibətlərin dolaşıqlığı) ünsürlərinin əsaslarının qorunub saxlanılması şərtilə yeni attik komediyaya müraciət; yunan koloritinin şərtiliyi və müasir Roma varlığına müraciət; Plavtın yaradıcılığının demokratik istiqaməti. Plavtın komediyaların təhlili («Gombul», «Psevdol», «Öz-özünü öyən əsgər», «Menexmlər» və b.). Plavtın «Xəzinə» əsəri. Plavtın Yeni dünya dramaturgiyasında əhəmiyyəti (Şekspir, Molyer, Lessinq, M.F.Axundov).

Enninin ədəbi və maarifçi yaradıcılığı, onun əsərləri, latın heksametrinin yaranması. Terensinin Ssipion qrupu ilə əlaqəsi. Terensinin dramatik manerası və onun Plavta münasibəti. Avropa və dünya teatrı tarixində Terensinin yeri.

Roma satirasının yaranması (saturalar). Satiraların siyasi, fəlsəfi və ədəbi mövzuları. Lusilinin «ciddi – gülməli» xalq yaradıcılıq prinsipləri ilə Kallimax ənənələrinin birləşdirilməsi.

Sosial-siyasi mübarizənin genişlənməsi prosesində siyasi və məhkəmə bəlağətinin inkişafı. Bəlağət - publisistikanın bir növü və siyasi mübarizənin fəal silahı kimi.Siseron və ədəbiyyatın inkişafında onun rolu. Siseronun həyatı və fəaliyyətinin əsas dövrləri. Məhkəmə nitqləri, ritorik və fəlsəfi risalələr, məktublar. Siseron bəlağət nəzəriyyəçisi kimi; natiqlik sənəti və Siseronun üslubu: Romada asiyaçılıq və attikaçılıq, nitq «zənginliyi» prinsipi, patetika və ironiya-amplifikasiya, ümumi yerlər, nitq dövrlərinin melodik-sintaktik və ritmik strukturu, klauzula. Dünya mədəniyyəti tarixində Siseronun rolu.

Bəlağət və tarixşünaslıqda Attika üslubu. Yuli Sezar, onun siyasi və ədəbi fəaliyyəti. Qalliya vətəndaş müharibələri haqqında. «Qeydlər», ədəbi xatirə janrının xüsusiyyətləri. Sallüsti: tarixi monoqrafiya janrı və cəmiyyətin əxlaqi cəhətdən yeniləşdirilməsi və dirçəldilməsi nəzəriyyəsi («Katilinanın sui-qəsdi», «Yuğurt müharibəsi»).

5. Qədim Romada lirik və epik poeziya. Lukretsi Kar: «Şeylərin təbiəti haqqında» poeması – antik dünyanın fəlsəfi fikrinin materialist bədii ifadəsi və mənimsənməsi. Mənbələr, əsas ideyalar, poemanın kompozisiyası və üslubu. Lukretsi cəhalət və xürafata qarşı mübariz, öz dövrünün görkəmli maarifçisi kimi. Antik və Yeni dövrdə poemanın taleyi.

Roma və İskəndəriyyə poeziyası – fərdi təfəkkürün sonrakı dövrlərdə davamı. Subyektiv mövzulara müraciət, şəxsiyyətin daxili aləminin son dərəcə məhdudlaşması ilə yanaşı onun kəskinliyi. Neoterik şairlərin məramnamələri; «elmi» epilliyalar və «yüngül» poeziya. Katull: bioqrafiyası və ədəbi fəaliyyəti; şerilər toplusunun kompozisiyası və məzmunu; siyasi və məhəbbət mövzuları, dostluq və süfrə (eyş-işrət) mövzusu; «elmi» poemalar. Katullun yaradıcılığında folklor meylləri; şair və onun hisslərinin obrazı; dil və üslub. Katullun ədəbi taleyi.

Roma mədəniyyəti. İctimai-siyasi durum. «Avqust əsrində» Roma cəmiyyəti. Prinsipiat respublikadan imperiyaya keçidin spesifik formasıdır. Avqustun ideoloji siyasəti. Yeni mərhələdə ədəbiyyatın çiçəklənməsi və Roma klassik üslubunun formalaşması. Deklamasiya (bədii qiraət); ədəbi dərnəklər (Mesenat, Azini, Polion).

Vergili; həyatı və yaradıcılığının əsas dövrləri. Neoterizm və ellin poeziyasına müraciət (Feokrit). «Bukoliklər»in (Ekloqlar) qəhrəmanları sakit həyat idealının təcəssümü kimi. «Georqiklər» - kənd həyatının idealizə edilməsi (idilliya). «Eneida» – Roma imperiyasının əsaslanması. «Eneida»nın məzmunu və kompozisiyası; Homer və ellin eposuna münasibət;

«tale» (fatum); qəhrəmanlar və tanrılar borcun şüurlu qavranılması kimi Eney obrazının təkamülü. Əsatirin və real tarixin birliyi.

Horatsi; həyatı və yaradıcılığının əsas mərhələləri. Horatsinin fəlsəfi görüşləri. «Epodlar»: janr ənənələri və Roma varlığına münasibət. «Satiralar»: məzmunu, ədəbi metod və üslub xüsusiyyətləri. Odalar kitablarının xronologiyası, yunan lirikası ilə əlaqə, odaların strukturu və vəzn özünəməxsusluğu; mövzu dairəsi. Şair və lirik qəhrəman (gözəl qadın) obrazı. Horatsi – ədəbiyyat nəzəriyyəçisi və tənqidçisidir. Şair və poeziya. Horatsinin «məktubları»; «Pizonlara məktub» («Poeziya elmi»). Horatsinin ədəbi taleyi.

Avqust dövrünün ədəbiyyatı. Məhəbbət elegiyasının mənşəyi; elegiyaların mövzu, kompozisiya və üslub xüsusiyyətləri; «ağır qul xidməti» və «qorxulu hakim».

Tibull: müasir varlıqdan qaçış, sosial və şəxsi utopiya. Propersi: məhəbbət mövzusu və əsatirə münasibət, Roma etnoloji şeiri. Həyatla barışıq, obyektiv elegiya.

Ovidi: avtobioqrafik mövzu və yaradıcılığının əsas dövrləri və ideya məzmunu. Ritorika və Ovidi yaradıcılığında ədəbi ənənələr. Ovidinin məhəbbət şeriləri, onların mövzu rəngarəngliyi, ədəbi üsulları. Məhəbbət haqqında yalançı didaktik poema. Əsatiri poemalar («Metamarfozalar», «Fastlar»); təhkiyə sənətkarlığı, əsatirin rolu, təhkiyəçi və onun qəhrəmanları, müasir Roma həyatı, (varlığı) oxucuların mövqeləri və tələbləri. Ovidi sürgündə. «Qəmli elegiyalar» və «Pontdan məktublar». Ovidinin ədəbi taleyi.

Tarix elminin ideya istiqamətləri və bədii xüsusiyyətləri; Q.K.Sallüsti. «Katilinanın sui-qəsdi», «Yuqurtin müharibəsi» və «Tarix» əsərləri. Tit Livi. «Yarandığı gündən Romanın tarixi». «Roma şücaəti» və tarixi şəxsiyyətlərin obrazları; təhkiyənin dramatizmi və Livi gələcək əsrlərdə.

Zahiri çiçəklənmə və Roma cəmiyyətinin açıq-aşkar suqut simtomları, onun ideologiyası və e.ə. I əsrin mədəniyyəti.

6. Qədim Roma nəsri (tarix və bədii nəsr). Yulilər və Klavdilər dövrü: «yeni üslub», ənənələr və yaranma şəraitləri Seneka: Stoisizm - passiv müdafiə fəlsəfəsi kimi. Senekanın həyatı. Seneka və Neron münasibətləri. Fəlsəfi risalələri («Xeyirxahlıq haqqında», «İnsanpərvərlik haqqında») və məktublar. Faciələr, onların fəlsəfi-publisistik xüsusiyyətləri (səciyyəsi), dəhşətlərin və ehtirasların təsviri, qəhrəmanlar və onların örnəkləri, deklamasiya orientasiyası. «Medeya», «Fedra», «Edip», «Aqamemnon» və s. faciələri. Senekanın satirik əsərləri «Balqabaqlaşma». Eposda yeni üslub: «Fassaliya» (Lukan). Persinin əxlaqi satiraları, onların ideya istiqaməti və bədii xüsusiyyətləri. Persinin tərbiyəvi satiraları, onların ideya istiqaməti və bədii xüsusiyyətləri. «Yeni üslubu» məsarifləri. «Satirikon»: Petroni Arbitr – onun güman edilən müəllifi, roman ənənəsi, novellestik təhkiyə, mima və menippilər, həyatın satirik ifadəsi. «Trimalxionda ziyafət». «Satirikon»un dili və üslubu. Petroni və ilk kələkbazlıq romanı.

Marsialın poeziyası. Epiqrammaları. Şeir topluları. Fedrin təmsilləri; Fedrin yunan örnəklərinə və müasirliyə münasibəti. Fedr və Ezop. Yunan və Roma ədəbiyyatlarında təmsil janrı və onun Şərq ədəbiyyatı ilə əlaqələri. Təmsil janrının gələcək taleyi.

Flavilər və Trayan dövrü. Kvintilian – ədəbiyyatda dəyişmə bəyanaməsi.

Böyük Plininin «Təbii tarix»i, Orta əsrlər mədəniyyətində onun əhəmiyyəti. Kiçik Plininin «Məktublar»ı və mühit. Marsial: epiqramlar, müştəri-şair və onun poetik qəhrəmanı; sosial ziddiyyət səhnələri, Roma həyatının özünəməxsus cizgiləri; süjetlərin seçilməsi; Yeni dövr epiqrammasının yaradıcısı Marsialın poeziyasında reallıq və ötərilik. Yuvenal: satira kitabları. Satirik təsvirin öbyektləri; ifşanın forma və üsulları. Sosial mövqe və hücum-deklamasiya üslubu. Yuvenalın ədəbi taleyi. Tatsit: həyatı və yaradıcılığı. Tatsitin tarixi-siyasi maraqları, antik tarixşünaslığına münasibəti. «Tarixlər» və «Annalılar». Dramatik təhkiyə sənətkarlığı ekfraslar və ricətlər, portret xasiyyətnamələr sənəti, nitqlər. Tatsitin dil və üslub xüsusiyyətləri. Onun ədəbiyyata münasibəti («Natiqlər haqqında dialoq»). Tatsitin əsərlərinin gələcək əsrlərdə taleyi.

Yeni dini-fəlsəfi cərəyanlar: ikinci sofistikanın təsiri. Svetoni: «Sezarların həyatlarının təsviri». Apuleyin yaradıcılığı. «Metamorfozalar». Apuley və Yeni dövr ədəbiyyatı.

IV-V əsrlərdə ədəbiyyatda arxaik ənənələr. Klavdianın əsatiri eposu. Kassiodor və onun antik müəlliflərin xilası uğrunda fəaliyyəti. İdeologiya və mədəniyyətdə xristian kilsəsinin monopoliyası, antik ədəbiyyatdan istifadə.

7. **İlkin Orta əsrlər Avropa ədəbiyyatı**. Orta əsrlər Şərq-Qərb ədəbi əlaqələri. Orta əsrlər mədəniyyəti haqqında. Dini-kilsə ədəbiyyatı. Bu ədəbiyyatın dini-əxlaqi səciyyəsi. Latın dilli Avropa (dini-kilsə) ədəbiyyatı və onun bədii əhəmiyyəti. Avqustinin, Boetsinin və Roma Akvinatın yaradıcılıqları haqqında. «Eloiza» əsəri haqqında.

Şifahi xalq yaradıcılığı. Orta əsrlərdə Qərbi Avropa ədəbiyyatlarının yaranması və inkişafında Şərq ədəbiyyatının və şifahi xalq yaradıclıqlarının rolu.

Orta əsrlər ədəbiyyatı və antik irs. Qərbi Avropa ədəbiyyatları və Azərbaycan ədəbiyyatı. Ortas əsrlərdə ümumdünya (Şərq-Qərb) ədəbiyyatının qarşılıqlı əlaqəsi. Orta əsrlər ədəbiyyatının dövrləşdirilməsi.

İntibah mədəniyyətinin dünya ədəbi prosesində yeri və əhəmiyyəti. İntibah estetikası və yaradıcılıq prinsipləri. İntibah dövrü Şərq-Qərb ədəbi-mədəni əlaqələri. Qərbi Avropa milli ədəbiyyatlarının yaranmasında Qədim Şərq, Antik və yeni Şərq ədəbiyyatlarının rolu.

Интибащ мядяниййятинин дцнйа ядяби просесиндя йери вя ящямиййяти. Интибащ естетикасы вя йарадыъылыг принсипляри. Интабащ дюврц Шярг-Гярб ядяби-мядяни ялагяляри. Гярби Авропа милли ядябиййатларынын йаранмасында Гядим Шярг, Антик вя Йени Шярг ядябийатларынын ролу. Орта ясрляр вя Интибащ дюврц Гярб ядябиййатлары вя Азярбайъан.

Илкин епик абидяляр. Гядим эерман дастанларындан фрагментляр – «Щилдебрандт щаггында дастан». Орта ясрлярдя щунн-турк вя эерман мядяни ялагяляри. «Келт епосу». Ирланд сагалары. «Кухулин дастаны». Сагаларда вятянин мцдафияси мювзусу.

Скандинавийа поезийасы. «Бюйцк Една» – халг йарадыъылыьынын абидяси кими. «Кичик Една». С.Стурулсон щаггында. Скандинавийа дастанлары вя Шярг. Гядим тцрк дастан янянялярининин бу дастанлара тясири. Гядим эерман вя скандинав дастанларда щун мювзусу вя Атли (Атилла) образы.

Исланд сагалары. Исланд сагаларынын тарихи абидя кими ящямиййяти. Сагаларда мяишят вя иътимаи мцнасибятлярин ифадясиня мцнасибят.

Еркян Орта ясрляр инэилис-саксон поемасы «Беовулф». Авропа ядябиййатынын эяляъяк инкишафында шифащи халг йарадыъылыьы абидяляринин ящямиййяти. «Каролинг Интибащы», онун сарай характери.

IX-X ясрлярдя йаранан ядябиййатын Орта ясрляр «елми поезийасынын» инкишафында ящямиййяти.

Салнамяляр – Орта ясрляр Авропа мядяни вя тарихи щяйатынын абидяси кими. Салнамялярин бядии дяйяри. Фолклорун салнамялярин мятниня тясири.

Гящряманлыг дастанлары. Авропа халгларынын гящряманлыг дастанларында тарихи щадисялярин якси. Феодал гурулушунун зиддиййятлярини якс етдирян епик абидялярин хялгилийи. Халг дастанларынын мцяллифляри вя ифачылары. XI-XII ясрлярдя Авропада гящряманлыг дастанларынын чичяклянмяси вя феодализмин тяшяккцлц просесинин онларда якс етмяси. Гярби Авропа дастанларына Шярг епик янянялярининин тясири.

Франсыз гящряманлыг дастанлары. Франса гящряманлыг дастанларынын (шансон де жест) йарандыьы дювр. «Роланд щаггында дастан» ясяринин идейа мязмуну. Дастанын шифащи халг йарадыъылыьы ясасы, йазылы ядябиййатын она тясири. Роланд образына мцраъият (Бойардо, Ариосто).

Испанийа гящряманлыг дастаны. Испанларын мцсялманлара (сарачинляря) гаршы апардыьы мцбаризянин ифадяси. Реконкистанын антифеодал тенденсийаларынын тязащцрц. «Сид щаггында няьмя». Дастанын тарихи ясасы вя Сидин ярябляря вя

феодаллара гаршы мцбаризя едян, Испанийанын хиласкары олан халг гящряманы кими изащ едилмяси. Иътимаи мцнасибятлярин поемадакы мянзяряси. Поеманын Сид щаггында романсероларла ялагяси. «Сид щаггында няьмя» вя Шярг. Сид вя Короьлу образларынын тиположи ялагяси вя мцгайисяли тящлили.

Дастанын вятянпярвярлик пафосу, Авропанын диэяр милли ядябиййатларында Сид образына мцраъият едян йазычылар (П.Корнел, Щердер) вя башга шяраитля ялагядар олараг бу образын йени шярщи.

Алман гящряманлыг дастаны вя онун башлыъа мювзу даиряси. «Гудрун щаггында няьмя» вя «Нибелунглар щаггында няьмя». Бу ясярлярин даща гядим шифащи поезийада сцжет кюкляри. «Нибелунглар щаггында няьмя»нин тарихи ясасы мясяляси. Бу дастанын баш гящряманы Зигфрид щаггында. Ясярдя феодал мцщарибяляри вя гясбкарлыьынын тянгиди. Дастанда характерляр проблеми. Етсел (Атилла) образы. «Кудруна» дастанынын тящлили.

Орта ясрлярдя славйан вя Балкан ядябиййаты. «Марко Кралевич щаггында няьмя»нин бядии хцсусиййятляри. Серб гящряманлыг дастанынын тарихилийи. «Косово чюлцндя вурушмалар щаггында няьмя». Серб гящряманлыг дастанлары вя тцрк дастан яняняляри. «Марко Кралевич щаггында няьмя» вя «Короьлу». «Короьлу»нун Балкан варианты. Балканларда «Дядя Горгуд» мотивляри.

Боснийа вя Щерсоговина халг шеири. Боснийа мящяббят лирикасы. «Севдалинка»лар. «Щясян аьанын ханымы» балладасы. Боснийа мцсялман ядябиййаты. Ъярзяляз Яли щаггында Боснийа мцсялман дастаны. «Молла (Хоъа) Нясряддин лятифяляринин Балкан вариантлары. Боснийада тцрк вя яряб дилли мцсялман ядябиййаты.

Авропа, Бизанс вя Орта ясрlər Шярг дювлятляри арасында сийаси вя мядяни ялагялярин эцълянмяси.

8. Kurtuaz (saray ədəbiyyatı). Cəngavər ədəbiyyatının yaranması. Provans və onun cəngavər ədəbiyyatının yaranmasında rolu. Trubadur poeziyası (Bertran de Ventadorn, Caufre Ridal, Bertran de Born). Trubadur lirikasında Provans poeziyasının xalq əsaslarından istifadənin səciyyəsi. Provans poeziyasının ümumavropa əhəmiyyəti haqqında.

Trubadur poeziyası və Şərq. «Le»lər. Truver ədəbiyyatı. Cəngavər lirikası – şimali Fransada truver və Almaniya minnezinger (minnezanq) poeziyası. Valter fon de Foqelveyde və onun poeziyasının xəlqiliyi.

Qərbdə kurtuaz (cəngavər) romanı və onun silsilələri. Yazılı ədəbiyyatın təsiri. Antik romanlar silsiləsi və Orta əsrlər ədəbiyyatı.

Cəmiyyətdə baş verən tarixi dəyişikliklərin XII-XIII əsrlərin cəngavər romanında inikası (Kretyen de Trua, Volfram fon Eşenbax). İnsani məhəbbətin tərənnümü və feodal əxlaqını tənqid təşəbbüsləri. Breton silsiləsi və onun tərənnüm etdiyi qəhrəmanlığın xalqla əlaqəsi (Kelt rəvayətləri).

Breton silsiləsi romanlarının Qərbi Avropa ədəbiyyatında işlənməsi. «Tristan və İzolda» haqqında roman. Kretyen de Truanın romanları. «Erek və Enida» və Şərq dastan ənənələri. «Fluar və Blanşeflor», «Okassen və Nikolet» romanları və Şərq mövzusu.

XIV-XV əsrlərdə kurtuaz romanının zəifləməsi – feodal quruluşunun süqutunun başlanmasının inikasıdır.

Şəhər və xalq ədəbiyyatı. Latın dilli vaqant poeziyası və Orta əsrlər ədəbiyyatının inkişafında onun yeri. Vaqant poeziyasının ictimai kökləri və azad ruhu. Vaqant poeziyasında ruhanilər haqqında satira. Vaqant ədəbiyyatı və Şərq. Vaqantlıq və dərvişlik (sufizm).

XII-XIII əsrlərdə kəndli və şəhər üsyanları və şəhərlərin feodallarla mübarizəsi. Şəhər əhalisi təbəqələrinin ədəbiyyatının yaranması və onun realist xarakteri. Şəhər ədəbiyyatının janrları və üslubu. XII-XIII əsrlərdə satirik ədəbiyyatın inkişafı. Orta əsrlərin şəhər ədəbiyyatında feodal quruluşunun ayrı-ayrı tərəflərinin tənqidi. Fabliolar və şvanklar. Fabliolar

və Şərq ədəbiyyatı. «Aristotel haqqında», «Eşşəyin vəsiyyəti» fabliolları. «Eşşəyin vəsiyyəti» və S.Ə.Şirvaninin «Köpəyə ehsan» satirası. «Zorən təbib» və Azərbaycan ədəbiyyatı.

Orta əsrlər Avropada xalq romanları. Kələkbazlıq romanı «Tülkü haqqında roman» – antifeodal satira kimi. «Tülkü haqqında roman» həyat hadisələrinin bədii ümumiləşdirmə vasitələri.

Məhəbbət romanları. «Qızıl gül haqqında roman». «Qızıl gül haqqında romanıın» iki hissəsi. «Qızıl gül haqqında roman»da antifeodal satira ünsürləri. Avropada məhəbbət romanları və Şərq ədəbiyyatı.

Orta əsrlərdə dünyəvi teatrın yaranması. Müstəqil komik janr kimi farsların yaranması. «Teofilin oyunu» və «Vəkil Patelen» erkən Orta əsrlər teatrının nümunələri kimi. «Vəkil Ratelen» və «Zorən təbib» əsərlərinin müqayisəsi.

XIV-XV əsrlərdə antifeodal xalq hərəkatı. Uot Tayler üsyanı.

Lenqlendin «Əkinçi Pyotrın yuxusu» poeması. Robin Hud haqqında balladalar – kəndlilərin feodallar əleyhinə etirazını əks etdirən poeziyasıdır. Feodal zülmünə qarşı silahlı mübarizəyə qalxmış Robin Hud obrazının mənası və əhəmiyyəti. Balladaların bədii xüsusiyyətləri Robin Qud haqqında.

Yan Qus müharibələri və onların XV əsr çex ədəbiyyatının inkişafında əhəmiyyəti.

9. İntibaha keçid dövrü (önintibah) ədəbiyyatı (İtaliya. A.Dante). İntibaha keçid (önintibah) dövrü mədəniyyəti. İntibaha keçid dövrü ədəbiyyatının xüsusiyyətləri. XIII əsr Avropada İntibaha keçid dövrü kimi.

İtaliyada intibaha keçid dövrü. Orta əsrlərin son, yeni dövrün birinci şairi Aligyeri Dantenin həyat və yaradıcılığı. Dantenin «Yeni həyat» əsəri və «Yeni şirin üslub» poeziyası ilə onun bağlılığı. (Qviniselli, Kavalkanti), «Ziyafət», «Xalq dili haqqında» və «Monarxiya haqqında» traktatları. «İlahi komediya» əsərinin quruluşu və ideya məzmunu. Dante yaradıcılığının formalaşmasında İtaliya xalq ədəbiyyatının əhəmiyyəti. İtalyan dilinin formalaşmasında Dantenin rolu.

İtaliyada siyasi mübarizənin kəskinləşməsi. Siyasi və dini partiyaların fəaliyyəti və onların bədii ədəbiyyata təsiri. «İlahi komediya» əsəri və Şərq. Dantenin lirikası. Dante və Azərbaycan. «İlahi komediya» Azərbaycan dilində.

10. **Fransada və İngiltərədə İntibaha keçid (Önintibah) dövrü ədəbiyyatı (F.Viyon və C.Çoser).** Fransada İntibaha keçid dövrü ədəbiyyatı. Fransua Viyonun həyatı və dünyagörüşü. Viyonun balladalarına folklorun təsiri. F.Viyonun yaradıcılığı. «Kiçik vəsiyyət» və «Böyük vəsiyyət» əsərlərinin təhlili. Viyon İntibah dövrü Fransa poeziyasının sələfi kimi.

İngiltərədə İntibaha keçid dövrü ədəbiyyatı (C.Çoser). Cefri Çoserin həyatı və yaradıcılığının əhəmiyyəti. 1381-ci il kəndli müharibəsinin C.Çoser yaradıcılığının inkişafında həlledici təsiri. «Kenterberi hekayələri» XIV əsr İngiltərə həyatındakı ziddiyyətlərin və güclənən burjua-ziyanın təzyiqi altında feodal münasibətlərinin dağılmasını göstərən əsər kimi.

İngilis realizminin banisi Çoser haqqında. Çoserin yaradıcılığı. «Kenterberi hekayələri» poeması və Şərq.

11. **İntibah ədəbiyyatı.** İtaliya inibahı, Petrarka, Bokkaçço. İntibah «bəşər tarixində baş vermiş ən böyük mütərəqqi çevriliş» kimi. Fəhlə sinfinin sələfi olan zəhmətkeş kütlələrinin iştirakı haqqında. Milli dövlətlərin və burjua təşəkkülü. Milli dillərin və milli ədəbiyyatların inkişafı.

İntibah dövrü humanizmi və onun ictimai kökləri. Humanizm.

İntibah mədəniyyətinin əsas estetik prinsipləri. Klassik (antik) irsin dirçəldilməsi. Yeni təhsil-tədris metodları. Xalq yaradıcılığına yeni münasibət. Universallıq.

Azərbaycan və Şərq ədəbiyyatşünaslarının İntibah (Renessans) mədəniyyətinə verdikləri qiymət. XV-XVI əsrlərdə Qərbi slavyan ölkələrində ədəbi prosesin xüsusiyyətləri (N.Rey, Y.Koxanovski, Dubrovnik ədəbiyyatı). Bu dövr rus ədəbiyyatının xüsusiyyətləri.

12. İtaliya İnibahının ikinci və üçüncü dövrləri. İtaliya mədəniyyəti haqqında. İntibah dövründə İtaliya ədəbiyyatının inkişaf mərhələləri. XIII-XIV əsrlərdə İtaliya ictimai həyatının

tarixi xüsusiyyətləri. Feodallarla burjua sinfi arasında mübarizənin kəskinləşməsi. Florensiya və onun mədəniyyəti.

İtaliyada erkən İntibah. Petrarka. Petrarkanın elmi və ədəbi fəaliyyəti. Petrarkanın kansonaları.

Covanni Bokkaçço. Yazıçının yaradıcılığının inkişaf mərhələləri. «Fyezolan pəriləri», «Ameta», «Fyametta», əsərləri. «Dekameron» və onun İntibah ədəbiyyatı tarixində rolu. «Dekameron»da o zamankı İtaliyanın ictimai həyatının təsviri. «Dekameron»da antiklerikal və antifeodal motivlər. Bokkaçço novellaçı kimi.

Lorenso Mediçi dərnəyi. İncəsənətin (rəssamlığın, heykəltaraşlığın və mearlığın) inkişaf etməsi. L. da Vinçi, B.Mikelancelo və Rafael Santi.

XVI əsr burlesk poeziyası. folklor kökləri. L.Pulçinin poeziyası «Del arte komediyası» və şifahi xalq yaradıcılığı əsaslarından saray incəsənətinə tərəf inkişafı.

XV-XVI əsrlərdə italyan cəngavər poemasının sosioloji məzmunu. Boyardonun «Orlando» əsəri – saray cəngavər poemasıdır.

L.Ariosto. Şairin dünyagörüşünün humanist ünsürləri. «Çılğın Roland» əsəri: poemadakı realizm və fantastika cizgiləri yazıçının dünyagörüşündəki ziddiyyətlərin ifadəsi kimi. Ariostonun kinayəsi.

T.Tassonun «Azad edilmiş Yerusəlim» əsəri. XVI əsrdə İtaliyanın qabaqcıl ədəbiyyatı fəlsəfəsi və elmi feodal-katolik irticasına qarşı mübarizədə. Cordano Bruno və onun qabaqcıl İtaliya ədəbiyyatının inkişafına gətirdiyi yenilik.

N.Makiavellinin «Hökmdar» əsəri XVI əsrdə İtaliyada təşəkkül edən və xalq mənafeyinə zidd olan burjua siyasi doktrinasının ifadəsidir. XVI əsr humanist fikrinin qaqabcıl nümayəndələrində «makiavellizmin» tənqidi.

13. Alman və Niderland İntibah ədəbiyyatı. Alman və Niderland şəhərlərində xalq kütlələrinin feodalizmə qarşı mübarizəsi. Niderlandın tarixi inkişafının xüsusiyyətləri. İctimai münasibətlərin erkən inkişafı. İntibah dövründə Niderland mədəniyyəti.

Rotterdamlı Erazmın yaradıcılığı. «Axmaqlığın tərifi» və «Ev söhbətləri» əsərlərində feodal cəmiyyətinin və pul hakimiyyətinin satira atəşinə tutulması. «Axmaqlığın tərifi» əsəri Azərbaycan dilində. Ədəbi tənqid Erazm haqqında.

XVI əsrdə Almaniyanın vəziyyəti. «Almaniyada kəndli müharibəsi» və onun XVI əsr Alman ədəbiyyatının öyrənilməsində onun əhəmiyyəti. S.Brantın yaradıcılığı. «Axmaqlar gəmisi» əsərinin təhlili.

Reyxlinin dərnəyi. Onun iştirakçıları arasında demokratik meyllər. Ulrix fon Hüttenin ədəbi fəaliyyəti.

Huttenin əsərlərində vahid və müstəqil Almaniya uğrunda mübarizə ideyası. «Avamların məktubları» əsəri. «Məktublar»da tipikləşdirmə. M.Lüter və onun XVI əsr ictimai-siyasi və mədəni həyatında yeri. Lüterin feodal irticası ilə ittifaqa girməsi.

Humanist T.Münser, onun siyasi və ədəbi fəaliyyəti. H.Saksın yaradıcılığının xalqla əlaqəsi (meysterzanq). H.Saks satirik kimi. Onun əsərlərində realist cizgilər. Saksın pyeslərində xəlqi obrazlar. Lüteranlığın Saks yaradıcılığına təsiri.

XVI əsr xalq lirikası. Xalq kitabları. «Şildebürgerlər», «Til Eylenşpigel» xalq romanları. «Doktor Faust» romanı haqqında. Fişartın fəaliyyəti.

14. Fransız İntibahı. XV əsrin ikinci yarısında F.Viyonun poeziyası və fransız İntibahı. I Fransisk dövründə mütləq monarxiya İtaliya müharibələri və V Karlla mübarizə. XV-XVI əsrlərdə Fransada humanizmin yaranması və inkişafı. Fransa humanizminin inkişafındakı mərhələlər.

Feodal-dini irticasına qarşı çıxan bir qrup humanistlərin meydana gəlməsi – K.Marlo, B.Deperye, F.Rable.

B.Deperyenin «Dünyanın sinci» satirasının antifeodal və antikderikal səciyyəsi. XV-XVI əsrlərin Fransa novellası ilə müqayisədə Deperyenin bir novellaçı kimi yeniliyi.

Fransua Rable yaradıcılığı XVI əsr Fransa humanizminin yüksək mərhələsi kimi. «Qarqantua və Pantaqruel» romanı. Rablenin xalq ədəbiyyatı ilə bağlılığı. Rable utopiyası və

Nizami. Onun utopik görüşlərinin səciyyələndirilməsi. Rable satirasının bədii ifadə vasitələri. Rablenin xəlqiliyi. Fransız dilinin inkişafında onun rolu, Fransa və dünya ədəbiyyatında Rablenin yeri.

Tərəqqipərvər Fransız ədəbiyyatında Rable ənənəsinin davam etdirilməsi «fərəhli azaddüşüncəliliyin» təcəssümüdür. Baxtin Rable haqqında. Rable və Azərbaycan.

15. «Pleyada» şairləri. M.Monten. Fransa ədəbiyyatı tarixində «Pleyada» qrupunun yeri. «Pleyada»çıların nəzəriyyəsində Fransa milli ədəbiyyatını yaratmaq ideyası. Dyü Bellenin Fransız dili haqqında traktatı. Poetik janrın islahatı. Ronsarın poeziyası. Ronsarın poeziyasının milli əhəmiyyəti. M.Montenin «Təcrübələr» əsəri.

16. İspaniya və Portuqaliya İntibahı. Servantes. İntibah dövründə İspaniyanın tarixi inkişafının xüsusiyyətləri.

Roxasın yaradıcılığı və onun «Selestina» romanı İspaniya və Portuqaliyada erkən İntibah ədəbiyyatının nümunəsi kimi.

İlk kapital yığımı dövrünün xüsusiyyətlərinin L.Kamoensin «Lusiada» əsərində inikası. XV-XVI əsrlərdə portuqal və ispan romanslarının çiçəklənməsi.

XVI əsrdə ispan cəngavər romanı («Uelsli Amadis»). Çoban romanı. Montemayorun «Diana»sı. Ərəb məqamələri və Avropa kələkbaz ədəbiyyatı. Kələkbaz romanı və onun antifeodal istiqaməti. «Tormesli Lasorilyo» romanı. M.Alemanın «Qusman de Alfaraçi» romanı haqqında. Bu romanlarda olan realist meyllərin əhəmiyyəti.

Servantesin ilk əsərlərinin əhəmiyyəti. Servantesin pyesləri. «İntermediya»ların və «Nəsihətamiz novellalar»ın realist səciyyəsi. «Numansiya» əsəri haqqında. «Don Kixot» romanı. Don Kixot obrazının mürəkkəbliyi. Don Kixot obrazının faciəviliyi, reallıq hissinin itirilməsi. Don Kixot və Sanço Pansa haqqında. Sanço Pansa XVI əsr ispan xalqına məxsus cizgilərin ümumiləşdirilmiş obrazıdır. «Don Kixot» romanının dünya ədəbiyyatında əhəmiyyəti haqqında. Servantes və Azərbaycan ədəbiyyatı.

17. İngilis İntibah ədəbiyyatı. Şekspir. İngilis humanizmi və onun xüsusiyyətləri. Tomas Morun «Utopiya»sı. «Utopiya»dakı ictimai quruluş. «Utopiya»nın humanizmi və xəlqiliyi. T.Morun dünyagörüşündəki ziddiyyətlər. T.Mor utopiyasının özünəməxssuluğu. T.Mor və N.Gəncəvi utopiyalarının müqayisəsi.

Xalq balladası. «Tobin Hud haqqında ballada» əsərinin təhlili. Poeziya: Uayet, Serrey, Spenser, Sidney, Roley haqqında. Romanaın yaranması. Əsas nümayəfndələri: C.Lilinin yaradıcılığı. Loc, Neş, Deloni. F.Bekonun yaradıcılığı.

Şekspirin sələfləri. Qeyvud, Qrin, T.Kid, K. Marlo ingilis ədəbiyyatında faciənin banisi kimi. («Böyük Teymurləng», «Doktor Faust»). Kristofer Marlo və Şekspir. Robert Qrininin dramaturgiyası. «Vekfild səhra gözətçisi» əsərindəki xalqi surətlər.

18. Şekspirin faciələri. Şekspir yaradıcılığının dövrləşdirilməsi. Tarixi xronikaları. («VI Henrix», «IV Henrix», «V Henrix»). «III Riçard»da istibdadın və kral hakimiyyətinin xalqa zidd mahiyyətinin tənqidi. Kəndli müharibəsinin mənzərəsi («VI Henrix»).

Şekspirin komediyaları İntibah dövrü ingilis dramaturgiyasının yüksək zirvəsi kimi. Şekspirin komediyalarında humanist fikrin («Heç nədən hay-küy», «Şıltaq qızın yumşalması»).

Şekspir yaradıcılığının ikinci dövrü: XVII əsrin əvvəlində İngiltərədə baş verən tarixi hadisələrin əks etdirilməsi. Mütləqiyyət quruluşuna Şekspirin mənfi münasibəti. («Hamlet», «Maqbet», «Kral Lir»), bu faciələrdə o zamankı müasir varlığın dərin tənqidi. Şekspir yaradıcılığının yetkin dövrü («Hamlet», «Otello»). Şekspirin antik faciələri («Afinalı Timon»).

Şekspir dramaturgiyasının üçüncü dövrü. Şekspirin yaradıcı-lığında ingilis humanizminin inikası. Mütləqiyyətin tənqidinin davam etdirilməsi («Simbelin», «Qış nağılı», «Tufan»). Prospero obrazı – Şekspir yaradıcılığının son mərhələsindəki ziddiyyətlərin inikası kimi.

Şekspirin sonetləri. Şekspir yaradıcılığında və ingilis ədəbiyyatının inkişafında onların yeri.

Şekspirin Azərbaycan dilinə tərcümələri. Şekspir Azərbaycan tənqidində. Şekspir və Azərbaycan teatrı. Şekspir və Azərbaycan dramaturgiyası. Şekspir və Şərq. Şekspirdən sonrakı ingilis dramaturgiyası.

19. **XVII əsr ədəbiyyatı**. İspan ədəbiyyatı. Barokko ədəbi cərəyanı və onunla əlaqədar olan ispan ədəbiyyatının xüsusi cəhətləri. Kulteranizm, konseptisizm, qonqoraizm. XVII əsrdə ispan «kələkbazlıq» romanı (Kevedo, Luis Veles de Qevara).

İspan ədəbiyyatının «Qızıl dövrü». İspaniyada İntibah realizmi. Lope de Veqanın həyat və yapadıcılığı. Lope de Veqa yaradıcılığının ikinci dövrü. «Fuente Ovexuna» əsəri. «Komediya yazmaq üçün yeni qaydalar» əsəri. «Əba və qılınc» dramları. «Sevilya ulduzu» əsərinin təhlili. Lope de Veqanın pyeslərində xəlqilik. «Kuzəli qız», «Nə yardan doyur, nə əldən qoyur» əsərləri. Lope de Veqanın əsərləri Azərbaycan dilində.

Lope de Veqa məktəbinin davamçıları. Gilyen de Kastronun «Sidin gəncliyi», «Əbədi məhəbbət» əsərləri. Alarkonun «Seqova toxucusu» dramı və «Divarın qulağı var», «Şübhəli həqiqət», «Salamin Feniksi» komediyaları. Luis de Gevaranın «Doğma qanından əziz olan kral» və «Syerra ayı» əsərləri. Gevaranın Atilla və Əmir Teymur haqqında əsərləri. Tirso de Molinanın həyat və yaradıcılığının birinci dövrü. «Yaşıl şalvarlı Don Xil» və «Əxlaqlı Marta» əsərləri. Don Juan mövzusu. «Sevilya şıltağı yaxud Daş qonaq» əsərinin təhlili.

Pedro Kalderon. Barokko. Kalderonun yaradıcılıq yolunun mərhələləri. Kalderonun «Əba və qılınc» dramları. Onun «Gözəgörünməz xanım», «Mətin şahzadə», «Həyat yuxudur», «Ölümdən sonra həyat» və başqa pyesləri. «Şərəf dramları»nda bədii metod. Kalderonun «Salamey alkaldı» dramı.

Poeziya. Luis de Qonqoranın həyat və yaradıcılığı. Qonqoraizm ədəbi cərəyanı barokko ədəbiyyatının bir növü kimi. Qonqoranın sonetləri. «Polifem və Qalateya haqqında hekayət» və «Tənhalıq» əsərləri. Qanqoranın ispan dilli dünya poeziyasına təsiri.

Nəsr. Kevedonun həyat və yaradıcılığı. «Yuxugörmələr» əsərinin təhlili. «Pablos adlı bicin həyatının tarixi» romanı. Luis Veles de Qevara. «Topal şeytan» romanının təhlili. Baltasar Qrasianın yaradıcılığı. «Cib orakulu, yaxud ağıl Elmi» əsərinin təhlili.

20. XVII əsr Fransa ədəbiyyatı. Fransız ədəbiyyatında barokko meylləri. Presioz ədəbiyyatı.

Ş. Sorelin «Fransionun həqiqi gülməli həyatının təsviri» romanının təhlili. O dövrdə fransız azadxahlar ədəbiyyatının əsas ədəbi janrları. Realist məişət romanı (P. Skarron) və burlesk şeiri.

Klassisizm ədəbi cərəyanı. Bu cərəyanın ilk nümayəndələri – Malerb. Klassisizm estetikası və nəzəri əsasları. XVII əsrin ikinci yarısında fransız klassisizminin qabaqcıl qolları. Klassisist dramaturgiyanın ilkin inkişaf mərhələsi. Pyer Kornel. «Sid»in əsas qəhrəmanları. «Horatsilər» faciəsi. «Tsinna, yaxud Avqustun kəraməti» və «Poliyevk» əsərləri. «Nikomed» faciəsi.

«Tartüf» əsəri. Tartüf obrazı. «Tartüf» və C.Məmmədquluzadənin «Olülər» əsərlərinin tipoloji təhlili. «Don Juan» komediyasının obrazlar sistemi. «Mizantrop» komediyası. Alsest surəti.

Molyerin «Zadəganlığa can atan meşşan», «Xəsis», «Yalançı xəstə» komediyaları. «Don Juan» və «Tartüf» komediyalarının ideya-məzmun təhlili. «Xəsis» komediyası. «Xəsis» komediyası ilə M.F.Axundzadənin «Hacı Qara» komediyasının müqayisəli təhlili. «Gülünc ədəbazlar» komediyası. Özlərini kübarlara qatmaq istəyən burjua nümayəndələrinin iənqidi. «Skapenin kələkləri». Xalqdan gələn məzhəkə janrı və Molyerin sonrakı komediyaları. Molyer komediyalarında azad fikir ənənələri.

Molyer Azərbaycanda. Molyerin komediyaları Azərbaycan səhnəsində.

Jan Rasinin yaradıcılığı. «Andromaxa» faciəsində insanın daxili aləmini açmaq ustalığı və əsərin ideya-fəlsəfi konsepsiyası. Andromaxa surəti və Rasin yaradıcılığında müsbət qəhrəman problemi. «Britanik» faciəsi. «Britanik»də xalq mövzusu. «İfigeniya Avliddə» əsərində faciəsi.

«Fedra» əsərinin təhlili. «Qofoliya». «Gülünc ədəbazlar», «Arvadlar məktəbinin tənqidi» və «Versal ekspromtu». Molyerin estetik mövqeyi və klassisizm ehkamı.

Jan Lafontenin novella və təmsilləri. Lafonten yaradıcılığının təkamülü. Onun «Nağılları»ı. Lafonten təmsillərində satira və sadə xalq nümayəndələrinin surəti. Lafonten

təmsillərinin janr özünəməxsusluğu. Lafonten və antik təmsil. Lafonten və Şərq təmsilləri. Lafonten və Azərbaycan ədəbiyyatında təmsil janrı.

N. Bualonun yaradıcılığının əsas mərhələləri. Onun «Poeziya sənəti haqqında» əsəri klassisizm ədəbi cərəyanının nəzəri əsası kimi və onun tarixi əhəmiyyəti. «Poeziya sənəti haqqında» əsəri Azərbaycan dilində.

Pol Skarronun yaradıcılığı. «Komik roman» və «Tragikomik novellalar» əsərləri. Skarronun komediyaları. «Codle, yaxud Cənab nökər» və «Codle-duel ölüsü». XVII əsrin birinci yarısında fransız «azadxahlar»ının plebey və üsyankar əhval-ruhiyyəsinin ifadəçisi olan Sirano de Berjerakın yaradıcılığı. «Başqa dünya, yaxud Ayın dövlət və imperiyaları» elmi-fantastik romanının əhəmiyyəti. Sirano de Berjerakın romanlarında utopiya problemləri.

XVII əsrin ikinci yarısında fransız nəsrinin inkişafı. Deni de Verasın «Severambların tarixi» əsəri utopik roman nümunəsi kimi.

Fransada hikmət ədəbiyyatı. Laroşfukonun «Maksimlər» əsərinin janr özünəməxsusluğu. Mizantropiya dünyagörüşünün ifadəsi.

M. de Lafayyetin yaradıcılığı. Onun «Klev şahzadə xanımı» romanı. Romanın ideya-bədii problematikası. Psixoloji təhlil ustalığı. «Klev şahzadə xanımı» romanının tarixi rolu haqda Stendalın fikirləri.

Jan de Labrüyerin «Xasiyyətlər, yaxud əsrimizin əxlaqı» əsəri.

21. XVII əsr Almaniya və İngiltərə ədəbiyyatları. XVII əsr alman ədəbiyyatı və Otuzillik müharibə. Y.R.Bexer XVII əsr alman ədəbiyyatı haqqında. Alman klassisizminin xüsusiyyətləri. Martin Opisin «Alman poeziyası haqqında kitab»ı. Onun məktəbinə aid olan şairlər.

Almaniyada barokko ədəbiyyatı. Martin Opis, Fridrix Loqau, Paul Fleminq, Andreas Qrifiusun poeziyasında vətənpərvərlik mövzusu. Xristian Hofmansvaldaunun yaradıcılığı. Paul Herhartın poeziyası.

Qrifiusun «Vətənin göz yaşları» şeirinin məzmunu və təhlili. Onun faciələrindəki ziddiyyətlər və komediyalarındakı realizm meylləri.

Alman romanının inkişafı. İ.M.Moşeroşun «Filander» əsəri. Y.Qrimmelshauzenin yaradıcılığı. «Simplisissumus» romanı. Müharibənin pislənməsi. Əsas qəhrəman surəti. Qrimmelshauzenin kitabında İntibah ənənələri və XVII əsr realizminin əlamətləri. «Simplisissumus»da barokko təsiri.

XVII əsrin sonlarında alman ədəbiyyatında cərəyanlar arasında gedən mübarizə. Saray klassisisizminin böhranı. Ədəbiyyatda bürger-nəsihət (X.Veyze və onun məktəbi) ilə demokratik-plebey (İ.X.Günter) cərəyanları. Q.F.Leybnits və X.Tomaziusun elmi-fəlsəfi fəaliyyəti. F.Merinqin onlara verdiyi qiymət. Maarifçilik dövrü ərəfəsindəki təmayüllər.

F. Bekon və onun XVII əsr ingilis ədəbiyyatında tutduğu yer. U. Şekspir ənənələrinin əhəmiyyəti (B.Conson, C.Milton). Ben Consonun yaradıcılığı və ingilis klassisizminin ilkin mərhələsində özünəməxsusluğu. «Metafizik poeziya». Con Donun yaradıcılığı və ingilis ədəbiyyatında barokko.

Con Milton – ingilis ədəbiyyatının ən böyük şairi və publisisti kimi. Onun yaradıcılıq yolunun dövrləşdirilməsi. İlkin yaradıcılığı. Miltonun poeziyası. 40-50-ci illərin publisistikası. Söz azadlğının müdafiəsi («Areopagitika»), kralın edamına haqq qazandırılması («Büt mübarizi»), respublikanın müdafiəsi («İngilis xalqının müdafiəsi»). C. «İtirilmiş cənnət» poeması. «Qaytarılmış cənnət» poeması və onun ingilis ədəbiyyatının inkişafındakı əhəmiyyəti. Poemanın siyasi ideyaları. Miltonun «Mübariz Samson» faciəsində klassizm xüsusiyyətləri.

C. Lilbernin publisistikası, D. Unistenlinin risalələri. C. Draydenin yaradıcılığı. C. Benyan yaradıcılığında Bərpa dövrü zadəganlarının ifşası və burjua münasibətlərinin tənqidi («Zəvvarın səyahəti»). S.Batlerin «Hudibras» əsəri və onun ingilis satirasının inkişafındakı əhəmiyyəti. İngilis ədəbiyyatında Maarifçilik ərəfəsi təmayüllər.

22. **XVIII əsr Avropa ədəbiyyatı**. İngilis ədəbiyyatı. Qərbi Avropa Maarifçilik hərəkatının əhəmiyyəti. XVIII əsrdə Qərbi Avropada fəlsəfi cərəyanlar. Maarifçilik dövrü estetikasının rasionalist və realist təmayülləri. Maarifçilik hərəkatı və slavyan xalqlarının

ədəbiyyatı. Rus Maarifçiliyi. M.F.Axundov Qərb Maarifçiliyi haqqında. Qərbi Avropa Maarifçilik hərəkatı və Azərbaycan.

Maarifçilik hərəkatı dövründə Qərbi Avropa bədii ədəbiyyatında başlıca ədəbi cərəyanlar (sentimentalizm, önromantizm). Maarifçilik hərəkatının əsas inkişaf mərhələləri: İngiltərədə, Fransada və Almaniyada Maarifçilik ədəbiyyatının yüksəlişi.

Sentimentalizm və önromantizm ədəbi cərəyanlarının yaranması və əsas xüsusiyyəiləri. Əsrin sonlarında ədəbi cərəyanların mübarizəsi. XIX əsrin əvvəlində romantizm və tənqidi realizm ədəbiyyatında Maarifçilik dövrü ədəbiyyatı ənənələri.

Conatan Svift. «Kitabların döyüşü», «Çəllək nağılı» əsərləri. Sviftin publisistikası. İrlandiya azadlıq hərəkatı və «Mahudçunun məktubları». «Qulliverin səyahəti» romanı. Svift fantastikasının realist əsasları. Sfivt və Azərbaycan ədəbiyyatı.

Daniel Defo. Defo poeziyasının ictimai məzmunu. Romanlarının ümumi səciyyəsi. «Robinzon Kruzo» romanının dünya ədəbiyyatı tarixində tutduğu yer. Dünya ədəbiyyatında robinzionada mövzusu. Defo və Azərbaycan ədəbiyyatı.

Semuel Riçardson ailə-məişət romanının yaradıcısı kimi. İngilis Maarifçilik romanında realist istiqamətin inkişafı (H.Fildinq və T.Smollet). İngilis Maarifçilik romanında müxtəlif meyllər.

Henri Fildinq. Fildinqin yaradıcılıq yolunun mərhələlərə bölünməsi. Fildinqin ilk əsərlərində Sviftin satirik ənənələrinin davamı («Conatan Uayldın macərası»). «Cozef Endrüsün macərası», «Tapdıq Tom Consun macərası»). Fildinqin Riçarsonla polemikası. Tom Cons surəti. «Ameliya» romanı.

Tobayas Smolletin yaradıcılığı. «Roderik Rendomun macəraları», «Periqrin Piklin macəraları» romanları. Smolletin yaradıcılığında sentimentalizm əlamətləri («Hemfri Kliker» romanı).

İngilis sentimentalizmi. E.Yunqun «Orijinal əsərlər haqqında təcrübə» kitabı ilkin ingilis maarifçiliyinin rasionalist və klassisist əsaslarına qarşı çevrilmiş sentimentalizmin poetikası kimi.

Sentimentalizm poeziyası (D.Tomson, T.Qrey, E.Yunq). Təbiət mövzusu. Sentimentalistlərin lirikasında psixologizm meylləri. D.Makferson və onun «Ossianın nəğmələri». T.Çettertonun lirikası.

Oliver Qoldsmit. Onun dünyagörüşündə demokratik cəhətlər. «Tərk edilmiş kənd», «Vekfild ruhanisi» romanları. İngilis müasir mühitinin tənqidi. Qoldsmit baxımından ingilis həyatının ictimai təzadları. İngilis zadəganlığına qarşı satira («Səhvlər gecəsi»).

Lourens Stern. Sternin ədəbi novatorluğu. «Tristram Şendi» və «Sentimental səyahət» romanları. Sternin romanlarında xalq problemi. D.Yumun fəlsəfəsinin təsiri. Sternin 40-50-ci illərin romançıları ilə mübahisəsi. «Tristram Şendi» romanından «Sentimntal səyahıt» romanına doğru Sternin roman yaradıcılığında inkişaf xüsusiyyətləri.

Önromantizm. Q.Uolpol, U.Bekford, A.Redklif və S.Lüis. «Qotik roman» və onun əhəmiyyəti. İngilis yakobin romanı problemi.

Maarifçilik və XVIII əsrin sonlarında inqilabi hərəkat. Uilyam Bleykin və xalq şairi R.Börnsün yaradıcılığında önromantizm əlamətləri. Börnsün realizmə doğru yolu. Onun folklor əsası. «Şən dilənçilər» kantatasının üsyanrkar pafosu. Börnsün yüksək poetik ustalığı.

23. XVIII əsr fransız ədəbiyyatı. XVIII əsr fransız ədəbiyyatının ümumi səciyyəsi. İnqilabçı demokrat Jan Melyenin «Vəsiyyət» əsəri.

A.Lesajın yaradıcılıq yolu. «Ağasının rəqibi Krispi» və «Türkare» komediyalarında, eləcə də «Topal şeytan» və «Jil Blaz» romanları. A.F.Prevonun yaradıclığının təkamülü. Prevonun «Manon Lesko» romanı XVIII əsr fransız ədəbiyyatının inkişafında mühüm mərhələ kimi.

Ş.Monteskyönün yaradıcılığı. «Fars məktubları» Ş.Monteskyönün «Romalıların yüksəklişi və süqutunun səbəbləri haqqında düşüncələr» əsəri. Ş.Monteskyönün «Qanunların ruhuı» əsərində aparıcı ideya meylləri.

Volterin yaradıcılıq yolunun dövrlərə bölünməsi. Volterin ictimai-siyasi görüşləri. Bədii yaradıcılığının təkamülü. «Anriada» («Henriada») poeması. Volterin teatra gətirdiyi yeniliklər. «Orlean bakirəsi» kilsə və feodalizm əleyhinə çevrilmiş əsər kimi.

Volterin yaradıcılıq təkamülünün fəlsəfi (Şərq) povestlərində əksi. Fəlsəfi povestlərin əsas ideya motivləri. Volterin povestlərindəki satiranın xüsusiyyətləri və müsbət qəhrəman problemi. «Kandid»in ideya məzmunu və bədii formasının təhlili. «Kandid»in müəllifi kimi Volterin yaradıcılıq metodunda rasionalizm əlamətləri. «Zadiq» əsərinin bədii təhlili. «Sadəlövh» povestində qəhrəmanın səciyyəsi və ifşaçılıq pafosu. Volterin dramaturgiyası. «Məhəmməd» əsəri haqqında. Volterin fəlsəfi (Şərq) povestlərinin tarixi-ədəbi əhəmiyyəti. Volter və Azərbaycan.

Deni Didro və ensiklopediyaçıların (K.A.Helvetsi, P.A.Holbax, J.L.Dalamber) dünyagörüşünün ümumi xarakteristikası. Didro teatr, aktyor və təsviri sənət haqqında. Didronun dramaturgiya nəzəriyyəsi.

Didronun yaradıcılıq irsində «O, yaxşıdır, ya pis?» pyesinin tutduğu yer. «Rahibə» povesti Maarifçilik realizminin nümunəsi kimi. «Ramonun qardaşı oğlu» – əsərinin tdeya-məzmun təhlili.

J.-J.Russo yaradıcılığının dövrlərə bölünməsi. Russo sentimentalizitnin özünəməxsusluğu. Russonun ictimai-siyasi və tarixi görüşləri. Russonun «Mühakimələr» əsərinin ideya məzmunu. «İctimai müqavilə» əsərində xalq hökmranlığı nəzəriyyəsi. «Emil» pedaqoji romanı. «Yeni Eloiza» romanında bərabərsizliyə qarşı etirazın bədii həlli. Sen Pre və Yuliya surətləri. «Yeni Eloiza» Russonun sentimentalizminin dolğun nümunəsi kimi. «Yeni Eloiza»nın Avropa ədəbiyyatında roman janrının sonrakı inkişafında əhəmiyyəti.

Russonun «Tövbə» əsəri ədəbiyyatın yeni janrı kimi. «Tövbə» əsərində XVIII əsrdə fransız cəmiyyətinin təsviri. «Tövbə»nin fransız ədəbiyyatında avtobioqrafik roman janrının gələcək inkişafına təsiri.

1789-cu il inqilabı ərəfəsində fransız ədəbiyyatındakı cərəyanların mübarizəsi. Bernarden de Sen-Per – fransız sentimentalist ədəbiyyatının mühafizəkar cərəyanının nümayəndəsi kimi («Pol və Birginiya») Russonun burjua-demokratik davamçıları – Mersye və de la Bretonn. Mersyenin «Paris lövhələri» oçerklərinin tarixi-ədəbi əhəmiyyəti. Dramaturq Mersyenin metodundakı səciyyəvi cəhətlər.

Bomarşenin yaradıcılığının inkişaf mərhələləri. Bomarşenin estetik görüşləri («Ejeni» pyesinə ön söz). Fiqaro haqqında trilogiya. «Sevilya bərbəri». «Fiqaronun toyu» əsərinin siyasi və bədii əhəmiyyəti. XVIII əsr realist komediyasının inkişafında Bomarşenin tutduğu yer. 90-cı illərdə Bomarşenin yaradıcılıq böhranı. «Cinayətkar ana».

Ş. lö Ləklönün «Təhlükəli əlaqələr» əsərində zadəgan cəmiyyətinin çürüklüyünün və pozğunluğunun ifşası. «Təhlükəli əlaqələr» maarifçilik realizmi əsəri kimi.

A.Şenyenin ideya və yaradıcılıq təkamülü. Onun yaratdığı "neoklassisizm"in xüsusiyyətləri. M.Şenyenin drammaturgiyasının burjua-demokratik xarakteri.

Fransada inqilabi-demokratik hərəkatın xalq poeziyasında əks olunması ("Marselyeza", "Karmanyol", "Yürüş mahnısı"). XVIII əsrin 90-cı illərində fransız ədəbiyyatında inqilabi romantizmin yaranması (P.S.Marşalın yaradıcılığı).

İtaliya, ABŞ ədəbiyyatları. İtalyan Maarifçilik ədəbiyyatının xüsusiyyətləri.

Karlo Qoldoni – XVIII əsr İtaliyanın ən görkəmli maarifçi yazıçısı kimi. Qoldoni yaradıcılığının dövrlərə bölünməsi. Onun XVIII əsr İtaliya ədəbiyyatındakı antirealist cərəyanlara qarşı mübarizəsi. Qoldoni – İtaliya teatrının islahatçısı və milli italyan dramaturgiyasının banisi kimi.

XVIII əsr italyan mühitinin Qoldoni yaradıcılığında inikası. «İki ağanın bir nökəri», «Qudurğanlar», «Kənd meyxanasının sahi-bəsi». Qoldoninin bədii metoduna və dünyagörüşünə xas olan ziddiyyətlər. XVIII əsr Qərbi Avropa komediyasının inkişafında Qoldoni yaradıcılığının əhəmiyyəti.

Karlo Qotsinin italyan ədəbiyyatındakı yeri. «Kraliça Turandot». XVIII əsrin sonlarında ədəbiyyatda inqilabi klassisizmin inkişafı (V.Alfyeri). Romantizm sənətinin ərəfə dövrü.

XVIII əsr Amerika ədəbiyyatı. İstiqlaliyyət uğrunda müharibə və ABŞ-ın yaranması. Bu proseslərin ədəbiyyatındakı əksi (publisistika, poeziya).

ABŞ aborigen mədəniyyəti və ədəbiyyatı. Milli amerikan ədəbiyyatının formalaşmağa başlaması. Avropa ənənələri və maarifçilik fəlsəfəsinin ABŞ ədəbiyyatı üçün əhəmiyyəti.

ABŞ ədəbiyyatında Maarifçilik ənənələrinin yaranması. Şimali Amerikanın ilk maarifçiləri – B.Franklinin, T.Peynin, T.Ceffersonun fəaliyyəti və publisistikası. Onların ABŞ ədəbiyyatında tutduqları yer. ABŞ-ın ilk milli şairi F.Freonun yaradıcılığı. Frenonun poeziyası – Amerika inqilabı və onunla əlaqədar olan maarifçiliyə cavab kimi. Onun yaradıcılığında klassisizm ilə romantizm meyllərinin nisbəti.

24. Alman ədəbiyyatı. XVIII əsr alman ədəbiyyatı. Klassisizmin ik mərhələsi. Y.X.Qotşed rasionalizm cərəyanının bariz nümayəndəsi kimi. Mötədil bürger maarifçiliyinin başqa nümayəndələri (Bodmer, Kellert). Klassisizmin normativ poetikasına qarşı ilkin müxalifət.

İlkin maarifçilik satirası. H.L.Liskov ilə Rabenerin satirası. Şnabelin robinzonada səpkisində yazılmış «Felzenburq adası» utopik romanı.

Klassisizm estetikasının inkişafı. Vinkelmanın estetik nəzəriyyəsi və onun alman ədəbiyyatının inkişafı üçün əhəmiyyəti.

H.E.Lessinq – böyük alman maarifçisi kimi. F.Merinqin «Lessinq haqqında əfsanə» kitabının əhəmiyyəti. Lessinqin estetik görüşlərinin formalaşması və inkişafı. «Ədəbi məktublar», «Laokoon» və «Hamburq dramaturgiyası».

Lessinqin dramaturgiyası. «Minna fon Barnhelm» əsərində Yeddiillik müharibə dövründə alman həyatının real mənzərəsi. Xalq nümayəndələrinin surətləri. «Emiliya Qalotti» – alman mütləqiyyətinin özbaşınalığına qarşı etiraz. Bu əsərin əhəmiyyəti. «Müdrik Natan» dramının Maarifçilik istiqaməti. Lessinqin şeir sahəsində islahatı. Lessinq yaradıcılığının alman dilinin inkişafı üçün əhəmiyyəti.

Fridrix Klopştok və sentimentalizm ədəbiyyatının təşəkkülü. Klopştokun məhdiyyələri və tarixi dramları. Onun «Messiya» poemasının fəlsəfəsindəki ziddiyyət. Klopştokun sonralar yazdığı inqilabi məhdudiyyələri.

Vilandın ədəbi fəaliyyəti. Viland – Şekspirin tərcüməçisi kimi. Viland – tərbiyəvi («Aqaton») və ictimai-fəlsəfi («Abderitlər») romanlarının yaradıcısı kimi. Viland satirasının xüsusiyyətləri. «Oberon» poeması və önromantizm problemi.

Almaniyada «Şturm und Dranq» («Fırtına və təzyiq») hərəkatı ədəbiyyatı. Şturmer hərəkatında müxtəlif cərəyanlar. «Şturm und draq» estetikasının inkişaf mərhələləri. Şturmerlər və sentimentalizm. Şturmenlərin ədəbi proqramı. «Reyn qrupu». «Hettingen meşəsi», «Şvab dəstəsi» və başqa şairlərin yaradıcılığında ştürmerlik ənənələri.

Herder şturmer hərəkatının nəzəriyyəçisi və ilhamçısı kimi. Herderin əsərlərində klassisizmə münasibət. Herderin tarixi və humanist konsepsiyası. Herderin estetik görüşlərində ziddiyyət. Herderin folklorşünaslığın inkişafındakı xidmətləri. «Xalq səsləri mahnılarda». Herderin əsərlərində («Kalliqona») realizm konsepsiyası.

Y.Lens və M.Klingerin dramaturgiyasının ictimai və bədii xüsusiyyətləri. Klingerin Faust haqqında romanı, onun problematikası və üslub xüsusiyyətləri. Q.A.Bürgerin və İ.Q.Fossun lirikası. X.F.D.Şubartin publisistikası. Y.F.Şillerin «Şturm und dranq» hərəkatı ədəbiyyatında tutduğu yer.

H.K.Lixtenberqin aforizmlərinin xüsusiyyəti və əhəmiyyəti. Sentimental-yumoristik və satirik romanın inkişafı meylləri.

Alman Maarifçiliyinin son dövrü ədəbiyyatının 1789-1794-cü illər fransız inqilabı ilə əlaqəsi. Höte və Şiller o dövrdə. Radikal və inqilabi publisistikasının inkişafı (H.Forster, Radikal və inqilabi publi-sistikasının inkişafı (H.Forster, İ.H.Zemye və başqaları). XVIII əsrin sonları – XIX əsrin əvvəllərində alman ədəbiyyatında maarifçilik meylləri. Maarifçilik və romantizm.

Gete və Şiller – XVIII əsrin son qərinəsində və XIX əsrin başlanğıcında alman ədəbiyyatının əsas nümayəndələri kimi. Höte və Şiller yaradıcılığında xəlqilik problemi.

Yohan Volfhanq Gete. Müasir alman mədəniyyəti xadimləri (T.Mann, Y.Bexer) və Höte yaradıcılığının dövrlərə bölünməsi. Hötenin ədəbi fəaliyyətində Şturmer dövrünün

xüsusiyyətləri. İlk dövrdə Hötenin estetikası («Şekspir gününə və b.», «Gets fon Berlihingen» tarixi dramında üsyankarlıq motivlərinin xüsusiyyətləri. Gənc Hötenin şekspirçiliyi. «Gets fon Berlihingen» dramında kəndli hərəkatı mövzusu. Dramın bədii novatorluğu. «Prometey».

«Gənc Verterin iztirabları» romanı Hötenin şturmer ovqatının ifadəsi kimi. Verter surəti.

Höte yaradıcılığında Şərq. Hötenin «Qərb-Şərq divanı» əsərinin təhlili. Hötenin siyasi dramaturgiyası («Üsyankarlar») onun parodiya xüsusiyyəti. «German və Doroteya» poemasının xüsusiyyətləri. Şillerin «Zəng haqqında mahnı» əsəri. Fransız inqilabi ideyalarının hər iki yazıçının yaradıcılığına göstərdiyi müsbət təsir. «Karl Qrün. İnsan baxımından Höte haqqında» əsəri.

Höte 80-ci illərdə. Höte yaradıcılığında «Veymar klassisizmi» problemi.

Hötenin «Vilhelm Meysterin təhsil illəri» romanı. Tərbiyəvi roman problemi. Romanda ictimai və əxlaqi problemlər. Romançı – Hötenin yaradıcılıq metodu problemi. Hötenin son dövrlərdəki lirikası. Höte universalizmi problemi.

«Faust» poeması. Əsərin yaranma tarixi. «Faust» – XVIII-XIX əsrlər gerçəkliyinin bədii ümumiləşdirilməsi kimi. Faust surəti, onun fəlsəfi və bədii əhəmiyyəti, onun təkamülü. Poemanın əsas personajları (Faust, Mefistofel, Marqarita, Yelena, Vaqner və başqaları). Faciənin fəlsəfi problematikası. Finalın nikbin xüsusiyyəti. Azərbaycan ədəbiyyatşünasları «Faust» haqqında. Müasir alman, dünya tənqidinin «Faust»a verdiyi qiymət. Höte və Azərbaycan. Hötenin əsərləri Azərbaycan dilində.

Fridrix Şiller. Şillerin həyat və yaradıcılığı. Şiller yaradıcılığının birinci dövrü. Şillerin şturmer dövrü. Şillerin ilkin dramaturgiyasının ideya istiqaməti. Şillerin şturmer dramaturgiyasının bədii metodunun xüsusiyyətləri. «Don Karlos» Şiller dramaturgiyasının inkişafındakı dönüşü göstərən bir əsər kimi. Şillerin «Qaçaqlar», «Fiyeskonun Genuyada sui-qəsdi», «Məkr və məhəbbət» əsərləri. «Mariya Stüart» əsərinin təhlili. «Orlean bakirəsi» əsəri. Şillerin lirikası.

Şiller dramlarında realizm və romantizm. Vallenşteyn haqqında trilogiya, «Mariya Stüart», «Orlean qızı». Bu əsərlərdə tarixilik və müasirlik. «Vilhelm Tell» istibdala qarşı çevrilmiş dram kimi. Şillerin dramları Azərbaycan səhnəsində. Şiller Azərbaycan tənqidində.

Alman və dünya ədəbiyyatının inkişafında Höte və Şiller yaradıcılığının əhəmiyyəti.

25. **XIX əsr ədəbiyyatı**. Almaniyada romantizm. Fransa Burjua inqilabı, Romantizmin və tənqidi realizmin bu dövrdəki ədəbiyyatda əsas yaradıcı metod və cərəyan kimi yeri. Romantizmin və tənqidi realizmin yaranmasının və inkişafının əsas qanunauyğunluqları. Onların bir-biri ilə əlaqəsi. Klassik ədəbiyyatın xəlqiliyi problemi.

Romantizm. Romantizmin yaranması amilləri: a) sosial-siyasi, b) estetik amillər. Romantizmin fəlsəfi əsasları. Romantizmdə üslub və metod müxtəlifliyi.

XVIII əsrin 90-cı illərində və XIX əsrin birinci on illiklərində alman ədəbiyyatında ədəbi çərəyanlarının mübarizəsi. Bu dövrün ədəbi prosesində İ.V.Höte və F.Şillerin mövqeyi. Alman romantizm ədəbi çərəyanında istiqamət və yaradıcılıq üslublarının mübarizəsi. Alman romantizminin fəlsəfi əsasları. Şellinq, Şlegel qardaşları və Şleyermaher.

Alman romantizminin birinci mərhələsi. Alman romantiklərin İen dərnəyi. F.Şlegelin estetik nəzəriyyələri. Novalis və L.Tikin yaradıcılıq yolu. İen romantiklərinin estetikasının pozitiv əhəmiyyəti. İen romantizminin estetikasının beynəlxalq əhəmiyyəti.

Alman ədəbiyyatında inqilabi romantizmin yaranması. F.Helderlinin yaradıcılığı (lirikası, "Giperion" romanı, "Empedoklun ölümü" faciəsi). Onun yaradıcılığında klassisizmlə romantizmin nisbəti. Onun "Zibengez" romanı.

Alman romantizminin ikinci inkişaf mərhələsi. Heydelberq romantikləri dərnəyi (L.A.Arnim, K.Brentano və başqaları). Heydelberq dərnəyi yazıçılarında milli folklora maraq və bu marağın təzahür edilməsinin xarakteri. Xalq nəğmələrinin nəşr olunmasının əhəmiyyəti. ("Oğlanın sehirli buynuzu" toplusu). Alman ədəbiyyatı tarixində Qrimm qardaşlarının mövqeyi. Onların alman xalq nağılları külliyyatı. Bu işdə Qrimm qardaşlarının apardığı filoloji axtarışların xarakteri və əhəmiyyəti. Şvab romantikləri qrupu. L.Uland və V.Haufun yaradıcılığının əhəmiyyəti.

Kleyst. Onun dünyagörüşündə və yaradıcılığında ziddiyyətlər. Kleyst dramaturgiyasında faciəvilik problemləri ("Şroffenşteyn ailəsi", "Pentesileya", "Hamburq şahzadəsi"), "Sınmış səhəng" komediyası. "Mixael Kolxass" povesti. Kleystin novellistikası. Kleyst yaradıcılıq metodunun xüsusiyyətləri. Kleystin tarixi dramları.

E.T.-A.Hofmanın yaradıcılığı. "Qızılgül» novellası, "İblisin həyat cövhərləri" romanı və başqaları. "Serapion qardaşları" silsiləsinin əsas meylləri. Hofman romantikasında sosial satira ("Balaca Saxes", "Pişik Murrun həyata baxışları", "Birələr hökmdarı"). Yazıçının bəzi əsərlərində realistik meyllər ("Künc pəncərəsi"). Hofman və Azərbaycan ədəbiyyatı.

A.Şamissonun yaradıcılıq metodu. "Petr Şlemilin qeyri-adi macəraları" povestində ictimai-tənqidi meyllər. Şamissonun lirikasında sosial mövzular. Şamissonun yaradıcılığına xalq poeziyasının təsiri. "Didərginlər" poeması. H.Hayne və T.Mann Şamisso haqqında.

26. İngiltərədə romantizm. XIX əsrin əvvəlində İngiltərədə ədəbi cərəyanların mübarizəsi. 90-cı illərin əvvəlində İngiltərədə "Müxbirlər cəmiyyətləri" və onların əhəmiyyəti.

U.Qodvin. İngilis ədəbiyyatı tarixində onun mövqeyi. "Siyasi ədalət" risaləsi. "Kaleb Vilyams"- sosial roman kimi. Romanda qotika ünsürləri. U.Bleykin poeziyası və onun ingilis ədəbiyyatı tarixində mövqeyi.

"Antiyakobin müharibəsi". İngilis ədəbiyyatında romantizmin fərqli istiqamətlərin təşəkkülü (Vordsvort, Kolric, Sauti, Mur). Leykist şairlərin yaradıcılığının təkamülü. Vordsvort ilə Kolricin "Lirik balladalar" məcmuəsinə ön söz – ingilis mühafizəkar romantizminin estetik manifesti kimi. Leykçilərin poeziyasında ictimai hadisələri əks etdirməyin spesifikası. Kolricin "Qoca dənizçi", "Kristabel" əsərləri. Sautinin balladları. Bayronun leykçilərə verdiyi qiymət.

İnqilabi romantizmin təşəkkülü. C.H.Bayron və P.B.Şelli – XIX əsrin birinci rübü ingilis inqilabi-romantik ədəbiyyatının ən böyük yazıçıları kimi. Azərbaycan tənqidi fikri Bayron və Şelli haqqında mütərəqqi romantiklər çartist mətbuatında.

C.H.Bayron dünyagörüşünün formalaşması və inkişafı. Bayronun müasir ingilis ədəbiyyatının vəziyyətinə qarşı tənqidi baxışları ("İngilis bardları və şotland icmalçıları"). "Çayld Haroldun ziyarəti" poemasının bədii və siyasi əhəmiyyəti. Bayronizm.

Bayronun luddist hərəkatına münasibəti. "Şərq poemaları". «Çayld Haroldun ziyarəti» poemasının təhlili. Bu poemanın baş qəhrəmanının xəyalpərəstliyi və "Şərq poemaları"ndakı ("Gavur", "Korsar", "Lara") üsyankar-qəhrəman arasındakı zidiyyətlər. Bayronun lirik-epik poema janrı. "Yəhudi melodiyaları"nın bədii və siyasi əhəmiyyəti. «Qabil» və «Şilyon məhbuus» poemaları ıə «Prometey» şeirmnmn təhlili.

"Manfred" poemasının dramatik fəlsəfi xarakteri. "Qabil" misteriyasının ideya-siyasi və bədii əhəmiyyəti. Qiyamçı Qabilin bədii obrazı. Bayronun "Marino Falyero", "İki Foskari", "Sardanapal" dramları. Bayronun siyasi satirası "müqəddəs ittifaqa" qarşı mübarizədə silah ("Məhkəmənin görünüşü", "İrland avatarası", "Bürünc əsr"). "Beppe" poemasında realistik meyllər. "Don Juan" mənzum romanı. Onun yaranma tarixi. "Don Juan"da tipikləşdirmə metodları. Kompozisiyanın və şeirin xüsusiyyətləri. Bayronun yaradıcılığında bəşəri mövzu. Bayronizm cərəyanı. Bayron və Azərbaycan ədəbiyyatı. Bayronun Azərbaycan dilinə tərcümələri və onun haqqında tədqiqatlar.

P.B.Şellinin yaradıcılığı. "Poeziyanın müdafiə olunması", "Azad olmuş Prometey" və "İslamın üsyanı"na müqəddimələr. "Kraliça Mab" poemasında kapitalizmin və istismarın tənqidi. "İslamın üsyanı" və "Azad olmuş Prometey" romantik poemaları. Şelli obrazlarının xarakteri. İqilabi zorakılıq probleminin qoyuluşu ("İslamın üsyanı", "Çençi", "I Karl"). "Anarxiya maskaradı"nda ingilis irticasının özbaşınalığının ifşa edilməsi. Şelli yaradıcılığında realist ünsürlərin güclənməsi ("Çençi" faciəsi).

T.Mur. Yaradıcılığının inkişaf mərhələləri. "İrland melodiyaları". Murun satirik əsərləri: "Parisdə Fadc ailəsi" və "Müqəddəs İttifaq üçün təmsil". Mur və Bayron.

C.Kitsin poeziyası. Kitsin özünəməxsus poetik tərzi. Kitsin yaradıcılığında mütərəqqi meyllər.

V.Skott. Skottun ilkin poetik yaradıcılıq dövrü. Skottun ballada və poemaları. Romançı-Skottun estetik prinsipləri, burada romantik və reallıq rüşeymlərinin üzlaşması. Yazıçının

dünyagörüşündə və yaradıcılıq üslubunda ziddiyyətlər. Yaradıcılığının inkişaf mərhələləri. Skottun "Şotland" romanları ("Ueverli", "Edinburq zindanı", "Rob Roy"). Azərbaycan tənqidi fikri Skottun "şotland" romanları haqqında. "Kventin Dorvard", "Ayvenqo" – Orta əsrlər haqqında silsilə romanlarının səciyyəvi nümunələridir. Burjua inqilabı haqqında romanlar ("Puritanlar", "Vudstok"). "Puritanlar" romanında hakim siniflərə qarşı mübarizəyə haqq qazandırması. "Kventin Dorvard" romanı.

27. Fransada romantizm. F.R.Şatobrian. Şatobrianın Maarifçilik ideologiyasına qarşı mübarizəsi ("İnqilablar haqqında mülahizə", "Xaçpərəstliyin ruhu"), russoizm ideyaları ilə mübahisə. "Rene" və "Atala" povestləri. Bu əsərlərin bədii xüsusiyyətləri.

J. de Stal romantizm ədəbiyyatının və incəsənətinin nəzəriyyəçisi kimi ("Ədəbiyyat və onun ictimai həyatla bağlılığı haqqında", "Almaniya haqqında"). "Delfina" və "Korinna" romanları. B.Konstal və onun "Adolf" romanı.

Bərpa illərində romantizm. A. de Lamartinin poeziyası. Lamartin yaradıcılığının tarixi inkişafı. Qərb ədəbiyyatşünaslığında Lamartin poeziyasının xüsusiyyətlərinin səciyyəvi təsviri. Ş.Nodye və onun "Jan Sboqar" romanı.

V.Hüqo. Fransız və Avropa tənqidində ona verilən qiymət. Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığı Hüqo haqqında. Avropa tənqidi Hüqonun dünyagörüşündəki ziddiyyətlər haqqında. Hüqonun yaradıcılıq yolunun dövrləşdirilməsi. 20-ci illərin ortalarında onun yaradıcılığında demokratik meyllərin artması. Hüqonun ilk lirik yaradıcılığı. "Kromvel" əsərnə ya¬zıl¬mış müqəddimə mütərəqqi romantizmin manifestidir. Hüqonun dramaturgiyası. "Ernanilər" pyesi. Hüqonun 30-cu illərdə yazdığı dramlarında monarxiya əleyhinə mübarizə ("Kral əylənir", "Rui Blaz"). "Paris Notrdam kilsəsi" romanında feodal irticasının tənqidi. "Səfillər" romanının ideya-bədii təhlili. "93-cü il" və "Dəniz zəhmətkeşləri" romanları. V.Hüqonun ikinci imperiyaya qarşı mübarizəsi ("İntiqam", "Bal Napoleon"). Dünya klassikləri 50-60-cı ilələrdə Hüqo haqqında. "Səfillər" romanı. Kapitalizm quruluşunun etik tənqidi, romanda inqilabi mübarizə mövzusu. "Dəniz əməkçiləri" və "Gülən adam" romanlarının əhəmiyyəti. Hüqonun romantik metodunun sonrakı dəyişkənliyi. "Qorxulu il" şeirlər toplusu. Hüqo və Paris Kommunası. "93-cü il" romanı.

F.Sent-Bövün yaradıcılığı. Tənqidi fikrin inkişafı. Sent-Böv və V.Hüqo.

Azərbaycan tənqidi V.Hüqo haqqında. V.Hüqo əsərlərinin Azərbaycan dilinə tərcümələri. V.Hüqo Azərbaycan tənqidində.

J.Sand. J.Sandın həyat və yaradıcılığı. J.Sandın "İndiana", "Konsuella" və "Tilsim" romanları. J.Sand Azərbaycanda. J.Sand və «Koroğlu» dastanı.

Yazıçınını yaradıcılıq mərhələlərinin inkişafı. Sandın ilkin romanları ("İndiana") "Oras" romanı. Sand və utopik roman problemi. 1848-ci il i ilə əlaqədar Sandın küskünlüyü və yaradıcılığının son mərhələsi. 1848-ci ildən sonra J.Sandın estetik mövqeyi. Sosial-utopik romanın inkişaf yolları (Kabe Sü).

A.Dümanın həyat və yaradıcılığı. Üç Düma. Ata Dümanın romanlarının özünəməxsus xüsusiyyətləri. «Qraf Monto Kristo», «Üç müşketyor», «Qrafinya de Monsoro», «İyirmi il sonra» və b. romanlarının təhlili. Bu romanların janr və üslub xüsusiyyətləri.

E.Syü yaradıcılığı. Oğul Düma və onun romanları.

Gecikmiş romantizm. A.Müssenin yaradıcılıq yolu. Onun estetik mövqeyi. Müsse – lirik şair kimi. Müsse teatrı. "Əsrin oğlunun etirafı" romanı.

A. de Vinyi. Yaradıcılığının inkişaf mərhələləri. Yazıçının estetik prinsipləri. Vinyinin poeziyası. "Sen Mar" tarixi romanı, Avropa tənqidçiləri Vinyinin burjua cəmiyyətinə qarşı romantik etirazı haqqında. Vinyinin şərhində sənətkarın faciəsi ("Stello" və "Çatterton"). Vinyi nəsrinin son dövrü ("Əskərin asılılığı və əzaməti"). Aleksandr Dümanın həyat və yaradıcılığı. Dümanın "Qraf Monte Kristo", "Üç müşketyor", "Kraliça Marqo" romanları. Teofil Qotyenin poeziyası. Nəsr əsərləri.

28. İtaliya, Polşa və İtaliya ədəbiyyatlarında romantizm. V. Alfyerinin yaradıcılığı. A.Mandzoni və C.Leopardinin yaradıcılığı.

Polşa rimantizmi. A.Miskeviçin və Y.Slovatskinin romantik yaradıcılığı.

29. Fransada tənqidi realizm. Realist estetikasının yaranmasında Stendalın "Rasin və Şekspir" traktatının rolu. A.Stendal. Dünyagörüşünün formalaşması və inkişafı. "Rasin və Şekspir". 20-ci illərdə Stendalın ictimai-siyasi və ədəbi mübarizədə mövqeyi. "Qırmızı və Qara" və "Lüsyen Löven" romanları, onların siyasi kəskinliyi və aktuallığı. Qəhrəman obrazının təkamülü. Kompozisiya və üslub xüsusiyyətləri.

"Vanina Vanini" povesti və "Parm monastırı" romanı. O.Balzak "Parm monastırı" haqqında. "Qırmızı və qara" romanının təhlili. Stendal yaradıcılığı Azərbacan dilində. Azərbaycan tənqidçiləri Stendal haqqında.

Balzakın yaradıcılığının dövrləşdirilməsi. Balzakın estetik görüşləri. Balzakın ilk əsərləri. "Şuanlar". Yazıçının realizminin xüsusiyyətləri. Fəlsəfi povestləri. "Şaqren dərisi".

"Bəşəri komediya"haqqında. Balzakın yaradıcılığınında xarakter problemi. "Qobsek" povestində "Yevgeniya Qrande" və "Qorio ata" romanlarında pul, var-dövlət hərisliy¬i¬nin ifşası. "Puç olmuş xülyalar" romanı. "Kəndlilər" romanı. Balzak və Azərbaycan ədəbiyyatı. Əsərlərinin tərcüməsi.

P.Merime. Fransada tənqidi realizmin inkişafında onun yeri. Yaradıcılığının dövrləşməsi. Merimenin ilk ("Klara-Qazulun teatrı", "Quzla") əsərlərində Bərpa quruluşu əleyhinə etirazın ifadəsi tarixi ("Jakeriya", «IX Kralın dövrünün salnaməsi»). Novella ustası Merimenin püxtələşməsi.

B.J.Beranje. Bernaje poeziyasında fransız həqiqətlərinin əks edilməsi. Onun poeziyasının realist xarakteri. 20-ci illərdə Beranje poeziyasında satira və yumor, onların xalq yaradıcılığı ilə bağlılığı. 30-40-cı illərdə fransız inqilabi poeziyasının inkişafı. P.J.Beranje və İyul inqilabı. Beranje Azərbaycan tərcümələrində.

Fransız tənqidi realizminin inkişafı. Stendal, Balzak, Merime yaradıcılığının əhəmiyyəti.

1848-ci il fevral inqilabının poeziyası və inqilabi poeziyanın sonrakı inkişafı. E.Potye 50-60-cı illərdə. Menarın "Yambları".

Q.Flober. 50-60-cı illərdə fransız ədəbiyyatında Flober realizminin özünəməxsusluğu. "Madam Bovari" romanının yaradılması üçün Floberin keçdiyi yaradıcılıq yolu. Emma obrazı. "Salambo" romanı. 60-cı illərdə Flober yaradıcılığının inkişafı. "Hisslərin tərbiyəsi" romanı. Romanda 1848-ci il inqilabının əksi Floberin novellarında psixoloji realizm. "Sadədil" və "Müqəddəs Antonionun günahlarının bağışlanması" povestləri. "Büvar və Peküşe" romanı. Flober və fransız ədəbiyyatında tənqidi realizmin taleyi. J-.P.Sartrın «Ailədə səfeh» əsərində Flober obrazı. Floberin əsərləri Azərbaycan dilində. Flober Azərbaycan tənqidində.

Fransız ədəbiyyatında "sənət sənət üçündür" ədəbi mstiqamətinin yayılması. Bötyenin poeziyası. Parnasçıların estetikası. Lekont dö Lilin poeziyası.

Naturalizm ədəbi cərəyanı. Pozitivizm naturalizmin fəlsəfi əsası kimi. İ.Ten və XIX əsrin ikinci yarısının ədəbiyyatı; Tenin ədəbi nəzəriyyəsi.

Qonkur qardaşlarının yaradıcılığının xüsusiyyətləri; "Jermini Laserte" romanı. Qonkur qardaşlarının tarixi konsepsiyası. İmpressionizmə və estetizmə doğru sonrakı təkamül. "Sənət, sənət üçündür" nəzəriyyəsi.

Düranti və Şanflerinin ədəbi manifestləri və romanları. Erkman-Şatrianın romanları. Jül Vernin elmi fantastikası. Ş.Bodlerin yaradıcılığı. "Şər çiçəkləri" şeirlər toplusu, fransız poeziyasının inkişafında onun yeri. Bodlerin yaradıcılığında dekadentçilik meylləri.

30. İngiltərədə tənqidi realizm. XIX əsr ingilis ədəbiyyatının əsas istəqamətləri.

Qodvinin sosial romanlarının Dikkens və digər realist yazıçıların yaradıcılığına təsiri. V.Skottun yaradıcılıq metodunun görkəmli ingilis realistləri üçün əhəmiyyəti. D.Ostenin romanı. Osten yaradıcılığının ingilis yazıçılarına təsiri.

İngilis tənqidi realizmi – Ç.Dikkens. Dikkens yaradıcılığının dövrləri. İlk əsərləri ("Bozun oçerkləri", "Pikvik klubunun qeydləri"). Yumorçu Dikkens. "Oliver Tvist" və "Nikolas Niklbi" romanlarında sosial mövzuların dərinləşməsi.

Dikkensin ABŞ səfəri. Bu ölkədə ictimai münasibətlərin kəskin tənqidi. "Amerika qeydləri" və "Martin Çezlvit". Dikkensin çartizmə ziddiyyətli münasibəti. "Mövlud bayramı"

hekayələri. "Dombi və oğlu" romanı. Onun yaradıcılığında satira ilə yumorun qarşılıqlı münasibəti.

1848-ci ildən sonra Dikkensin dünyagörüşünün təkamülü. İngilis realist romanının inkişafı. 50-ci illərin əvvəllərində Dikkensin sosial romanları. ("Soyuq ev", "Ağır illər", "Balaca Dorrit"). "Ağır illər" romanında kapitalist ziddiyyətlərinin təsviri. "İki şəhər haqqında povest". Son dövr romanlarında Dikkens realizminin xarakteri.

U.Tekkerey. 30-cu illərdə ingilis ədəbiyyatında olan mürtəce cərəyanlara qarşı Tekkereyin mübarizəsi. Romantik cinayətkar ("Nyugekrt") romanlarına parodiya. İlk satirik povestləri ("Sarıplüşün qeydləri", "Xoqqartın briliyantı" və b.). "Snoblar kitabı" ingilis burjua cəmiyyətinə qarşı satiradır. "Şöhrətpərətlik bazarı" romanı Tekkerey yaradıcılığının zirvəsi kimi. "Pendenisin tarixi" romanı.

50-ci illərdə Tekkerey yaradıcılığında tənqidi meyllərin zəifləməsi. "Nyukomlar" romanı. Tekkerey yaradıcılığının son dövründə satiranın özünəməxzsuslüğü. Tarixi romanları ("Henri Esmond", "Virciniyalılar").

40-cı illərdə ingilis sosial romanı. "Gənc İngiltərə" və onun başçılarının ədəbi mövqeyi. Dünya klassikləri "Gənc İngiltərə" əsəri haqqında. T.Karleylin publistikası. Dizraelin "Koninqsbi" və "Sibilla" romanları. "Sibilla" romanında çartizmin və fəhlə sinfinin təsviri. Karleylin Dizraeli yaradıcılığına təsiri.

E.Qaskel və onun "Merri Barton", "Şimal və Cənub" adlı sosioloji romanları. Onun fəhlə hərəkatının şərhi. Dizraelin şərhindən fərqi. 50-ci illərdə Qaskelin psixoloji romana doğru ("Arvadlar və qızlar"). Qaskel yumoru ("Krenford").

Bronte bacıları. Ş.Brontenin "Cen Eyr" romanı. Ş. Bronte yaradıcılığında romantik elementlər. Sosial tənqidi münasibətin xarakteri. Emili və Enn Bronte bacıları.

Emili Brontenin "Şimşəkli aşırım" romanı və onun ideya-bədii xüsusiyyətləri.

30-40-cı illərdə ingilis poeziyası. Onun 50-ci illərdə inkişafı. A.Tennisonun poeziyası. "İn memoriam" və "İdilyalar". R.Brauninqin poetik təkamülü. Onun yaradıcılığının fəlsəfi tendensiyası. R.Brauninqin lirikası.

Çartistlərin ədəbi siyasəti. Çartistlərin ədəbi fəaliyyətinin klassik tənqid tərəfindən qimətləndirilməsi E.Elion və T.Qudun poeziyası. Çartist hərəkatının görkəmli xadimi, şair və romançı E.Consun yaradıcılığının əhəmiyyəti. İngilis naturalizminin fəlsəfi əsası - pozitivizm (C. St. Mill, H.Spenser). İngilis naturalizminin iki məktəbinin fərqli cəhətləri və onların fəlsəfi zəmində vəhdəti. Həqiqətin əks etdirilməsində məhdudiyyət. C.Eliotun "sensasiya romanı"nın nümayəndələri. U.Kollinz və Ç.Ridlə mübahisələri. Eliotun "Flos üzərində dəyirman", "Middlmarç" və Kollinzin "Ağ geyinmiş qadın", "Ay daşı" romanları. E.Trollopun yaradıcılığı.

Röskinin estetikası. Prerafaelitlərin poeziyası. D.Q.Rosetti. Morris və Suinberinin yaradıcılıqlarında ilk dövrlər. Hərəkatın daxilində oppozisiya. Tomsonun demokratik poeziyası.

Almaniyada və ABŞ-da tənqidi realizm. Qabaqcıl alman ədəbiyyatının inkişafında 30-40-cı illər inqilabi hərəkatının əhəmiyyəti. G.Büxner dünyagörüşündə və yaradıcılığında inqilabi-demokratik cizgilər. Onun inqilabı publistikasının əhəmiyyəti ("Hessen kəndlilərinə çağırış"). Büxner dramaturgiyasının realist meylləri. "Dantonun ölümü" dramında inqilab problemi "Leons və Lena" komediyasında romantik dünyagörüşlə polemika. "Voytsek" dramının parçalarında sosial konfliktlər.

"Gənc Almaniya"nın formalaşması. K.Qutskovun yaradıcılığının əhəmiyyəti. L.Börnenin publisistikası. Avropa tənqidçilərinin əsərlərində "Gənc Almaniya"nın tənqidi qiyməti.

30-40-cı illərdə H.Haynenin yaradıcılığı. 1830-cu il İyul i və onun Hayne yaradıcılığı üçün əhəmiyyəti. Haynenin ədəbi-tənqidi fəaliyyəti. H.Hayne ədəbi yaradıcılığının başlanğıcı. "Nəğmələr kitabı"nda romantizm. Haynenin ilk nəsr əsərləri "Səfər lövhələri".

Hayne və "Gənc Almaniya". "Atta Trol" poemasında hayne tendensiyalı utilitar poeziyasının əleyhinə, poemanın ziddiyyətləri.

40-cı ilin əvvəlində Hayne yaradıcılığı. "Müasir şeirlər". Haynenin "Sileziya toxucuaları" şeiri. Haynenin əsərlərinin xəlqiliyi. "Almaniya. Qış nağılı" siyasi satira kimi. Haynenin son dövr poeziyası ("Romansero"). Vətəndaşlıq romantizmi poeziyası. G.Herveqin 40-cı illər yaradıcılığı.

"Diri adamın şeirləri" toplusu. G.Herveq şerlərində inqilabı hərəkta çağırış ("Alman xalqına"). Herverq ilə F.Frəyliqrat arasında siyasi poeziya haqqında mübahisə. Herveq 1848-ci il ərəfəsində.

Herveq və Frəyliqrat haqqında. 1848-ci ildən sonra Gerveq və Freyliqartın yaradıcılıq yolları. Onların poeziyasında romantizm ənənələri.

G.Veyert. Veyert yaradıcılığının əhəmiyyəti. Veyertin siyasi poeziyası. Kapitalizmin ifşası ("Sənaye" şeiri). Veyert poeziyasının əsas personajları "Yumoristik qeydlər"də alman burjuaziyasının tənqidi. "Şnapqanski" satirik romanı. Veyert yaradıcılığının öyrənilməsi.

XIX əsrin ikinci yarsında alman ədəbiyyatında realizmin xarakteri. 50-ci illərdə Hayne ilə Veertin fəalliyyəti. F.Gebbel. "Yudif" ilə "Marina Maqdalina" dramlarından inqilabdan sonrakı faciələrə qədər ("İrod və Mariamna", "Aqnesa Bernauer", "Giges və onun üzüyü") yaradıcılıq təkamülü. Estetikasının və yaradıcılıq metodunun xüsusiyyətləri. Gebbelin alman ədəbiyyatı tarixində mövqeyi.

Lüdviq ilə Verner dramaturgiyasının xarakteri və əhəmiyyəti.

XIX əsrin ikinci yarsının alman nasirləri və şairləri: Şpilhagen, Frayqat, Raabe, Ştorm. Alman realizmi tarixində onların mövqeyi.

32. Belçika və Skandinaviya ölkələri ədəbiyyatı. Skandinaviya ölkələri ədəbiyyatında romantik hərəkat. Onun əsas mərhələləri. Avropa ədəbiyyatının inkişafı prosesində Skandinaviya romantizminin tutduğu yeri. H.Steffens və onun alman romantizmi ilə əlaqəsi. A.Q.Elenşleger – Danimarka romantizminin başçısı. Onun estetik prinsipləri. Onun əfsanəvi və romantik dramaturgiyasının xarakteri və əhəmiyyəti. İ.L.Heyberqin komedioqrafiyası. Onun vodevil traktının əhəmiyyəti. N.F.S.Qruntviqin yaradıcılığı.

Skandinaviya ölkələri ədəbiyyatında gecitkmiş romantizm problemi. Danimarka ədəbiyyatında romantizmin inkişafı, H.X.Andersen. Onun yaradıcılığının mərhələləri. Andersenin "nağılları" və "tarixləri". Onun nağıl irsinin dünyəvi əhəmiyyəti. Ədəbiyyatda dini-fəlsəfi cərəyan. S.Kyerkeqor. Onun estetikası ilə etik təliminin xarakteri. Kyerkeqor nəsrində janr problemi. Kyerkeqor və XX əsr ekzistensializmi. XIX əsrin ortalarında Danimarka ədəbiyyatında realizmin ilk addımları. Radikal publistika ("Korsar"). F.Paludan-Müllerin ədəbi yaradıcılığı. "Adam homo" romanı.

İsveç ədəbiyyatında romantizmin inkişafı. "Osforistlər". P.D.A.Atterbumun lirikası. "Qott ittifaqı". E.H.Heyerin elmi və dəbi fəaliyyətinin əhəmiyyəti. E. Teqner – İsveç romantizmi ədəbiyyatında mərkəzi bir sima kimi. Onun lirikası. "Ansel" poeması. "Frityof haqqında saqa". Dünya ziyalıları İsveç ədəbiyyatı haqqında.

XIX əsr Belçika ədəbiyyatı. Flamand və fransız dillərində ədəbiyyat; XIX əsrdə fransız dili ədəbiyyatın ümummilli əhəmiyyəti. Tarixi mövzu. Belçika romantiz¬mi. Ş. De Kosterin "Ulenşpigel əfsanəsi". Yazıçının yaradıcılıq üslubunun xüsusiyyətləri. Romanın qəhrəmanlarının obrazları. Ş. de Koster və Belçika bədii ənənəsi. Belçika ədəbiyyatının inkişafında romanın əhəmiyyəti.

XIX əsrin sonları XX əsrin əvvəlləri ədəbiyyatı. XIX əsrin axırları - XX əsrin əvvəllərində Belçika ədəbiyyatında ədəbi cərəyanların mübarizəsi. Belçika naturalizmi. İctimai romanların yaranması (Leionye). Flamand dilində ədəbiyyatın inkişaf xüsusiyyətləri (Strovels). Belçikada dekadans (Rodenbax).

Meterlinq və simvolik dram. Meterlinqin simvolizminin fəlsəfi əsasları. "Dinməzlik teatrı". Meterlinqin mütərəqqi-romantik dramaturgiyaya yolu ("Monna Vanna", "Mavi quş").

Verharn. Verharn və simvolizm. Verharn romantizm haqqında. Verharnın "Üsyan" əsəri. Şəhərin təsviri, şairin nikbinliyi ("Burulğan şəhərlər"). Kəndli faciəsinin təsviri ("Sayıqlayan tarlalar"). Şairin "sərbəst şeiri". "Üfüqlər" dramı, qəhrəman problemi. Verharn və flandriya.

İsveç ədəbiyyatında realizmin formalaşması. "Ailə romanı" (F.Bremer və b.). K.Y.L.Almkvist və onun "İtburnu kitabı". Almkvistin ədəbi metod problemi.

Norveç ədəbiyyatında cərəyanların mübarizəsi. "Özəkçilər" (X.Verqellan və qərbçilər, Y.S.Velxaven). Verqellanın vətənpərvər lirikasının əhəmiyyəti.

Norveç ədəbiyyatında romantik hərəkatın "ikinci dalğa"sı H.İbsenin və B.Byörnsonun ədəbi fəaliyyətinin başlanğıcı. H.İbsenin dramaturgiyası. İbsen dramlarının Azərbaycan dilinə tərcümələri.

Danimarka (Paludan-Müllerin son dövr yaradıcılıcı) və İsveç (V.Rüdberq) ədəbiy-yatında realist və simvolik meyllərin qarşılıqlı təsiri və mübarizəsi.

34. XIX əsrin sonları XX əsrin əvvəlləri fransız ədəbiyyatı. Paris Kommunası ədəbiyyatı. E. Potyenin yaradıcılıq yolu; Potyenin "Beynəlmiləl" şeiri. Kladelin "Jak Ratas", J.Vallesin "Jak Ventra" romanlarında Paris Kommunası mövzusu.

Fransız naturalizmi və pozitivizm. E.Kokurun yaradıcılığının sonuncu mərhələsi. Qüysmanın "Əksinə" romanı və dekadansının inkişafında onun əhəmiyyəti.

Simvolizm ədəbi cərəyanı. Şarl Bodlerin yaradıgılığı və onun "Şər çiçəkləri" əsərinin təhlili.

Fransız incəsənətində impressionizm və simvolizm problemləri. P.Verlen poezi-yasının yeri. İlk yaradıcılığı. "Poeziya sənəti" və onun əhəmiyyəti. A.Rembonun yaradıcılıq taleyi. Onun yaradıcılığının birinci mərhələsi və romantizm. Rembo və Paris Kommunası. "Peyğəmbərlik" poeziypası, onun ideya əsası, obrazlığı; Rembonun sərbəst şeri.

Mallarme poeziyanın simvolik prinsipləri haqqında. Formalizm əsasında şeirin məhvi (Mallarmenin "Partituraları").

XIX əsrin sonu XX əsrin əvvəllərində fransız ədəbiyyatında imperialist (M.Barres), bədbin estetçilik (A.Jid) meyllərinin inkişafı.

Fransız realizmi yeni mərhələsi və əsrin son dövrünün romantizmi. Dekadans meyllərə qarşı mübarizə. P.Ləfarq-ədəbi tənqidçi kimi. A.Dodenin yaradıcılığı. Onun ilk əsərləri ("Taraskonlu Tartaren"). Əsrin sonunda teatr; fransız dramında realizm, naturalizm, romantizm (E.Rostan);

G.Mopassanın yaradıcılığı. Mopassan və Flober; fransız realist ənənəsinin əhəmiyyəti. Yazıçı burjuaziya əleyhinə; onun estetik prinsipləri.

Mopassan yaradıcılığında obyektiv hekayə üsulu problemi. Mopassan və naturalizm. Novella və romanlarında ("Həyat", "Sevimli dost" və s.) burjua əxlaqının açılması xüsusiyyətləri. Məhəbbət mövzusu. Fransa-Prussiya müharibəsi haqqında novellalar ("Gonbul" və başqaları). Novellaçılığın əhəmiyyəti. Mopassan Azərbaycan dilində.

E.Zolyanın yaradıcılıq yolu. İlk mərhələ: naturalist romanlar. Zolyanın yaradıcılıq metodunda realist və naturalist meyllərin mübarizəsi. Zolyanın romantizmi. Zolya və impressionizm. Yazıçının estetik nəzəriyyəsi; onun nəzəri müddəalarının ziddiyyəti; "təcrübi roman" konsepsiyası. Zolyanın "Ruqon-Makkarlar"ı və Balzak ənənəsi. Zolyada tipikləşdirmə xüsusiyyətləri. Zolya öz dövrünün əsas ziddiyyəti-əmək və kapital münaqişəsi haqqında ("Tələ"dən "Jerminal"adək). Zolyanın romanlarında fransız burjuaziyası, onun təsvirinin ziddiyyətliliyi ("Pul" romanı). Müharibə əleyhinə mövzu ("Tarmar"). Zolya imperialist irticasına qarşı mübarizədə ("İttiham edirəm"). "Üç şəhər" trilogiyasının antiklerikal istiqaməti. İslahatçılığın E.Zolya yaradıcılığına təsiri ("Əmək" romanı). P.Ləfarq Zolya və naturalizm haqqında. Barbüs Zolya haqqında.

XX əsr ədəbiyyatı. XX əsrin əvvəllərində realist mövqeyin möhkəmlənməsi. "Unanimistlər" qrupu (Romen, Düamel).

Berqson fəlsəfəsi və fransız ədəbiyyatı. M.Prust. Erkən impres-sionist nəsr. Prust və Dreyfus işi. "İtirilmiş vaxt sorağında" romanı üzərində ilkin iş.

Fransada kubofuturizm. G.Apollinerin yaradıcılığı, onun əhəmiyyəti. "Yeni lirizm"in mahiyyəti, "seyr şeirləri" janrı. Şairin yaradıcılıq axtarışında ziddiyyət. "Kaliq-ram"lar. G.Apolliner sürrealizmi.

A.Frans. Fransın povestlərində fəlsəfi ənənə. "Müasir tarix" tetralogiyası və Fransın siyasi fəallığı. Romanda müsbət qəhrəman problemi; tipikləşdirmə xüsusiyyəti. Frans-satirik. Fransın publisistikasında antiimperializm meyli ("Ən yaxşı zamanlara"). Fransın fəlsəfi nağılları. "Pinqvinlər adası" əsəri. Fransın "Allahlar hərisdir", "Mələklərin üsyanı" əsərləri.

R.Rollan. Rollan yaradıcılığının ilkin mərhələsi. 1890-1900-cü illərdə Rollanın dekadentçiliyə qarşı mübarizəsi. ("Qəhrəmanlıq bioqrafiyaları"). Rollanın dramaturgiyası ("İnam faciələri"), inqilab mövzusuna müraciət ("İnqilab teatrı"). "14 iyul"; dramaturq Rollanın novatorluğu. "Jan Kristof" romanının janrı. "Kola Brünyon" və bu əsərin Rollan realizminin inkişafında əhəmiyyəti. "Kola Brünyon" və folklor.

35.XIX əsrin sonları XX əsrin əvvəlləri ingilis ədəbiyyatı. "Viktorianlıq" və ingilis ədəbiyyatı. XIX əsrin sonlarında ingilis ədəbiyyatının əsas inkişaf mərhələləri. İngiltərə ədəbiyyatında neoromantizm. Bu ədəbi cərəyanın estetik və nəzəri prinsipləri. İngilis neoromantizminin əsas nümayəndələri. R.L.Stivenson, M.Rid, A.Konan-Doyl, G.K.Cesterton, C.Konrad. Macəra ədəbiyyatı və dedektiv ədəbiyyat.

Realizm və naturalizm. İngilis ədəbiyyatında demokratik ənənələrinin inkişafında U.Morris yaradıcılığının əhəmiyyəti; "Heçsizlikdən xəbərlər" utopik romanı. XIX əsrin sonuncu on illiyində realist roman (C.Meredit, C.Batler, S.Moem); Viktorian İngiltərəsinin əxlaqlar mənzərəsi, həyatın satirik inikasının xarakteri.

T. Hardinin yaradıcılığı. Onun ilk romanları; "Kesterbricli mer". Hardinin romanlarında qəhrə¬man problemi ("Derbervillər nəslindən olan Tess", "Hiss olunmayan Cud"). Yazıçının yaradıcılığında ziddiyyətlər. Hardi və xalq yaradıcılığı.

E.L.Voyniçin yaradıcılığı. Əsrin sonunda poeziya. Suinbern.

XIX əsrin sonu - XX əsrin əvvəllərində Britaniya imperiyasının tənəzzülü. Burjua ingilis mədəniyətinin böhranı. İngiltərədə simvolizm. O.Uayldın yaradıcılığı və əsrin sonunda dekadentçi qolları. Uayldın estetikası. "Dorian Qreyin portreti". Uayld dramaturq kimi. O.Uayld və Azərbaycan.

R.Kiplinqin yaradıcılığı. Yazıçının poeziyası və novellaçılığı. "İşıq söndü" romanı. "İmperiya memarı" obrazı. İngilis imperializmini vəsf edən sənətkar. Kiplinqin büdrəməsi.

C.Qolsuorsi. Yaradıcılığının ilk dövrü ("Fariseylər adası"). "Şəxsiyyətçi" romanında burjua mədəniyyəti və cəmiyyətinin qüsurlu əsası olan şəxsiy-yətçilik başlanğıcının açılması. Qolsuorsinin romanlarında konflikt problemi və tipikləşdirmə xüsusiyyətləri. Daramaturq Qolsuorsi. Qolsuorsinin "Mübarizə" pyesində sosial konfliktlər. Qolsuorsinin müharibədən sonrakı yaradıcılığında ziddiyyətin kəskinləşməsi. 20-ci illərdə C.Qolsuorsinin romanları, onlarda ziddiyyətlərin kəskinləşməsi.

H.Uells. İlk fantastik romanlarının özünəməxsus cəhətləri ("Zamanın maşını", "Görünməz adam", "Dünyaların döyüşü"). "Yatanlar ayılarkən" romanında inqilabi mübarizə problemi. Uells və pozitivçilik. Birinci dünya müharibəsi illərində Uellsin mövqeyi.

B. Şou və XIX əsr ingilis dramı. Yazıçının yaradıcılıq yolunun mərhələlərə bölün-məsi. Şou və İbsen. Şou və "Müstəqil teatr". Şounun dünyagörüşü; fabiyançılığın yazıçıya təsiri. 1890-cı ildə Şounun dramaturgiyası ("Xoşagəlməyən pyeslər", "Xoşagələn pyeslər", "Puritanlar üçün pyeslər"). Şou yaradıcılıq metodunun xüsusiyyətləri. 1900-1914-cü illərdə Şounun yaradıcılığı. "Ürəklər parçalanan evdə" pyesində yeni yaradıcılıq mərhələsinin cizgiləri. 30-cu illərdə B.Şounun dramaturgiyası; yeni dram janrı. ("Acıdır, amma həqiqətdir" və b.) satirik tipikləşdirmə prinsiplərində dəyişikliklər, Şou dramlarının siyasi problematikası. B.Şou və Azərbaycan.

U.B.Yeyts və İrlandiya ədəbiyyatında intibah. C.Coysun İrlandiya müharibəyə qədərki yaradıcılığında. «Dublinlilər». «Ullis» romanı. V.Vulfun yaradıcılığı. «Mayak» romanı

İngilis poeziyasında imajizm. "Səngər poeziyası".

36. XX əsr ingilis ədəbiyyatı. Böyük Britaniya ədəbiyyatınının inkişaf yolları. 20-ci illərdə B. Şounun yaradıcılığı ("Müqəddəs İoanna"), onun publisistikası. H.Uels – satirik kimi ("Mister Bletsuorsi Rempol adasında"); 20-ci illərdə onun mövqeyindəki ziddiyyətlər. Oldinqtonun "Qəhrəman ölümü" romanı, onun "itmiş nəsil" ədəbiyyatındakı yeri. 20-ci illərdə Oldinqtonun yaradıcılığı.

Ş.O'Keysinin ilk pyesləri, onların əhəmiyyəti. İrlandiya həqiqətləri və ədəbi ənənə ilə əlaqə, üslubun özünəməxsusluğu. 20-ci illərdə O'Keysi metodunun ziddiyyətləri. O'Keysinin dramaturgiyası və sosializm realizmi; O'Keysi - nasir kimi.

Birinci dünya müharibəsi ərəfəsində və sonrakı illərdə ingilis ədəbiyyatında dekadent ədəbi cərəyanın güclənməsi. V.Vulf yaradıcılığı və "şüur axını" məktəbi. C.Coys. C.Coysun ilk yaradıcılığı və realizm. "Uliss"; metod problemi; romanda satira elementləri. Formalizm yolunda Coys sənətinin dağılması ("Finneqanın ehsanları"). Lourensin romanları. Eliotun mürtəce ideyaları; onun dramları.

Dramaturgiyanın ziddiyyətliliyi. H.Uelsin antifaşist əsərləri. "Ehtiyatlı olmaq gərəkdir" romanında satirik tipikləşdir-mənin xüsusiyyəti. Kroninın ilk romanları ("Ulduzlar yerə baxır") və Pristli. Pristli bir dramaturq kimi.

Pristlinin antifaşist romanları. C.Oldricin ilk romanlarında antifaşist mövzu. ("Şərəf işi", "Dəniz qartalı"). Müharibə illərində ingilis poeziyası

Ç.-P.Snounun "Yadlar və qardaşlar" silsilə romanları. Müharibədən sonrakı dövrdə Q.Qrinin yaradıcılığında təkamül. İ.Vonun "Şərəf dərəcəsi" trilogiyasında satira. 50-ci illər romanlarında müstəmləkəçilik mövzusunun yayılması. Lindseyin "Britaniya yolu" sosial-siyasi epopeyası. "Əsəbi gəncliyin" yazıçıları. Emis və C.Ueynin romanları; Osborn, A.Ueskerin pyesləri. "Hərəkat şairləri", "Hirslilərin" realizminin xüsusiyyətləri. İngiltərədə "Fəal roman". 60-cı illər və 70-ci illərin əvvəllərində poeziya və dramaturgiyada gənclərin etirazı mövzusu. Absurd teatrı. A.Merdokun ekzistensialist romanı və yazıçının təkamülü. Uilsonun fəlsəfi romanı. Holdinqin roman-pritçası. Faulz, Drebbl və b. yazıçıların yaradıcılığında müasir ingilis burjua mədəniyyəti böhranının əksi.

37. XX əsr fransız ədəbiyyatı. A.Barbüs, Vayyan, Kütürye və b. Fransız ədəbiyyatında yeni realizm.

20-30-cu illər modernist ədəbiyyatı. Dadaizm və syürrealizm. Syürrealistlərin manifestləri, onların bədii təcrübəsi.

M.Prüstün yaradıcılığı; "İtirilmiş vaxt axtarışında" romanında ziddiyyətlər. "İnstinktiv hafizə" anlayışı, roman üslubu. Prus və impressionizm.

A. Jidin "Saxta pul kəsənlər" əsəri, fransız modernizmində yazıçının yeri. Gecikmiş simvolizm (Klodel, Valeri).

A.Malronun romanları. "Ümid" romanının ziddiyyətləri.

M. dyu Qar. "Tibo ailəsi". Janrın təkmülü, qəhrəman problemi. F.Moriakın romanları. ("İlan yumağı") A.Sent-Ekzüperin yaradıcılığı, yazıçının fəal humanizmi, onun ideallarının mücərrədliyi. Dramaturgiyada satirik meyllər (Jirodu, Salakru). Preverin və Desnosun poeziyasında realizmin inkişafı. 20-ci illər R.Rollan yaradıcılığında ziddiyyətlərin kəskinləşməsi, müharibə əleyhinə əsərlər. O illərin dramaturgiyası. Rollanın Fransa fəhlə hərəkatı ilə yaxınlaşması. "Keçmişlə vidalaşma" Rollan Azərbaycan haqqında. 30-cu illərin publisistikası. Rollanın estetikası. "Ovsunlaşmış könül" romanı. Rollanın imperializm əleyhinə fəal siyasi mübarizəyə keçməsi. Roman janrında bu prosesin əks olunması, onun yeni xüsusiyyətləri, forma və məzmunu. "Robespiyer" dramının təhlili.

A.Barbüsün ilk yaradıcılıq dövrü. "Alov" və "Aydınlıq" romanları. Yazıçının publisistikası. "Gerçək hekayələr" kitabı. 20-ci illərdə Barbüs yaradıcılığında ziddiyyətlər.

L.Araqonun yaradıcılıq yolu və mərhələsi, sürrealist poeziya və nəsri. Araqon və Apolliner ənənələri. Yazıçının yaradıcılığının inkişafında "Real dünya" silsilə romanlarının rolu. Araqon milli bədii ənənənin əhəmiyyəti haqqında.

P.Elüarın sürrealizmdən realizmə keçdiyi yol. Müqavimət hərəkatının başqa şairləri. Fransa bədii nəsrində müqavimət mövzusu (Verkor, Triole və b.). Müharibə illərində ekzistensialist ədəbiyyatının inkişafı (J.-P.Sartr, A.Kamyu, J.Anuy). F.Saqanın yradıcılığı. J.M.Leklezionun yaradıcılığı.

37. XX əsr alman ədəbiyyatı. Postmodernizm. Yenilikçi yazıçıların xüsusi fəallığı; XIX əsrin sonunda alman ədəbiyyatında realizmin zəifləməsi. Alman idealist fəlsəfəsinin ədəbiyyata təsiri. F.Niçşen fəlsəfəsinin əhəmiyyəti. "Zərdüşt belə demişdir" əsəri. Əsrin sonunda maxizm və dekadans ədəbi istiqamətlər. Alman simvolizmi (George və b.) və XX əsrin əvvəllərində aqressiv imperialist ədəbiyyat.

Alman naturalizmi. Hauptmanın yaradıcılığı. "Dan yeri sökülərkən" və naturalizm. H.Hauptmanın yaradıcılığında realizmin inkişafı. "Toxucular" dramı, onun yenilikçi xarakteri. Hauptmanın yaradıcılığında simvolizm; ziddiyyətlərin kəskinləşməsi ("Boğulmuş zəng"). Hauptmanın romanları. Yazıçının son dövr yaradıcılığı ("Günəş batmazdan əvvəl").

XX əsrin əvvəllərində alman realizmi. T.Mann. T.Mann dünya ədəbiyyatı haq¬qın-da. T.Mann və əski bürger mədəniyyəti. Niçşenin təsiri. "Buddenbroklar" romanında realizm; yazıçı roman qaynaqları haqqında. Yazıçının novellaçılığı. Novella janrı. T.Mann yaradıcılığında incəsənət problemi ("Tonio Kreger", "Venesiyada ölüm"). T.Mann birinci dünya müharibəsi illərində ("Siyasətdən kənar adamın düşüncələri").

H.Mannın yaradıcılıq yolu. "Müqəddəs torpaq", "Hnus müəllim". Romantik ideal axtarışları ("İlahələr"); dekadansın təsiri. "İmperiya" trilogiyası. "Sadiq tabeli" romanı. H. Mannın yaradıcılığında xalq problemi. "Balaca şəhərdə" romanı. "Yoxsullar" romanının ideya-bədii ziddiyyətləri; qəhrəman surəti. H.Mann fransız mədəniyyəti haqqında. "Zolya", fransız realist romanının yazıçı üçün əhəmiyyəti.

Almaniyada eks¬pres¬sionizm. F.Kafkanın yaradıcılığı. Dünya müharibəsi illərində alman ekspressionizmində solçuluq meyllərinin inkişafı. Beherin ilkin poeziyası.

F.Niçşe, Şopenhauer və Z.Freyd haqqında. Fəlsəfədə yeni istiqamətlər. Fəlsəfə və bədii ədəbiyyat.

Avstriya və alman ədəbiyyatının əlaqəsi. Ekspressionizm (Altenberq) ilə simvolizmin (Hofmanstal) geniş yayılması. Şnitslerin yaradıcılığı. H.Hessenin yaradıcıdığı.

R.M.Rilkenin yaradıcıdlığı. Alman dilli poeziyanın inkişafında Rilkenin rolu.

Avropa postmodernizmi. U.Ekonun yaradıcılığı. Ekonun «Qızıl gülün adı» və "Fuko kəfkiri" romanları. Cənubi Afrika Respublikasının yeni ədəbiyyatı.

C. M.Kutzeenin yaradıcılığı. "Rüsvayçılıq" romanı.

Müasir Slavyan ölkələri ədəbiyyatları.

İ.Vazovun yaradıcılığının erkən dövrünün inkişafına Bolqarıstan inqilabi-demokra-tik hərəkatının təsiri. Vazovun "Əsarət altında" romanı. Satirik janrlar; Yelin-Pelinin təsvirlərində sosial ziddiyyətlər. Bolqarıstanda simvolizm.

Müasir Polşa ələbiyyatı. Realist romanın formalaşması. Proletar ədəbiyyatı. Ojeşkonun romanları: "Neman üzərində". Senkeviçin "Xaç daşıyanlar" tarixi romanı ilə "Qalib-Bartek" povesti. B.Prusun yaradıcılıq yolu. Reymontun "Rəncbərlər" romanının təhlili; sənətkarın Polşa folklorundan istifadəsi. Konopnitskayanın yaradıcılığı. Jeromskinin yaradıcılığında müsbət qəhrəman problemi. Polşada "Xalis incəsənət" ("Gənc Polşa"); naturalizm və simvolizm.

Cənubi slavyan xalqlarının (serb, xorvat, Bosniya-Herseqovina, sloven, Makedoniya) ədəbiyyatının inkişaf istiqamətləri. B.Nuşiçin yaradıcılığı. Xorvart realist poeziyası. Serb ədəbiyyatı. İvo Andriçin yaradıcılığı. "Drina körpüsü" və "Travnik xronikası" romanlarının təhlili. Andriçin novellistikası. Milorad Paviçin yaradıcılığı: «Xəzər lüğəti». J.Mixaylolviç. «Xəzər dənizinin sahillərində». Xorvat ədəbiyyatı. Miroslav Krlejanın yaradıcılığı. Tin Uyeviçin poeziyası. Bosniya müsəlman ədəbiyyatı. Meşe Selimoviçin yaradıcılığı. "Dərviş və ölüm" romanının təhlili. V.Çərkəz, H.Təhmişçiç. Cənübi slavyan-Azərbaycan ədəbi əlaqələri.

Rus ədəbiyyatının yeni dövrü. İ.Bunin, A.Blok, V.Mayakovski, N.Qumilyov, S.Yesenin, A.Belıy, A.Axmatova, M.Svetayeva, B.Pasternak, M.Bulqakov, M.Şoloxov, A.Soljenitsın, E.Evtuşenko və s.

Çex ədəbiyyatı və XIX əsrin 70-80-cı illərində P. Nerudanın yaradıcılığı. Azadlıq uğrunda mübarizənin A.İrasek yaradıcılığında əks olunması; İrasekin romanlarında qəhrəman surətləri. Gvezdoslav və slovak ədəbiyyatı. 1918-1923-cü illər inqilabı yüksəlişin Haşekin, Vançuranın, Smirnenskinin, Bronevskinin yaradıcılıqlarında əksi. Y.Qaşekin "Qoçaq əsgər Şveyk" satirik povesti; Şveyk obrazının xəlqiliyi. K.Çapekin yaradıcılığı. 20-30-cu illər mütərəqqi çex romançılarının məktəbi (Mayerova, Puymanova). V.Vasilevskinin romanları.

Y.Fuçik yaradıcılığının əhəmiyyəti; "Faşist zindanından səslər" kitabında qəhrəman surəti; Fuçikin estetikası. Azərbaycan slavyanşünaslığı.

38. Müasir Skandinaviya, İspaniya ədəbiyyatları. XIX əsr Avropa ədəbiyyatında ümdə amillər: ictimai-siyasi və estetik amillər.

Realizmin fəlsəfi əsasları və onun idrak əhəmiyyəti. XIX əsrdə realizmin inkişaf mərhələləri. "Tənqidi realizm" ifadəsinin məna və əhəmiyyəti. 1848-ci ilə qədər və ondan sonrakı dövrdə tənqidi realizm.

XIX əsr ədəbiyyatının əsas hadisələri haqqında dünya ədəbiyyat-şünalarının əsərləri. XIX əsr Qərb və Şərq ölkələri ədəbiyyatında realizm haqqında. Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığında Qərb Avropa tənqidi realizmi haqqında.

Əsas ədəbi cərəyanlar. Brandes və onun yaradıcılığının əhəmiyyəti. Norveçdə ictimai və ədəbi yüksəliş. Realist dramın inikşafı (Börnson). H.İsbenin yaradıcılıq yolu. İbsen və milli teatr. Xalq yaradıcılığı və İbsenin tarixi dramları ("Taxt-tac uğrunda mübarizə"). "Brand" pyesində qəhrəman problemi. "Per Qünt". Sosial məişət dramları. ("Kukla ev", "Cəmiyyətin sütunları" və s.). İbsenin son dövr yaradıcılığı. İbsen və simvolizm. İbsen və Azərbaycan.

İmpresionist nəsrin yaranması. K.Hamsunun yaradıcılığı. Hamsun Azərbaycan haqqında. Hamsun yaradıcılığı Azərbaycanda.

İsveç ədəbiyyatı. XIX əsrin sonlarında xarici dram və Strindberq, Strindberqin nəsri ("Al otaq"). İsveç naturalizmi. Laqerelöfün yaradıcılığı.

Danimarka ədəbiyyatı. Sosial roman. Andersen-Nekse. İlk novellaları. "Qəsbkar-Pele" romanı, onun bədii metodu, xalq qəhrəmanları surətlərinin açılmasının xüsusiyyətləri.

İspan ədəbiyyatında "1898-ci il nəsli". M.Unamuno, M.Maçado və əsrin əvvəlinin başqa yazıçıları. İspan poeziyasında modernizm. X.R.Ximenes. 30-cu illər siyasi mübarizənin ədəbiyyata təsiri. Federiko Qarsio Lorkanın yaradıcılığı. Lorka və xalq yaradıcılığı. Lorkanın poeziyası xüsusiyyətləri. Ernandesin poeziyası. Albertinin təkamülü, onun inqilabi ədəbiyyata doğru keçdiyi yol. Faşistlər hakimiyyəti ələ keçirdikdən sonra ispan ədəbiyyatı.

39. Müasir dünya ədəbiyyatı prosesi.

ƏDƏBİYYAT

Azərbaycan dilində

1. Alman ədəbiyyatı müntəxəbatı. Bakı: Şərq-Qərb, 2009. -
2. Antik ədəbiyyatı antalogiyası. Dünya ədəbiyyatı antalogiyası seriyası, Bakı: Şərq-Qərb, 2010. - 824 səh.
3. Dünya xalqlarının əsatir və əfsanələri. Dünya Uşaq Ədəbiyyatı kitabxanası, 50 cilddə, 1-ci c., Bakı: Gənclik, 1985
4. Əliyev A. Homer, Bakı: BDU nəşriyyatı,1989
5. Fransız ədəbiyyatı antalogiyası. 3 cilldə, Bakı: Şərq-Qərb, 2007 (I cild - 430 səh., II cild - 397 səh., III cild 406 səh.)
6. Xarici ədəbiyyat. Orta əsrlər və Renessans ədəbiyyatı. Ali məktəb tələbələri üçün müntəxəbat, Tərtib edəni və redaktoru Əli Sultanlı, Bakı: ADU nəşriyyatı, 1956.- 540 səh.
7. İngilis ədəbiyyatı antalogiyası. 2 cilldə, Bakı: Şərq-Qərb, 2007 (I cild - 335 səh., Tərtib edən, ön sözün müəllifi Cəlil Nağıyev I cild - 320 səh.)
8. İspan ədəbiyyatı antalogiyası. Bakı: «Şərq-Qərb», 2013, 384 səh.
9. Kun N.A. Qədim Yunanıstanın əsatirləri və əfsanələri, Bakı: BSU «Kitab aləmi», 2008. - 544 səh.
10. Nağıyev Cəlil. Qədim Şərq ədəbiyyatı tarixi, Bakı: Asiya nəşriyyatı, 2004. - 560 s.
11. Nağıyev Cəlil. Qərbi Avropa ədəbiyyatı (Orta əsrlər və İntibah dövrü), Bakı: Elm və təhsil, 2019. - 520 səh.
12. Nağıyev Cəlil. Klassik fransız ədəbiyyatından yeddi portret, Bakı: «Elm və təhsil», 2014, 224 səh.

13. Sultanlı Ə. Antik ədəbiyyat tarixi, Bakı: «Nurlan», nəşriyyatı, 2008. - 520 səh.
15. Tronski İ.M. Antik ədəbiyyat tarixi, Bakı: Elm və təhsil, 2011. - 624 səh.

16. Aristotel. Poetika, Bakı: «Şərq-Qərb», 2006. - 120 səh.
17. Bokkaçço C. Dekameron, Bakı: Kitab klubu, 2014. - 640 səh.
18. Dante Aligyeri. İlahi komediya, Bakı: «Öndər nəşriyyatı», 2004. - 592 səh
19. Çin hekayələri. Bakı, 1990. 110 səh.
20. Homer. İliada, Bakı: «Öndər nəşriyyatı», 2004. - 528 səh.
21. Homer. Odisseya, Bakı: «Öndər nəşriyyatı», 2004. - 416 səh.
22. Heredot. Tarix, Birinci hissə, Bakı:Azərnəşr, 1996. -səh 216
23. Heredot. Tarih, İstanbul: «Hurriyut Yayınları», 1973. - 550 səh
24. Müqəddəs kitab. Əhdi-əqəq və əhdi cədid, Müqəddəs kitab şirkəti, Bakı: «Lüğət, 2009. 379 səh.
25. Plutarx. İsgəndər Zülqərieyn, Bakı: Azərnəşr, 1993. - 75 səh.
27. Rotterdamlı Erazm. Axmaqlığın tərifi, «Xəzər» jurnalı, № 4, 2016, səh. 148-181.
28. Servantes M. Don Kixot, Bakı: «Əli və Nino» Nəşriyyatı, 2011. - 640 səh.
29. Şekspir U. Sonetlər və poemalar, Bakı: Azərnəşr, 1964
30. Şekspir U. Seçilmiş əsərləri, 2 cilddə, Bakı: «Öndər nəşriyyatı», 2004, I cild, 736 səh.

1. Alman ədəbiyyatı antalogiyası. 2 cilddə, Bakı: Şərq-Qərb, 2006, I cild - 440 səh.; II cild - 496 səh.
2. İspan ədəbiyyatı antallogiyası. Bakı: Şərq-Qərb, 2013. - 384 səh.
4. Fransız ədəbiyyatı antalogiyası (XIX-XX) əsrlər, Tərtib edən Hamlet Qoca, Bakı: «Azərbaycan Milli Ensiklopediyası» nəşriyyaiı, 2000. - 420 səh
5. Fransız ədəbiyyatı antalogiyası. Tərtib edən Hamlet Qoca, Bakı: «Şərq-Qərb», 2007. - 408 səh
6. Milton Con. Seçilmiş əsərləri, Dünya ədəbiyyatı klassikləri Bakı: Şərq-Qərb. - 2013,
7. Şıxlı İsmayıl. XX əsr xarici ədəbiyyat tarixi, Bakı: APİ nəşriyyatı, 1974 - 256 səh.
9. Yelizarova M.T. Qijdeu S.P. Kolesnikov V.İ. Mixalskaya N.P. XIX əsr xarici ədəbiyyat tarixi (tərcümə elən İ.Şıxlı), Bakı: 1964. - 654 səh.

1. Koster Şarl De. Ulenşpigel və Lamme Qudzak əfsanəsi, Bakı: Öndər nəşriyyatı, 2005, (tərtib edəni, redaktoru və ön sözün müəllifi Cəlil Nağıyev)
2. Dode Alfons. Taraskonlu Tartarenin qeyri-adi macəraları. Ekzüperi Antuan de Sent. Adamların planeti. Hərbi təyyarəçi. Balaca şahzadə, Bakı: Öndər nəşriyyatı, 2005, (tərtib edəni, redaktoru və ön sözün müəllifi Cəlil Nağıyev)
3. Tven Mark. Şahzadə və dilənçi. Uayld Oskar. Xoşbəxt şahzadə. Bakı: Öndər nəşriyyatı, 2005, (tərtib edəni, redaktoru və ön sözün müəllifi Cəlil Nağıyev)
4. Kerol Luis. Alisa möcüzələr ölkəsində; Kiplinq Redyard. Mauqli; Ferreyra Joze Qomes. Cəsur Joanın qəribə macəraları, Bakı: Öndər nəşriyyatı, 2005, (tərtib edəni, redaktoru, ön sözün müəllifi və tərcümə Cəlil Nağıyev)
5. Rus uşaq ədəbiyyatı, 2 cilddə, I cild, Bakı: Öndər nəşriyyatı, 2005,
6. Rus uşaq ədəbiyyatı, 2 cilddə, II cild, Bakı: Öndər nəşriyyatı, 2005,
7. Dikkens Çarlz. Oliver Tvistin macəraları, Bakı: Çaşıoğlu, 2005, (tərtib edəni, redaktoru və ön sözün müəllifi Cəlil Nağıyev)
8. Vern Jül. İyirmi min lyö su altında, Bakı: Çaşıoğlu, 2004, (tərtib edəni, redaktoru və ön sözün müəllifi Cəlil Nağıyev)
9. Robert Lyuis Stivenson. Dəfinələr adası, Bakı: Çaşıoğlu, 2004, (tərtib edəni, redaktoru və ön sözün müəllifi Cəlil Nağıyev)

10. 11. Hofman E.-T.A. Qrimm qardaşları. Hauf V. Andersen, Bakı: Çaşıoğlu, 2005, (tərtib edəni, redaktoru və ön sözün müəllifi Cəlil Nağıyev)
12. Dikkens Çarlz. Oliver Tvistin macəraları, Bakı: Çaşıoğlu, 2005 (tərtib edəni, redaktoru və ön sözün müəllifi Cəlil Nağıyev)
13. Andersen Hans Kristian, Hofman Ernest-Teodor Amadey. Hauf Vilhelm. Nağıllar, Bakı: Çaşıoğlu, 2005 (tərtib edəni, redaktoru və ön sözün müəllifi Cəlil Nağıyev)
14. Düma Aleksandr. Üç müşketyor, Bakı: Çaşıoğlu, 2005 (tərtib edəni, redaktoru və ön sözün müəllifi Cəlil Nağıyev)
15. 18. Stivenson Robert Lyüis. Dəfinələr adası, Bakı: Çaşıoğlu 2004, (tərtib edəni, redaktoru və ön sözün müəllifi Cəlil Nağıyev)
19. Rid Mayn. Başsız atlı, Bakı: Çaşıoğlu 2004, (tərtib edəni, redaktoru və ön sözün müəllifi Cəlil Nağıyev)
20. Vern Jül. İyirmi min lye su altında, Bakı: Çaşıoğlu 2004, (tərtib edəni, redaktoru və ön sözün müəllifi Cəlil Nağıyev)
21. İbsen Henrix. Seçilmiş dramları, Bakı: «Elm və Həyat» nəşriyyatı, 2002
22. Hamsun Knut. Seçilmiş əsərləri, İki cilddə, Bakı: «Şərq – Qərb» nəşriyyatı, I cild, 2006; II cild, 2007 (Baş redaktoru və «Sirrli dərd» hekayəsinin tərcüməsi Cəlil Nağıyev)
23. Merime Prosper. Seçilmiş əsərləri, Bakı, 2009
24. Dode Alfons. Taraskonlu Taratarenin qeyri-adi macəraları; Sent-Ekzüperi Antuan de. Adamların planeti. Hərbi təyyarəsi. Balaca şəhzadə, Bakı, 2005
25. Skott Valter. Kventin Dovvard.
26. Balzak Onore de. Seçilmiş əsərləri: Qobsek, Polkovnik Şaber, Qorio ata, Bakı: Şərq-Qərb, 2006
27. Hofman E.-T.-A. Balaca Saxes, Şelkunçik, Bax: Alman ədəbiyyatı antalogiyası. 2 cilddə, Bakı: Şərq-Qərb, 2006
28. Hüqo Viktor. Səfillər, I-II hissələr; III-IV-V hissələr, Bakı: Öndər, 2005
29. Hüqo Viktor. 93-ci il, Bakı:Uşaqgəncnəşr, 1948
30. Hüqo Viktor. Gülən adam, Bakı: Azərnəşr, 1927
31. Hüqo Viktor. Paris Notrdam kilsəsi, Bakı:
32. Hüqo Viktor. Büd Jarqal, Bakı: Azərnəşr, 1963
33. Bağban. Dünya Nobel mükafatı laureatları, Bakı: Gənclik, 1990
34. Flober Qüstav. Madam Bovari, Bakı: Azərnəşr, 1959
35. Merime Prosper. Seçilmiş əsərləri, Bakı: Şərq-Qərb, 2006
36. Bayron Corc Hordon. Şərq poemaları, Bakı: Gənclik, 1959 (Qabil, Şilyon məhbusu)
37. Sand Jorj. İndiana, Bakı: Gənclik, 1989
38. Stendal Fransua, Qırmızı və qara, Bakı: Azərnəşr, 1935
39. Stendal Fransua, Vanina Vanini, Bakı: Gənclik, 1969
40. Balzak Onore. Qario ata, Bakı: Gənclik, 1989
41. Balzak Onore. Novellalar, Bakı: Gənclik, 1969
42. Dikkens Çarlz. Oliver Tvistin macəraları, Bakı: Yazıçı, 1988
43. Petefi Sandor. Şeirləri, Bakı: Uşaqgəncnəşr, 1956
44. Heyne Heyne. Seçilmiş əsərləri, Bakı: Azərnəşr, 1958
45. Vern Jül. Kapitan Qrantın uşaqları. Klodius Bombarnak, Bakı: Öndər, 2004
56. Uels Herbert. Gözə görünməz adam, Bakı: Gənclik, 1979
57. Doyl Konan. Baskervillərin iti, Bakı: Gənclik, 1980
58. Rid Mayn. Başsız atlı, Bakı: Bakı: Gənclik, 1977
59. Voyniç Etel Lililan. Ovod, Bakı: Şərq-Qərb, 2006
60. İbsen Henrix. Seçilmiş pyeslər, Bakı: Qərb-Şərq, 1998
61. Covanyoli Rafael. Spartak, Bakı: Maarif, 1986

65. Feyxtvanger Leon. Qəribə adamın müdrikliyi, Bakı: Uşaqgəncnəşr, 1958
66. Kafka Frans. Seçilmiş əsərləri, Bakı:
67. Morua Andre. Fəslin çiçəkləri, Bakı: Gənclik,1970
68. Barbüs Anri. Od, Bakı: Azərnəşr, 1938
69. Flober Qüstav. Sadəlövh, Bakı: Qanun, 2014
70. Flober Qüstav. Madam Bovari, Bakı: Qanun, 2018
74. Müasir Rumın hekayələri, Bakı: Azərnəşr,1974
75. Müasir xarici ölkə yazıçılarının povesi və hekayələri, Bakı:Gənclik, 1988
76. Mistkevic Adam. Krım sonetləri, Bakı: Yazıçı, 1985
77. Oldric Ceyms. Diplomat, Bakı: Gənclik, 1981
79. Dünya almanaxı. 1-3 cildlər , Bakı: Yazıçı, 1985, 1986, 1988
80. Mopassan Gi. de. Roman. Novellalar, Bakı: Yazıçı, 1988
81. Mopassan Gi. de. Həyat, Sevimli dost, Bakı: Bakı: Yazıçı, 1990
82. Mopassan Gi. de. Hekayələr və novellalar, Bakı: Şərq-Qərb, 2006
83. Zolya Emil. Jerminal.
84. Remark E.M. Zəfər tağı, Bakı: Yazıçı, 1986
85. Sveyq S. Novellalar, Bakı: Azərnəşr, 1974
86. Hesse H. Yalquzaq, Bakı: Yazıçı, 1990
87. Andriç İvo. Drina körpüsü, Bakı: Azərbaycan Dövlət Tərcümə Mərkəzi, 2019. 432 səh. (Tərcümə edən Cəlil Nağıyev)
88. Andriç İvo. Cərzələz Əlinin yolu, "Xəzər" (dünya ədəbiyyatı dərgisi), Bakı: 2016, № 4
88. Haşek.
88. Çapek K.

Rus dilində

1. **Артамонов С.Д**. История зарубежной литературы XVII–XVIII вв., М.: Просвещение, 1978. - 608 с.
2. **Виппер Ю.Б., Самарин Р. М.** Курс лекций по истории зарубежных литератур XVII века, М.: Изд-во Московского Университета, 1954.- 816 с.
3. **История зарубежной литературы XIX века**: Учебник для вузов, Под ред. Н. А. Соловьева, М.: Высшая школа, 1991. - 638 с.
4. **История зарубежной литературы XIX века**, М.: Высшая школа, 1991. - 637 с.
5. **История зарубежной литературы XIX века**, Под ред. Я. Н. Засурского, С. В. Тураева, М.: Просвещение, 1982. - 320 с.
6. **История зарубежной литературы конца XIX – начала XX века**, М.: Высшая школа, 1970. - 624 с.
7. **История зарубежной литературы после Октябрьской революции**, М.: Изд-во Московского Университета, 1978. - 560 с.
8. **Тимофеева В.М., Мицкевич Б.П**. Зарубежная литература 1917–1975 гг., Минск: Изд-во БГУ, 1976. - 464 с.
1. **Зарубежная литература. XX век**, М.: Высшая школа, 2004. - 559 с.

2.**История зарубежной литературы XVII века**. М.: Высшая школа, 1987. - 248 с.

3.**История зарубежной литературы XVIII века.**, Под ред. Л. В. Сидорченко. — 2-е изд., испр. и доп., М.: Высшая школа, 2001. - 335 с.

4.**История зарубежной литературы XIX в.,** Под. ред. Н.А.Соловьёвой, М.: «Высшая школа», 2007 - 656 с.

5.**Луков В.А**. История литературы. Зарубежная литература от истоков до наших дней, М.: Издательский центр «Академия», 2008. - 512 стр.

5719.01 – Folklorşünaslıq ixtisası üzrə
fəlsəfə doktoru proqramı üzrə doktoranturaya qəbul imtahanı

sualları

1. Heca vəzni və aşıq sənətinin təşəkkül tarixindən.
2. Y.V.Çəmənzəminlinin folklorla bağlı nəzəri fikirləri.
3. Türk epik ənənəsində Oğuznamələr.
4. “Qurbani” dastanı .Versiya və variantları.
5. Müxəmməs şeir şəkli.
6. E.Taylor və onun “İbtidai mədəniyyət” əsəri.
7. Təpəgöz süjeti və Azərbaycan folkloru.
8. Folklor poetikasının spesifikası.
9. Ənənəvi süjetlər əsasında yaranan dastanlar.
10. Təcnis və onun növləri.
11. T.Benfeyin mədəni-tarixi və ya iqtibas nəzəriyyəsi.
12. Lətifələrin təsnifinə dair.
13. “Min bir gecə nağılları” və Azərbaycan folkloru.
14. “Aşıq Qərib” dastanı haqqında tədqiqatlar.
15. Aşıq Abbas Tufarqanlının lirikası.
16. C.Freyzerin “ Qızıl budaq” əsəri.
17. Ozan-aşıq əvəzlənməsinin ictimai-tarixi səbəbləri.
18. Buta priyomu (terminin etimologiyası, butanın yaranma səbəbləri, mənası)
19. Əfsanə və rəvayət janrlarının diferensiasiyası.
20. Qoşayarpaq qoşmanın əlamətləri.
21. Y.Meletinskinin nəzəri baxışları haqqında .
22. Azərbaycan nağıllarının təsnifinə dair.
23. Azərbaycan folklorunda “atalar-oğullar” süjeti.
24. Mif və epos.
25. Qoşma və onun növləri.
26. V.Y.Propp nağılların strukturu barədə.
27. “Böhtana düşmüş qız” süjeti.
28. Məhəbbət dastanlarının strukturunda ustadnamə və duvaqqapmanın funksiyaları.
29. Uşaq folkloru ilə bağlı fərqli nəzəri fikirlərin şərhi.
30. Rəvayət janrının xüsusiyyətləri.
31. Ə.Abidin “Türk xalqları ədəbiyyatında mani növü və Azərbaycan bayatılarının xüsusiyyətləri” məqaləsi.
32. “Koroğlu” dastanının Xodzko nəşri (Paris nüsxəsi).
33. Molla Qasımın yaradıcılığı haqqında.
34. Sayaçı mərasimi və sayaçı sözləri nəzəri fikirdə.

35.Qalalarla bağlı Azərbaycan əfsanə və rəvayətləri.
36.M.H.Təhmasibin folklorşünaslıq fəaliyyəti.
37."Kitabi-Dədə Qorqud" dastanı dünya tədqiqatında.
38.Alqış və qarğışların poetik xüsusiyyətləri.
39. Bəhlul Danəndə lətifələrinin özünəməxsusluğu.
40.Gəraylı şeir şəkli və onun törəmələri.
41.Xalıq Koroğlunun "Oğuz qəhrəmanlıq eposu" əsəri.
42.Atalar sözləri və məsəlləri. Nəşr və tədqiqi tarixi.
43.Əmək nəğmələrinin poetik xüsusiyyətləri.
44.Azərbaycan folklorunda "Can əvəzinə can" süjeti.
45.SMOMPK məcmuəsinin folklorumuzun nəşri və tədqiqində rolu.
46.Azad Nəbiyevin Azərbaycan folkloru qarşısında xidmətləri.
47.Məişət nağıllarının obrazları, mövzu və məzmun çevrəsi.
48.Mifologiyada ilkin əcdad.
49."Kitabi-Dədə Qorqud" folklor abidəsi kimi.
50.Novruz mərasim nəğmələrinin rəmzi mənaları.
51.A.Aarnenin nağıl kataloqu və N.Andreyevin süjet göstəricisi.
52."Tahir və Zöhrə" dastanı.
53."Kitabi-Dədə Qorqud"un 1300 illiyi
54.Bayatıların öyrənilməsi, nəşr və tədqiqi tarixi.
55.Azərbaycan qaçaqçılıq dastanlarının nəşr və tədqiqi tarixi.
56.İ.V.Steblevanın türk xalq poeziyasının öyrənilməsində rolu.
57.Türk mifologiyasında tanrıçılıq görüşləri.
58.Mövsüm və məişət nəğmələri.
59.Molla Nəsrəddin şəxsiyyəti haqqında mülahizələr.
60.Divani şeir şəklinin xüsusiyyətləri.
61.Vəli Xuluflunun folklorşünaslıq fəaliyyəti.
62.Mühacirət folklorşünaslığı: M.Ə.Rəsulzadənin bu sahədə xidmətləri.
63.Türk eposunda adqoyma mərasiminin yeri.
64."Ər arvadının toyunda" süjeti ilə yaranmış dastanlar.
65.Bayatılarda gül, bülbül, qərib və dağ obrazları.
66.Antropoloji nəzəriyyə.
67."Kitabi-Dədə Qorqud"un Azərbaycanda öyrənilməsi tarixindən.
68.Yeddilik şeirin şəkilləri (ağılar, vəsfi-hallar, laylalar və.s)
69.Əfsanələrdə daşadönmə motivi.
70.Heyvanlar haqqında nağılların xüsusiyyətləri.
71.Vilhelm və Yakob Qrimm qardaşları mifoloji nəzəriyyənin baniləri kimi.
72.Sehrli nağılların xüsusiyyətləri.
73.Mifoloji düşüncədə kosmoqonik miflərin yeri.
74.Aşıq Ələsgərin lirikası.

75.İnisiasiya (ölüb-dirilmə) mərasiminin Azərbaycan folklorunda ifadəsi.
76.Salman Mümtazın folklorşünaslıq fəaliyyəti.
77.“Koroğlu” dastanının versiya və variantları.
78.Şah İsmayıl obrazının prototipi haqqında mülahizələr.
79.Folklorda kontaminasiya hadisəsi.
80.Təbiət hadisələri ilə bağlı yaranmış mərasim nəğmələri.
81.Hənəfi Zeynallının folklorşünaslıq fəaliyyəti.
82.Andların təsnifi və xüsusiyyətləri.
83.“Koroğlu” dastanında mifoloji ünsürlər.
84.“Kitabi-Dədə Qorqud”da Qazan xan obrazı.
85.Xalq mahnıları.
86.Rusiyada tarixi məktəb və onun nümayəndələri.
87.Folklorumuzda hind mənşəli süjetlər.
88.Etnoqonik miflər.
89.Aşıq poeziyasında deyişmə və onun mərhələləri.
90.Sehrli nağıllarda div obrazı.
91.Firudin bəy Köçərli və Azərbaycan folkloru.
92.Şah Abbasla bağlı məhəbbət dastanları.
93.Toponimik əfsanələr.
94.Sarı Aşıq bayatı ustası kimi.
95.“Kitabi-Dədə Qorqud” dastanında Qorqud Ata obrazı.
96.Hümmət Əlizadənin folklorşünaslıq fəaliyyəti.
97.Dini rəvayətlər.
98.Azərbaycan mifologiyasının qaynaqları.
99.Tapmacaların nəşri və tədqiqi. Başlıca xüsusiyyətləri.
100. Xəstə Qasımın lirikası.

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI ELM VƏ TƏHSİL NAZİRLİYİ
BAKI DÖVLƏT UNİVERSİTETİ

5719.01 – “Folklorşünaslıq”
ixtisası üzrə fəlsəfə doktoru proqramı üzrə
qəbul imtahanı üçün

PROQRAM

Bakı Dövlət Universiteti Filologiya fakültəsi Elmi Şurasının qərarı ilə tövsiyə edilmişdir (12 fevral 2026-cı il tarixli, 02 saylı protokol)

BAKI-2026

Tərtib edənlər: Səhər Hidayət qızı Orucova
Filologiya üzrə elmlər doktoru, professor

Məhəmməd Məmmədsəid oğlu Məmmədov
Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent

Folklorşünaslıq proqramı folklorun nəzəri məsələlərini, folklorşünaslığın meydana gəlməsi və inkişafı mərhələlərini, xalq ədəbiyyatı tədqiqatçılarının fəaliyyətini, zəngin şifahi ədəbiyyatımızın növ və janrlarını özündə əks etdirir.

MOVZU I
FOLKLOR HAQQINDA ÜMUMİ MƏLUMAT

Şifahi xalq ədəbiyyatı Azərbaycan ədəbiyyatının başlanğıcı kimi. Şifahi ədəbiyyatın predmeti, məqsəd və vəzifələri. Söz sənətinin ümumdünya mədəniyyətində yeri.

Azərbaycanda xalq ədəbiyyatına verilən adlar - el ədəbiyyatı, ağız ədəbiyyatı, xalq ədəbiyyatı və s. «Folklor» termininin yaranması haqqında məlumat.

Xalq ədəbiyyatının başlıca xüsusiyyətləri - şifahilik, kollektivlik, variantlılıq, müəllifsizlik (anonimlik), sinkretiklik, ənənəvilik və s.

Şifahi ədəbiyyatın yazılı ədəbiyyatla ümumi və fərqli cəhətləri. Folklor və yazılı ədəbiyyat.

Xalq ədəbiyyatını öyrənən elm sahəsi - folklorşünaslıq. Onun yaranması və yayılması. Folklorun başqa elm sahələri ilə əlaqəsi. Folklor və etnoqrafiya. Folklor və tarix. Folklor və dialektologiya. Arxeologiya, etika, estetika və folklor. Xalq ədəbiyyatının yazıya alınma, toplanma və nəşr qaydaları haqqında.

MOVZU II
AVROPADA FOLKLORŞÜNASLIĞIN YARANMASI. FOLKLOR NƏZƏRİYYƏLƏRİ

Folklorşünaslıq - mifologiya və şifahi ədəbiyyatın mənşəyi, inkişaf mərhələləri, poetikası, toplanılıb nəşr edilməsi tarixindən bəhs edən bir elm kimi. Avropada folklorşünaslıq elmini yaradan ilkin zəmin. Avropa intibahı dövründə folklorun yazıya alınma təşəbbüsləri. Folklorşünaslıq elmində meydana gələn bəzi nəzəriyyələr haqqında .

Mifoloji nəzəriyyə. Mifoloji nəzəriyyə folklorşünaslığın ilk elmi cərəyanı kimi. Yakob və Vilhelm Qrimm qardaşları mifoloji nəzəriyyənin baniləri kimi. Müqayisəli dilçiliyin metodologiyasının Y.Qrimm tərəfindən folklor araşdırmalarında ilk dəfə tətbiq edilməsi. Xalq poeziyasının ilahi mənşəyə malik olması, folklor janrlarının miflərdən yaranması haqqında fikir və mülahizələr. Süjet oxşarlıqlarının əsas səbəbinin həmin xalqların qədim qohumluğu və ilkin mif qaynağı - “pramif”lə əlaqələndirilməsi. Nəzəriyyənin banilərinin bütün folklor süjetlərində əsatir izi axtarmaları. Bütün oxşarlıqların təməlində qan qohumluğunun durması.

Y.Qrimmin «Alman mifologiyası» (1835) əsəri. Qrimm qardaşlarının ardıcılları. Müqayisəli folklorşünaslığın əsasının qoyulması.

İqtibas, **tarixi-mədəni, səyyar süjetlər yaxud T.Benfey nəzəriyyəsi**. Nəzəriyyənin meydana çıxmasında alman şərqşünası T.Benfeyin rolu. «Kəlilə və Dimnə» // "Pançatantra" əsərinin tərcüməsi və ona T.Benfeyin yazdığı geniş müqəddimə (1859). Nəzəriyyənin mahiyyəti. T.Benfeyin süjet oxşarlıqlarının səbəbini üç böyük hadisə - İskəndər istilası, ərəb istilası və səlib yürüşləri ilə bağlaması. Süjetlərin üç yol vasitəsilə Şərqdən Qərb ölkələrinə yayılması barədə mülahizə. Nəzəriyyənin Rusiyada olan davamçıları (V.Miller, V.V.Stasov, Q.N.Potanin və b.).

Fin məktəbi, yaxud tarixi-coğrafi nəzəriyyə. Nəzəriyyənin yaradıcıları: K.Kroon, Y.Kroon və onların yaradıcılığı. A.Aarne. Nağılların mövzu və məzmuna görə təsnifi. Dünyanı gəzən səyyar süjetlər və dünya xalqlarının şifahi yaradıcılığında oxşar motivlər. Hər nağılın variantlarının müqayisəsi yolu ilə hər süjetin "praforma"sı, "ilk vətəni" və yaranma zamanının müəyyənləşdirmək cəhdi tarixi - coğrafi metodun ən böyük nailiyyəti kimi.

A.Aarnenin nağıl süjetlərinin göstəricisi kataloqu (1910) ilk beynəlxalq süjet kataloqu kimi. A.Aarne- N.Andreyev, Aarne-Tompson süjet göstəricisi kataloqları. S.Tompsonun ".Folklor motivlərinin göstəricisi" əsərinin folklorşünaslıq tarixində yeri.

Antropoloji nəzəriyyə. Süjetlərin oxşar dərketmə və oxşar psixoloji görüşlər sayəsində meydana gəlməsi. İbtidai mədəniyyətlərin yaranması haqqında E.Taylor, E.Lanq, C.Freyzer və başqalarının mülahizələri.

E.Taylorun «İbtidai mədəniyyət» (1871) əsəri. Ayrı-ayrı xalqlarda poetik əsərlərin süjet və motiv oxşarlıqlarının insan təbiətinin eyniliyi, insanların ruhi və psixi yaxınlığı ilə izah edilməsi. Süjetlərin öz-özünə doğması haqqında müddəa. C.C..Freyzerin "Qızıl budaq" əsəri.

Tarixi nəzəriyyə. Şifahi yaradıcılıq və tarix. V.F.Miller məktəbin banisi kimi XX yüzilliyin əvvəllərində problemın öyrənilmə istiqamətləri. A.A.Şifner və V.V.Radlovun yeni nəşrləri. Eposun milli tarixlə öyrənilməsində rolu. Bılinaların yaranmasında tarixi varisliyin rolu.

Rus eposunun tarixi coğrafiyasının yaradılması. Rus folklorunun saray zadəganları tərəfindən yaradılması və xalq kütlələri tərəfindən yaşadılması məsələsi. Xalq ədəbiyyatının inkişaf qanunauyğunluqlarının nəzərə alınmaması. Nəzəriyyəyə münasibət, onun tənqidi.

Strukturalist məktəblər. Avropada XIX-XX əsrlərdə otuzdan artıq nəzəri məktəbin yaranması.. C.Kokkyara bu məktəblər barədə geniş məlumat verən müəllif kimi.

Ötən əsrin 20-ci illərində A.R.Rodkliff-Braun tərəfindən Böyük Britaniyada yeni strukturalist nəzəriyyənin meydana çıxması. Bu nəzəriyyənin ictimai-siyasi, sosiologiya, eləcə də antropologiya, etnologiya və folklorla bağlılığı. V.Proppun 1928-ci ildə «Nağılların morfologiyası» adlı

əsəri ilə bu metodun əsasını qoyması. K.Levi-Strossun "Struktural antropologiya" əsəri (1958)..

Nəzəriyyənin folklorşünaslığa tətbiqi. Tipoloji uyğunluqları, oxşarlıqları araşdırmaqda, süjetin yaranma dövrünü müəyyənləşdirməkdə, onu ümumdünya kontekstində öyrənməkdə əhəmiyyəti. K.Levi-Strosun həm miflərdə, həm də nağıllarda ikili qarşıdurmalardan istifadə etməklə elmə mediator terminini gətirməsi. Struktur – semiotik metodun tətbiqi ilə mətnin və ya ritualın ilkin variantının bərpası. Nəzəriyyənin A.Dandis, E.Meletinski, S.Neklyudov, V.Seqal və b. tərəfindən davam etdirilməsi.

Müasir folklorşünaslıqda süjet oxşarlığının səbəblərinin tarixi-genetik, tarixi-mədəni və tarixi tipoloji cəhətdən öyrənilməsi.

MÖVZU III
AZƏRBAYCAN FOLKLORŞÜNASLIĞI

Azərbaycan folklorşünaslıq elminin yaranma tarixinə bir nəzər. Folklor əsərlərinin yazıya alınması. Ən qədim əlyazmalar, cünglər, nüsxələr, folklor mətnlərini öyrənməkdə ilk mənbə kimi.

Azərbaycan folklorunun ilk toplayıcıları və ilk nəşr örnəkləri.

1721-ci ildə Təbrizdə tərtib olunmuş "Nəğmələr" əlyazması. 1804-cü ildə Cənubi Azərbaycanda şair Əndəlib Qaracadaği tərəfindən tərtib edilmiş əlyazma.

«Kavkaz» qəzeti, SMOMPK məcmuəsi, «Əkinçi» qəzeti və dövrün başqa nəşrlərində milli folklor nümunələri. SMOMPK məcmuəsinin folklorumuzun nəsri və tədqiqində rolu.

Mirzə Kazım bəyin «Firdovsiyə görə fars əsatiri» məqaləsi (1848). Şərq əsatirini 2 qismə ayırması. Əfsanə və rəvayət haqqında fikir və mülahizələri.

M.Mahmudbəyov, E.Sultanov, F.Köçərli, H.Zərdabi və başqa ziyalıların folklorun toplanması, nəşri və tədqiqindəki xidmətləri.

«Molla Nəsrəddin» jurnalı və Azərbaycan folkloru.

Sovet dövrü folklorşünaslığı. «Azərbaycanı tədqiq və tətəbbö cəmiyyəti"nin (1923) fəaliyyəti. Ə.Abid, H.Zeynallı, A.Baqri, V.Xuluflu, Y.V.Çəmənzəminli, S.Mümtaz, H.Əlizadə və başqalarının folklorşünaslıq fəaliyyəti. Sovet repressiyası və Azərbaycan folklorşünaslarının taleyi.

40-60-cı illərdə Azərbaycan folklorşünaslığı. H.Araslı, M.H.Təhmasib, N.Seyidov, Ə.Axundov və b. folklorşünaslıq əsərləri.

H.Araslının «Kitabi-Dədə Qorqud» nəşrləri və onların qorqudşünaslıqda yeri. H.Araslının «Aşıq yaradıcılığı» (1960) tədqiqatı. M.H.Təhmasibin mərasim folkloru, nağıllar və s. haqqında məqalələri. M.H.Təhmasib Azərbaycan eposunun tərtibçisi, naşiri və tədqiqatçısı kimi.

Onun folklorumuzun müxtəlif nəzəri məsələlərinə aid araşdırmaları.

«Azərbaycan xalq dastanları (orta əsrlər)» əsəri.

1970-2000-ci illər folklorşünaslığın yeni yüksəliş dövrü kimi.

V.Vəliyev, P.Əfəndiyev, İ.Abbasov, B.Abdullayev, A.Nəbiyev, Q.Paşayev, S.Paşayev, T.Fərzəliyev, H.İsmayılov və başqalarının folklorşünaslıq fəaliyyəti.

Azərbaycanda folklorşünaslığın sonrakı inkişaf mərhələsi. M.Qasımlı, M.Kazımoğlu, K.Əliyev, S.Orucova, E.Məmmədli, F.Bayat, C.Bəydili, R.Qafarlı, S.Rzasoy, N.Xəlilov, E.Talıblı, M.Məmmədov, A. Xəlil, R.Əliyev, Ü.Nəbiyeva, K.İslamzadə və b.

«Kitabi-Dədə Qorqud»un 1300 illik yubileyi ilə bağlı tədbirlər. «Koroğlu» nəşrləri, aşıq yaradıcılığı ilə bağlı tədqiqatlar.

MÖVZU IV
MİFOLOGİYA. ARXAİK JANRLAR

Mif və mifologiya haqqında ümumi məlumat. Mif bir tərəfdən təhkiyə mətni, ikinci bir tərəfdən dünyagörüş, təsəvvürlər sistemi kimi. Mifin etioloji funksiyası. Mif şüur və davranış modeli kimi. Mifik zaman və mifik məkan. Qədim türk mifologiyası Azərbaycan mifologiyasının erkən qaynağı kimi. Mifologiyanın sonrakı dövr inkişafı.

Mif və nağıl. Mif və epos. Mifologiyada ilkin əcdad, mədəni qəhrəman. Mifoloji düşüncədə kosmoqonik miflərin yeri. Etnoqonik miflər. Təqvim mifləri. Azərbaycan mifologiyasının qaynaqları. Türk mifologiyasında tanrıçılıq görüşləri.

Xalq ədəbiyyatının formalaşmasında animistik, totemistik, fetişist, antropomorfik, magik baxışlar.

Folklorumuzun janr sistemində arxaik janrların yeri. Bu janrlarda sözün magik gücünə inam. Arxaik janrların yaranma yolları və xarakterik xüsusiyyətləri.

İnanclar sınamalar nəticəsində qətiləşən hökmlərin bədii ifadəsi kimi. Təsnifi. Mövzu və məzmun xüsusiyyətləri.

Alqış və qarğışlar. Bu janrların mənşəyi və yaranması. Təsnifi. Xeyir və şərə münasibəti ifadə edən arxaik janrlar kimi.

Andlar. Andın yaranma yolları. Andın janr xüsusiyyətləri. Təsnifi.

Əfsunlar – sözün magik gücünə inamı əks etdirən bir janr kimi. Təsnifi.

Fallar. Janr xüsusiyyətləri. Növləri.

Azərbaycan folklorşünaslığında az öyrənilmiş arxaik janrlar – türkəçarələr, yalanlar, dualar, yalvarışlar və s.

Etnopsixoloji düşüncə ilə bağlı janrlar. Onların tipləri. Gözəgörünmə, ürəyədamma, yuxu və s.

MÖVZU V
LİRİK NÖVÜN JANRLARI VƏ MƏRASİM FOLKLORU

Mərasim nəğmələri. Mərasimlərin ibtidai insanların həyatı, məişəti, dünyagörüşü, dini etiqadı ilə əlaqədar olması. Mərasim nəğmələrinin 2 qrupu.

Mövsüm mərasim nəğmələri. Təbiət qüvvələrini öz məqsədlərinə tabe etmək üçün keçirilən mərasimlər. Günəşi çağırış, Yel baba, Duman qaç, Yada nəğmələri.

Novruz xalq bayramı. Novruza qədər oxunan nəğmələr. İlaxır çərşənbələr. Novruz mərasim nəğmələrinin rəmzi mənaları. Adət-ənənə və ritualların bayramda əksi. Türk xalqlarında Novruz.

Məişət mərasim nəğmələri. Toy nəğmələri. Onların mövzu və məzmun xüsusiyyətləri. Vəsfi-hallar.

Yas mərasim nəğmələri. Yas mərasiminin qədim növləri. İslam dəyərləri ilə bağlı yeni inkişaf formaları. Yuğlamalar, ağılar, mərsiyələr və s.

Doğum, adqoyma mərasimləri.

Əmək nəğmələri. Holavarlar əmək nəğmələrinin nümunəsi kimi. «Holavar» sözünün etimologiyası ilə bağlı mülahizələr. Sayaçı sözləri əmək nəğmələrinin geniş yayılmış nümunələrindən biri kimi. Sayaçı sözü haqqında müxtəlif mülahizələr (F.Köçərli, M.Arif, Ə.Axundov, M.H.Təhmasib və başqaları). Sayaçı sözlərinin SMOMPK məcmuəsində nəşri haqqında.

Sağın nəğmələri maldarlıq həyatı ilə bağlı əmək nəğməsi kimi. Ovçu nəğmələri. Ovçuluq nəğmələrində mifik süjet və inamların əksi. Balıqçı nəğmələri və s.

Yeddi hecaya qədərki şeir şəkilləri, onların əsas xüsusiyyətləri.

Bayatı janrı. Bayatıların öyrənilmə, nəşr və tədqiq tarixindən. «Bayatı» sözünün etimologiyası ilə bağlı mülahizələr. Bayatıların strukturu. Bayatılarımızda «Əzizim», «Əzizinəm», «Mən aşiq», «Aşiqəm» və s. sırasından olan spesifik başlama maneraları. Bayatıların qafiyə sistemi. Bayatılarda bölgü. Bayatıların Kərkük xoyratlarını xatırladan tipi haqqında. Cinas bayatılar.

Yeddilik şeirin şəkilləri. Laylalar beşik başında müəyyən musiqi ahəngi ilə oxunan nəğmələr kimi. Laylaların bayatılardan fərqli cəhətləri.

Ağılar yas mərasimində söylənən nümunələr kimi.

Oxşamalar, əzizləmələr – lirik növün janrları kimi.

MÖVZU VI
EPİK NÖVÜN JANRLARI: ATALAR SÖZÜ VƏ MƏSƏLLƏR, TAPMACALAR, ƏFSANƏ VƏ RƏVAYƏTLƏR

Atalar sözü və məsəllər. Toplanması, nəşr və tədqiq tarixi. Atalar

sözü və məsəllərin forma və məzmunca yaxınlığı. Atalar sözü və məsəllərin fərqli cəhətləri.

Atalar sözü və məsəllərin məzmun baxımından rəngarəngliyi. Atalar sözü və məsəllərin nəşr edilməsində SMOMPK məcmuəsinin rolu.

Tapmaca janrı. Tapmacaların toplanma, nəşr və tədqiq tarixindən. Tapmacaların hər hansı bir əşya, hadisə və məfhum haqqında metafora şəklində qurulmuş düşündürücü suallardan ibarət olması. Tapmacada məfhum, əşya və hadisənin müəyyən əlamətinin gizli saxlanılması. Tapmacaların çoxvariantlılığı. Tapmacaların əsas məqsəd və qayəsi.

Tapmacaların şəkli xüsusiyyətləri. Tapmacalarda metafora, təşbeh və s. bədii təsvir vasitələrindən istifadə. Tapmacaların uşaqların zehninin, düşüncə və təfəkkürünün formalaşmasına təsiri.

Əfsanə epik növün janrı kimi. Əfsanələrin toplanma, nəşr və tədqiq tarixi. Əfsanə janrının spesifik xüsusiyyətləri. Əfsanələrin mövzu və məzmun baxımından təsnifi. Əfsanələrdə çevrilmə. Əfsanə örnəklərinin çapında SMOMPK məcmuəsinin yeri.

Əfsanə və tarix. Yaranma və yayılma yolları.

Qalalarla bağlı əfsanələr. «Qız qalası» ilə bağlı əfsanə və rəvayətlər. Toponomik əfsanələr. V.M.Sısoyevin İsgəndərin xəzinəsi haqqında Şamaxıda topladığı əfsanələr. Kosmoqonik əfsanələr.

Rəvayət janrı. Rəvayət janrının spesifik cəhətləri. Azərbaycanda rəvayətlərin toplanma, nəşr və tədqiq tarixi. Rəvayətlərin təsnifi. Tarixi şəxsiyyətlərlə bağlı rəvayətlər. Etimoloji rəvayətlər. İzahlı rəvayətlər.

Rəvayət və əfsanələrin oxşar və fərqli cəhətləri.

MÖVZU VII
AZƏRBAYCAN NAĞILLARI. TƏSNİFİ.
LƏTİFƏ JANRI

Nağıl şifahi xalq ədəbiyyatının ən geniş yayılmış janrlarından biri kimi. Nağılların funksiyaları. Toplanma, nəşr və tədqiq tarixindən.

A.Aarne - N.Andreyevin nağıl süjet göstəriciləri. S.Tompsonun motiv göctəricisi. P.V.Vladimirov, İ.P.Saxarov və A.N.Afanasyevin təsnifatları. V.Y.Propp nağılların strukturu haqqında.

1825-ci ildə «Polyarnaya zvezda» jurnalında «Derevyannaya krasavitsa» adı ilə Azərbaycan nağılının ilk dəfə rus dilində nəşri. Azərbaycan nağıllarının SMOMPK məcmuəsində nəşri.

Azərbaycan nağıllarının ilk təsnifatının Y.V.Çəmənzəminli tərəfindən verilməsi. H.Zeynallı, H.Əlizadə, M.H.Təhmasib, P.Əfəndiyev və başqalarının təsnifatları.

Nağılların süjet tərkibi. Nağıl janrının bədii xüsusiyyətləri. Nağıl kompozisiyasında ənənəvi formul və üsullar. Kompozisiya baxımından ənənəvi formulların başlanğıc, təhkiyə və sonluq formullarına ayrılması.

Nağıllarda kontaminasiya üsulunun müxtəlif tipləri. Xalq nağıllarının poetik mətnlərində, «üç», «yeddi», «qırx» sayları.

Nağılların poetik dili. Nağıllarda bənzətmə, epitet, mübaliğə və s. dilin obrazlı vasitələri kimi.

Mif və nağıl. Mif nağılın başlıca qaynaqlarından biri kimi. Mif və nağıl arasındakı əsas fərqin sakrallıq-qeyri sakrallıq, gerçəklik-uydurma xətti ilə müəyyənləşdirilməsi.

Sehrli nağıllar. Bu nağıllarda süjetin əfsanəvi məkan və zaman hüdudunda inkişaf etməsi. Xeyirlə şərin mübarizəsinin sehrli nağılların əsas mövzusunu əks etdirməsi.

Sehrli nağıllarda baş qəhrəmanın onu əhatə edənlərdən bir sıra qeyri-adi cəhətləri ilə fərqlənməsi. Sehrli nağıllarda qeyri-adi doğuluş motivi. Sehrli nağıllarda 2 əsas qəhrəman tipi. Sehrli nağılların obrazlar sisteminin 3 qrupa ayrılması: xeyirxah qüvvələr, şərin qurbanları, şər qüvvələr.

Sehrli nağıllarda mənfi obrazların şərti olaraq 2 qrupa ayrılması. Sehrli nağıllarımızda div, əjdaha və s. obrazların müxtəlif funksiyalarda çıxış etməsi.

Sehrli nağıllarda ideal qəhrəman rolunda kiçik qardaş. Şər qüvvələrə qarşı mübarizədə qəhrəmana köməklik göstərən qüvvələr (Simurq, at və s.).

Heyvanlar aləmindən bəhs edən nağıllar. Heyvanlar haqqında nağıllarda ilkin təsəvvürlər. Heyvanlar haqqında nağılların başqa nağıllardan fərqi. Heyvanlar haqqında nağıllarda heyvan və quşların əsas iştirakçı olması. Bu nağılların antiteza – «güclü-zəif», «böyük-kiçik» prinsipi ilə qurulması.

Məişət nağılları. Məişət nağıllarının başqa nağıllarla müqayisədə real həqiqətə, ictimai və məişət problemlərinə yaxınlığı. Məişət nağıllarının süjet dövrəsi, obrazlar sistemi. Məişət nağıllarının özünəməxsus ekspozisiya ilə başlanması.

Məişət nağıllarında qəhrəmanın sinfi mənsubiyyəti. Konfliktin məişət çərçivəsində inkişaf etməsi. Məişət nağılları üçün ənənəvi formulların, gözəl epitetlərin, çoxsaylı təkrarların səciyyəvi olmaması. Məişət nağıllarının özünəməxsus sonluqla bitməsi.

Lətifə janrı. Əsas xüsusiyyətləri. Öyrənilmə, nəşr və tədqiq tarixi. Lətifələrdə gülüşün tipləri. Lətifələrin mövzu və ideyası. Lətifələrin təsnifi.

Bəhlul Danəndə lətifələri. Bəhlul Danəndə obrazının mənşəyi haqqında fikirlər. Orta əsrlərin yazılı ədəbiyyatı və Bəhlul Danəndə lətifələri. Bu lətifələrin spesifik cəhətləri. Bəhlul Danəndə lətifələrindəki ibrətamiz həyat.

Molla Nəsrəddin lətifələrinin xüsusiyyətləri. V.Qordlevskinin Molla Nəsrəddinin prototipi haqqında mülahizələri, Molla Nəsrəddin Şərq xalqlarında gülüşü, hazırcavablığı və müdrikliyi birləşdirən obrazı kimi.

Molla Nəsrəddin və Bəhlul Danəndə lətifələrinin fərqli cəhətləri.

Regional lətifələr. Ayrı-ayrı bölgələrin baməzə lətifə qəhrəmanları, özünəməxsus cəhətləri.

Qaravəllilərin janr xüsusiyyətləri.

MÖVZU VIII
OZAN-AŞIQ SƏNƏTİ. AŞIQ ŞEİRİNİN ŞƏKİLLƏRİ

Ozan sənəti haqqında ümumi məlumat. Ozan-aşıq əvəzlənməsinin ictimai-tarixi səbəbləri. Ozan və aşıq sənətinin fərqli cəhətləri.

Ozanın aşığa, qopuzun saza çevrilməsi mərhələsi. Qopuz haqqında məlumat. «Aşıq» sözünün etimologiyası haqqında. Aşıq-təkkə-dərviş ənənələri. Aşıq yaradıcılığına dair müxtəlif baxışlar.

Aşıq sənətinin orijinallığı və təkrarolunmazlığı. Saz haqqında ümumi məlumat. Aşıqların 2 qrupu (yaradıcı ustad aşıqlar: peşəkar ifaçı aşıqlar).

Ustad-şagird ənənəsi.

Məhəbbət mövzusunun aşıq poeziyasının əsasını təşkil etməsi.

Aşıq poeziyasının forma və məzmun zənginliyi.

Aşıq şeirinin şəkilləri – qoşma, gəraylı, təcnis, müxəmməs, divani və s.

Qoşma və onun növləri. Strukturu, qafiyə sistemi.

Gəraylı şeir şəkli. Quruluşu və qafiyə sistemi. «Gəraylı» sözünün etimologiyası ilə bağlı mülahizələr.

Təcnis şeir şəkli. Poetik quruluşu və forma xüsusiyyətləri. Növləri.

Müxəmməs şeir şəkli. Qafiyə sistemi, strukturu.

Divani şeir şəklinin xüsusiyyətləri. Aşıq poeziyasında deyişmə və onun mərhələləri.

Aşıq məktəbləri (Anadolu, Təbriz, Şirvan, Göycə) və onların əsas nümayəndələri.

MÖVZU IX
DASTAN JANRI. QƏDİM TÜRK DASTANLARI

Dastan janrı Azərbaycan folklorunun geniş yayılmış və irihəcmli janrı kimi. «Dastan» sözünün mənası.

Dastanın nəsr və nəzm hissələrindən ibarət olması.

Azərbaycan dastanlarının təsnifi (M.H.Təhmasib və b.)

«Epos» sözünün ədəbiyyatşünaslıqda həm dar, həm də geniş mənada işlənməsi. Epos mənsub olduğu xalqın ictimai-estetik təfəkkürünü ifadə edən möhtəşəm əsər kimi. Türk eposunun mənşəyi haqqında. Türk epos mədəniyyətinin mərhələləri.

Qədim türk epos təfəkkürünün müxtəlif mənbələrdə zəmanəmizə qədər gəlib çıxmış əsas örnəkləri («Yaradılış», «Alp Ər Tonqa», «Şu»,

«Köç», «Ərgənəkon», «Oğuz kağan») və s.

«Alp Ər Tonqa» dastan yaradıcılığının bizə gəlib çatan əski nümunəsi kimi. Mövzu və məzmun xüsusiyyətləri. Dastanda ən qədim ağı nümunələri. Obrazlar sistemi.

«Ərgənəkon» dastanının təxminən I minilliyin ortalarında müxtəlif qədim rəvayətlər əsasında formalaşması. Dastanın məzmunu barədə XIV əsrdə F.Rəşidəddin, XVII əsrdə isə Əbül Qazi Bahadır xanın məlumat verməsi.

«Şu» dastanı Makedoniyalı İsgəndərin Türküstana yürüş etdiyi dövrün hadisələrindən bəhs edən əsər kimi, «Şu» dastanından rəvayətlər şəklindən müəyyən əhvalatların M.Kaşqarlının «Divanü Lüğat-it-Türk» ensiklopediyasında öz əksini tapması.

«Oğuz kağan» dastanı qədim türk eposunun ən mükəmməl təzahürlərindən biri kimi. Dastanın e.ə. I minilliyin sonlarında formalaşmasının güman edilməsi. Eramızın I minilliyində türklər arasında geniş yayılması və II minilliyin əvvəllərindən etibarən oğuz türklərinin epik tarixi funksiyasında çıxış etməsi.

Oğuzların ictimai-siyasi, tarixi-mifoloji, dini-fəlsəfi görüşlərini, epik-bədii təfəkkürünü əks etdirən nümunələrə elmi ədəbiyyatda «Oğuznamə» deyilməsi. Oğuznamə özündə oğuzların kosmoetnoqonik və təqvim miflərini, dastanlarını, rəvayətlərini, atalar sözlərini, məsəllərini, şeir parçalarını birləşdirməsi.

«Oğuz Kağan» dastanının uyğur əlifbası ilə əsas nüsxədən XIII- XIV əsrlərdə üzü köçürülmüş nüsxəsinin Paris Milli Kitabxanasında saxlanılması.

«Oğuz kağan» dastanının öyrənilmə və nəşr tarixindən. Oğuznamə «Oğuz kağan» adı ilə orijinaldan ilk dəfə 1993-cü ildə Azərbaycanda Füzuli Bayat (Gözəlov) tərəfindən nəşr edilməsi. Dastanın qədim türklərin mifoloji dünyagörüşlərini əks etdirməsi.

MÖVZU X
«KİTABİ-DƏDƏ QORQUD» DASTANI. NƏŞR VƏ TƏDQİQ TARİXİ

«Kitabi – Dədə Qorqud» dastanı qəhrəmanlıq dastanlarının bizə gəlib çatan ən qədim nümunələrindən biri kimi. Dastanın ən qədim boyları. Ən qədim süjet, motiv və obrazlar.

Dastanın əlyazmaları. Drezden və Vatikan nüsxələri.

«Kitabi – Dədə Qorqud» dastanının öyrənilmə nəşr və tədqiq tarixindən. «Kitabi – Dədə Qorqud» dastanı dünya tədqiqatında. Dastanın nəşrində H.F.Dits, V.Bartold, O.Ş.Gökyay, E.Rossi, M.Ergin, H.Araslı və başqalarının xidmətləri.

Eposun Azərbaycanda öyrənilmə tarixinə bir nəzər. Ə.Abid «Kitabi – Dədə Qorqud» ilə məşğul olan ilk azərbaycanlı alim kimi.

«KDQ» dastanının ilk dəfə Azərbaycanda H.Araslının tərtibi, redaktəsi və ön sözü ilə çap olunması (1939). Dastanın araşdırılması, tədqiq edilməsində Ə.Dəmirçizadə, Ə.Sultanlı, M.H.Təhmasib, Ş.Cəmşidov, S.Əlizadə, T.Hacıyev və başqalarının rolu.

Ümummilli lider H.Əliyevin «Kitabi – Dədə Qorqud»un 1300 illik yubileyinin keçirilməsi ilə bağlı fərmanı (20 aprel 1997-ci il) və eposun öyrənilməsində yeni mərhələnin başlanması. «Kitabi – Dədə Qorqud» dastanının son nəşrləri. «Kitabi – Dədə Qorqud» ensiklopediyası.

«Kitabi – Dədə Qorqud» dastanının alman dilinə ilk tərcüməsi və nəşrinin 200 illiyinin qeyd edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidenti İlham Əliyevin sərəncamı (20 fevral 2015-ci il).

MÖVZU XI
«KİTABİ-DƏDƏ QORQUD» DASTANININ OBRAZLAR SİSTEMİ

Dastanın müqəddiməsində rast gəlinən atalar sözü və məsəllər. Qadınların 4 tipə bölünməsi.

Dədə Qorqud obrazı. Dədə Qorqudla bağlı türk xalqları arasında yaranan əfsanə və rəvayətlər. «Qorqut» sözünün etimologiyası haqqında mülahizələr. Türküstan baxışlarının onu «Ata Qorqut Övliya» adıyla xatırlaması.

Qorqut Ata övliya, «vilayət issi»si kimi.

Qorqut Atanın yazılı qaynaqlarda – salnamə, təzkirə və səyahətnamələrdə tarixi şəxsiyyət cizgisi daşıması.

Qorqut Ata Ulu Ananın arxaik strukturlu obrazı kimi bir çox atributlarını qoruması. Əcdad ruhu ilə bağlılığı. Qorqut Atanın ölümdən qaçma əfsanələri. Qorqut Ata qopuzun yaradıcısı kimi.

Qorqut Atanın qəbri haqqında.

Qazan xan obrazı. Oğuz epik ənənəsində Qazan xan obrazının tarixi-müqayisəli və struktur-semantik səviyyələrdə bir obraz kimi yeri. Qazan xan təyinlərinin zoomifoloji, antropomifoloji və s. modellər təşkil etməsi.

Dastanda Bayandır xan obrazı.

«Kitabi – Dədə Qorqud» dastanında oğuz qəhrəmanları (Bamsı Beyrək, Buğac, Basat, Qanturalı və s. obrazlar). Qaraca Çoban obrazı.

«Dədə Qorqud kitabı»nda dqadın obrazları. Oğuz cəmiyyətində qadınların hüquqları. Ana haqqının Tanrı haqqına bərabər tutulması.

Dastanda adqoyma, nişan, yas, toy mərasimləri.

Dastanda, «əsir düşmə», «övladsızlıq», «can əvəzinə can vermə» və s. motivlər.

MÖVZU XII
«KOROĞLU» EPOSU. VERSİYA VƏ VARİANTLARI

XVI əsrin sonu, XVII əsrin əvvəllərində Azərbaycanda ictimai-siyasi şərait. Cəlalilər hərəkatı. **«Koroğlu»** dastanının yayıldığı etnik-coğrafi areallar. Aşıq reperturında ilk «Koroğlu» nəğmələri. «Koroğlu» dastanının toplanması və nəşri. «Koroğlu» dastanı haqqında ilk mətbu məlumat. İ.Şopen (1840), A.Xodzko (1842) nəşrləri, S.S.Penn nəşri (1856).

Rus mətbuatında dastanın həqiqi mətninin ilk dəfə İvan Şopen tərəfindən nəşr edilməsi. İ.Şopenin Zaqafqaziyaya səyahət zamanı Koroğlu qalasına rast gəlməsi, qala haqqında məlumatlar və dastanı Omir// Ömər//Əmir adlı bir azərbaycanlı aşıqdan toplaması. İ.Şopenin dastanı Azərbaycan dilini bilən bir erməninin «tərcüməsində» dinləməsi və yazıya alması. «Bayazid səfəri» qolunda İ.Şopenin «son əhvalat mənim ixtiramdır» adlandırdığı epizod. Həmin epizodun Azərbaycan koroğluşünasları tərəfindən kəskin tənqidi. İ.Şopen mətninin qüsurları və elmi əhəmiyyəti. Koroğlunun adına XIX əsrdə toplanıb çap edilən bəzi mətnlərdə yad epizodlar.

A.Xodzkonun 1834-cü ildə Cənubi Azərbaycandan topladığı və 1842-ci ildə Londonda nəşr etdirdiyi «Koroğlu» dastanı. Eposun dünyaya tanıdılmasında A.Xodzko nəşrinin müstəsna rolu. Bu nəşrdə «Koroğlu» dastanından on üç məclisin yer alması. Paris nüsxəsi ifadəsinin 1997-ci ildə Bakı çapını hazırlamış İsrafil Abbaslı tərəfindən elmi ədəbiyyata gətirilməsi.

Paris nüsxəsinin Təbrizdə Nigarıstanlı Aşıq Sadıqdan yazıya alınması. Mətnin yurd (nəsr) hissəsinin farsca, şeirlərinin isə Azərbaycan dilində olması. Paris nüsxəsi ən qədim variantlardan biri kimi özündə çoxsaylı motivləri qoruması.

SMOMPK məcmuəsinin IX sayında (1890) Zaqafqaziya müəllimlər seminariyasının tələbəsi M.Vəlizadə tərəfindən toplanmış «Koroğlu» hekayəti və üç şeir.

XX əsrin birinci yarısında “Koroğlu” eposunun toplanması, nəşri və tədqiqində V.Xuluflu, A.Rəcəbli, Ə.Tahirov və H.Əlizadənin xidmətləri.

V.Xuluflunun Tovuzda Aşıq Hüseyn Bozalqanlıdan qeydə aldığı «Toqat səfəri» və «Bağdad səfəri» qollarını kitab halında 1927-ci ildə nəşr etdirməsi.V.Xuluflunun 1929-cu ildə dastanın daha geniş həcmli mətnini (4 qol) latın qrafikasında H.Zeynallının redaktorluğu ilə yenidən nəşr etdirməsi.

«Koroğlu» dastanının ən kamil variantlarından birinin toplanması, nəşri və çapının H.Əlizadənin adı ilə bağlı olması (14 qol).

M.H.Təhmasibin koroğluşünaslıq fəaliyyətinin iki istiqaməti / eposun tərtibatı və nəşri; eposun tədqiqi /. M.H.Təhmasibin 1949-cu il nəşrinin 17 qolu özündə birləşdirməsi. Tədqiqatçının «Koroğlu»nun 1975-ci il nəşrinə «Mərcan xanımın Çənlibelə gəlməsi» qolunu əlavə etməsi. Nəşrin geniş

oxucu kütləsi üçün nəzərdə tutulduğundan ədəbi dilə uyğunlaşdırılması. M.H.Təhmasibin «Koroğlu» eposundakı tarixilik problemi ilə bağlı mülahizələri.

Azərbaycan folklorşünaslığında «Koroğlu» eposunun mifoloji istiqamətdə öyrənilməsinə M.Seyidov, H.Tantəkinin tədqiqatları ilə başlanılması.

İ.Abbaslının «Koroğlu» eposunun poetik xüsusiyyətlərinin tədqiqi istiqamətində dəyərli araşdırmaları. 1990-2000-ci illərdə İ.Abbaslı əksər «Koroğlu» nəşrlərinin tərtibçisi, ön söz, qeyd və şərhlərin müəllifi kimi. İ.Abbaslı və B.Abdullayevin tərtibatı ilə «Koroğlu»nun 2005-ci ildəki nəşrinin Nizami adına Ədəbiyyat İnstitutunun folklor arxivindəki əlyazmalar əsasında hazırlanması.

«Koroğlu» dastanının Tiflis nüsxəsi və ya Təbriz variantı (2005). D.Əliyeva variant əlyazması haqqında ilk məlumat verən azərbaycanlı ədəbiyyatşünas kimi. İyirmi səkkiz məclisdən ibarət əlyazmanın ərəb əlifbasının nəsx–nəstəliq xəttində yazılması. X.Koroğlunun Təbriz variantının əlyazması ilə bağlı mülahizələri. Dastanın dilinin onun daha qədim əlyazmadan köçürülməsi ehtimalını irəli sürməyə imkan verməsi. Təbriz variantının nəşrində H.İsmayılov və E.Tofiq qızının rolu.

Dastanın araşdırılmasında B.A.Qarrıyev, X.H.Koroğlu, M.H.Təhmasib, N.Q.Braginski, H.T.Zərifov, A.Nəbiyev, İ.Abbaslı, P.Əfəndiyev, F.Bayat, B.Həqqi, X.Bəşirli və başqalarının xidmətləri.

"Koroğlu" eposu məzmun və süjet fərqinə görə üç yerə bölünməsi: 1. Türkmən; 2. Azərbaycan; 3. Kiçik Asiya variantları (P.N.Boratav, İ.Abbaslı). Dastanın Qafqaz-Anadolu və Türküstan versiyaları (A.Nəbiyev). Dastanın həmçinin Zaqafqaziya və Orta Asiya, yaxud Qərb və Şərq versiyaları adları altında təqdim edilməsi. Türküstan // Orta Asiya // Şərq versiyasının variantlarında Koroğlunun möcüzəli doğuluşu – «qəhrəmanın gorda doğulması» motivinin qorunması. «Koroğlu» dastanının Qərb və Şərq versiyaları arasında fərqli cəhətlər.

Koroğlu dastanın əsas epik qəhrəmanı kimi. Koroğlu və xalq. Koroğlunun məğlubedilməzliyini təmin edən əsas amillər (Qoşabulaq, Misri qılınc, Qırat). "Qırat" sözünün etimologiyası ilə bağlı mülahizələr (M.Seyidov, M.H.Təhmasib, M.Hatəmi, E.Əzizov və başqaları).

Koroğlunun ilkin əcdad, mədəni qəhrəman və ya demiurq funksiyaları. Koroğlunun türk epik ənənəsində xilaskarlıq missiyası. Koroğlu // Goroğlunun adı ilə bağlı mülahizələr.

«Koroğlu» dastanının başqa qəhrəmanları – Eyvaz, Dəli Həsən, Dəmirçioğlu, Bəlli Əhməd.

Dastanda qadın surətləri. Nigar xanım, Telli xanım, Ruqiyyə xanım, Bənövşə xanım və başqaları.

Çənlibel azadlıq məkanı kimi. «Çənlibel» sözünün etimologiyası haqqında mülahizələr.

«Koroğlu» dastanının dili və bədii xüsusiyyətləri.

MÖVZU XIII
QAÇAQÇILIQ DASTANLARI

XIX əsrin əvvəllərində Azərbaycanda ictimai-siyasi vəziyyət. Azərbaycanın işğalı. Gülüstan və Türkmənçay razılaşmaları. Azərbaycanın Rusiya tərkibinə zorla ilhaq edilməsi (1828). Azərbaycanda milli azadlıq hərəkatının meydana çıxması. Qaçaqçılıq hərəkatının yaranması və ilk qaçaq nəğmələri.

«Molla Nur» dastanı. Toplanma və nəşr tarixi. Rus ziyalıları Molla Nur haqqında. A.A.Bestujev-Marlinskinin «Quba yolu» və «Molla Nur» əsərləri. Dastanın toplanma və nəşr tarixi, variantları.

Molla Nur xalq qəhrəmanı kimi.

«Qaçaq Nəbi» dastanı. Mövzu və məzmun xüsusiyyətləri. Nəşr variantları. Toplanma, nəşr və tədqiq tarixi. ”Qaçaq Nəbi” SMOMPK-da. Qaçaq Nəbi surəti. Nəbinin silahdaşları.

«Qaçaq Kərəm» dastanı. M.Qorki Qaçaq Kərəm haqqında. Toplanma nəşr və tədqiq tarixindən. Dastanın variantları. Dastanın məzmun və ideya xüsusiyyətləri. Qaçaq Kərəm və İsrafil ağa obrazları.

1905-ci il inqilabının folklorda əksi. **«Səttar xan»** dastanı. Cənubi Azərbaycanda gedən milli-azadlıq hərəkatının dastanda ifadəsi. Aşıq Hüseyn Cavan dastanın yaradıcısı kimi.

MÖVZU XIV
MƏHƏBBƏT DASTANLARI

Azərbaycan dastanlarının böyük bir hissəsini məhəbbət dastanlarının təşkil etməsi. Məhəbbət dastanlarının poetik strukturu. Məhəbbət dastanlarının 3 hissədən: ustadnamə, dastanın özü və duvaqqapmadan ibarət olması. Dastan süjetinin 4 mərhələdən təşkili. «Buta» motivi. «Buta» motivinin dastanlarda çeşidli şəkilləri. «Buta» sözünün mənaları. Məhəbbət dastanlarının yaranma yolları.

Məhəbbət dastanlarının toplanma, nəşr və tədqiq tarixindən. SMOMPK məcmuəsində məhəbbət dastanları.

«Qurbani» dastanı. Əldə edilmiş variantları 3 müstəqil versiya təşkil etməsi. Gəncə versiyası versiyalardan ən mükəmməli kimi. Diri versiyasının təsəvvüfi-irfani dünyagörüşlə bağlılığı.

«Abbas və Gülgəz» dastanı. Dastanın variantları. M.H.Təhmasibin dastanla bağlı mülahizələri. Şah Abbas və Aşıq Abbas obrazlarının müqayisəli təhlili. Şah Abbasla bağlı məhəbbət dastanları.

«Əsli və Kərəm» dastanı. Salman Mümtazın «Əsli və Kərəm»

dastanını «şahkar dastan» adlandırması. «Əsli və Kərəm» dastanının türk xalqları içərisində variantları. M.Mahmudbəyovun dastanla bağlı mülahizələri.

«Aşıq Qərib» dastanı. Versiya və variantları. «Ər öz arvadının toyunda» süjeti. Bu süjetin qədim yunan eposu «Odisseya»da da əksi.

Dastanın obrazlar sistemi. «Aşıq Qərib» dastanı ilə «Bamsı Beyrək» boyu arasında oxşar cəhətlər.

«Şah İsmayıl» dastanı. Şah İsmayıl obrazının prototipi haqqında mülahizələr. Ərəb Zəngi obrazı. «Zəngi» sözünün mənaları.

«Alı xan və Pəri xanım» dastanı. Dastanın əsasını təşkil edən nağılın A.Aarne – N.Andreyev cədvəlində 883 nömrəsi altında «Böhtana düşmüş qız» süjeti kimi qeyd olunması. Obrazlar sistemi.

MÖVZU XV
DRAMATİK NÖV VƏ JANRLARI

Dramatik növ haqqında ümumi məlumat. Dramatik növün epik və lirik növlərdən fərqi. Dramatik növdə hərəkət və dinamikanın üstünlük təşkil etməsi.

Xalq oyunları ilk kulturoloji hadisə kimi. «Oyun» sözünün mənşəyi ilə bağlı fikir və mülahizələr. Qobustan, Kəlbəcər daş kitabə və qaya rəsmlərində oyunların izləri. Əski yazılı mənbələrdə oyunlar. Xalq oyunlarının yaranma və inkişaf mərhələləri. M.Kaşqarlının «Divanü luğat-it-türk» əsərində oyunlar. Oyunların təsnifi. Oyunların tərbiyəvi və didaktik əhəmiyyəti.

Meydan tamaşaları. Tarixi və səciyyəvi cəhətləri. Sözsüz-pantomima tamaşaları. Meydan tamaşalarının məzmun və tiplərə görə təsnifi.

Xalq dramları. Onların əsas xüsusiyyətləri. Xalq dramlarının təsnifi (1.Mərasimlərlə əlaqədar dramlar; 2.İctimai məzmunlu dramlar; 3. Ailə – məişət dramları).

Nəzəri ədəbiyyat
Azərbaycan dilində:

1. Abbasov İ. Azərbaycan folklorşünaslığı: təşəkkülü və inkişaf mərhələləri// Azərbaycan şifahi xalq ədəbiyyatına dair tədqiqlər. IX kitab. Bakı: Elm, 200, s.3-41
2. Abbasov İ. Folklorşünaslıq /Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi. 6 clddə/ I cild. Bakı: Elm, 2004, s.686-706
3. Abbaslı İ. Azərbaycan dastanlarının yayılması və təsiri məsələləri. Bakı: Nurlan, 2007, 272 s.

4. Abdullayev B. Haqqın səsi. Bakı: Azərnəşr, 1987, 137 s.
5. Allahverdiyev M. Azərbaycan xalq teatrı tarixi. Bakı: Maarif, 1978, 233 s.
6. Araslı H. Aşıq yaradıcılığı. Bakı: Birləşmiş nəşriyyat, 1960, 135 s.
7. Aslanov E. El-oba oyunu, xalq tamaşası: xalq oyun-tamaşa mədəniyyətimizdə deyim və adların izahlı söz kitabı. Bakı: İşıq, 1984, 276 s.
8. Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi. Altı silddə/ I cild (Şifahi xalq ədəbiyyatı). Bakı: Elm, 2004, 760 s.
9. Bayat F. (Gözəlov). Oğuz epik ənənəsi və «Oğuz Kağan» dastanı. Bakı: Sabah, 1993, 194 s.
10. Bayat F. Folklor dərsləri. Bakı:Elm və təhsil, 2012, 424 s.
11. Bəydili C. (Məmmədov). Türk mifoloji obrazlar sistemi: struktur və funksiya (monoqrafiya). Bakı: Mütərcim, 2007, 272 s.
12. Cəfərli M. Azərbaycan məhəbbət dastanlarının poetikası. Bakı: Elm, 2000, 263 s.
13. Cəfərli M. Azərbaycan dastanlarının struktur poetikası. Bakı: Nurlan, 2010, 404 s.
14. Cəfərov N. Eposdan kitaba. Bakı: Maarif, 1999, 220 s.
15. Dədə Qorqud kitabı/ Ensiklopedik lüğət. Bakı: Öndər nəşriyyat, 2004, 368 s.
16. Əfəndiyev P. Azərbaycan folklorşünaslığı tarixi. Bakı: ADRU, 2006, 475 s.
17. Əfəndiyev P.Ş. Azərbaycan şifahi xalq ədəbiyyatı/ Ali məktəb üçün dərslik. Bakı: Elm və təhsil, 2012, 600 s.
18. Əliyev K. Çağdaş folklorşünaslığın problemləri. Bakı: Elm və təhsil, 2017, 364 s.
19. Əliyev O. Azərbaycan nağıllarının poetikası. Bakı: Səda, 2001, 191 s.
20. Əsgər Ə. Oğuznamə yaradıcılığı. Bakı: Elm və təhsil, 2013, 340 s.
21. Əsgər Ə. Böyük türkmanlar və Türk dastan yaradıcılığı tarixinin Oğuznamə dövrü. Bakı: Sabah, 2024, - 408 s.
22. Fərzəliyev T.Azərbaycan xalq lətifələri. Bakı: Elm, 1971, 121 s.
23. Folklorşünaslıq məsələləri. I-XI buraxılışlar. Bakı, 1989-2013
24. Hacıyev T. Dədə Qorqud: dilimiz, düşüncəmiz. Bakı: Yeni Nəşrlər Evi; Elm, 1999, 216 s.
25. Həkimov M.İ. Aşıq sənətinin poetikası. Bakı: Səda, 2004, 609 s.

26. Həqqi B. «Koroğlu»-tarixi-mifoloji gerçəklik. Bakı: Nurlan, 2003, 316 s.

27. Xəlilov N.Q. Aşıq yaradıcılığı və yazılı poeziya /Monoqrafiya. Bakı: Elm, 2012, 325 s.

28. Xürrəmqızı A. Azərbaycan mərasim folkloru. Bakı: Səda, 2002, 210 s.

29. İsgəndərova V. Ənənəvi nağıl formulları / Azərbaycan və Türkiyə nümunələri əsasında. Bakı: Elm və təhsil, 2014, 202 s.

30. İsmayılov H. Aşıq yaradıcılığı: mənşəyi və inkişaf mərhələləri. Bakı: Elm, 2002, 311s.

31. Kazımoğlu M. (İmanov). Gülüşün arxaik kökləri. Bakı: Elm, 2005, 186 s.

32. Kazımoğlu M. Xalq gülüşünün poetikası. Bakı: Elm, 2006, 268 s.

33. Kazımoğlu M. Folklorda obrazın ikiləşməsi (monoqrafiya). Bakı: Elm, 2011, 228 s.

34. Kitabi-Dədə Qorqud / Məqalələr toplusu. Bakı: Elm, 1999, 316 s.

35. Koroğlu X.H. Oğuz qəhrəmanlıq eposu. Bakı: Elm, 1999, 243 s.

36. Qarayev S.P. Mifoloji xaos: strukturu və poetikası. Bakı: Elm və təhsil, 2016, 220 s.

37. Qasımlı M. Ozan-aşıq sənəti. Bakı: Uğur, 2003, 308 s.

38. Quliyev H.V. Müdrik Qoca arxetipinin semantik strukturu və paradiqmaları. Bakı: Elm və təhsil, 2016, 216 s.

39. Namazov Q. Ozan- aşıq sənətinin tarixi. Bakı: Elm və təhsil, 2013, 480 s.

40. Nəbiyev A.M. Azərbaycan folklorunun janrları. Bakı: Elm, 1983, 84 s.

41. Nəbiyev A.M. Azərbaycan xalq ədəbiyyatı. 2 kitabda / I kitab. Bakı: Apostroff, 2014, 592 s.; 2-ci kitab, Bakı: Apostroff, 2014,660 s.

42. Novruz bayramı ensiklopediyası. Bakı: Şərq-Qərb, 2008, 208 s.

43. Oruclu S. Azərbaycan folklorunun rus dilinə tərcüməsi probleminin özünəməxsusluğu. Bakı: Səda, 2007, 204 s.

44. Orucova S. Azərbaycan folklorunun toplama, tərcümə və nəşr problemləri (QƏXTMT-SMOMPK materialları əsasında). Bakı: Elm və təhsil, 2012, 536 s.

45. Rüstəmzadə İ. Azərbaycan nağıllarının süjet göstəricisi. Bakı: Elm və təhsil, 203, 368 s.

46. Rzasoy S. Oğuz mifi və Oğuznamə eposu. Bakı: Nurlan, 2007, 181 s.

47. Rzasoy S. Azərbaycan dastanlarında şaman-qəhrəman arxetipi (“Əsli-Kərəm” və “Dədə Qorqud”. Bakı: Elm və təhsil, 2015, 436 s.
48. Seyidov M. Azərbaycan mifik təfəkkürünün qaynaqları. Bakı: Yazıçı, 1983, 326 s.
49. Təhmasib M.H. Məqalələr /tərtib edənlər M.Cəfərli, O.Əliyev. Bakı: Elm, 2005, 318 s.
50. Təhmasib M.H. Azərbaycan xalq dastanları (orta əsrlər). Bakı: Elm, 1972, 399 s.
51. Təhmasib M.H. Seçilmiş əsərləri. 2 cilddə/ I c., Bakı: Mütərcim, 2010, 488 s.; II c., Bakı: Kitab aləmi NRM, 2010, 440 s.
52. Umudov Q. Azərbaycan folklorşünaslığı: tarixi və problemləri. Bakı: Elm,2011, 152 s.
53. Vəliyev V. Azərbaycan folkloru. Bakı: Maarif, 1985, 414 s.

Türk dilində:

54. Artun E. Dini- tasavvufi Halk edebiyatı İstanbul: Kitabevi, 2010, 380 s.
55. Banarlı N.S. Resimli türk edebiyatı tarihi / Destanlar devrinden zamanımıza kadar. I c. İstanbul. Milli Egitim Basımevi, 1987, 630 s.
56. Bayat F. Türk destançılık bağlamında Köroğlu destanı/Türk dünyasının Köroğlu fenomenolojisi. İstanbul: Ötüken, 2016, 204 s.
57. Bayat F.Oğuz destan dünyası/Oğuznamelerin tarihi, mifolojik kökenleri ve teşekkülü. İstanbul: Ötüken, 2013, 348 s.
58. Çobanoğlu Ö. Türk dünyası epik destan geleneği. Ankara: Ak çağ, 2015, 479 s.
59. Elçin Ş. Halk edebiyyatına giriş. Ankara: Sevinc matbaası, 1986, 759 s.
60. Gökyay O.Ş. Dedem Korkudun kitabı. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1973, 1018 s.
61. Günay Ü., Güngör H. Türk din tarihi. İstanbul: Laçın Yayınları, 1998, 538 s.
62. İnan A. Makaleler ve incelemeler, c. II. Ankara: Türk Tarih Kurumu yayınları, 1991, 418 s.
63. Kafesoğlu İ. Türk milli kültürü. İstanbul: Ötüken, 1998, 466 s.
64. Köprülü M.F. Edebiyat araştırmaları. c.1. İstanbul: Ötüken, yayınları, 1989, 70 s.
65. Ögel B. Türk mifolojisi. C.2. Ankara: TTK yayınları, 1989, 627 s.

66. Seyidoğlu B. Erzurum efsaneleri. İstanbul: Dergah yayınları, 1997, 292 s.
67. Yaşar Ocak A. İslam –Türk inanclarında Hızır yahut Hızır-İlyas kültü. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enşt. Yayınları, 1985, 224 s.

Rus dilində:

68. Абдулла Б. Азербайджанский обрядовый фольклор и его поэтика. Баку: Элм, 1990, 216 с.
69. Жирмунский В.М. Тюркский героический эпос. Л.: Наука, 1974, 728 с.
70. Каррыев В.А. Эпические сказания о Кероглы у тюркоязычных народов. М.: Наука, 1968, 260 с.
71. Коккьяра Дж.Дж. История фольклористики в Европе. М.: Наука, 1960, 726 с.
72. Леви-Строс К. Первобытное мышление. М.: Республика, 1994, 384 с.
73. Мелетинский Е.М. Поэтика мифа. М.: Издательская фирма «Восточная литература», 2000, 407 с.
74. Мелетинский Е.М. Герой волшебной, сказки. М.: Издательство восточной литературы, 1958, 263 с.
75. Мифы народов мира. Энциклопедия в двух томах/ Главный редактор С.А.Токарев.Т.1. М.: Советская энциклопедия, 1991, 671 с; Т.2. М.: Советская энциклопедия, 1992, 719 с.
76. Пропп В.Я. Проблемы комизма и смеха. Ритуальный смех в фольклоре / Собрание трудов М.: Лабиринт, 1999, 285 с.
77. Пропп В.Я. Исторические корни волшебной сказки. Л.: ЛГУ, 1986, 365 с.
78. Тайлор Э.Б. Первобытная культура. М.: Издательство политической литературы, 1989, 573 с.
79. Токарев С.А. Ранние формы религии. М.: Политиздат, 1990, 622 с.
80. Фрезер Дж.Дж. Фольклор в Ветхом завете. М.: Политиздат, 1989, 542 с.
81. Якубова С. Азербайджанское народное сказание «Ашиг Гариб». Баку: Элм, 1968, 168 с.

Praktik ədəbiyyat:

82. Atalar sözü. Bakı: Yazıçı, 1981, 336 s.
83. Atalar sözü. Bakı: Öndər, 2004, 264 s.
84. Azərbaycan dastanları. 5 cilddə / I cild. Bakı: Lider, 2005 392 s.

85. Azərbaycan dastanları. 5 cilddə/II cild. Bakı: Lider, 2005, 448 s.
86. Azərbaycan dastanları. 5 cilddə/III cild. Bakı: Lider, 2005, 328 s.
87. Azərbaycan dastanları. 5 cilddə/IV cild. Bakı: Lider, 2005, 439 s.
88. Azərbaycan dastanları. 5 cilddə / V cild. Bakı: Lider, 2005, 344 s.
89. Azərbaycan folkloru antologiyası. İki kitabda / Birinci kitab. Bakı: Azərb. SSR EA-nın nəşriyyatı, 1968, 289 s.; İkinci kitab, 1968, 260 s.
90. Azərbaycan xalq əfsanələri. Bakı: Yazıçı, 1985, 286 s.
91. Azərbaycan məhəbbət dastanları. Bakı: Elm, 1979, 503 s.
92. Azərbaycan nağılları. 5 cilddə. Bakı: Şərq-Qərb,2005, I c., 360 s.; II c., 320 s.; III c., 296 s.; IV c., 336 s.; V c., 304 s.
93. Bayatılar /Toplayanlar: V.Vəliyev, İ.Paşayev. Bakı: Yazıçı, 1985, 200 s.
94. Bayatılar və manilər. Bakı: Səda, 2005, 99 s.
95. Əlizadə H. Azərbaycan el ədəbiyyatı / Nağıllar. Bakı: Elm və təhsil, 2013, 316 s.
96. Əsatirlər, əfsanə və rəvayətlər. Bakı: Şərq-Qərb, 2005, 304 s.
97. Güney Azərbaycan folkloru.VI kitab. Bakı: Elm və təhsil, 2017, 416 s.
98. Güney Azərbaycan folkloru.VIII kitab. Bakı: Elm və təhsil, 2019, 408 s.
99. Güney Azərbaycan folkloru. XVII kitab. Bakı: Elm və təhsil, 2024, 374 s.
100. Xuluflu V. Tapmacalar. Bakı: Nurlan, 2013,111 s.
101. Kitabi-Dədə Qorqud. Bakı: Yazıçı, 1988, 265 s.
102. Kitabi-Dədə Qorqud. Əsil və sadələşdirilmiş mətnlər Bakı: Öndər, 2004, 376 s.
103. Koroğlu (Vəli Xuluflu nəşri). Bakı: Elm, 1999, 200 s.
104. Koroğlu / Vəli Xuluflu nəşri-1927) / Nəşrə hazırlayanlar A.Nəbiyev, M.Məmmədov. Bakı: Elm, 2007, 150 s.
105. Koroğlu / Tərtib edənlər: İ.Abbaslı, B.Abdulla. Bakı: Lider, 2005, 552 s.
106. Koroğlu. Bakı: Ozan, 1997, 208 s.
107. Koroğlu. Bakı: Səda, 2005, 751 s.
108. Molla Nəsrəddin lətifələri. Bakı: Öndər, 2004, 304 s.
109. Molla Nəsrəddin lətifələri /Azərbaycan mətnləri əsasında. Bakı: Sabah, 2018, 376 s.

110. Qarabağ: folklor da bir tarixdir. / I kitab / Ağdam, Füzuli, Ağcabədi, Cəbrayıl, Zəngilan, Qubadlı, Laçın və Kəlbəcər rayonlarından toplanılmış folklor örnəkləri. Bakı: Elm və təhsil, 2012, 464 s.
111. Qarabağ: folklor da bir tarixdir. II kitab / Bərdə və Ağcabədi, rayonlarından toplanılmış folklor örnəkləri. Bakı: Elm və təhsil, 2012, 484 s.
112. Qarabağ: folklor da bir tarixdir. III kitab / Ağdam, Füzuli, Cəbrayıl, Zəngilan, Kəlbəcər, Laçın və Şuşa rayonlarından toplanılmış folklor örnəkləri. Bakı: Elm və təhsil,2012, 468 s.
113. Qarabağ: folklor da bir tarixdir. IV kitab /Laçın, Qubadlı və Zəngilan rayonlarından toplanılmış folklor örnəkləri. Bakı: Elm və təhsil, 2013, 464 s.
114. Qarabağ: folklor da bir tarixdir. V kitab /Bərdə, Füzuli, Ağdam, Şuşa və Zəngilandan toplanılmış folklor örnəkləri. Bakı: Zərdabi LTD MMC, 2013, 452 s.
115. Qarabağ: folklor da bir tarixdir. VI kitab /Cəbrayıl, Kəlbəcər və Tərtər rayonlarından toplanılmış folklor örnəkləri. Bakı: Zərdabi LTD MMC, 2013, 465 s.
116. Qarabağ: folklor da bir tarixdir. VI kitab /Cəbrayıl, Kəlbəcər və Tərtər rayonlarından toplanılmış folklor örnəkləri. Bakı: Zərdabi LTD MMC, 2013, 465 s.
117. Qarabağ: folklor da bir tarixdir. VII kitab /Xocavənd rayonundan toplanılmış folklor örnəkləri. Bakı: Zərdabi LTD MMC, 2014, 444 s.
118. Qarabağ: folklor da bir tarixdir. VIII kitab / Kəlbəcər rayonundan toplanılmış folklor örnəkləri. Bakı: Zərdabi LTD MMC, 2014, 440 s.
119. Qarabağ: folklor da bir tarixdir. IX kitab /Beyləqan, İmişli, Tərtər, Bərdə və Cəbrayıl rayonlarından toplanılmış folklor örnəkləri. Bakı: Zərdabi LTD MMC, 2014, 401 s.
120. Qarabağ: folklor da bir tarixdir. X kitab /Zəngilan və Şuşa rayonlarından toplanılmış folklor örnəkləri. Bakı: Elm və təhsil, 2018, 382 s.
121. Qərbi Azərbaycan folkloru. I cild. Bakı: Elm və təhsil, 2023, 400 s.
122. Qərbi Azərbaycan folkloru. II cild. Bakı: Elm və təhsil, 2023, 414 s.
123. Qərbi Azərbaycan folkloru. III cild. Bakı: Elm və təhsil, 2024, 416 s.
124. Qərbi Azərbaycan folkloru. IV cild. Bakı: Elm və təhsil, 2025, 416 s.

125. Qərbi Azərbaycan folkloru. V cild. Bakı: Elm və təhsil, 2025, 402 s.
126. Tapmacalar. Bakı: Şərq-Qərb, 2004, 208 s.
127. Yeddi dastan /Toplayanı və tərtib edəni R.Rüstəmzadə. Bakı: Azərnəşr, 1989, 168 s.
128. Zeynallı A. Azərbaycan atalar sözü. Bakı: Elm və təhsil, 2012, 174 s.
129. Zəngəzur folklor örnəkləri. I cild. Bakı: Elm və təhsil, 2021, 356 s.